

VERHANDELINGEN
VAN HET
BATAVIAASCH
GENOOTSCHAP,
van
Kunsten en Wetenschappen

13.de DEEL

TE
BATAVIA
Ter Lands Drukkery

1832

Voorberigt.

De uitgave van het XIIIde Deel der Werken van het Bataviasche Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, op welks spoedige verschijning Besturende Leden in het Voorberigt van het XIIde Deel hoop gegeven hadden, is door eene onvoorziene oorzaak, tot ons leedwezen, tot hiertoe vertraagd geworden. Reeds vóór eenen geruimen tijd was het grootste gedeelte daarvan afgedrukt, en hetzelve stond op het punt, om uitgegeven te worden, toen om redenen, die geheel buiten de schuld des Genootschaps liggen, en waarvan wel-

welligt naderhand aan het Publiek kennis zal gegeven worden, het daarin opgenomen Stuk niet in het licht mogt verschijnen. Hoe ontmoedigend deze omstandigheid ook voor ons was, hebben wij echter geen oogenblik verzuimd, om nieuwe bouwstoffen te verzamelen, ten gevolge waarvan wij nu het genoegen hebben, dit Deel aan het letterminnend Publiek aan te bieden. Hetzelve zoude spoediger gereed geweest zijn, ware het niet, (in dit zij alleen ter onzer verschooning aangemerkt!) dat 's Lands Drukkerij, de eenigste plaats in Neêrlandsch Indië, waar men iets van belang kan laten drukken, nu en dan zoodanig met officieel werk ware overladen geweest, dat daardoor, en te regt, al bijzonder werk, zelfs dat der Wetenschappen, moest stil staan.

En als nu overgaande tot eene beknopte vermelding der in dit Deel opgenomene Stukken, zoo kunnen wij, wat de twee *eerste, daarin voorkomende Verhandelingen betreft, ons veilig gedragen aan de voorrede, door ons Medelid den Heer* FRITZE *daarvoor geplaatst. De* cholera-morbus *is zonder twijfel eene der zeldzaamste en te gelijk eene der vernielendste ziekten, die ooit onder het menschdom gewoed hebben, en zal uit dien hoofde altijd een merkwaardig en belangwekkend verschijnsel opleveren. Eene beschrijving dus, waardoor men den aard dezer verschrikkelijke plaag beter leert kennen, en elke poging,*

door

door de Kunst aangewend, om haren doodelijken invloed te stuiten, moet ook voor de Wetenschappen van belang geacht worden. Wij betuigen derhalve aan de verdienstelijke Schrijvers daarvan voor deze hunne hooggeschatte bijdragen onzen openlijken en hartelijken dank.

Wat de derde *in dezen Bundel voorkomende Verhandeling betreft, namelijk over* de afkomst der Japanners, *door den Heer Dr.* VON SIEBOLD, *de naam alleen van den geleerden Schrijver daarvan zoude ons reeds noopen, daaraan geene geringe waarde te hechten; en in dit vermoeden zal men zich ook na de lezing geenszins bedrogen vinden. De Opsteller had dit Stuk, hetwelk door hem op* Japan *zelve geschreven is, als een gevolg van menigvuldige onderzoekingen en nasporingen, door hem gedaan, eerst aan de* Société Asiatique *te Parijs toegezonden; doch deze geleerde Maatschappij had zich met den inhoud daarvan niet geheel kunnen vereenigen, en daarom zwarigheid gemaakt, hetzelve in het licht te geven. Dr.* VON SIEBOLD *vond echter de meeste, daartegen ingebragte bedenkingen ongegrond, en bood nu zijn oorspronkelijk, in de Hoogduitsche taal geschreven handschrift aan het Bataviasche Genootschap aan, onder verzekering, dat hij zich van de juistheid der daarin geopperde stellingen nog allezins overtuigd hield. Besturende Leden, op deze verzekering vertrouwende, en van het be-*

beginsel uitgaande, dat elke Schrijver verantwoordelijk is voor hetgeen hij schrijft, hebben dit geschenk met dankbaarheid aangenomen, en daarmede dit Deel verrijkt, waarvan het, naar ons oordeel, geen gering sieraad uitmaakt. Jammer is het, dat men daarin nu en dan op eenen duisteren zin stoot, en wij zijn ook niet overtuigd, of de Japansche woorden en namen overal wel naauwkeurig gespeld zijn; maar het manuscript *was zeer onduidelijk geschreven; en de Schrijver intusschen naar Nederland vertrokken zijnde, zoo was er ook geene mogelijkheid, om daaromtrent opheldering te bekomen. De toegenegen Lezer houde ons dit ten goede, te meer, daar wij den waardigen Schrijver verzocht hebben, om, wanneer hij de ingeslopene feilen van groot belang acht, ons daarvan eene verbeterde opgave toe te zenden, welke wij dan vooraan in het volgend Deel onzer Werken zullen plaatsen. Voor het overige zeggen wij dat kundig en voorbeeldeloos ijverig Lid onzes Genootschaps, die reeds voorheen meermalen onze Verhandelingen met keurige en zeldzame Bijdragen begunstigd heeft, ook voor dit, niet minder belangrijke Stuk onzen opregten dank, en bevelen, ofschoon van ons verwijderd, en zich thans op den grond zelven der Kunsten en Wetenschappen bevindende, namelijk het gezegend Nederland, den bloei dezer letterlievende Maatschappij, te Batavia, ook voor den vervolge,*

in

in zijne goedgunstige, en door ons op hoogen prijs gestelde medewerking aan.

Het was in het eerst het voornemen van Besturende Leden, om met deze drie *Stukken het XIIIde Deel te sluiten; doch de weinige omvang van hetzelve, en daardoor onevenredige verhouding tot de vorige Deelen, heeft ons doen besluiten, daarbij ook nog de drie laatste Bijdragen te voegen, namelijk:* Iets over de Daijakkers *door den Heer* M. H. HALEWYN, *voorheen Resident van Banjermassing op Borneo, naderhand Resident van Kadoe op Java, thans op zijn verzoek gepensioneerd; als mede de* Beschrijving van de Kokos- of Keeling-Eilanden *door den Heer* A. VAN DER JAGT, *voorheen Officier bij de Koloniale Marine, thans Ambtenaar op het kantoor van inkomende en uitgaande regten te Batavia; en eindelijk de* Aanteekeningen over het gebergte Tinger *door den Heer* H. J. DOMIS, *voorheen Resident te Pasaroean, nu te Soerabaija, welke laatstgenoemde Heer, tevens Lid des Genootschaps zijnde, ten allen tijde, zoo wel door het inzenden van Bijdragen, blijkens vorige Deelen, als in andere opzigten, de treffendste belangstelling in de welvaart dezer Maatschappij heeft aan den dag gelegd. Welligt is iemand van oordeel, dat deze drie genoemde Stukjes gevoegelijker eene plaats zouden gevonden hebben in het een of ander letterlievend maandschrift, dan in een Werk*

als

als dit; maar behalve dat zulk een periodiek werk tot dus verre in Nederlandsch-Indië niet bestaat, zoo heeft daarenboven de ondervinding geleerd, dat zelfs zulke korte opstellen, die betrekking hebben op de kennis van Landen en Volken in deze gewesten, aan het wetenschappelijk Publiek in Europa niet geheel ongevallig zijn. Wij bieden dan ook deze Stukjes met vrijmoedigheid aan, en verzekeren derzelver onderzoek-lievende Schrijveren van onzen dank.

Met leedwezen hebben wij opgemerkt, dat, behalve de reeds vermelde vermoedelijke spel- en schrijffouten in de Verhandeling van den Heere VON SIEBOLD, *ook nog eenige drukfeilen in dit Deel zijn overgebleven. Zij zijn echter maar weinig, en niet zinstoorend. Wij vragen daarvoor verschooning; en een iegelijk die weet, met welke bezwaren het doen drukken in Indië verbonden is, zal ons dezelve gereedelijk schenken.*

Het is voor ons een streelende en veréerende pligt, om bij deze gelegenheid op nieuw aan de Hooge Regering dezer Landen den eerbiedigen dank des Genootschaps te mogen betuigen voor den bijstand, ons weder tot het uitgeven van dit Deel, even als der vorige Deelen, bewezen, door ons het vrije en kosteloos gebruik van 's Lands drukpers met al wat daartoe behoort, te verleenen, terwijl wij den Heer Directeur van 's Lands drukke-

kerij erkentelijk zijn voor de belangstelling en medewerking, ons in deze betoond. Aan ons Medelid den Heer Dr. FRITZE *zijn wij ook grootelijks verpligt voor den verdienstelijken arbeid, aan de bereiding der drie eerste Stukken in dezen Bundel voor de pers besteed, en de zoo moeijelijke correctie der drukproeven, terwijl de kunstminnende Heer* A. J. BIK, *Lid des Genootschaps, dit Deel weder met zijne lithographische afbeeldingen belangeloos verrijkt heeft, waarvoor wij Zijn Ed. grooten dank verschuldigd zijn.*

In de algemeene vergadering van de Leden dezes Genootschaps van den 22 Maart bepaald zijnde, dat er in het vervolg Cahiers *door de Directie zullen uitgegeven worden, waarvan vier of vijf, bij elkander gebonden, en met een titelblad voorzien, één Deel zullen uitmaken, en zulks om de Leden te spoediger in de vruchten dezer Maatschappij te doen deelen, zoo zal daartoe van nu af aan worden overgegaan; en wij hopen al spoedig in de gelegenheid te zijn, het eerste* Cahier *aan het Publiek aan te bieden, daar op dit oogenblik van onzent wege de* Spraakkunst der Javaansche taal *gedrukt wordt, in geschrifte nagelaten door wijlen den verdienstelijken Heer* CORNETS DE GROOT, *in leven Secretaris bij den Resident te Soerakarta, en door hem aan het Genootschap bij uitersten wille vermaakt, terwijl ons daarenboven van onderscheidene kanten toezegging*

van

van medewerking gedaan is, onder anderen door den bekwamen Heer H. MAC GILLAVRIJ, *Resident aan het Hof te Soerakarta, en door den kundigen Heer* J. F. C. GERICKE, *Directeur van het Instituut voor de Javaansche taal te Soerakarta, waarvan de eerstgenoemde ons eene* Verhandeling over den Javaanschen adel, *en de laatstgemelde eene Beschrijving van de* tijdrekening der Javanen *beloofd heeft; terwijl wij ons nog met de stellige verwachting vleijen van te zullen bekomen het tweede gedeelte der* Epitome Linguæ Japonicæ *door Dr.* VON SIEBOLD, *en het beknopte* verhaal van den onlangs *zoo voordeelig* geëindigden oorlog op Java *door den Heer Majoor* DE STUERS, *van welke beide Stukken wij in het voorberigt voor het XIIde Deel gewag gemaakt hebben.*

Wij eindigen deze voorrede met de belangen van ons Bataviaasch Genootschap voor den vervolge niet alleen aan deszelfs Leden, maar in het algemeen aan alle Voorstanders van Kunsten en Wetenschappen ten sterkste aan te bevelen.

BATAVIA, *den 1sten November 1832.*

KORT VERSLAG

AANGAANDE DE

CHOLERA - MORBUS

OP

JAVA.

Voorrede.

Sedert de groote Cholera- *epidemie van* 1819 tot 1823 *in Zuid-Azie en den Oosterschen Archipel gewoed heeft, heeft die ziekte deze gewesten, waar dezelve trouwens ook vroeger reeds endemisch was, (zonder zich evenwel zoo algemeen heerschende te vertoonen), niet meer verlaten, maar verschijnt nog jaarlijks min of meer menigvuldig, en sleept telkens een aanzienelijk aantal van slagtoffers weg. Zij is China en Midden-Azie doorgetrokken, en heeft zich laatstelijk in eenen onrustbarenden graad in verschillende gedeelten van Rusland vertoond, overal schrik en verwoesting om zich verbreidende.*

Elke bijdrage tot de nadere kennis dezer ziekte, hoe gering die dan ook wezen moge, kan niet anders dan welkom zijn; en het is deze overtuiging, welke mij de beide volgende Stukken aan Besturende Leden van het Bataviaasch

viaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen *doet aanbieden, met verzoek om aan dezelve eene plaats in deszelfs Verhandelingen te verleenen.*

Het eerste dezer Stukken, opgesteld door Dr. Muller, *bevat voornamelijk de waarnemingen omtrent deze ziekte, in de laatst verloopene jaren* 1829 *en* 1830, *in het hospitaal te Weltevrede gedaan, alwaar alle* Cholera- *zieken uitsluitend aan dezen verdienstelijken Geneesheer toevertrouwd waren, en door zijn Ed. met onvermoeide ijver en naauwkeurigheid gade geslagen en behandeld werden.*

Het tweede Stuk heeft tot Schrijver den Chirurgijn-Majoor der Koninklijke Nederlandsche Marine Schillet, *die in de jaren* 1821 *tot* 1824, *en dus nog gedeeltelijk gedurende de groote epidemie, zoo aan boord van* Z. M. fregat Melampus, *als bij de Padangsche expeditie, welke Zijn Ed. als Iste Officier van Gezondheid bijwoonde, ruime gelegenheid had, deze ziekte in*

—

in hare verschillende graden, en bij zeer verschillende voorwerpen, waar te nemen en te behandelen.

Hoezeer ook deze beide Verhandelingen in vele opzigten uit één loopen, hetwelk voor een groot gedeelte aan de verschillende tijden en omstandigheden, gedurende en onder welke de ziekte werd waargenomen, moet worden toegeschreven, zullen dezelve nogtans beide, vertrouw ik, met belangstelling gelezen, en niet geheel zonder waarde geacht worden.

De lithographische platen, welke de eerste Verhandeling vergezellen, zijn gebrekkig, en beantwoorden slechts voor een gering gedeelte aan derzelver bedoeling. De groote moeijelijkheden, waaraan de uitvoering van dusdanige werken hier te lande onderworpen is, moeten tot verontschuldiging strekken voor het onvolmaakte en gebrekkige daarvan.

FRITZE, M. Dr.

Kort Verslag

AANGAANDE DE

CHOLERA-MORBUS

OP

JAVA.

DOOR

M. J. E. MULLER, M. D.

OFFICIER VAN GEZONDHEID DER TWEEDE KLASSE

BIJ HET

HOSPITAAL VAN WELTEVREDE.

BEGIN EN VOORTGANG DER ZIEKTE.

Ofschoon deze ziekte reeds voor het jaar 1821 op Java bekend was, gelijk wij uit het werkje van BONTIUS, een' Schrijver in de 17de eeuw, weten, had echter dezelve zich, zoo veel ons bekend is, nog nimmer als heerschende of epidemische ziekte, en in het algemeen in de laatste 50 jaren zoo zeldzaam vertoond, dat men haar naauwelijks meer onder de epidemische ziekten dezer gewesten rekende.

 Toen

Toen de ziekte in 1817 in Bengale uitbrak, bestond er hier te land weinig vrees, dat zij hare verwoestingen tot op deze eilanden zoude uitstrekken.

Toen zich dezelve in 1819 te Malakka, destijds nog onder Nederlandsch bestuur, vertoonde, verzekerde de Commissie van geneeskundig onderzoek en toeverzigt te Batavia, dat men op Java voor de Cholera-Morbus zoo bevreesd niet behoefde te wezen, daar het klimaat, luchtsgestel en de levenswijze der bewoners van dit eiland van die van Bengale geheel verschillende zijn.

Men gaf zelfs den raad, om van het voorschrift tot behandeling dezer ziekte, dat door den Engelschen Gouverneur van Poeloe-Pinang aan dien van Malakka werd aangeboden, niet al te spoedig of al te algemeen gebruik te maken, vermits de Cholera onder andere omstandigheden zich anders mogt kunnen vertoonen, en aldus derzelver behandeling beter aan het oordeel der plaatselijke Geneesheeren bleef overgelaten, die met den aard en de bewoners van het land meer bekend dan vreemden, de behandeling ook beter naar de bijzondere omstandigheden zouden weten te wijzigen.

Niettemin, en hoezeer de Cholera algemeen verondersteld werd niet besmettelijk te zijn, werd reeds toen het besluit genomen, om alle schepen, die van plaatsen kwamen, waar de Cholera heerschte, aan een geneeskundig onderzoek, en in geval het noodig scheen, aan eene quarantaine te onderwerpen,

en

en wel om die reden, dat misschien eene besmettelijke complicatie met de ziekte, of wel ook eene verwisseling derzelve met eene werkelijk besmettelijke ziekte mogt plaats gehad hebben. In weerwil echter van alle maatregelen, brak de epidemie in het jaar 1821 ook op Java uit.

De Cholera begon hare verwoestingen omstreeks het midden van het noorderstrand, namelijk te Samarang en deszelfs ommelanden, van waar op den 22sten April 1821 gemeld werd, dat de sterfte aanmerkelijk was. Op het einde der maand waren reeds 1,255 sterfgevallen aan de Cholera bekend. Eerst den 27sten April ontwaarde men te Batavia het eerst de Cholera; den 30sten dier maand stierven 5 menschen daaraan. Met verbazende snelheid echter nam hare kracht toe, en op den 9den Mei rekende men te Batavia 156 dooden op éénen dag. Spoedig verspreidde zich de ziekte nu langs de noordkust, zoodat op den laatsten Mei geene plaats van Bantam tot Rembang meer daarvan verschoond gebleven was. Den 16den Junij werd reeds door de Bataviasche Courant bekend, dat ook te Soerabaija dagelijks omtrent 76 menschen stierven; en men moet derhalve veronderstellen, dat ook hier de ziekte reeds lang uitgebroken was.

Gelukkig duurde de grootste woede der Cholera nergens lang. In Junij was de sterfte te Batavia reeds sterk verminderd, en in Julij rekende men slechts nog 5 tot 8 dooden op éénen dag. Naar

mate

mate de ziekte op de eene of andere plaats vroegtijdig was begonnen, ving zij ook aan dáár vroeger af te nemen. Zij duurde het langst op Soerabaija, waar nog in December 1821 dagelijks omstreeks 26 menschen daaraan overleden.

Zoo geweldig de ziekte langs het zeestrand woedde, zoo onbeduidend was dezelve in de binnenlanden. De grootste sterfte in het volkrijke Soerakarta bedroeg 46 op één dag, en in den tijd van anderhalve maand was de ziekte aldaar weêr geheel verdwenen. Verscheidene plaatsen in het gebergte zijn slechts zeer weinig, eenige geheel niet van de Cholera bezocht geworden.

Alhoewel de epidemie op Java niet zoo langen tijd duurde als in Bengale, was evenwel haar voorkomen niet minder vreesselijk. Het meeste leden ook hier te lande de gemeene Inlanders, en de mindere klassen van Portugezen en Europeanen, vooral die aan zwaar werk in de zon of aan de hevige oostenwinden waren blootgesteld. Maar ook onder de hoogere klassen van Europeanen en Inlanders was de sterfte aanmerkelijk. De voorbeelden zijn niet zeldzaam, dat op een vrolijk vriendenmaal plotselijk zich de een of ander ziek of onwel gevoelde, weinige oogenblikken daarna van alle toevallen der Cholera aangegrepen, en 's anderen daags begraven werd.

Het eerste, wat men bij het ontwaken 's morgens hoorde, was gewoonlijk de bedroevende

mare van den dood of de ziekte van eenen vriend of bekende, in wien men belang stelde.

Menigmaal werden menschen op den weg, onder het verrigten hunner bezigheden, door de Cholera overvallen, en moesten zich haasten ergens onder dak te komen. Eenigen bleven zelfs op straat liggen, en stierven, voordat hun eenige hulp kon worden toegebragt. Men vertelt, dat bedienden of jongens, door hunne heeren uitgezonden, wel eens niet wederkwamen, en men naderhand hoorde, dat zij op de straat gestorven waren; ja men beweert, dat jongens achter op het rijtuig staande, door de Cholera werden aangetast, en er dood afvielen.

Bij de groote menigte van lijders was het onmogelijk, dat de weinige Geneesheeren allen tot hulp konden snellen, vooral, daar de aanwending van geneesmiddelen in deze ziekte geen uitstel gedoogde. Men was dus genoodzaakt, eene algemeen verstaanbare beschrijving der ziekte en derzelver behandeling aan het publiek mede te deelen, hetwelk van Gouvernementswege geschiedde. In alle Apotheken kon men Cholera-dranken bekomen, en zelfs onder de Inlanders werden dezelve verdeeld. Men had toen zoodanig een vertrouwen op deze Cholera-drankjes, dat men zich zonder dezelve niet veilig achtte. Men vond dezelve niet alleen in alle geregelde en fatsoenlijke huisgezinnen, maar ook op alle bureaux en dergelijke plaatsen; ja, velen namen

bij het uitrijden eene flesch daarvan mede in het rijtuig, om zich en anderen dadelijk te kunnen helpen. Vooral echter werd eene goede voedzame levenswijs, vermijding van alle buitensporigheden, goede niet al te ligte kleeding, het houden van goeden moed, als de voornaamste behoedmiddelen aangeprezen.

De tijd, gedurende welken de epidemie werkelijk woedde, duurde op de meeste plaatsen 3 à 4 maanden, op velen korter. Zij begon dan spoedig en aanmerkelijk te minderen, en verdween binnen 6 à 7 maanden geheel en al. Op eenige plaatsen, te weten, Samarang en Japara, scheen de ziekte, na eenige maanden te hebben gerust, zich nog eenmaal te willen verheffen; de sterfte klom plotselings van 1 op 18 in de 24 uren; echter ging dit spoedig over, en men kwam met den schrik vrij.

Men kan rekenen, dat de epidemie op Java geduurd heeft van April tot December 1821; echter bepaalde zij zich gedurende de laatste maanden bijna alleen tot den oosthoek van het eiland en Madura. Men berekent, dat daaraan omtrent 110,000 menschen zijn gestorven.

Van Java trok de ziekte over Madura naar Borneo; want in December 1821 komt, in de militaire geneeskundige rapporten van dáár, de Cholera voor, en in Januarij 1822 stierven in het hospitaal te Makassar 20 manschappen. Van Borneo schijnt zich de epidemie eerst weder naar

het

het noorden te hebben gewend; want zij heerschte in 1822 in China; verder naar het oosten; want in de Moluksche eilanden begon zij eerst in April 1823 de oplettendheid der Genees-heeren tot zich te trekken.

Sedert 1821 heeft de Cholera-Morbus Java niet weder verlaten, en hoezeer dezelve niet meer epidemisch heeft geheerscht, worden er toch jaarlijks niet weinig menschen, vooral militairen, het slagtoffer van dezelve. Deze sporadische Cholera, die echter wat hare verschijnselen en haren loop betreft, geheel met de epidemische overeenkomt, zal het onderwerp van de navolgende Verhandeling zijn.

BESCHRIJVING EN VERLOOP DER CHOLERA.

Wie de Cholera slechts eenmaal in hare vreesselijke gedaante gezien heeft, zal deze ziekte in het vervolg op het eerste gezigt herkennen, terwijl hij, die dezelve nimmer gezien heeft, ook met de beste en naauwkeurigste beschrijving, nimmer een waar en zuiver denkbeeld van dezelve zal verkrijgen.

Komt men aan het bed van eenen aan de Cholera lijdende, wanneer de ziekte reeds eene zekere hoogte heeft bereikt, en de lijder juist eenige rustige oogenblikken heeft, zoo ontwaart men meestal het volgend tooneel:

De lijder ligt uitgestrekt op den rug, of ook

wel

wel in eene andere houding, roerloos, op zijn bed. De huid van het geheele ligchaam is donker blaauwachtig, vuilbruin, somtijds met enkele witachtige of blaauwroode vlakken, zoo als men die aan bevrozene menschen opmerkt. Somtijds is dezelve geheel droog, meestal echter met koud zweet bedekt. Zij is koud, hard en zamengetrokken, echter geenszins hetgeen men gewoonlijk ganzehuid noemt, en deelt aan de vingeren, vooral wanneer zij bezweet is, bij de aanraking eene bijzondere, onaangename gewaarwording mede.

De *turgor vitalis* is van het uitwendig ligchaam verdwenen, zoodat zelfs goedgespierde en gevoede personen mager schijnen te zijn. Het gezigt is ingevallen, donkerkleurig; de gelaatstrekken teekenen groote flaauwheid, het voorhoofd is met een koud zweet bedekt, de oogen liggen diep in hunne holten, en zijn van eenen donkeren kring omgeven. De half geslotene oogleden laten slechts een gedeelte van den onzuiveren oogappel zien, en wanneer men dezelve opent, staart een mat oog met droevigen blik uit dezelve. De blaauwe lippen staan half open, en laten eene koelen adem door. De borst werkt moeijelijk, de buik poogt de ademhaling te ondersteunen, is echter tamelijk zacht, en zelden opgezet of ingetrokken. De extremiteiten zijn stijf, de huid der halfgeslotene handen is gerimpeld, even als bij menschen, die veel in heet

water

water werken, doch koud, en de nagels zijn blaauw. Over het algemeen schijnt de lijder onverschillig omtrent zijnen toestand te zijn, en spreekt ongaarne.

Naauwelijks heeft men echter deze verschijnselen opgemerkt, of het tooneel verandert. De half doode herleeft. Het gelaat verkrijgt eene pijnelijke uitdrukking, de beenen worden naar den buik getrokken, voeten en teenen krommen zich naar beneden; aan de kuiten en dijen ziet en voelt men harde knobbels ontstaan en zich bewegen; dit zijn spieren, welke door allerpijnelijkste krampen zamen getrokken worden. Ook de armen worden menigmaal door krampen aangetast, en de lijder toont daarbij eene kracht, dat verscheidene menschen noodig zijn, om hem vast te houden. Een benaauwd steunen en zuchten geeft deszelfs lijden te kennen. De krampen bedaren eindelijk, maar een ander pijnelijk verschijnsel doet zich op. De lijder, door inwendige hitte verteerd, roept om koud water; gulzig verslindt hij eene hoeveelheid daarvan, hetwelk naauwelijks in de maag gekomen, ook wederom uitgebraakt en meestal nog door herhaalde pogingen tot braken gevolgd wordt. Even als de maag naar boven, zoo ontlasten de darmen naar beneden in korte tusschenpozen eene groote menigte van dunne, op rijstwater gelijkende vochten, waarbij de lijders dikwijls flaauw vallen. Zij spreken nu meestal niets meer, als om naar

drin-

drinken te roepen, afgebroken klagten uit te stoten over hunne krachteloosheid, en zuchten en steunen, door de krampen de ongelukkigen afgepersd.

Zie daar eene beknopte schets der Cholera-Morbus. Is de acme der ziekte eenmaal op deze hoogte geklommen, dan wordt dezelve ligt door iedereen herkend; maar alle hulp komt dan ook meestal te laat. Om een volledig denkbeeld der ziekte te verkrijgen, moeten wij den loop derzelve van het begin tot het einde nagaan, en ik geloof dezelve tot dat einde het best in drie stadien te verdeelen.

Eerste Stadium.

Verstaat men onder voorboden van eene ziekte alleen zekere teekenen van eene gestoorde gezondheid, als lusteloosheid, ongeregelde spijsverteering enz., die wij als voorteekenen van zoo vele ziekten beschreven vinden, ja die de meeste haastige ziekten eenigen tijd voorafgaan, zonder dat men den aard der daarop volgende ziekte met eenige zekerheid uit dezelve kan bepalen, zoo heeft de Cholera geene voorboden, of men moet eene ligte diarrhœa, waaraan de lijders dikwijls reeds dagen en weken voor het verschijnen der Cholera geleden hebben, als zoodanig willen laten gelden. Deze diarrhœen hebben hoe genaamd geen bijzonder karakter; en wie uit eene dusdanige diarrhœa, zelfs bij eenen tot Cholera gepraedisponeerden mensch,

mensch, de ziekte wilde voorspellen, die zou dikwijls zeer zeker den bal misslaan. Wil men echter de eerste verschijnselen der beginnende ziekte zelve voorboden noemen, die voor den oplettenden duidelijk genoeg zijn, om de op hande zijnde ziekte met zekerheid te herkennen, zoo heeft de Cholera voorteekenen. De reden, waarom deze zoo zelden worden opgemerkt, zijn, eensdeels, dat dezelve aan de met de ziekte nog onbekende lijders te weinig belangrijk voorkomen, om den geneesheer te laten roepen; en, anderdeels, omdat de eindelijk geroepene arts, wegens het spoedig verloop dezer voorboden, meestal eerst aankomt, wanneer de ziekte reeds haar tweede tijdperk heeft bereikt.

Een mensch, dien men nog voor weinige oogenblikken zijne bezigheden als naar gewoonte zag verrigten, verandert eensklaps; zijn gelaat vertoont plotseling eene zekere spanning en flaauwte om de oogen, waarvan de lijder zelve niets ontwaart; hij gevoelt zich alleen buitengewoon lusteloos en traag, zonder eenige reden waarom. Weldra bevangt hem een onbepaald gevoel van angst, waartegen hij zich met geweld tracht te verzetten; de pols wordt klein en gespannen; het hart begint te kloppen, even als bij menschen, die in groote angst zijn.

De meeste lijders gevoelen nu, wel is waar, dat er iets bijzonders in hen omgaat, en eene ziekte op hande is; doch zij durven hunne bezorgd-

 heid

heid niemand mededeelen, en pogen veel meer door loopen en andere verstrooijingen dezelve te overmeesteren. Zij zeggen hunne bezigheden vaarwel, zoeken het gezelschap van andere menschen op; of gevoelen zich ook somwijlen dadelijk zoo mat en krachteloos, dat zij genoodzaakt zijn te gaan zitten of te liggen. Hunne handen beginnen vochtig en koel te worden, even als bij menschen, die in groote angst of verlegenheid zijn. Een gevoel van flaauwte en draaijen in de maag doet hen naar eene hartversterking verlangen, en een glas madéra of brandewijn brengt dikwijls eenige verligting aan. Ligte snijdingen in den buik, *borborijgmi*, en eene voelbare beweging der darmen kondigen eene diarrhœachtige ontlasting aan, welke den lijder weldra naar den nachtstoel drijft. Zijne ontlasting bestaat gewoonlijk uit dunne *faeces*, en gaat met eenige verligting verzeld; doch de gedurige herhaling der stoelgangen, welke gaande weg waterachtiger worden, de toenemende misselijkheid, en eindelijk zelfs het uitbraken van de *contenta* der maag, doen deze verligting slechst zeer kortstondig zijn, en beginnen den lijder nu ernstig te verontrusten. Op deze wijze verloopt meest een half of een geheel uur, en de ziekte staat nu op het punt in haar tweede *Stadium* over te gaan, en alle derzelver kenschetsende *symptomata* te vertoonen.

Tweede

Tweede Stadium.

De *turgor vitalis*, die tot nu toe alleen in het gezigt eenigzins verminderd was, verdwijnt nu van het geheele ligchaam; de warmte schijnt zich meer en meer naar binnen te concentreren; de uitwaseming houdt op, en dikwijls is de huid eenige minuten tot een half uur lang als zacht zeemleder op het gevoel. Het gezigt valt in, en neemt, nu eens spoediger, dan eens langzamer, de reeds boven nader omschrevene gedaante aan. Velen, die in hunne gezonde dagen roode wangen hadden, behouden daar ook nu nog eenigen schijn van, hetwelk een wonderlijk contrast met het overig doodsch gelaat maakt. De oogen, alhoewel in hunne holten terug gezonken, maken eene geheele andere vertooning, dan bij door langdurige ziekte uitgeteerde en stervende menschen; zij zien er veel eer uit als menschen, die eenige nachten buitensporig geleefd en niet geslapen hebben. De oogleden worden met moeite geopend; het oog is mat, droog of vol slijm, de pupillen vernaauwd, de blik flaauw. De neus is spits, blaauwachtig of geelwit; de lippen blaauwrood en droog. Achterhoofd en nek blijven warm, ja worden zelfs warmer, naarmate het overige ligchaam kouder wordt; ook borst en rug blijven warm.

Doch de ware *focus*, en de verzamelplaats van alle dierlijke warmte schijnt de maagkuil te zijn,

die

die meestal tot in den dood hare warmte behoudt. Opgezet ziet men den buik bijna nooit, ingetrokken somtijds; meestal is dezelve tamelijk zacht op het gevoel. De toestand der extremiteiten in dit tijdperk is reeds boven omschreven; alleen merk ik nog aan, dat de handen het eerst beginnen koud te worden, terwijl zich de krampen gewoonlijk het eerst in de voeten vertoonen. Ook het onaangenaam koud zweet begint aan de handen, en deelt vooral hier en op de borst de reeds gemelde gewaarwording aan de hand, die betast, mede; men ontwaart, als het ware, aan zijne eigene hand het gevoel, hetwelk men zich verbeeldt, dat de lijder van dezen toestand moet hebben. Van de armen spreidt zich het koude zweet naar de borst, hals en het hoofd uit, terwijl het van de beenen opklimt tot aan den onderbuik. Dit zweet is echter zeer onbestendig, wordt nu eens waargenomen, dan weder niet, is nu eens zeer hevig, dan weder onbeduidend, nu eens over het geheele ligchaam verspreid, dan eens meer tot enkele plaatsen bepaald.

Het lijden der spijsverteerings-organen, hetwelk reeds in het eerste *Stadium* begon, neemt toe. De mond wordt droog en dorstig; de tong bleek, blaauwrood, en met een dun witachtig beslag overtrokken; tusschenbeide is echter dezelve ook wel eens bleek geelachtig beslagen, met vuurroode randen, en somtijds zelfs geheel zuiver. De warmte verdwijnt ook hier; de tong wordt dan

dan koud, echter niet droog. Hoewel de smaak gewoonlijk door den hevigen dorst wordt verdrongen, klagen evenwel eenigen over bitterheid in den mond, zoodat zij meenen gal uit-te braken. Koliek is zelden voorhande; maar het gevoel van groote hitte, zelfs van branden in het *epigastricum*, kwelt den lijder niet minder, dan koliek zoude kunnen doen. Dit gevoel verandert niet van plaats, maar wordt van tijd tot tijd heviger. Zelden is de buik zeer gevoelig voor uitwendige drukking; de maag wordt hoe langer hoe prikkelbaarder; alle niet in zeer kleine hoeveelheid toegediende dranken en medicijnen, worden dadelijk weder uitgebraakt; ja in zware gevallen kan ook het minste niet binnen gehouden worden. Maar ook zonder iets te nuttigen is de maag gedurig tot braken genegen. Na het ontlasten der *contenta*, volgen groote hoeveelheden van dun, klaar, slijmerig of vlokkig water, gelijkende naar rijstwater, terwijl een gelijksoortig vocht ook *per anum*, doch in nog grooter hoeveelheid en somtijds met veel aandrang, wordt ontlast.

Alle *organa secretoria* zijn in hunne werkzaamheden gestremd. Speeksel wordt weinig afgescheiden; van gal vindt men nergens een spoor. Weinigen, die de ziekte naauwkeurig hebben gadegeslagen, kunnen zeggen eenen dusdanigen lijder te hebben zien pissen, en zelfs dáár, waar aandrang tot waterlosing plaats vond, had men door den katheder

der niets kunnen ontlasten. Van de ontstelde werkzaamheid der huid-organen is reeds boven gewaagd.

Ook de *respiratio* lijdt aanmerkelijk. Naar mate de warmte van de oppervlakte des ligchaams verdwijnt, begint de lijder gewoonlijk angst en benaauwheid te gevoelen, welke hij door diepe ademhalingen te kennen geeft, en tracht te overwinnen. Dan dit zijn vergeefsche pogingen; angst en benaauwdheid nemen toe, zelfs zóó, dat dezelve bij vele lijders het voornaamste en meest pijnigend verschijnsel worden. Een gevoel van warmte in de borst is ook somtijds voor den lijder zeer lastig; doch over werkelijke pijn hoort men hem nimmer klagen. De ademhaling is meestal iets langzamer dan in den gezonden toestand, en eenigzins moeijelijk. Eerst na vijf tot zeven korte ademhalingen poogt de lijder eens diep in te ademen; dit gelukt echter maar gedeeltelijk, en de ingeademde lucht wordt door eene zucht weder uitgestoten. Door de stetoscoop neemt men slechts eene reutelende, oppervlakkige bronchial-respiratie waar, die alleen met de vijfde tot de zevende inademing iets dieper in de longen schijnt te dringen. De stem van den lijder verandert spoedig, en wordt zacht, heesch, gedempt, en eindelijk zóó, als of hij in het geheim wenschte te spreken. Velen geven eene belemmering in het strottenhoofd als oorzaak van dit verschijnsel aan.

Meer dan de respiratie lijdt de bloedomloop. De werking van het bloedvatenstelsel is ver-

min-

minderd en gedeeltelijk geheel vernietigd. Het hart alleen schijnt somtijds in het begin der ziekte eene grootere werkzaamheid te ontwikkelen; dit duurt nogtans maar weinige minuten; in het tweede *Stadium* slaat het reeds langzamer en moeijelijker, als het ware zijne laatste krachten inspannende, om de circulatie te herstellen. Op deze vermeerderde inspanning volgt weldra verslapping; het hart slaat nu mat en ongelijkmatig; somtijds nogtans herhaalt het zijne eerste poging tot herstel der circulatie nog eenmaal, en schijnt voor eenige minuten te herleven. De *arteria carotis* en *temporalis* houden met het hart gelijken pas, doch verslappen reeds vroeger. De pols van de *radialis* is, zoo lang men denzelven voelen kan, te zamen getrokken, klein, zelden hard, gewonelijk 70 tot 90 slagen in één minuut; doch dezelve vermindert zeer spoedig, en verdwijnt veelal geheel, terwijl men denzelven met de vingers onderzoekt, nu en dan wel nog voor een oogenblik terug keerende, om dan geheel weg te blijven. Lang na het ophouden van den polsslag, voelt men aan de plaats der *arteria radialis* nog eenige warmte, terwijl alle omliggende deelen reeds ijskoud zijn. De bloedvaten aan armen en beenen verliezen reeds vroegtijdig hun *volumen*, en kunnen in het begin van dit *Stadium* alleen maar door uitwendig aangebragte warmte en binden eenigzins tot opzwellen gebragt worden, later kan dit op geene wijze meer bewerkt worden;

men

men ziet dan de *venae* als dunne blaauwe platte strepen onder de huid doorschemeren, en ook deze worden tegen het einde van het tweede *stadium* alleen nog op den rug van handen en voeten waargenomen. Drukt men hier nu dusdanige *vena* naar opwaarts strijkende, zoo drijft men het daarin zich bevindende bloed uit zijne plaats, en de *vena* blijft ledig, zoo lang men voortgaat met drukken. Houdt men echter hiermede op, zoo vloeit het bloed langzaam weder op zijne vorige plaats terug. Opent men eene groote *vena*, zoo kan men somtijds in het begin nog eenige oncen bloed aftappen, alhoewel zelden zonder veel moeite. Gewonelijk spuit bij de aderlating een straal bloed in eenen korten stroom uit, doch dit houdt spoedig op, en alleen door allerhande handgrepen kan men nog eenig bloed uitpersen. Somwijlen kan men ook door de aanhoudendste pogingen niets als eenige droppels bloed verkrijgen. Het schijnt, dat de eenmaal uitgeledigde vaten zich niet weder vullen. De hoedanigheid van het bloed is als volgt: het is dik en zwart, in enkele gevallen met roode strepen gemengd; het vloeit moeijelijk uit de ader, en zelden langer dan eenige secunden, onmiddelijk na de opening der *vena*; het valt zwaar in de kom, die men er onder houdt, waarin het dadelijk eene naar half opgeloste gelij gelijkende hoedanigheid aanneemt, en in half vloeibare klompen op elkander blijft liggen, zonder geheel in één te smelten, en zonder te be-

bezinken, dus zonder eenen bloedkoek daar te stellen of weivocht af te scheiden, en zonder van kleur te veranderen. Eerst na verloop van uren ziet men een weinig dun opgelost bloed-weivocht daarvan afvloeijen.

Het lijden der willekeurige beweging, hetwelk in het verloop der ziekte zoo bijzonder hevig wordt, dat men den bijnaam van *Cholera spasmodica* er van ontleend heeft, begint niet wel vroeger dan met het tweede *Stadium*. De eerste krampen vertoonen zich, meestal, als spannende of te zamentrekkende pijnen in de voeten, waardoor de teenen naar beneden worden getrokken. Kort daarna strekt zich de voet zelfs uit, eene werking der kuitspieren, die zich in enkele harde knobbels zamen trekken. Deze knobbels blijven echter niet op dezelfde plaats, maar loopen naar boven toe, en worden, zoodra zij verdwijnen, door nieuwe vervangen. Zoo ontstaat bij zeer hevige krampen eene soort van golvende beweging langs de kuiten en dijen. Zelden gaan de krampen tot de buikspieren over. De loop der krampen in de boven-extremiteiten is dezelfde; zij zijn echter in lange niet in alle gevallen mede voorhande, zelden zoo hevig, en beginnen gewoonlijk later dan in de beenen. De krampen bepalen zich alleen tot de buigspieren der extremiteiten; de ledematen worden wel zamen getrokken, echter door geene krampen wederom uitgestrekt. Andere spieren dan die der ledematen worden zeer zelden

daar-

daardoor aangetast. De krampen zijn zoodanig pijnelijk, dat de lijder, zoo lang dezelve duren, over niets anders klaagt Na verloop van eenige minuten beginnen zij te verminderen, en geven eene evenredige verligting aan den lijder, die echter het terug komen van dezelve blijft vreezen, en zoo veel mogelijk alle beweging, als waardoor dezelve ligt op nieuw ontstaan, vermijdt. In weerwil hiervan keeren dezelve echter, naar mate de ziekte min of meer hevig is, alle 5, 10, 20 minuten, of in nog langere tusschenpoozen terug.

De zintuigen en derzelver werkzaamheden zijn van het algemeen lijden niet uitgesloten. Het oog geeft niet alleen den innerlijken toestand van den lijder te kennen, maar deszelfs vermogen van zien lijdt mede; de zieken beginnen vroegtijdig over onduidelijkheid van het gezigt te klagen; eenigen is het donker; anderen schemert het voor de oogen; nog anderen verbeelden zich door het uitwrijven der oogen met de vingers duidelijker te zullen zien; bij allen lijdt het gezigt op de eene of andere wijze; gelijktijdig worden de lijders nu eens alleen aan het eene, dan weder aan beide ooren zwaarhoorig, meestal uit hoofde van een aanhoudend kloppen en bruisschen inwendig in het hoofd. De smaak schijnt zich geheel in den hevigen dorst te verliezen. Het zintuig van den reuk schijnt minder te lijden; want sterk ruikende dingen, als *ammonia liquida* en diergelijke ver-

oor-

oorzaken nog eene vrij hevige aandoening aan het zelve.

Het gevoel of tastvermogen is vroeger verminderd dan de andere zinnen; eer nog de handen koud worden, bestaat reeds in de vingers een gevoel van doofheid; met het toenemen der ziekte vermindert de gevoeligheid van het geheele ligchaam meer en meer, zoodat tegen het einde van dit tijdperk de allerhevigste uitwendige prikkels, als, branden met geconcentreerde zuren, alleen nog eenige aandoening veroorzaken.

Een eigenaardig gevoel van flaauwte bevangt reeds vroeg het hoofd en de hersenen; weldra wordt de lijder duizelig; het hoofd wordt hem zwaar, en hij kan hetzelve slechts met moeite omhoog houden; werkelijke hoofdpijn daarentegen heeft zelden of nimmer plaats.

De voornaamste kwelling van den lijder is het bijna onverdragelijke gevoel van groote zwakte en doodelijke uitputting, gepaard met volstrekte slapeloosheid. Over niets klaagt de lijder meer, zelfs niet over de pijnelijke krampen en den onleschbaren dorst. Mijne ziekte is alleen zwakte; ik ben al te vermoeid, om te kunnen slapen; kon ik slechts een half uurtje slapen, zoo zoude ik beter wezen; een weinig slaap alleen kan mij helpen; ik ben dood moede, en kan toch geen oogenblikje in slaap komen; zie daar de gewone klagten dezer ongelukkigen.

Hoewel de lijders gedurende het tweede tijdperk be-

bewustheid en verstand behouden, worden deze geestvermogens echter tegen het einde van dit *Stadium* verzwakt. Eer de warmte geheel uit het uitwendig ligchaam verdwenen is, spreken de lijders nog wel uit eigen beweging, doen vragen omtrent hunnen toestand, en geven vrijwillig berigt van het een of ander; maar na dien tijd spreken zij alleen, om klagten uit te stoten of om op aan hen gedane vragen te antwoorden. Tegen het einde van dit *Stadium* vertoonen de lijders meestal eene zekere onverschilligheid, het schijnt hun al te veel moeite te vorderen, om te klagen; verlangen zij iets, b. v. drinken, en het wordt hun niet dadelijk gegeven, dan blijven zij meestal eenige minuten stil liggen, eer zij hun verzoek herhalen. Aan hen gerigte vragen beantwoorden zij kort en ongaarne. Zij begrijpen nog meest alles wat men hun zegt, worden het ook nog gewaar, wanneer het een of ander lastige verschijnsel hunne ziekte vermindert, en voeden somtijds zelfs eenige hoop op beterschap; echter behouden weinigen verstand en bewustheid volkomen tot op het einde van dit tijdperk, en de toestand van deze weinigen is voorzeker nog akeliger, dan van hen, die door de verdoving hunner zielsvermogens van hun lijden niets gevoelen, en den meestal onvermijdelijken dood niet zien naderen.

Heeft de ziekte dat toppunt bereikt, en vermindert zij niet, dan neemt het derde tijdperk eenen

aan-

aanvang, en alle hoop op herstel is voor den lijder verloren.

Derde Stadium.

De lijder heeft geheel het aanzien van eenen stervende, ligt uitgestrekt, zonder beweging, op zijnen rug; de half geopende oogleden laten de vuile *sclerotica* gedeeltelijk ontbloot; verwijdert men dezelve, zoo vertoont zich het oog zonder blik of leven; het hoornvlies heeft zijnen glans verloren, de pupil is onbewegelijk, vernaauwd, zelden verwijderd; het aangezigt valt hoe langer hoe meer te zamen, zonder echter juist eene *Facies Hippocratica* te vertoonen, daar hetzelve in sommige gevallen veel meer het aanzien verkrijgt van eenen aan *apoplexia* lijdende; het neemt eene loodkleur aan, zwemmende als het ware in een klam zweet, dat zich over het geheele ligchaam uitbreidt, en zich in het ingevallen halskuiltje boven het borstbeen als een klaar water verzamelt. Ofschoon de algemeene krampen hebben opgehouden, blijven de handen te zamen gekromd, de voeten naar beneden gestrekt, en de spieren gelijkmatig hard op het aanraken. Het ijskoude ligchaam neemt eene bruine of donkerblaauwe kleur aan; het achterhoofd, de nek en de maagkuil blijven daarbij heet; de mond is droog; de lippen blaauwachtig; de tong somtijds gelijk als in het vorige tijdperk, meestal blaauwachtig wit en koud, zelden droog en *fuligineus*, zoo als men bij *Typheuse*

pheuse koortsen waarneemt; door dorst schijnt de lijder niet te lijden; het braken heeft opgehouden, zoo als ook de afgang; doch in enkele gevallen heeft hij onwillekeurige ontlasting van *sedes* in geringe hoeveelheid. De ademhaling onderscheidt zich door langzame, moeijelijke en magtelooze in-en uitademingen; de adem zelve is daarbij koud; het spraakvermogen bijna geheel onderdrukt, en zich alleen nog aan den dag leggende door een bijna onverstaanbaar lispelen of morren. De werkzaamheid van het vaatgestel schijnt geheel opgehouden; de pulsatie van het hart en *carotis* zijn naauwelijks of in het geheel niet meer te onderkennen; de polsslag der hand is reeds lang verdwenen, en zelfs geene warmte meer merkbaar aan de plaats der *arteria radialis.*

De irritabiliteit en de sensibiliteit dalen tot op den laagsten trap; de lijder ziet en hoort weldra niet meer, en is voor de hevigste prikkels ongevoelig; de *sopor* neemt langzaam toe, de ademhaling wordt zachter, somtijds reutelende, en houdt allengskens geheel op, zoodat men menigmaal het oogenblik niet waarneemt, wanneer zij opgehouden heeft te bestaan.

Op deze wijze verloopt gewoonlijk de Cholera, wanneer de ziekte een doodelijk uiteinde neemt. Ik zeg *gewoonlijk*; want niet altijd vindt deze trapsgewijze, ofschoon spoedige opklimming der toevallen plaats; somtijds heeft de lijder het aanzien van beter te zullen worden;

eenige

eenige der hevigste ziekteverschijnselen verminderen, verdwijnen zelfs geheel en al, en men gelooft den lijder gered; dan plotselings stort hij weder in, en sterft! Dit zijn echter uitzonderingen op het gewone verloop, dezer ziekte, en ik houde het voor doelmatiger, dezelve als mede het verloop der ziekte, wanneer zij werkelijk in beterschap overgaat, bij de *prognosis* af te handelen, tot dewelke zij in eene naauwere betrekking staat, kunnende de *diagnosis* uit het hier opgegevene alleen worden opgemaakt.

VERSCHYNSELEN NA DEN DOOD.

Uiterlijk voorkomen.

Wanneer het ademhalen geheel heeft opgehouden, kan men den lijder zonder schroom als gestorven beschouwen, zonder schijndood te moeten vreezen, waarvan na het sterven aan deze ziekte mij geen geval bekend is; ook hebben de pols en het hart reeds lang hunne periodieke beweging verloren; de *cornea* was reeds voor den dood gerimpeld en ingevallen, het ligchaam koud en stijf.

Dat de zoogenaamde doodvlekken vroeger in deze dan na andere ziekten verschijnen, kan men niet juist bepalen; echter zijn zij in het algemeen donkerder; de spieren, welke bij andere lijken langzamerhand stijf worden, vertoonen hier aan iets eigenaardigs van het begin der ziekte; de

voe-

voeten en handen blijven uitgestrekt, en de vingers en toonen gebogen; alle zachte deelen van het ligchaam zijn buitengewoon sterk ingevallen.

Het aangezigt toont nog een duidelijk afbeeldsel van hetgeen het gedurende de ziekte geweest is, en hieraan kan men op den eersten aanblik eenen aan Cholera overleden lijder herkennen; ook de handen hebben daarbij hun eigenaardig aanzien niet geheel verloren.

Hersenen en Ruggemerg.

Reeds bij het doorklieven der bekleedselen van het hoofd merkt men, vooral aan het achterhoofd, eene zekere hoeveelheid zwartachtig bloed op; het *cranium* daarna afgenomen zijnde, vertoont zich de *dura-mater* sterk met helder bloed besproeid, voortvloeijende uit de kleine, de hersenpan met de onderliggende hersenen verbindende en bij het afrukken van het *cranium* gescheurde vaatjes; op en onder het genoemde vlies ziet men sterk opgevulde bloedvaten. Het harde hersenvlies doorklievende, om de zelfstandigheid der hersenen bloot te leggen, vindt men den *sinus longitudinalis* geheel met een zwartachtig en gestremd bloed opgevuld.

Over de geheele nu blootliggende oppervlakte der hersenen ontwaart men een netvormig vlies, als het ware met roode en blaauwe gekronkelde adertjes doorvlochten, en door de dunne vliezen henen schijnende.

De

De wanden der holligheden zijn niet zelden met een schoon adernet overtrokken, de *plexus choroideus* sterk opgezet door bloed, en meermalen vindt men tusschen deze fijne takverdeelingen kleine waterblaasjes verspreid.

Het ruggemerg heb ik slechts in acht gevallen onderzocht, echter zonder uitzondering het volgende daarbij waargenomen: hare eigene vliezen bevonden zich in denzelfden toestand als in de hersenen; alleen waren dezelve nooit aan elkander vastgegroeid of ondoorzigtig. Van de bloedvaten waren alleen de grootere vol zwart bloed, echter nooit zoodanig opgevuld als in de hersenen; op vele plaatsen was de stam der *vena spinalis* zelfs geheel ledig. De kleinere takken waren daarentegen rozenrood ingespoten, doch niet zoo in het oog loopend als in de hersenen. In het bovenste gedeelte van het ruggemergskanaal en langs de *cauda equina* bevonden zich aanmerkelijke aanhoopingen van *lympha*; de *medulla* zelve was onveranderd en natuurlijk.

Aan de eigenlijke organen der hersenen en aan de inplantingen der zenuwen heb ik niets bijzonders kunnen ontdekken, welligt omdat de invloed van het klimaat een zoo fijn ontleedkundig onderzoek niet gedoogde, of ook door mijne beperkte kunde in dat gedeelte der ontleedkunde.

Borst.

De geopende borstholte vertoont zich somtijds

 min-

minder ruim dan gewoonlijk, doordien het *diaphragma* sterk krampachtig naar boven getrokken is; in dit geval beslaan de longen en het *pericardium* deze caviteit. Heeft echter de borstholte hare gewone ruimte behouden, zoo zijn de longen gemeenlijk iets meerder naar achteren te zamen gevallen. Het borstvlies is veelal gezond; toevallig voorhande te zamen groeijingen van die organen waren altoos oud, en toonden geen spoor aan van kortelings aanwezig geweest zijnde ontsteking. *Lympha* of *serum*, in de borstholte uitgestort, herinner ik mij niet te hebben waargenomen.

Het Hart.

Zelden bevat het *pericardium* meer dan de gewone hoeveelheid van wei; nog zeldzamer is het geheel droog. Het hart zelve is in het algemeen donkerder van kleur, en eenigzins opgezet; op deszelfs oppervlakte vertoont de takverdeeling der *vasa coronaria* zich zeer schoon donker- of lichtblaauw, en even als of dit orgaan door kunst was opgespoten.

De zelfstandigheid van het hart schijnt somwijlen iets weeker dan in den gezonden toestand te zijn; het geheele regter gedeelte is, bijna zonder uitzondering, opgevuld met bloed, dat in half opgeloste klompen in een donkerbruin bloedwater is zwemmende; met bloed van dezelfde hoedanigheid zijn ook de *arteriæ pulmonales* en de beide *venœ cavœ* opgevuld. Het

Het linker oor van het hart wordt meermalen ledig, dan met bloed gevuld gevonden; ofschoon het laatste ook niets buitengewoons is, vooral in het *atrium sinistrum* en de *venoe pulmonales*.

Tusschen de *trabeculae ventriculorum* onderscheidt men gewoonlijk een weinig dun opgelost bloedwater, dat ook meermalen in de *aorta* gevonden wordt. Somwijlen echter bevat de boog der *aorta* nog eenig bloed, terwijl de overige gedeelten der *arteriae* ledig zijn.

De Longen.

Deze ingewanden zijn op het aanraken te zamen gepakt en harder dan gewoonlijk; in enkele gevallen hadden zij gedeeltelijk de hardheid der milt; op de hand gewogen, schijnen zij buitengewoon zwaar te zijn; drukt men dezelve een weinig, dan ontwaart men nog wel eenig geruisch der daarin bevatte lucht, echter nimmer zoo sterk als in gezonde longen.

De kleur is meestal donker, en gewoonlijk is derzelver oppervlakte met zwarte vlekken bezaaid. Bewerkstelligt men in dezelve diepe insnijdingen, dan ontlast zich een zwart schuimend bloed, doorvlochten met striemen van dik teerachtig bloed, hetwelk uit de geopende mondingen der groote bloedvaten voortkomt. Het bloed vertoont zich minder schuimend, hoe meer men een na den rug toe gelegen deel der longen tot de insnede ver-

verkozen heeft; somwijlen zijn enkele plaatsen, ter grootte van eene halve hand, als het ware door bloeduitvatingen blaauwgeverwd; de zelfstandigheid der longen op die aangewezene plaatsen vertoont zich verdikt, en het bloed schuimt niet, indien men dezelve doorklieft. Het strottenhoofd en de *trachea*, als mede de bronchien zijn in de meeste gevallen met een dun bleekrood, en ligt schuimend slijm overdekt; bij enkele subjecten waren die organen geheel droog; de *interstitia annulorum tracheae* vertoonden eene zachte roodheid, over derzelver geheele uitgestrektheid verspreid.

B u i k.

De buiksholte is dat bewerktuigd deel, hetwelk ons bij lijkopeningen van aan Cholera overledene individuen de meeste pathologische verschijnselen oplevert. Vele Schrijvers, welke de Cholera hebben beschreven, maken melding van eene zekere onaangename reuk, die zij bij het openen der buiksholte zouden hebben waargenomen. Ik kan mij slechts in drie gevallen herinneren, iets van dien aard te hebben opgemerkt; alle drie deze lijders waren in zeer korten tijd aan hevige aanvallen overleden, en de lijkopeningen ook korten tijd na het afsterven ondernomen. De reuk was, zoo het mij toescheen, zoutachtig; echter heb ik diezelfde reuk ook aan andere lijken waargenomen van door eenen plotselijken dood overvallene personen.

Al-

Alhoewel zekere ziekte-verschijnselen altoos bij het openen der buiksholte na Cholera gevonden worden, vertoont nogtans geene der holligheden van het ligchaam zoo groote menigvuldigheid van verschillende minder belangrijke verschijnsels.

De geopende buiksholte biedt al dadelijk voor den opmerkzamen waarnemer een in het oog loopend verschijnsel aan, namelijk, een zeker droog aanzien van de daarin bevatte ingewanden, hebbende dezelve hunnen glans verloren, even als of zij met eenèn droogen doek zorgvuldig waren afgeveegd; somtijds zijn zij met lucht opgevuld, liggen slap en te zamen gepakt op elkander, hebben een eenigzins gerimpeld en geplooid aanzien, als of zij door hunne zwaarte op elkander drukten. Aanhoopingen van *lympha* of *serum* zijn aan deze ziekte niet eigenaardig, en alleen het gevolg van andere vroeger doorgestane ziekten. Het groote net vertoont zich meestal in zijne natuurlijke ligging, meermalen boven opwaarts en zijdelings krampachtig te zamen getrokken. Deszelfs bloedvaten zijn meestal sterk opgezet door dik, zwart bloed; in sommige buitengewone gevallen heeft men er enkele plaatsen op waargenomen, die door *sphacelus* waren aangetast.

De Maag.

Niettegenstaande het aanhoudend braken vindt men de maag nimmer geheel ledig, maar opgevuld met vochten van eene groengele, bruine

bruine en graauwe kleur, meestal troebel, en wel eene nadere chemische ontleding verdienende, bestaande uit de genuttigde dranken en geneesmiddelen, doormengd met min of meer ontaard slijm, een weinig gal, en somtijds eenige overblijfselen van niet verteerde spijzen.

Het uitwendig vlies der maag vertoont zelden eene bijzondere roodheid of schijnbare ontsteking, is gewoonlijk zeer bleek; doch de over dit ingewand verspreide aderen, vooral derzelver grootere stammen, zijn gewoonlijk sterk met bloed opgevuld, dat met koolstof bezwangerd is, schijnende nogtans die vaatopvullingen zich niet tot de fijnere takverdeeling uit te breiden, zoo als men in den *tractus intestinorum* meermalen bespeurt. Alle de rokken der maag zijn eenigzins verdikt, echter ligt verscheurbaar, en indien men de maag sterk naar voren trekt, scheurt hij gemeenlijk aan de *cardia* af.

De maag geopend, en derzelver inhoud ontlast zijnde, vindt men de inwendige oppervlakte met eene dikke laag van slijm overtrokken; wanneer men deze laag met den rug van het scalpel wegschraapt, moet men wel opletten, om niet geheele stukken van het slijmvlies mede weg te nemen, daar hetzelve zich in eenen verdikten en bijna opgelosten toestand bevindt. Het komt mij voor, beter te zijn de maag alleen met eene spons schoon te maken, om het slijmvlies te kunnen onderzoeken. Men vindt hetzelve gewoonlijk, vooral langs den grooten boog, in menigvuldige

groote

groote en kleine plooijen te zamen getrokken, en deze zijn des te duidelijker, hoe minder de maag is uitgezet.

De kleur van het slijmvlies der maag in het algemeen is zeer verschillende; meestal vertoont hetzelve zich iets rooder, echter ook meermalen bleek en zelfs graauw, tot in het groene spelende, en naar het *orificium pylori* iets donkerder. Duidelijke bloedvaten onderscheidt men zelden; het bloed schijnt alleen in de fijnste uiteinden der bloedvaten (*vasa capillaria*) bepaald te zijn, en vertoont zich in kleinere of grootere vlekken of uitstortingen (*ecchymoses*), die men voornamelijk om de beide openingen der maag en langs den kleinen boog vindt; somtijds merkt men in de geheele maag slechts eenige kleine vlekken van de grootte van eene erwt op; somtijds is dit geheele ingewand er mede bedekt, en enkele hebben de grootte van eene halve hand. Meestal zijn het ronde, dan weder onregelmatige vlekken, somtijds strepen, welke alle schakeringen doorloopen, en van het rood en donkerpurper tot het rozenrood overgaan. Nimmer heb ik de maag zoodanig rood en ontstoken gezien als bij eenen zeer volbloedigen man, die, zonder eenige voorafgegane geneeskundige hulp, onmiddelijk na zijne aankomst in het hospitaal overleed.

Het is bij het onderzoek van de maag bijzonder in het oog loopend, hoe weinig invloed de geneesmiddelen op de kleur van het slijmvlies heb-

hebben; bij menschen, die met de allerhevigst prikkelende medicijnen behandeld waren, vond men dit orgaan, onverschillig dan eens zeer rood, dan eens buitengewoon bleek, en bij lijders, welke onder eene zeer strenge antiphlogistische en diatetische geneeskundige behandeling waren geweest, zoo als het ruim aanleggen van bloedzuigers, inwikkelende en verzachtende middelen, bevond men hetzelfde resultaat.

Van meer aanbelang schijnt ten dezen opzigte de min of meer lange duur der ziekte te zijn; hoe spoediger dezelve was verloopen, des te rooder vond men de wanden der maag.

Duodenum en Jejunum.

De kronkelingen van deze darmen, die bij het gedeeltelijk opligten van het net in hunne gewone ligging zigtbaar zijn, toonen altoos eene zekere roodheid aan, welke door eene sterke opzetting der allerfijnste bloedvaatjes (*vasa capillaria*) schijnt te ontstaan. De stammen der aderen zijn bij dit gedeelte van de darmen zelden duidelijk te onderscheiden. Deze roode kleur doorloopt alle schakeringen van een zacht rozen- tot een hoog purperrood, is dikmaals niet gelijkmatig verspreid, en men vindt zelfs somtijds reeds enkele rooskleurige, langwerpige vlekken langs de buitenvlakte der darmen; alhoewel de darmbuis meestal hare natuurlijke wijdte behouden heeft, vindt men niet zelden en-

kele

kele gedeelten van dit ingewand ter lengte van eenige duimen te zamen getrokken ; ook ontwaart men *intussusceptiones* van deze deelen. De rokken zijn slap en verdikt; legt men dezelve open, zoo vertoont de geheele inwendige oppervlakte zich met eene dikke, slijmerige, met gekarnde melk veel overeenkomst hebbende, geelachtige stoffe overtrokken, welke in enkele gevallen, vooral wanneer de lijders verzoete kwik in overmatige giften gebruikt hadden, grasgroen was.

Men kan dit slijm zeer ligt door water afspoelen, en als dan vertoont het slijmvlies zich zeer ruig, bleek of geelachtig, somtijds met groote, zachtroode, dwars over de plooijen loopende vlekken voorzien; zelden ontdekt men hier eenige zachtroode gekleurde adertjes. De dieper naar den ruggegraad toeliggende kronkelingen van het *jejunum* hebben dikwijls hetzelfde voorkomen; somwijlen echter vertoonen deze ingewanden zich ook geheel violetkleurig en met een allerfraaist rood of violet adernet overtrokken. Opgezette bloedvaten ziet men somtijds ook door het inwendig slijmvlies doorschijnen, waar men nog buitendien verscheidene hoogroode *ecchymoses* waarneemt, zoodat de darm hierdoor een zeer fraai, naar bontgekleurd marmer gelijkend voorkomen verkrijgt.

Het Ileum

Heeft op zijne uitwendige oppervlakte hetzelfde voorkomen als het *jejunum;* alleen is het zelden zoo

rood

rood en sterk opgespoten, heeft ook dikwijls een minder droog voorkomen, meestal zijn deszelfs aderen duidelijker te zien, en meer opgevuld met een purperkleurig bloed; die kronkelingen, welke in het bekken liggen, zijn zeer dikwijls donkerkleurig en violet, versierd met een fraai, donkerrood of blaauw adernet. Ook het slijmvlies in dit gedeelte van den darm is donkerder, en meer van bloedvaten voorzien, en vertoont niet zelden purperroode uitstortingen. Het *ileum* is dikwijls nog meerder dan het *jejunum*, op vele plaatsen, krampachtig te zamen getrokken.

Het Mesenterium

Vertoont geen ander ziekelijk verschijnsel dan eene buitengewone sterke opzetting zijner bloedvaten; somtijds heeft het geheele *mesenterium* eene zachtroode kleur; deszelfs klieren vindt men zelden opgezet.

Het Colon

Vindt men even zoo menigvuldig zamen getrokken als door lucht uitgezet; somtijds is het op eenige plaatsen onregelmatig uitgezet, en op andere weder zamen getrokken. Men vindt het meestal van eene graauwgele of blaauwachtige kleur, en niet zoo sterk van bloedvaten voorzien als de dunne darmen. Het inwendig slijmvlies vertoont gewoonlijk eenige bloedvaten, en

uit-

uitvatingen, die nu eens meer, dan eens minder uitgebreid zijn. De inhoud van dezen darm is gewoonlijk niets anders dan het reeds bij het *jejunum* vermelde slijm, dat echter hier veel dunner en waterachtiger is. In enkele gevallen zijn nog eenige drekstoffen voorhande, die alleen terug schijnen gebleven te zijn, doordien zij zich in de diepere plooijen der rokken hebben verscholen. De bloedvaten van het *mesocolon* zijn gewoonlijk in het oog loopend met bloed opgezet.

De Lever

Vertoont somtijds uitwendig geene ziekelijke veranderingen hoegenaamd, of ten minste slechts zeer gering, en zoo als men die ook na vele andere ziekten heeft waargenomen, als vergrooting, verharding, slapheid, ligt verscheurbaarheid, en vlekken. Eene donkerder kleur schijnt met eene zekere weekheid nog het eigenaardigst verschijnsel te zijn, hetwelk deze ziekte eigendommelijk kenmerkt.

Bij insnijdingen in derzelver weefsel ontlast zich gewoonlijk een dik, zwart en teerachtig bloed, van eene meerdere consistentie, dan hetzelve opgehoopt in eenig ander orgaan wordt aangetroffen. Van gal daarentegen vindt men geen spoor.

De Galblaas

Schijnt alle voorhande zijnde gal te hebben opgenomen, en bevat er meestal eene groote hoeveel-

veelheid van. Door eene zachte drukking op dit ingewand kan men volstrekt geene gal door den *ductus choledochus* tot in het *duodenum* drijven. Steekt men met de punt van een scalpel in de galblaas, zoo volgt er uitvloeijing van eenen dikken en breeden stroom eener donkerkleurige en verdikte gal; neemt men er iets van op het scalpel, zoo druipt het er van af in een straal, gelijk gekookte of verdikte lijm. Slechts na langdurige aanvallen van Cholera is somtijds de gal dunner; geheel ledig echter vindt men de galblaas nimmer, zelfs dan niet, wanneer men nog eenige gal in de darmbuis aantreft.

De Milt.

Ook dit ingewand neemt deel aan de algemeene opvulling van alle inwendige organen met bloed, met koolstof bezwangerd. Het is zeer donker van kleur, zelden en meer toevallig vergroot, echter meestal zeer week, en ligt verscheurbaar. Het bloed, dat hetzelve bevat, gelijkt meer op het geen men in de aderen van het darmkanaal, dan in die der lever waarneemt.

De Nieren

Hebben een gezond voorkomen; alleen zijn de tot dezelve leidende bloedvaten sterk opgezet. Doet men insnijdingen in derzelver weefsel, zoo vindt men dezelve opgevuld met bloed. De *calix* is ledig, en bevat, even als de pisleiders, niets dan een weinig dun slijm.

De Pisblaas

Bemerkt men bijna nooit bij het openen der buiksholte, vermits dezelve te diep in het bekken, en achter de *ossa pubis* gezakt is. Gewoonlijk bevat zij geene *urina*; is te zamen gevallen, en derzelver wanden verdikt op het aanraken. Haar inwendig slijmvlies is verdikt in rimpels te zamen getrokken, en met een dik slijm bedekt; na verwijdering van hetwelk men eene zachte roode huid waarneemt. *Urina* vindt men dan slechts, wanneer de ziekte lang heeft aangehouden, of de lijder, eenmaal aan de betere hand zijnde, weder was ingestort. Deze *urina* onderscheidt zich dan door eene lichtgele kleur, en is daarbij niet troebel.

De groote Buiks - Ganglien

Zijn verscheidene malen onderzocht geworden, zonder iets buitengewoons te hebben opgeleverd, behalve eene meerdere roodheid, voortspruitende uit de opvulling van derzelver bloedvaten; de *ganglien* zelve schenen onveranderd te zijn.

Van de hoedanigheid van het bloed is reeds hier boven gewaagd, bij gelegenheid van die organen, welke het meest door hetzelve opgevuld worden aangetroffen.

DIAGNOSIS DER CHOLERA.

Hoe gemakkelijk ook de Cholera van andere heerschende ziekten te onderscheiden is, wanneer zij zich in hare geheele verschrikkelijke gedaante vertoont, zoo kan het evenwel gebeuren, dat zij, onder eenen meer ingewikkelden ziektevorm voorkomende, miskend wordt; bij voorb. wanneer zij lijders overvalt, die reeds aan andere ziekten lijden, welker *symtomata* eenigzins met die van Cholera overeenkomen; vooral bij dysenteristen, die tevens aan koude koortsen lijden; doch ook andere ziekten worden wel eens voor Cholera gehouden, en als zoodanig behandeld, die zulks in het geheel niet zijn. Diergelijke dwalingen kunnen niet anders dan zeer nadeelig zijn. Eene naauwkeurige en juiste ontdekking der reeds opgegevene ziekte- verschijnselen, eene onderscheiding der wezenlijke kenteekenen van de toevallige, kan ons alleen in staat stellen, om in gevallen, waar de ziekte zich niet geheel duidelijk voordoet, dezelve evenwel zoo spoedig mogelijk te herkennen, waarop hier voornamelijk alles aankomt.

Verstaat men onder *symtomata pathognomonica* alleen zoodanige verschijnselen, die altoos voorhande zijn, zoodra de ziekte zelve voorhande is, die in geen enkel geval gemist worden, zoo kan men slechts zeer weinige der de

Cho-

Cholera vergezellende kenteekenen daaronder rangschikken;

1° *Het plotseling zonder blijkbare oorzaak beginnende en spoedig de overhand nemende dalen der levenskracht, zonder eenige beduidende reactie van den* organismus.

Zonder dit verschijnsel bestaat geene Cholera; ook in onderscheidene andere kwaadaardige ziekten zinken de krachten zeer spoedig, bij geene nogtans zoo snel, als het ware eensklaps, en zonder alle verdere reactie van den *organismus* als bij Cholera; bij alle kwaadaardige koortsen duidt het woord *koorts* reeds aan, dat er eene reactie van den *organismus* plaats heeft, en alle tot nog toe bekende verwoestende ziekten zijn koortsachtig geweest, het geen de Cholera integendeel niet is. Het is, wel is waar, boven aangemerkt, dat het hart somtijds pogingen scheen te doen tot herstel der circulatie, deze pogingen echter zijn zoo gering, dat men dezelve naauwelijks merkt, en nimmer als eene ware reactie van den *organismus* kan beschouwen, hebbende dezelve niet de allerminste koortsachtige beweging ten gevolge. De spoedige belemmering van den bloedomloop staat, geloof ik, noodzakelijk hiermede in verband, en derhalve wordt dan ook de onderdrukte pols en hartslag slechts ter loops, en als een van zelf uit het reeds aangehaalde volgend *signum pathognomonicum* aangemerkt;

de

de pols is immers eene der voornaamste maatstaven om den graad der levenskrachten te bepalen.

2° *Het plotseling veranderd eigenaardig uitwendig voorkomen.*

Hoe kenmerkend dit verschijnsel ook zij, en hoezeer hetzelve ook de voorhande ziekte met zekerheid doet onderscheiden, zoo zijn er toch gevallen van Cholera, waar hetzelve in het begin in het geheel niet, of ten minste slechts zeer onduidelijk, wordt waargenomen; in welke gevallen de geneesheer dan ook, die op het duidelijk verschijnen van dit *symtoma* had willen wachten, hierdoor misleid, zeker te laat berouw van zijn verzuim zoude hebben. Daar nogtans hetzelve bijna altoos zeer vroegtijdig voorhande is, en bij den voortgang der ziekte nooit ontbreekt, ook zoo eigenaardig is, dat het de *diagnosis* buiten allen twijfel stelt; zoo moet men het met regt onder de *signa pathognomonica* der Cholera tellen. Eene naauwkeurige kennis van dit verschijnsel zal veel tot de spoedige onderscheiding der ziekte bijdragen; ja de Cholera is uit hetzelve gemakkelijker te onderkennen, dan uit het eerst genoemde. — Wanneer iemand door eenen buitengewonen aanval van hevige flaauwte en krachteloosheid, zonder bekende oorzaak, plotseling, wordt aangetast, en daarbij het boven beschreven eigenaardig voorkomen verkrijgt,

zal men niet behoeven te twijfelen, of dit een aanval van Cholera zij, al waren ook geene andere verschijnselen meer voorhande.

Doctor COLLEDGE in Bengale herkende hierdoor alleen deze ziekte, voordat nog eenig ander toeval verscheen, en was zeer gelukkig in zijne behandeling. (Vergel. ANNESLIJ, *Sketches*, etc. 25.)

In het geheel uiterlijk voorkomen van den lijder is niets meer bijzonder kenmerkend, dan het gezigt, uit hetwelk alleen men meestal de Cholera-lijders zonder moeite herkent.

Het geheel uiterlijk voorkomen bij de Cholera heeft, wanneer de ziekte nog in het begin is, eene groote overeenkomst met hetgeen men bij hevige aanvallen van koude in de *febris intermittens* waarneemt; het is mij wel gebeurd, dat ik deze ziekten met elkander verwisseld heb, vooral te Magelang op Java, waar de Cholera minder hevig is, daarentegen de allerhevigste uitputtendste koude koortsen, gedurende den oorlog, heerschende waren. Maar wanneer in de koude koortsen het geheele ligchaam koud, stijf, en als het ware bevrozen is, (hetwelk in de daad zoo erg kan worden, dat het naar Cholera in eenen min hevigen graad gelijkt), dan behouden nogtans de oogen altijd eene geheel andere uitdrukking, zekeren glans, en vertoonen op verre na niet die flaauwte en uitgeputheid, welke men bij de Cholera waarneemt.

De pols is bij koude koortsen wel ook zeer onderdrukt, doch nimmer zóó als in de Cholera; buitendien laat deze ziekte zich weldra herkennen door het rillen en beven des lijders, en door de afwezigheid van het eigenaardig Cholera-zweet.

Gedurende de Cholera-epidemie waren de voorbeelden juist niet zelden van menschen, die eensklaps door deze ziekte weggerukt werden, zonder andere verschijnselen te vertoonen, als de onder 1° en 2° vermelde. In dien hevigen graad heeft zich in latere tijden de Cholera niet meer vertoond; en men moet derhalve nog eenige andere *symtomata* onder de *signa pathognomonica* rangschikken, welke althans in de meer hevige graden der ziekte nimmer ontbreken.

3°. *Het groot verlangen naar slaap, zonder te kunnen slapen*

Is een verschijnsel, hetwelk waarschijnelijk met de hevige uitputting in verband staat, en eene der voornaamste kwalen van den lijder is. Hetzelve ontbreekt nooit.

4°. *De brandende dorst en het gevoël van hitte in de bovenbuikstreek.*

De heer Annesly beschouwt een gevoel van hitte tusschen den navel en de hartkuil als het eenigste *signum pathognomonicum*, en het is dit gevoel van hitte, hetwelk ik hier bedoel, en het-

hetwelk mij toeschijnt de zitplaats van den branden den dorst te zijn, welke de lijders zoo verschrikkelijk kwelt; over dezen dorst klagen allen zonder uitzondering. Het gevoel van hitte in den buik echter wordt in zeer verschillende graden opgemerkt, en is somtijds alleen een gevoel van warmte, hetwelk den lijder weinig hindert, somtijds echter ook een gevoel van groote hitte en brand tot de ergste pijn toe. Het is altijd aanwezig in eenen meer of min hoogen graad, en wordt alleen dan niet waargenomen, wanneer de lijder zelf zijnen toestand niet duidelijk meer gevoelt. Zelfs uitwendig kan men tot na den dood de verhoogde warmte in deze streek duidelijk waarnemen.

5°. *De ontlastingen van de boven nader omschrevene vochten.*

De heer JOHNSON wil deze ontlastingen, in welke men geen spoor van gal kan ontdekken, als het meest karakteristiek en kenmerkend verschijnsel van de Cholera aangezien hebben. Dezelve zijn, wel is waar, aan deze ziekte eigen, en in zoo verre pathognomonisch; maar zij behooren reeds onder die verschijnselen, die menigmaal, ten minste gedeeltelijk niet voorhande zijn, en wel niet alleen in buitengewoon zachte of zware gevallen, maar zelfs in alle graden der ziekte. Stoelontlastingen ontbreken zeldzamer dan het braken, doch wordt ook het laatste somtijds zonder de eerstgemelden waargenomen.

6°.

6°. *De veranderde stem*

Is aan deze ziekte zoo eigenaardig, en zonder uitzondering bij den voortgang derzelve voorhande, dat het niet alleen buiten allen twijfel is, of men dit kenteeken onder de *signa pathognomonica* kan tellen, maar dat men zelfs zonder schroom aan hetzelve de plaats boven de krampen moet toekennen. Ofschoon deze verandering in de stem meestal later wordt waargenomen dan de krampen, vertoonen zich deze laatsten in vele gevallen in het geheel niet, terwijl de verandering in de stem nimmer wegblijft. Dat echter ook hierin verschillende graden plaats hebben, behoeft naauwelijks aangemerkt te worden. Somtijds is slechts eene geringe heeschheid voorhande, echter altoos genoeg om te worden opgemerkt.

7°. *De groote benaauwdheid*

Is, wel is waar, geene aan deze ziekte bijzonder eigen verschijnsel; nogtans vergezelt het dezelve zoo gestadig, dat het als van dezelve onafscheidbaar moet beschouwd worden.

8°. *De belette lozing of liever de belette afscheiding der pis.*

Vele lijders willen pissen, maar kunnen niet; hierbij heeft nogtans geene pijnelijke gewaarwording plaats. Ik heb herhaalde malen den cathe–

catheder ingebragt, zonder eenige pis daardoor te kunnen aftappen. De meeste lijders denken aan deze afscheiding in het geheel niet; dezelve schijnt geheel stil te staan, en in de blaas geene pis hoegenaamd aanwezig te zijn. Alleen wordt de pis nooit geloosd, en slechts zeer weinige lijders vermeenen onder het ter stoel gaan een weinig water kwijt geraakt te zijn; en deze onregelmatigheid in de pisafscheiding is een zeer bestendig verschijnsel der Cholera.

9°. *De krampen*,

Alhoewel een zeer in het oog loopend verschijnsel, ontbreken van alle tot nu toe opgenoemde het menigvuldigst, en vertoonen ook het minst eigenaardige. Te Batavia waren dezelve meestal zeer hevig en zelden afwezig; te Magelang daarentegen hebben meer dan de helft der lijders geene krampen gehad, en dezelve waren in het algemeen zeer onbeduidend.

Alle andere verschijnselen zijn min of meer toevallig, nu eens voorhande, dan weder niet. Wij hebben in het algemeen meer gevallen opgemerkt, waar geen kolijk en hoofdpijn plaats vond, dan zulke, waar de lijders over deze verschijnselen klaagden. De tong, hoezeer gewoonlijk den boven beschreven toestand vertoonende, wordt dikwijls ook op allerhande wijzen beslagen gevonden; de smaak is nu eens bitter dan weder niet; pijnen in de lever, milt, de leden, de

borst,

borst, de pisblaas enz., vergezellen ook nu en dan deze ziekte.

Hoe meer van de boven gemelde *symtomata* voorhande zijn, des te gemakkelijker is de *diagnosis*, en zelden verloopt de ziekte zoo snel, dat men niet ten minste de zeven eerste der opgenoemde verschijnselen zoude kunnen waarnemen. Wanneer krampen plaats hebben, vertoonen dezelve zich altijd vroegtijdig; en in verre de meeste gevallen heeft men gelegenheid alle hier boven omschrevene *signa pathognomonica* op te merken.

Wanneer de Cholera menschen aandoet, die reeds door andere ziekten uitgeput waren, dan ontbreken dikwijls de krampen en stoelontlastingen; de aamborstigheid, zwakke stem en krachteloosheid zijn dan ook minder duidelijk en belangrijk, vermits dezelve reeds voor den aanval in minderen graad plaats vond. In zoodanige gevallen zijn dikwijls het uiterlijk voorkomen, het verlangen naar slaap, zonder te kunnen slapen, en de brandende dorst de eenigste kenteekenen, waarop wij de *diagnosis* moeten bouwen; ja de eigenaardige vertooning der gelaatstrekken en van het overige ligchaam is dikwijls voldoende, om ons, bij het voorbijgaan van eene rij van kribben met langdurige lijders, op den eersten blik, die genen dadelijk te doen herkennen, die onverwachts door de Cholera mogten zijn aangetast geworden.

Hetgeen de *diagnosis* van andere ziekten somtijds zoo moeijelijk maakt, de complicatie vindt

hier

hier nooit plaats; alle andere ziekten verdwijnen met den eersten aanval van Cholera; zelfs zeer hooge graden van algemeene *hydrops* zagen wij bij eenen lijder, na het opkomen der Cholera, in minder dan één uur geheel en al verdwijnen, zoodat ook geen spoor daarvan meer overbleef. Van de verschijnselen *post mortem*, welke het ontleden der lijken ons openbaart, geldt hetzelfde als van de verschijnselen gedurende het bestaan der ziekte; sommige derzelven zijn meer, andere minder bestendig voorhande.

Het meest bestendige onder dezelven, en het in alle gevallen zonder onderscheid aanwezige is de bijzondere hoedanigheid van het bloed, en deszelfs ophooping in de organen der drie groote holligheden van het ligchaam. Het eenigste verschil, hetwelk ten aanzien van dit verschijnsel in de verschillende lijken wordt waargenomen, is nu eens eene grootere, dan eene mindere congestie naar deze organen; dit is nogtans van weinig aanbelang; de hoedanigheid van het bloed daarentegen is overal en altoos dezelfde.

Het tweede, zeer bestendige en altijd voorkomende dezer verschijnselen is de roodheid der dunne darmen. Maar hoezeer een zacht rozenrood bijna doorgaans de heerschende kleur dezer deelen is, bestaat nogtans een groot verschil, zoowel aangaande den graad, als de uitgebreidheid derzelve, gelijk boven reeds gezegd is. Minder veranderlijk is de toestand van het slijmvlies der dar-

darmen en van het hetzelve bedekkende slijm.

Den toestand der maag ga ik met stilzwijgen voorbij, vermits de inwendige oppervlakte van dit orgaan zoo onbestendig en verschillend wordt aangetroffen, dat men niet bepalen kan, welke deszelfs gewone toestand zij; want ofschoon bijna altoos eenige roode vlekken worden gevonden, zijn dezelve nogtans zoo verschillende van kleur, getal, gedaante, uitbreiding, en plaats, dat men bij honderd andere zieken, ja zelfs in de lijken van zoodanigen, die zonder eenige ziekte overleden waren, dikwijls dezelfde verschijnselen opmerkt.

OORZAKEN DER CHOLERA.

Het ligt buiten het doel dezer kleine verhandeling, om alle, door verschillende Schrijvers aangaande de oorzaken dezer ziekte gedane veronderstellingen hier aan te halen. Ik zal mij derhalve alleen bij de opgave van datgeen bepalen, hetwelk de ondervinding op Java als het waarschijnelijkste heeft doen kennen.

VOORBESCHIKKENDE OORZAKEN.

Ik bedoel oorzaken, die het ligchaam vatbaar maken, om door Cholera te worden aangetast. De ondervinding van verscheidene jaren heeft doen blijken, dat sedert het ophouden der Cholera-epidemie op Java, welke geen ouderdom, geene kunne, geen

geen beroep, enz. ontzag, geene klasse van menschen aan deze ziekte meer onderhevig is geweest, dan de pas uit Europa hier aankomende manschappen; het is wel niet onmiddelijk na de komst dezer manschappen, dat de ziekte zich onder hen vertoont, maar gewonelijk na een kort verblijf alhier, zoodra de invloed van het klimaat zijne uitwerkingen begint te ontwikkelen.

De Cholera schijnt daarenboven voornamelijk het sanguinisch temperament (de hier zoogenaamde Europesche ligchaamsgestellen) te beminnen, jonge, krachtige, volbloedige, onrustige menschen, met een blozend, zoogenaamd Europeesch voorkomen, genegen, zich aan buitensporig genot van ongewone genoegens van allen aard over te geven, en aan alle hartstogten den vrijen teugel te vieren. Het schijnt, dat de Europesche gestellen eerst dan de meeste vatbaarheid voor Cholera verkrijgen, wanneer zij de eerste uitwerkingen van het klimaat beginnen te gevoelen, en dus, wanneer zij beginnen eene groote verandering te ondergaan. De ongewone, gedurige warmte brengt eene buitengewoon sterke, aanhoudende uitwazeming voort, en ten gevolge daarvan verminderden eetlust, en vermeerderden dorst; de menschen nemen meer drank dan vast voedsel tot zich, en zoo wordt direct en indirect het ligchaam in korten tijd verslapt.

De grootere ijlheid der dampkringslucht, en daar

daardoor mindere hoeveelheid van zuurstof in het ons omgevend *medium*, veroorzaakt eene niet genoegzame prikkeling der longen, en daardoor minder ruime en krachtige ademhaling; het bloed, in den kleinen omloop, onder deze omstandigheden, niet volkomen van deszelfs koolstof gezuiverd, is niet in staat, om, als te voren, hart en vaten tot eene krachtige werkzaamheid aan te sporen. De bloedomloop wordt trager; de hersenen en zenuwen vereischen tot het volbrengen hunner werkzaamheid den gestadigen prikkel van een goed bereid bloed. Dit bij de veranderde hoedanigheid van het bloed niet naar behooren kunnende plaats vinden, beginnen alle sensoriele werkzaamheden, alle willekeurige en onwillekeurige bewegingen langzamer en minder veerkrachtig te worden. Kortom, het leven in alle deszelfs verrigtingen openbaart eene zekere verslapping, die des te grooter is, naar mate het ligchaam minder aan den invloed van het klimaat gewoon is; want de pas in heete gewesten aankomende, en door den invloed van hetzelve nog niet verzwakte Europeaan gevoelt zich meestal meer afgemat, en in alle levensverrigtingen meer belemmerd, dan de oudgast, aan wien eene zekere slapheid reeds tot eene tweede natuur geworden is.

Maar ook de reeds lang hier levende Europeaan kan door bijzondere omstandigheden eene nog verdere verzwakking van levenskracht onder-

dergaan, en is dan niet minder aan Cholera onderhevig dan de nieuweling; daarom zagen wij, gedurende den laatsten oorlog op Java, oude zoowel Europesche als Inlandsche soldaten, die dikwijls aan buitengewone vermoeijenissen in de bijna ongenaakbare gebergten en de moerassige rijstvelden, bij het vervolgen van eenen vluggen vijand, en aan gebrek van goed en geregeld voedsel, enz., waren blootgesteld, zeer dikwijls door Cholera aangetast worden; de nieuwe manschappen echter nog veel meer.

Dat menschen, die aan het buitensporig gebruik van sterken drank verslaafd zijn, meer dan anderen door Cholera aangetast worden, is algemeen bekend. Sterke dranken, in overmaat genoten, verzwakken de levenskracht door overprikkeling. Bange, vreesachtige, neêrslagtige menschen, of de zulken die zich ongelukkig gevoelen, lijden ook menigvuldiger aan Cholera, dan gelukkigen en vrolijken. Dat alle neêrdrukkende hartstogten verzwakkende op het ligchaam werken, is overbekend.

De niet geheel zeldzame voorbeelden van zieken, die in het hospitaal door de Cholera werden aangetast, en weggesleept, werden meestal doorgaans bij zoodanige lijders opgemerkt, die langen tijd aan uitputtende ziekten, voornamelijk aan langdurige dijsenterien geleden hadden, en deze lijders zouden, in het algemeen, nog menigvuldiger de slagtoffers dezer ziekte worden, bij

aldien

aldien zij niet door hunne ziekte in de onmogelijkheid waren geweest, zich aan de aanleidinggevende oorzaken der Cholera bloot te stellen.

Het schijnt dus, dat een verzwakte staat van het ligchaam de voornaamste predispositie tot Cholera geeft. Onder een verzwakt ligchaam, versta ik een ligchaam, in hetwelk de levenskracht beneden den voor hetzelve normalen en noodigen graad gedaald is. Een zwak ligchaam is geheel iets anders; het heeft alleen, in vergelijking met andere meer krachtige ligchaamsgestellen, eene mindere levenskracht, welke echter voor het individu zelf normaal en tot deszelfs gezondheid voldoende is. Een verzwakt gestel is altoos min of meer een ziekelijk gestel; een alleen zwak gestel daarentegen kan betrekkelijk zeer gezond wezen; onverzwakte menschen, zij mogen van natuur sterk of zwak zijn, hebben minder aanleg tot Cholera dan verzwakte. De zoogenaamde Indische ligchaamsgestellen behooren in zeker opzigt tot de zwakke gestellen, en worden door den invloed van het klimaat minder verzwakt, dan de Europesche, omdat zij reeds eene levenskracht bezitten, die met de voor het klimaat passende veel overeenkomt, en welke bij gevolg slechts weinig verandering behoeft te ondergaan. Sterke gestellen, die geacclimateerd zijn, en dus hunnen tijd van betrekkelijke verzwakking reeds hebben doorgestaan, zijn niet meer vatbaar voor Cholera, dan de Indische constitutien.

Al-

Alhoewel in den tijd der epidemie geene ligchaamsgesteldheid tegen de Cholera beveiligde, waren nogtans menschen met de hier omschrevene hoedanigheden het meest daaraan onderhevig, vooral de armoedig gevoede, slecht gehuisveste en even zoo slecht gekleede lage volksklasse. Ook tegenswoordig worden nog wel menschen door deze ziekte aangetast, die geenen bijzonderen aanleg daartoe schijnen te bezitten; behalve echter, dat deze menschen misschien juist gedurende den korten tijd van de inwerking der gelegenheid gevende oorzaken buitengewoon verzwakt kunnen geweest zijn, laat zich wel veronderstellen, dat deze oorzaken, met buitengewone hevigheid inwerkende, ook bij minder daartoe voorbeschikten de Cholera kunnen voortbrengen. Het aetiologische verschil tusschen epidemische en sporadische Cholera zou men welligt daarin kunnen zoeken, dat bij de eerste de *causae occasionales*, welke algemeen heerschende zijn kunnen, bij de tweede de predispositie van enkele menschen het meeste tot het ontstaan der ziekte bijdragen.

ZIEKTE VERWEKKENDE OORZAKEN.

De ondervinding leert ons, dat dezelfde ziekte, welke epidemisch heerschende, door eene algemeen verbreide oorzaak schijnt voortgebragt te worden, in sporadische gevallen, ook door andere, van gene verschillende oorzaken ontstaan kan.

De

De gissingen omtrent de *causae occasionales*, gedurende de epidemie der Cholera op Java, waren meer in het oog loopende, dan die aangaande de *praedispositio*; sommigen hebben een *contagium*, anderen een *miasma* als de oorzaak der Cholera opgenoemd; sommigen hebben deze ziekte van cosmi che, anderen van tellurische principien afgeleid, en op alle wijzen de meerdere of mindere waarschijnelijkheid hunner stellingen trachten te beweren. Bewijzen ontbreken nogtans voor het een zoowel als voor het andere; alles berust op veronderstellingen, voortspruitende nu eens uit meer of min ware, maar veelal uit louter gewaande waarnemingen.

De luchtsgesteldheid is door verre de meesten als oorzaak der epidemische Cholera aangezien geworden. Sommigen hebben in dezelve een gebrek aan electriciteit, of een overmaat van negative electriciteit aangenomen; anderen eene niet nader bepaalde sedative werkende hoedanigheid; nogtans rust geene van deze veronderstellingen, zoo veel mij bekend is, op zekere proeven met de dampkringslucht zelve in het werk gesteld; men heeft zich vergenoegd, met uit de schijnbare of veronderstelde werking der dampkringslucht op het menschelijk ligchaam derzelver hoedanigheid af te leiden. Anderen schenen geene van de bedoelde hoedanigheden van den dampkring voldoende, en deze wisten zich niet beter te helpen, dan door eene *constitutio*

Cho-

Cholerica aëris te verzinnen, hetwelk omtrent zoo veel zegt als eene onbekende hoedanigheid der lucht, waardoor Cholera kan ontstaan.

Zelfs de Heer ANNESLIJ, die zoo veel moeite en schranderheid heeft te koste gelegd, om de hoedanigheid van den dampkring te onderzoeken en nader te bepalen, bekent, dat het hem voorkomt, als of de luchtsgesteldheid meer eene het ligchaam tot Cholera disponerende, dan eene de ziekte voortbrengende hoedanigheid bezit.

Hoe het ook wezen mag, zeker blijft het, dat eene aanmerkelijk veranderde en buitengewone luchtsgestelheid meestal de Cholera vooraf gaat. De epidemie begon op Java na een buitengewoon onregelmatig verloopen saisoen; en nog tegenwoordig wordt de ziekte menigvuldiger waargenomen, wanneer het weêr onregelmatig, met de bestaande jaargetijden niet overeenkomstig is. Deze onregelmatigheid is echter ook alles, wat mij bijzonderlijk als voor het ontstaan der Cholera gunstig in den dampkring gebleken is; het zijn vooral buitengewone, in het drooge saisoen vallende en aanhoudende regens, vochtigheid en koelte, buitengewone hitte, groote ongestadigheid van het weêr, waardoor de Cholera schijnt bevorderd te worden. Ongewone veranderingen in den dampkring openbaren eenen abnormalen of ziekelijken toestand van denzelven, even als bij het dierlijk *organismus;* maar wij zijn aangaande de phijsiologie en pathologie des dampkrings

krings nog te weinig onderrigt, om hieruit eenigzins belangrijke gevolgtrekkingen te kunnen afleiden.

Reeds de heer ANNESLY geloofde in den tijd der *epidemie*, dat eene plotselings hevige verkoeling van het ligchaam eene der voornaamste oorzaken der Cholera zij, en wij hebben de grootste reden, dit ook nu nog te gelooven.

Zien wij niet meestal Cholera ontstaan, wanneer menschen, vooral beschonkene, zonder bedekking in de vrije lucht slapende den nacht doorbrengen; wanneer soldaten op marsch, of na hevige ligchaamsbewegingen verhit, door stortregens overvallen worden, en zich niet kunnen of niet willen verschoonen; wanneer de kaserne en arrestplaatsen door vochtig weêr bedompt en koud worden; wanneer in heete dagen menschen zich in het genot van sterk verkoelende spijzen en dranken te buiten gaan, saprijke vruchten in ruime mate genieten, en de daarop volgende dorst door koud water willen lesschen? Is het niet bekend, dat vrouwen, kinderen in de hoogere klasse der maatschappij zich minder aan diergelijke oorzaken blootstellende, ook veel zeldzamer door Cholera worden aangetast? Bijaldien de plotselinge in- of uitwendige verkoeling van het ligchaam niet de eenigste oorzaak van Cholera is, dan is zij toch zeker eene der voornaamste *causae occasionales*.

ON-

ONMIDDELIJKE OORZAAK.

Causa proxima.

De onmiddelijke oorzaak, of die inwendige toestand van den *organismus*, welke aan de verschijnselen der ziekte tot grondslag dient, moet het gevolg zijn der vereenigde werking van de praedisponerende en opwekkende oorzaken. Indien deze, wat betreft haren aard en hare werking op elkander en den *organismus*, ons naauwkeurig genoeg bekend waren, dan zouden wij gemakkelijk het product derzelven, de *causa proxima*, kunnen opmaken. Daar nogtans onze kennis hieromtrent zeer onvolledig en gebrekkig is, slaan wij gewonelijk eenen anderen weg in, om tot de ontdekking der oorzaak te geraken. Wij trachten de ziekteverschijnselen door de aandoening van zekere organen of stelsels te verklaren, en de daardoor als waarschijnelijk herkende oorzaak der ziekte door eene op deze kennis gegronde geneeswijze te toetsen.

Wat nu de ziekteverschijnselen aangaat, zoo toont het plotselings ontstaan der ziekte, de spoedige verbreiding derzelve over den geheelen *organismus*, de diepe uitputting van alle levenskrachten, de pols, en het uiterlijk voorkomen, de koude te zamen getrokken huid, de onrust en angst, die den lijder kwellen, zonder dat hij weet waarom, en eindelijk de hevige en uitge-

breide krampen een algemeen lijden der zenuwen aan.

Niettemin is echter bij de Cholera een aanmerkelijk lijden van enkele bijzondere organen, hetwelk in den onderbuik schijnt te beginnen, niet te ontkennen; want ook dáár, waar afgang en braken niet plaats hebben, vertoont zich toch altoos de verschrikkelijke dorst, als een van de vroegste en aanhoudendste verschijnselen. Naar de verschijnselen gedurende de ziekte te oordeelen, zoude men de Cholera voor een algemeen lijden der zenuwen, met bijzondere aandoening van den buik houden.

De lijkopeningen geven weinig opheldering; want uit het boven gemelde zal men ligt kunnen opmaken, dat de geringe materiele veranderingen, welke wij in de lijken vinden, in geene evenredigheid staan met de hevigheid der ziekte.

Het meest bestendige, en minst veranderlijke verschijnsel was de opvulling der inwendige organen met een dik met koolstof bezwangerd bloed. Nogtans laat zich hierin niet wel de onmiddelijke oorzaak der Cholera zoeken; want in het begin der ziekte vloeit, vooral bij eerst kortelings uit Europa in deze gewesten aangekomen menschen, een vrij normaal, weinig of in het geheel niet van het natuurlijke afwijkend bloed uit den ader; en buitendien vindt men hier menigmaal een zeer dik, zwart, met koolstof bezwangerd bloed ook bij andere ziekten, ja zelfs bij gezonde oudgasten.

Daar-

Daarentegen lijdt het geen twijfel, dat dit bloed voor een groot gedeelte de oorzaak der latere verschijnselen der Cholera is.

Men heeft zich vooral moeite gegeven, om de Cholera van eene aandoening der darmbuis en lever af te leiden, en wel omdat men bij de lijk-openingen de eerste min of meer rood vond, verdikt, vol van een etterachtig slijm van bijzondere hoedanigheid, en zonder eenig spoor van gal.

Ja, men is zóó verre gegaan, de Cholera eene *gastro enteritis* te noemen. Wie niet gewoon is, in alle ziekten eene *gastro enteritis* te zien, zal met mij toestemmen, dat het veelal zeer moeijelijk zijn zoude, eene dusdanige ontsteking hier aan te toonen. Eene zekere roodheid van de maag en darmbuis neemt men immers ook bij vele andere ziekten, ja zelfs bij gezonde menschen waar; en na de Cholera worden juist deze ingewanden, vooral de maag, somtijds zoo bleek aangetroffen, dat men werkelijk de *gastro enteritis* in zijn hoofd medebrengen moet, om dezelve hier te kunnen zien.

Ook komt het mij voor, dat eene ontsteking, om Cholera te veroorzaken, zeker eenen zeer hevigen graad moet bereiken; maar wat zijn de veranderingen in het maaksel der deelen, welke men in de Cholera ontwaart, vergeleken bij die na eene *febris puerperalis?* en wat is nogtans eene hevige *febris puerperalis* vergeleken bij Cholera?

Dat

Dat bij Cholera dikwijls, ja meestal, een geprikkelde, zelfs ontstekingachtige toestand van maag en darmen plaats heeft, bewijst de roodheid en het drooge voorkomen der darmen bij lijkopeningen, het verdikt slijmvlies, en de buitengewone afscheiding van slijm; echter schijnt mij deze ontsteking veel te gering te zijn, om daaruit de verschrikkelijke verschijnselen van Cholera met eenige waarschijnelijkheid te kunnen afleiden. Hart en longen geven ons na den dood geene andere opheldering, dan de reeds bij het bloed vermelde.

Ook de hersenen, het ruggemerg en de zenuwen leveren ons na den dood geene genoegzame, gestadige en belangrijke verschijnselen op, om daaruit iets aangaande de *causa proxima Cholerae* te kunnen besluiten. De toestand der hersenen kan alleen dienen, om eenige het lijden van het hoofd betreffende verschijnselen, vooral in het laatste tijdperk van Cholera, te verklaren.

De lijkopeningen leveren dus geene afdoende resultaten op, en laten ons in het onzekere; alleen zóó veel vermeen ik daaruit te mogen afleiden, dat gedurende de ziekte een prikkelbare, somwijlen ontstekingachtige toestand van de maag en de darmbuis plaats heeft, en dat eene sterke opvulling van alle drie de groote holten van het ligchaam met een dik, zwart, carboneus bloed de werkzaamheden van de daarin liggende organen belemmert; dat nogtans deze beide omstan-

standigheden niet wel als *causa proxima* der ziekte kunnen beschouwd worden, wanneer men dezelve en haren graad met den loop en de verschijnselen der ziekte vergelijkt.

Het is bekend, dat ook na zeer hevige aandoeningen in ziekten der zenuwen veelal na den dood geene veranderingen hoegenaamd in het maaksel dezer deelen gevonden worden; en alhoewel men derhalve na de Cholera de zelfstandigheid der zenuwen bijna onveranderd vindt; (zijnde de roodheid der *ganglia abdominalia* te onbeduidend, om in aanmerking te komen), zoo durven wij, des niettegenstaande, eene sterke aandoening en een hevig lijden der zenuwen bij de Cholera veronderstellen, nadat wij in alle andere organen te vergeefs naar zoodanige veranderingen en storingen gezocht hebben, waaruit de verschijnselen dezer ziekte op eene voldoende wijze zouden kunnen verklaard worden.

De lijkopeningen leveren ten minste geene bewijzen op tegen het aannemen van een algemeen zenuwlijden met een bijzonder lijden des onderbuiks als naaste en onmiddelijke oorzaak der Cholera.

Dit algemeen, plaatselijk lijden moet echter nader worden bepaald, om de onmiddelijke oorzaak naauwkeuriger te kunnen bestemmen en de *symptomata* der ziekte daaruit te kunnen verklaren.

De algemeene toestand van den lijder toont al

te

te duidelijk eene verzwakking en uitputting van alle levenskrachten aan, om eene verhoogde werkzaamheid der zenuwen als oorzaak van de Cholera te kunnen beschouwen; de kracht der zenuwen in het algemeen moet verzwakt zijn. Daarentegen is eene plaatselijk vermeerderde prikkeling in de organen des buiks in het oog loopende door de verschijnselen in deze organen, zoo wel gedurende de ziekte als bij de lijkopeningen.

Het eind-resultaat zal dus daarop neder komen, dat eene plotselijk ontstane groote verzwakking der zenuw- of levenskrachten, met verhoogde prikkelbaarheid in de organen des buiks, de naaste oorzaak der Cholera zij.

Geene ziekte kan den *organismus* in zijne totaliteit in eens aantasten; allen beginnen in het een of ander afzonderlijk orgaan of *systema*, en breiden zich, min of meer spoedig, nu eens meer, dan eens minder, verre uit. De Cholera schijnt in den buik te beginnen; een gedeelte der oorzaken, die den aanval dikwijls vooraf gaan, de *diarrhœa*, het begin der ziekte zelfs met flaauwheid in de maag, verlangen naar eene hartversterking, roering in den buik, en eindelijk de eerste en belangrijkste van alle plaatselijke verschijnselen, braken, afgaan, dorst en brandend gevoel in de maagkuil duiden dit aan. Alle andere plaatselijke verschijnselen, die hoofd en borst aangaan, vertoonen zich later, of zijn minder belangrijk.

Laat

Laat ons veronderstellen, dat eene plotselings hevige verzwakking der zenuwen van den buik, dus vooral der ganglien met verhoogde prikkelbaarheid plaats grijpt, en zien wij, wat daarvan de gevolgen kunnen zijn.

De Physiologen beschouwen de ganglien in het algemeen, vooral die van den buik, als de bestierders van de reproductie van het ligchaam en van de daarmede in verband staande onwillekeurige bewegingen en aandoeningen. Lijdt dit gedeelte van het zenuwgestel door verzwakking en vermeerderde prikkelbaarheid, zoo lijden ook de werkzaamheden, die daarvan afhangen, aan deze aandoeningen, en wel vooral in die organen, welke het naast aan het *centrum* van dit stelsel, den *plexus solaris,* liggen, dus in maag en darmen. De groote prikkelbaarheid dezer organen blijkt daaruit, dat zij zelfs de zachtste dingen, in eene eenigzins aanmerkelijke hoeveelheid genoten, niet verdragen, en dezelve dadelijk wederom trachten uit te werpen. In zeer kleine hoeveelheden worden ook de meest prikkelende medicijnen verdragen; want het dikke slijm schijnt elke werking op maag en darmen (de werktuigelijke uitgezonderd) te beletten; men vindt ook na de allerhevigst-prikkelende geneesmiddelen het slijmvlies niet rooder dan na het gebruik van koud water. In groote hoeveelheid, op eens genomen, wordt water zoo wel als *aether* weder uitgeworpen, omdat als dan beide de maag door hunne zwaarte

tot

tot last zijn. De prikkelbaarheid wordt in het begin der ziekte hoe langer hoe erger; het slijmvlies scheidt hoe langer hoe meer slijm af, hetwelk eindelijk door zijne menigte een nieuwe prikkel wordt, en den darm noodzaakt hetzelve te ontlasten. Misschien is de daarbij plaats hebbende verdikking van het slijmvlies, die zeker zich ook tot in den *ductus coledochus* uitstrekt, een mechanisch beletsel, mede voor de ontlediging der galblaas.

Door den geprikkelden toestand van maag en darm, en door de aanhoudende ontlasting van vochten uit het ligchaam ontstaat de verschrikkelijke dorst; alle vochten van het ligchaam stroomen naar de maag en den darm toe, als de bijna alleen, en zeker het meest geprikkelde deelen van het ligchaam. Het bloed vult de bloedvaten van maag en darm aan, de andere vochten worden in de buis zelve uitgestort en ontlast. Vond nu bij deze prikkeling niet tevens eene zoodanige verzwakking der zenuwkracht plaats, zoo zoude men eene geheele andere reactie daarop zien volgen; hier zoude eene ontsteking plaats grijpen, ten minste gelijk als bij *peritonitis puerperalis*, waar immers ook eene tegennatuurlijke toevloed der vochten, die naar de *organa sexus* behoorden te gaan, om ontlast te worden, naar de door de zwangerschap en verlossing gepraedisponeerde buiksingewanden plaats heeft. De verzwakte levenskracht bij de Cholera echter is

niet

niet in staat, om zoodanig eene reactie daar te stellen.

Dat bij een zoodanig lijden van de eerste wegen ook de spijsvertering moet lijden, is klaarblijkelijk; en reeds hieruit volgt gedeeltelijk het verdwijnen van den *turgor vitalis*, en de werkeloosheid der afscheidings-organen, voor welke geene vochten meer bereid worden.

Niet alleen de spijsvertering, maar ook de reproductie, en de daarmede in naauwe betrekking staande onwillekeurige bewegingen zijn van de ganglien afhankelijk. Van den *motus peristalticus* is reeds gesproken; maar ook de bloedomloop en ademhaling lijden aan verzwakking en prikkelbaarheid, even als de ganglien; de slag van het hart en van de arterien is klein, zwak en rad, totdat de prikkelbaarheid uitgeput is, de zwakte de overhand krijgt, en de pols zinkt en verdwijnt. De belette circulatie, die zich natuurlijk tot in de longen uitstrekt, is reeds een gedeelte der verandering, die wij het bloed zien ondergaan; hetzelve komt slechts langzaam en in geringe hoeveelheid met het *oxigenium* in aanraking, wordt dus maar weinig van koolstof gezuiverd. Maar de zuivering van het bloed wordt ook tevens belet door de verzwakking der zenuwen; want door proeven, op dieren genomen, is het bewezen, dat de ongestoorde werking der zenuwen op de longen eene der wezenlijke voorwaarden ter decarbonisatie van het bloed is.

De

De geringe circulatie van dit carboniesch bloed, deszelfs stilstand en ophooping in de inwendige organen moet tevens het verdwijnen van den *turgor vitalis* en uitwendige koude ten gevolge hebben. Zenuwziekten van eenig belang blijven, uit hoofde der groote algemeene sympathie dezer organen onder elkander, zelden lang plaatselijk; reeds voordat alle bovengenoemde veranderingen door het lijden der ganglien zijn voortgebragt, heeft de ziekte zich op het ruggemerg voortgeplant, hetwelk zoo naauw en op zoo verschillende wijze met de ganglien in verband staat. Maar waaruit laten de algemeene krachteloosheid der spieren, welke aan onzen wil onderworpen zijn, en de krampen zich gemakkelijker afleiden, dan uit eenen verzwakten toestand van het ruggemerg, gepaard met verhoogde prikkelbaarheid?

De minder talrijke, minder naauwe wijzen van vereeniging, welke tusschen de hersenen en de ganglien plaats hebben, de grootere levenskracht, welke aan de hersenen eigen is, zijn oorzaak, dat dezelve langzamer door de ziekte worden aangetast. Echter is ook hier, in het vervolg der ziekte, verzwakking en verhoogde prikkelbaarheid niet te ontkennen; de vernaauwde pupillen, het verlangen naar slaap, zonder te kunnen slapen, de onrust der lijders duiden dit aan.

De prikkelbaarheid echter schijnt hier zelden eenen

eenen hoogen graad te bereiken, en spoedig uitgeput of nedergedrukt te worden, misschien voornamelijk door de sterke opvulling der hersenen met een dik carboniesch bloed, hetwelk, gelijk bekend *is*, eene werking uitoefent, welke met die van narcotische giften overeenkomt.

De zwakte blijft alleen terug, en wordt door het gebrek aan slagaderlijk bloed nog vermeerderd.

Het lijden der huid schijnt alleen uit zwakte voort te komen, waardoor het eigenaardige *colliquative* zweet kan ontstaan, even als bij andere uitputtende ziekten. De prikkelbaarheid der huid is verminderd door de met de verminderde dierlijke warmte verdwijnende gevoeligheid der huidzenuwen; want zoodra een deel van het ligchaam koud wordt, verliest het zijne gevoeligheid. Gaat de ziekte in haar laatste tijdperk over, zoo blijft de algemeene volkomene uitputting der levenskracht alleen terug, de prikkelbaarheid is verdwenen; de ontlastingen, de dorst houden op; de krampen verdwijnen, als mede alle pijnen; het bloed vloeit als het ware niet meer; het blijft als passive congestie, in de drie holten van het ligchaam staan, en onderdrukt eindelijk volmaakt de werkzaamheid van longen en hersenen, en de dood volgt door eene *apoplexia passiva sanguineo-nervosa.*

Niettegenstaande al hetgeen wij hier gezegd heb-

hebben ten voordeele onzer stelling, waardoor wij namelijk eene plotselijke, algemeene verzwakking of neêrdrukking der zenuwen of levenskracht, met verhoogde prikkelbaarheid, als *causa proxima* der Cholera aannemen, wordt nogtans deze hypothese door de ondervinding even zoo min gestaafd, als zoo menig andere; alle daarop gebouwde geneeswijzen hebben niet dan twijfelachtige gevolgen opgeleverd, en de toekomst alleen zal ons leeren, in hoeverre die veronderstellingen, en de daarop gegronde behandelingen al dan niet juist en doelmatig waren.

PROGNOSIS VAN CHOLERA.

Hoezeer de naaste oorzaak der Cholera ons onbekend is, weten wij echter door de ondervinding al te wel, dat zij eene van de allernoodlottigste ziekten is. Hoe verschillende de meeningen aangaande de oorzaken waren, zoo overeenstemmende zijn allen daarin, dat de Cholera met alle ziekten, zelfs met den verschrikkelijken *Tetanus*, om den voorrang van doodelijkheid kan twisten.

Alhoewel de dood niet altoos het einde der ziekte is, blijft dezelve echter in alle gevallen de waarschijnelijkste. Zeer dikwijls gaan de ligtste gevallen, met verbazende snelheid, tot eenen hoogen graad der ziekte over, waar alle vooruitzigt op herstel verloren is; zeer dikwijls gelooft men den lijder reeds als gered te mogen be-

beschouwen, terwijl men, eenige oogenblikken daarna, het berigt van zijn overlijden verneemt.

Deze vrij ongunstige *prognosis* ondergaat echter eenige wijzigingen in verschillende omstandigheden, waarvan de volgenden de voornaamste zijn:

1°. *Het tijdperk der ziekte.*

Het is ligt te begrijpen, dat de hoop op herstel geringer wordt, naarmate de ziekte verder is gevorderd; de meeste lijders worden in het eerste *stadium* hersteld, minder in het tweede, en bijna geen in het derde.

2°. *De graad der ziekte, of de graad en hoedanigheid van de verschijnselen.*

Hoe meer, en hoe heviger verschijnselen van Cholera bij eenen aanval voorhande zijn, des te ongunstiger is het vooruitzigt op herstel; hoe spoediger dezelve verminderen, des te beter. Gelijk als bij andere ziekten, moet men zich wel wachten, met uit een enkel *symtoma*, al is het ook van het meeste belang, eene *prognosis* te willen opmaken.

Een van de eerste en voornaamste verschijnselen, waarop men eenige hoop tot herstel van den lijder mag gronden, is het voller worden van den pols. Het komt er weinig op aan, of dezelve sneller of langzamer, harder of zachter wordt, indien hij slechts meer volheid toont; ja eene koortsachtige beweging in den pols is in het ge-

geheel geen kwaad teeken; hiermede gaat gewonelijk eene vermindering van benaauwdheid gepaard. Zal de ziekte werkelijk verminderen, zoo volgt spoedig eene ontspanning der huid; het klamme zweet verdwijnt; de huid wordt zacht, warm, en langzamerhand begint eene goede uitwaseming door te komen, hetwelk men gewonelijk het eerst op de borst waarneemt. Begint den lijder hierbij de *urina* te losen, verminderen de krampen en ontlastingen, vindt men in de laatstgemelden gal of drekstoffen, of bestaan de stoelgangen uit eene graauwe groene massa in eenige hoeveelheid, vermindert de dorst, zoo mag men hoop op herstel voeden; het verschijnsel echter, hetwelk de meeste en zekerste hoop geeft, is de terugkomst van den *turgor vitalis*, en vooral van een natuurlijk voorkomen van het gelaat en de handen des lijders, waarbij deze tevens rustiger wordt, en tot een zachten slaap overgaat. Eenige bijzonder goede verschijnselen moeten altoos eerst aanwezig zijn, eer men de minste hoop mag voeden. Niet zelden verminderen de krampen en ontlastigen, zonder dat de minste beterschap daarop volgt.

Ook de warmte komt somtijds terug, zonder dat men den pols kan waarnemen; het ligchaam behoudt daarbij het eigenaardig voorkomen der Cholera-patienten, en groote zweetdroppels vertoonen zich op gezigt en borst. Deze warmte is geen beter teeken, dan de *calor mordax* in kwaad-

aar-

aardige koortsen. Zelfs eene meerdere verheffing van den pols alleen is bedriegelijk, bijaldien het niet spoedig door andere goede teekenen gevolgd wordt; waar dit niet gebeurt, daalt de pols op nieuw.

Het oogenblik, waarop de lijder geneigdheid tot slaap vertoont, is van het grootste aanbelang, en verdient geheel onze oplettendheid; een rustige slaap, al duurt dezelve ook nog zoo kort, is een zeer gewenscht verschijnsel; een comoteuse slaap daarentegen, ook van den ligtsten aard, is meestal de zekere voorbode van een doodelijk uiteinde.

Niet zelden valt de lijder, onder het verdwijnen der belangrijkste *symptomata*, in eene soort van slaap, waaruit hij zeer ligt is op te wekken; blijven daarbij de oogen half geopend, ligt de lijder uitgestrekt op den rug, is de ademhaling niet geheel natuurlijk, misschien snorkende, of volgt op de inademing al te snel en afgebroken de uitademing, zoodat tusschen elke respiratie de long, als het ware, eenen langeren tijd dan gewonelijk zonder lucht blijft, houd dan den lijden voor doodelijk ziek. Wekt men den lijder uit dezen hazen-slaap op, dan wil hij dikwijls niet weten, dat hij geslapen heeft; hij ziet ons met eenen bijna natuurlijken blik aan, terwijl wij veeleer een mat en starend oog hadden verwacht; hij antwoordt op onze vragen kort, doch goed, en verzekert zich beter te gevoelen, hetwelk

wij

wij te gereeder gelooven, naarmate de pols duidelijker geworden, de warmte toegenomen de dorst verminderd is, braken, afgang en krampen opgehouden hebben, en zelfs het gewone uiterlijk voorkomen der Cholera-lijders minder blijkbaar is. Naauwelijks laten wij echter den lijder ongemoeid, of hij valt weder in eene sluimering, die weldra in volkomen *sopor* overgaat.

Dezen soporeusen toestand kan men over het algemeen bij de Cholera, als een doodelijk verschijnsel aanzien, daar men wel nu en dan lijders ziet herstellen, waar alle andere, ook de hevigste, aan deze ziekte eigene verschijnselen plaats hadden, doch bijna nimmer zoodanigen, die reeds in *sopor* waren vervallen. Een van de onaangenaamste en gevaarlijkste verschijnselen is de lange duur en het trapsgewijs toenemen van het boven beschrevene, de Cholera kenmerkende uitwendige voorkomen der lijders en der onderdrukking van den bloedomloop; minder gevaarlijk zijn de ontlastingen boven- en benedenwaarts; het braken vooral duurt somtijds nog dagen lang voort, nadat de Cholera reeds verdwenen is. Iets belangrijker reeds is de afgang; zoo lang deze de waterachtige hoedanigheid blijft behouden, heeft men altijd het instorten van den lijder te vreezen.

Lang voortdurende krampen, die op geenerlei behandeling willen bedaren, voorspellen eene

hard-

hardnekkige hevige Cholera, of het weder instorten van den reeds aan de beter hand zijnde lijder. Het ophouden der krampen is echter geenszins altijd een goed teeken; want ook bij het verergeren der ziekte houden dezelve op.

3°. *Het verloopen der ziekte.*

Hoe rasscher de ziekte voortgaat, hoe spoediger de symptomen in hevigheid en getal toenemen, des te gevaarlijker is de zieke. Bijaldien echter lijders in zoodanige gevallen herstellen, zoo volgt eene volmaakte gezondheid, en herwinnen zij hunne krachten meestal buitengewoon spoedig, spoediger dan na eenige andere belangrijke ziekte.

Ik heb soldaten, die binnen het etmaal door eene hevige Cholera aangetast werden en genazen, na vijf dagen zonder moeite hunne dienst weder zien verrigten, nadat zij reeds den derden dag weder een volmaakt gezond voorkomen vertoonden. Verloopt de ziekte echter langzaam, blijft dezelve eenigen tijd op eene zekere hoogte staan, zonder beter of erger te worden, (en in deze gevallen gaat dezelve meestal van minder hevige symptomen vergezeld), dan heeft men meer hoop op herstel van den lijder, ofschoon de genezing nimmer zoo spoedig, noch ook zoo volmaakt plaats heeft, als bij de anderen.

Deze gevallen zijn het ook, waarin men den boven beschreven comateusen toestand voorna-

melijk te vreezen heeft. Ontsnapt de lijder den dans met een langdurig herstel, dan mag hij zich gelukkig prijzen; somtijds echter gaan deze gevallen in zenuw-ziekten, vooral in torpide zenuwkoortsen over, welke den lijder zeer uitputten, en dikwijls wegslepen. Langdurige ziekelijke prikkelbaardeid der maag en belemmeringen in de spijsverterings-organen behooren onder de meest dragelijke gevolgen.

Somtijds verminderen de toevallen zoodanig, dat men met regt den lijder voor half genezen kan houden; doch eensklaps stort hij weder in; de verschijnselen, die reeds verdwenen waren, komen terug.

Deze recidiven zijn des te gevaarlijker, naar mate dezelve zich meermalen herhalen; zelden overleeft de lijder den tweeden aanval.

Ook dit weder instorten vindt men vooral bij de langzaam verloopende Cholera.

4°. *De Complicatien.*

Gelijktijdig met de Cholera bestaat nimmer eene andere ziekte in hetzelfde ligchaam; echter worden somtijds reeds zieke menschen door deze ziekte aangetast. Waren de lijders door de voorafgegane ziekte reeds zeer uitgeput, dan is er natuurlijk weinig hoop, dat zij de Cholera gelukkig zullen te boven komen, hoezeer dezelve in deze gevallen meestal minder hevige symptomen vertoont, kunnende de zeldzame voorbeelden, dat

chro-

chronische dijsenterien door Cholera genezen worden, niet als regel gelden.

5°. De constitutie van den lijder.

Het is door de ondervinding bewezen, dat bij welgespierde, bloedrijke menschen de Cholera meestal eenen bijzonder hoogen graad bereikt, en deze lijders zeer spoedig wegrukt. Bij lijmphatische, phlegmatische ligchaamsgestellen houdt de ziekte gewonelijk een langzamer verloop, en wat daarvan te voorspellen is, is hier boven opgegeven.

De magere, drooge gestellen schijnen de Cholera nog het beste te kunnen doorstaan; want hoewel zij meestal vrij hevig door deze ziekte worden aangetast, herstellen zij ligter dan volle en robuste menschen.

6°. De natie of landaard, waartoe de lijder behoort.

Dit kan op de *prognosis* eenigen invloed hebben, voor zoo verre namelijk aan den verschillenden landaard de eene of andere ligchaamsgesteldheid bijzonder eigen is. De Inlanders en de reeds geacclimateerde Europeanen hebben, *caeteris paribus*, minder te vreezen, dan eerst kortelings in deze gewesten aangekomen vreemdelingen.

7°. De plaatselijke gesteldheid.

Op Batavia, en de andere plaatsen langs het strand schijnt de ziekte in het algemeen heviger en gevaar-

lijker

lijker te zijn, dan op hooger en meer landwaarts in gelegene plaatsen. Geneesheeren, die van de laatstgenoemde plaatsen naar Batavia komen, willen meestal geen geloof slaan aan het geen men hun van de kwaadaardigheid der ziekte alhier, en van de groote sterfte, die daardoor gewonelijk veroorzaakt wordt, vertelt. De meer gelukkige resultaten, welke zij van hunne behandeling der ziekte in de binnenlanden waargenomen hebben, doen hun de verklaring van de geneesheeren, die reeds langen tijd op Batavia de geneeskunde beoefend hebben, aangaande de gevaarlijke gevolgen der Cholera, als overdreven beschouwen. Met vertrouwen, en onder het stellen eener gunstige *prognosis*, ondernemen zij de behandeling van dusdanige lijders; doch spoedig leert eene droevige ondervinding hen, dat men met het prognosticeren in deze ziekte alhier zeer voorzigtig zijn, en dezelve nimmer al te voordeelig stellen moet. Bij mij zelven altans is dit het geval geweest.

Het is misschien hier de plaats, om met een paar woorden te gewagen, dat ontegenzeggelijk de sterfte aan deze ziekte in de groote hospitalen in evenredigheid grooter is, dan in particuliere huizen, hoezeer de behandeling dezelfde is. Ik geloof de voornaamste reden daarvan in de constitutie der lijders te moeten zoeken, daar bijna alle Cholera-zieken in de hospitalen jonge, sterke, volbloedige soldaten zijn, die zich nog niet lang

lang in het land bevinden. De kwade invloed van de localiteit der hospitalen is zeker slechts schijnbaar.

8°. *Het heerschend ziekte-karakter.*

Op zekere tijden sterven bijna allen, die door de Cholera worden aangetast, terwijl op andere tijden de ziekte zacht verloopt en minder doodelijk is. De nadere omstandigheden, welke hiervan de oorzaak zijn, heeft men tot nog toe niet kunnen opsporen. Sedert 1821 heeft men nu eens in dit, dan in een ander saizoen, nu bij een vochtig en koel, dan bij droog en heet weder de Cholera een zóó kwaadaardig karakter zien aannemen, dat men, zoo lang dezelve heerscht, zelfs bij de ligtste aanvallen, eenen doodelijken uitslag te vreezen heeft.

9°. *De behandeling.*

Het is, helaas! eene door de droevige ondervinding bekrachtigde waarheid, dat van alle, door de Cholera aangetaste lijders, een grooter getal sterft, dan behouden wordt, welke behandeling men ook tegen dezelve moge in het werk stellen. Men heeft daarom verscheidene malen de vraag gedaan, of wel in het algemeen onze behandeling eenigen invloed op deze ziekte heeft? In de daad zijn mij werkelijk geene gevallen bekend en geconstateerd, in welke onbetwistbaar de Cholera door de tegen dezelve in het werk ge-

stel-

stelde behandeling is genezen. Door verschei- dene geneeskundige Schrijvers worden de allerverschillendste geneeswijzen tegen deze ziekte als de eenigste goede, en bij uitsluiting hulpbiedende aangeprezen, terwijl anderen dezelve geheel verwerpen.

Het eenigste troostrijke, dat zich met zekerheid uit de tot nu toe gedane waarnemingen laat afleiden en vaststellen, is, dat in het algemeen meer menschen aan de Cholera sterven, wanneer deze zieken geheel aan zich zelve overgelaten blijven, dan wanneer dezelve vroegtijdig onder eene zorgvuldige behandeling komen.

BEHANDELING.

Om eene zoogenoemde rationele behandeling in het werk te kunnen stellen, dienden wij vooral de *causa proxima Cholerae* naauwkeurig te kennen. Daar wij echter hieromtrent, helaas! zeer weinig of eigenlijk niets met zekerheid weten, zoo kan tot nu toe de behandeling niet anders dan min of meer symptomatisch en empirisch zijn.

Het schijnt, als het ware van zelf, uit de boven gegevene beschrijving en *diagnosis* der ziekte voort te vloeijen, dat de volgende punten de voornaamste doeleinden van de behandeling moeten wezen:

1°. De wederopwekking en instandhouding der zenuw- of levenskrachten;

2°. De herstelling van de circulatie en van de natuurlijke hoedanigheid van het bloed;

3°. De

3°. De vermindering der prikkelbaarheid van maag en darmen;

4°. De vermindering van den krampachtigen toestand.

Hoezeer het herstel en de instandhouding der levenskrachten eene der voornaamste bedoelingen moet wezen, worden wij nogtans door verscheidene omstandigheden belet, onmiddelijk daarop te werken.

De belette circulatie van het bloed, de passive congestie, of liever stagnatie van hetzelve in de drie groote holten van het ligchaam, de veranderde hoedanigheid van hetzelve werken zoodanig mede ter onderdrukking der levenskrachten, of ten minste tot belemmering der werkzaamheid van zekere, tot het leven hoogst noodzakelijke organen, en daardoor dreigt een zoo oogenblikkelijk gevaar, dat de tweede indicatie *in praxi* wel dient de eerste te worden. Alleen door de vervulling dezer indicatie zoude de levenskracht gedeeltelijk weder kunnen hersteld worden; want van eene der voornaamste oorzaken, die dezelve nedergedrukt houden, bevrijd zijnde, zoude buitendien nog het wederom meer geoxijdeerd bloed direct ter wederopwekking der levenskracht kunnen medewerken. Zelden echter gelukt de vervulling dezer indicatie spoedig, misschien nimmer volkomen; men moet dus bij eene zoo snel verloopende ziekte, waar ieder oogenblik kostbaar is, geen tijd verliezen met

het

het voldoen aan eene enkele indicatie, en liever te gelijk zoo veel wegen als mogelijk inslaan, om zijn doel te bereiken.

Wij moeten derhalve, terwijl wij eene indirecte geneeswijze ten uitvoer brengen, tevens bedacht zijn, meer onmiddelbaar het herstel der levenskrachten te beproeven.

De meeste en voornaamste middelen door maag en darmen moetende werken, dient men deze organen wel eerst eenigzins van hunne bovenmatige prikkelbaarheid te bevrijden, om geen gevaar te loopen, dat alle toegediende middelen, eer dezelve eenige uitwerking kunnen hebben, weder uitgeworpen worden. De oplossing en wegvoering van het dikke maag- en darmslijm zoude waarschijnelijk ook van eenig belang zijn; want geneesmiddelen, in groote hoeveelheid toegediend, worden onmiddelijk weder uitgebraakt; in kleine hoeveelheden daarentegen worden dezelve in die massa van slijm, welke de maag opvult, als het ware begraven, en blijven zonder uitwerking. Daar nogtans de oplossing en wegruiming van dit slijm niet zeer spoedig kan geschieden, vermits de overmatige prikkelbaarheid van maag en darm niet zoo in eens kan weggenomen worden, moet men, terwijl men dit hoopt ten uitvoer te brengen, gelijktijdig door inwendige middelen de levenskracht trachten op te wekken.

Eindelijk moet men ook op den krampachtigen toestand eenige acht slaan; want zelfs indien dezel-

dezelve alleen maar het gevolg van de onderdrukte levenskracht enz. ware, hetwelk in het geheel nog niet bewezen is, is dezelve te ver uitgebreid, te hevig en te aanmerkelijk, om niet eene oorzaak mede ter onderhouding der ziekte, ten minste ter uitputting van den lijder te kunnen wezen. Dezelve verdient dus bij de behandeling ten minste in zoo verre in aanmerking te komen, als zonder nadeel voor de andere meer belangrijke indicatien kan geschieden.

Het zal niet noodig zijn, eene bijzondere indicatie ter herstelling van de onderdrukte afscheidingen op te geven. Gedeeltelijk wordt daaraan reeds door de vroegere indicatien mede voldaan; en waar dit het geval niet is, zoude eene meer speciale werking op de afscheidings-organen weinig kunnen helpen. Niemand ook heeft daarop nog gedacht, om *diuretica* of zelfs *diaphoretica* te geven, wanneer dezelve niet meer ter voldoening aan andere aanwijzingen noodzakelijk waren. Sommigen hebben, wel is waar, de afscheiding van gal trachten te bevorderen, echter zonder gevolg of nut. Alleen dan, wanneer de Cholera verdwenen is, maar de werkeloosheid der afscheidings-organen nog voortduurt, kan zoodanig eene indicatie plaats vinden.

Nogtans schijnen dezelfde indicatien bijna aan alle behandelingswijzen der Cholera tot grondslag te dienen, hetwelk nader zal blijken bij eene

eene meer naauwkeurige en breedvoerige opgave van hetgeen men hier te lande tot genezing der Cholera heeft in het werk gesteld.

Toen de Cholera in 1821 zich op Java begon te vertoonen, was men reeds daarop voorbereid; men wist, welke middelen men in Bengale en op andere plaatsen tegen de ziekte hadt gebezigd; men sloeg zoo veel mogelijk denzelfden weg in. Bij volbloedige menschen deed men eene of meer aderlatingen, bijaldien de pols nog voelbaar was; plaatselijke bloedontlastingen werden zelden, en alleen bij hevige pijnen in den buik aangewend. Daarna dienden sommige geneesheeren onmiddelijk *calomel* in scrupel-*doses* toe, hetwelk met een drachma *laudanum* en pepermunt-water naar beneden werd gespoeld; anderen gebruikten *calomel* alleen dan, wanneer de tong sterk beslagen was. Het meest werden de zoogenaamde Cholera-drankjes gebruikt, mixturen, bestaande uit brandewijn, pepermunt- of cajœpœti-olie, *laudanum* en *aether*, allen in sterke giften. In den tusschentijd werd de lijder in een heet bad gebragt, en naderhand met prikkelende vochten, vooral met warme arak, cajœpœti-olie, *linimentum volatile*, enz. sterk gewreven; armen, beenen en buik bedekte men met mostaardpappen of spaansche vliegen. Tot drank gaf men aan de lijders warme thee of rijstwater met brandewijn, en men veroorloofde hun volstrekt geene

koude

koude dranken. Wilde deze behandeling niet baten, dan herhaalde men het *calomel* en *laudanum*, verbonden met *camphor*, *muskus* en andere vluchtige prikkelende middelen.

Het schijnt, dat men gedurende de epidemie eene tamelijk goede uitwerking van deze behandeling heeft ondervonden; want men heeft dezelve slechts weinig veranderd, ook in de daaraanvolgende jaren, toen zich de ziekte alleen nog sporadisch vertoonde.

In latere tijden echter heeft deze behandeling niet meer willen voldoen, en de Cholera vertoonde op eenige plaatsen zoodanig een moorddadig karakter, dat vele geneesheeren begonnen te twijfelen, of men wel ooit Cholera door de aangewezene geneesmiddelen had genezen; vooral sedert het stelsel van Broussais ook op deze ziekte was toegepast geworden, en men onder de antiphlogistische of liever Broussaissche behandeling ook eenige lijders zag herstellen, edoch de meesten, even als bij alle andere geneeswijzen, had zien sterven.

Het scheen, om deze reden, geene nuttelooze moeite te zijn, pogingen te doen, om de ziekte en hare behandeling meer bijzonderlijk te leeren kennen, en zoo mogelijk eenige zekerheid te verkrijgen, in hoe verre men werkelijk met de eene of andere wijze van behandeling iets had uitgerigt.

Ik heb meermalen gelegenheid gehad, de ziekte met

met den dood, meermalen ook met de genezing te zien afloopen, zonder dat eenig middel was toegediend, of eenige behandeling was in het werk gesteld geworden; verder heb ik eene tamelijke hoeveelheid lijders volgens de meest bekende geneeswijzen behandeld, en zien behandelen, en geloof dus niet buiten staat te wezen, om iets over de uitwerking van het een en ander geneesmiddel uit ondervinding te kunnen zeggen.

Daar men gewonelijk de behandeling met de uitwendige middelen begint, zullen dezelve ook hier het eerst worden afgehandeld.

UITWENDIGE MIDDELEN.

1°. *Bloedontlastingen.*

Men zoude kunnen twijfelen, of bij eene ziekte, waar men de opbeuring der levenskrachten als de eerste indicatie opgeeft, wel immer bloedontlastingen zouden zijn te pas gekomen; dan ofschoon bij Cholera de levenskrachten ook op zich zelve verzwakt schijnen te zijn, is toch de opvulling van bloed in de inwendige organen voor een groot gedeelte oorzaak, dat zich de levenskracht niet van zelve wederom laat herstellen. Het bloed moet dus zoo spoedig mogelijk van de belangrijkste organen worden afgeleid, en bezitten wij nu wel een spoediger werkend middel, ter bereiking van dit doel, dan bloedontlastingen? Deze echter zijn hier slechts pal-

liati-

liative middelen, die ook wel eens nadeelig kunnen worden, door het ligchaam al te zeer uit te putten; dezelve kunnen dus zeker niet over het algemeen, en in alle gevallen worden aanbevolen

2°. *Aderlating.*

Het meeste voordeel van deze operatie heeft men bij volbloedige, pas uit Europa komende menschen: bij dezen heeft ook de meeste congestie plaats, en ik aarzel niet aan te nemen, dat bij zulke gestellen eene *venae sectio* altoos is aangewezen. Ook bij juist niet zeer volbloedige menschen, die slechts niet zwak zijn, zoude ik mij van de aderlating niet onthouden, vooral bij nieuwe aankomelingen in dit land.

Ik kan niet anders dan verklaren, dat van de weinige, onder deze omstandigheden herstelde lijders de meeste vroegtijdig waren adergelaten geworden. De lating aan de armen is boven die aan de voeten te verkiezen, naardien het hoofd en de borst de bloedontlasting het meest noodig hebben, en de lating aan de voeten niet zoo ligt gelukt, als aan de armen. Dezelve moet, indien zij van nut zal wezen, ondernomen worden, voordat de circulatie in de uitwendige deelen van het ligchaam geheel verdwijnt, dus hoe vroegtijdiger des te beter. In het begin der ziekte bestaat wel de mogelijkheid, om eene aanmerkelijke hoeveelheid bloed spoedig af te tappen, later wordt dit moeijelijk, zelfs onmogelijk;

echter

echter is altoos nog hoop daarop, zoo lang de ader beneden den knelband opzwelt. De stroom van bloed, die gewonelijk onmiddelijk na het openen der *vena* uitspuit, vermindert meestal spoedig, en weldra zijpelt het bloed nog maar zachtjes langs den arm af. Zoo lang echter hetzelve nog eenigzins vloeit, zoo lang is de hoop op eene goede uitwerking der lating niet verloren. Somtijds van zelfs, somtijds na het aanwenden van allerhande middelen, als het wrijven van den arm met drooge flenel, het kneden van de spieren, plaatselijke warme baden enz, begint het bloed weder vrijer te loopen, zelfs te spuiten. Somtijds gelukt de aderlating bij de eerste poging niet; doch kort daarna, op het gebruik van andere middelen, is men in staat nog eenig bloed te ontlasten, wanneer de pols weder meer opkomt. Zoodra de pols in het geheel niet, of bijna niet meer te voelen is, moet men de lating niet beproeven; dezelve gelukt dan zeker niet.

De hoeveelheid van het te ontlasten bloed diende men minder naar de constitutie van den lijder, dan wel naar de uitwerking der lating af te meten. Zoo lang niet eenige verligting in de borst ontstaat, of de pols zich wederom verheft, of het bloed weder vrijer begint uit te stroomen en rooder van kleur te worden, moet men de ader niet sluiten. Bij minder krachtige gestellen vertoonen zich deze uitwerkingen, of

vroeg-

vroegtijdig na het uitvloeijen van slechts weinig oncen, of in het geheel niet; bij volbloedige menschen somtijds eerst na de aftapping van eenige ponden bloed. Men behoeft niet bevreesd te wezen, den lijder daardoor te zeer te verzwakken, en men zal na de aanwending van aderlatingen de ziekte niet meer, en niet spoediger met den dood zien ten einde loopen, dan waar dezelven niet zijn in het werk gesteld geworden. Ook gaat het in gelukkige gevallen met de herstelling niet minder spoedig bij diegenen, welke men eene ader heeft gelaten, dan bij de zoodanigen, waar dit niet heeft plaats gehad, een bewijs dat de aderlatingen de krachten niet uitputten.

Aan de andere zijde moet ik ook bekennen, dat ik nimmer zoo luisterrijke gevolgen van de aderlatingen heb waargenomen, als sommige geneesheeren ons willen doen gelooven; nooit heb ik lijders onmiddelijk na de lating hooren uitroepen: ik ben gered! Ook kan ik geenszins zeggen, dat de meesten, die vroegtijdig ruim, met momentele verligting en onder goede vooruitzigten gelaten waren, als gered hadden kunnen worden beschouwd; want meer dan de helft is onder deze omstandigheden gestorven.

De ziekte werd nooit door de lating, als het ware, op éénš gebroken; er volgde wel eene verligting voor de lijders, zoodat sommigen, wanneer de ziekte bleef aanhouden, om herhaling der lating verzochten; gewonelijk echter nam

de

de ziekte eerst nog eenigen tijd op de gewone wijze toe, voordat zij begon te verminderen.

De *vena jugularis* heb ik in drie gevallen geopend, waar de lating aan den arm niet meer wilde gelukken. In twee gevallen werd nog eene tamelijk ruime hoeveelheid bloed met momentele verligting aan den lijder afgetapt; alle drie echter eindigden met den dood. De lating aan deze ader is in deze ziekte bijzonder moeijelijk, uithoofde van de geringe opzwelling derzelve en de onrust van den lijder.

Bloedzuigers

Worden met hetzelfde voordeel als de latingen aangewend, werken echter langzamer. Zij zijn daarom in de meeste gevallen minder verkiezelijk dan de latingen, en komen voornamelijk dan te pas, wanneer deze niet gelukken, of de lijders reeds te verzwakt zijn. Men appliceert dezelve in groot getal op den bovenbuik, de borst en het hoofd, ter vermindering van de congestie naar deze holten, of om de verhoogde prikkelbaarheid van den buik te verzachten. De goede, echter niet aanhoudende werking derzelve loopt somtijds zeer in het oog, vooral daar door dezelve dikwijls nog bloed ontlast wordt, wanneer de opening der groote *venae* zonder gevolg blijft. Is de ziekte reeds verre verloopen, dan gebeurt het niet zelden, dat de bloedzuigers wel aanbijten, echter voornamelijk aan buik en borst niet zuigen of

eenig

geen bloed kunnen krijgen; zij blijven dan uren lang zitten, zonder grooter te worden; en men doet beter, dezelve dan in tijds af te nemen, om andere middelen in derzelver plaats te kunnen bezigen.

2°. *Derivantia.*

Ik begrijp hieronder alleen diegenen, die door herstelling van de werkzaamheid der huid, of door hevige prikkeling van dit orgaan, voornamelijk ten doel hebben, de warmte en circulatie van het bloed terug te doen keeren, en de krampen te minderen.

Reeds drooge inwrijvingen der huid, alleen met de handen, beter met eene schuijer, en het best met verwarmde flenel, zijn zeer nuttige, voor den lijder niet onaangename middelen ter herstelling van de werkzaamheid der huid. De aangenaamste gewaarwording nogtans veroorzaakt aan de lijders het zoogenaamde *pidjitten* of zacht kneden van het geheele ligchaam met de handen. De huid wordt hierdoor niet alleen ontspannen en tot transpiratie genegen gemaakt, maar te gelijk worden daardoor de spieren doorweekt en het daarin zich bevindende bloed in beweging gebragt, maar ook de krampachtige zamentrekking derzelven belet of verminderd. Dit is een middel, hetwelk men in alle gevallen onmiddelijk bij de hand heeft; echter is deszelfs uitwerking gering, en niet voldoende ter herstelling van de werkzaamheid der huid.

Prikkelende inwrijvingen zijn natuurlijk over

het algemeen sterker; zij bereiken echter ook zelden het voorgestelde doel. Warme arak, *oleum cajœpoëtie*, *ammonia liquida* enz. vermogen zelden den lijder meer te verwarmen, dan de drooge frictien; ja het gebeurt ligt, dat gedurende dien tijd de lijders koude vatten door de van het verdampen dezer stoffen voortgebragte koude. Ik heb meer lijders na het wrijven met grove wollen dekens iets warmer gevonden, dan na het inwrijven met *spiritus.* Bij alle frictien is het eene hoofdzaak, dat zij niet slechts oppervlakkig geschieden, hetwelk meestal het geval is, zoodra dezelve niet onder het gedurig en onmiddelijk gezigt van den geneesheer plaats hebben. Van de inwrijvingen met verdund *acidum nitricum* heb ik geene andere uitwerking gezien, als een hevig branden, hetwelk den lijder kwelde, echter niet verwarmde.

De uitwendige warmte heeft men nat en droog aangewend; warme baden waren sterk in gebruik. De lijders hebben dikwijls zeer veel tegen dezelve, zeggende, dat zij buitendien zich reeds al te heet gevoelen. In de badkuip gebragt, zijn zij in het begin onrustig, en klagen over vermeerderde benaauwdheid; echter worden zij meestal spoedig stil, en sluiten de oogen, als of zij sliepen. Wanneer zij uit het bad komen, is hunne huid warm, even als die van een lijk, hetwelk in warm water heeft gelegen, om geinjecteerd te worden; echter houdt de warmte niet lang aan,

en

en velen zijn reeds weder koud, eer zij afgedroogd zijn. Er zijn slechts weinigen, die zich na het bad beter gevoelen, nog minder, die eene herhaling van het bad verlangen. Sommigen weigeren volstrekt hetzelve te gebruiken. De meesten zijn door de aan het in- en uit het bad brengen verknochte moeijelijkheden, krachteloozer dan te voren, niet te rekenen het gevaar, dat iemand loopt, koude te vatten, die uit een warm bad komt, vooral in hospitalen, waar door de groote zalen gedurig uit honderd openingen de lucht stroomt. Veel voordeeliger schijnt mij de aanwending van *drooge* warmte te wezen, waartoe men gewonelijk steenen kruiken, met heet water gevuld, bezigt. Daarbij blijft de lijder warm toegedekt; geen deel van het verwarmd ligchaam behoeft aan de lucht te worden blootgesteld, en de aanwending der warmte kan, zoo lang men wil, zonder tusschenpozing worden voortgezet. De zieken verduren meestal ook de drooge warmte niet gaarne, en maken door hunne onrust ook de aanwending van dit middel moeijelijker, dan men zoude denken.

Van de plaatselijk gebruikte prikkels zijn de drooge koppen de zwaksten. Ik heb dezelve eenige malen op den buik aangewend; zij bragten echter, ofschoon zij uit groote bierglazen van vier duim diameter bestonden, en de huid eene goede duim hoog optrokken, zelfs rood maakten, zoo lang het glas er opzat, bij een lang

lang voortgezet gebruik, geene de minste verligting aan den lijder toe. Mostaardpappen zijn in het begin der ziekte, en zoo lang de huid niet gevoelloos voor dezelve geworden is, uit hoofde van derzelver spoedige werking, boven andere plaatselijke prikkels te verkiezen; men legt dezelve aan armen en beenen, ook over de borst en den buik, na het aanwenden van bloedzuigers, of wanneer deze niet trekken Derzelver werking kan men zeer doelmatig door Spaansche vliegen onderhouden of versterken. Daar mostaard en canthariden bij reeds verre gevorderde ziekte geene prikkeling meer veroorzaken, en de huid geheel onveranderd laten, heeft men zich van geconcentreerde zuren bediend, om daardoor nog eenige prikkeling te veroorzaken. De lijders gevoelen wel, bij het begieten met salpeter of zwavelzuur, een hevig branden, maar dit gaat spoedig over, en heeft geene andere uitwerking, als de krampen voor het oogenblik te doen bedaren, wanneer men dit middel, bij voorb. op de kuiten aanwendt, waarom dan ook de lijders somtijds om de herhaling van hetzelve verzoeken. Bij sommige lijders, waar de huid ook bij de aanwending der zuren gevoelloos bleef, heeft men nog eene hevige prikkeling te weeg gebragt, door op de eerst met het zuur bevochtigde plaatsen *ammonia liquida* te gieten, waarbij onder eene vrij hevige dampontwikkeling, onmiddelijk eene chemische ontbinding plaats grijpt. Het onaangename

van

van deze bewerking is, dat het eenmaal op zulk eene wijze behandeld gedeelte der huid voor geene andere prikkels meer vatbaar is, daar het, zoo verre het zuur inwerkt, leerachtig, droog en hard wordt. *Moxas* zijn bij deze zieken zeer moeijelijk te gebruiken; in twee gevallen, waar ik eene reeks van *moxas* van *phosphor* langs de ruggegraat liet afbranden, konde ik hoegenaamd geene uitwerking daarvan bespeuren. Het gloeijend ijzer is gemakkelijker aan te wenden, maar voor den lijder verschrikkelijker; en bij zeer gevoelige en angstige lijders zou wel een plotselijke dood door apoplexie het gevolg daarvan kunnen zijn.

INWENDIGE MIDDELEN.

De maag schijnt bij hare groote prikkelbaarheid meer gevoeligheid voor mechanische dan chemische en dynamische indrukken te hebben behouden. Alle medicijnen, hoe prikkelend of hoe zacht ook, blijven in de maag, zoodra zij in kleine hoeveelheden worden toegediend, zonder echter eenen duidelijk merkbaren invloed op dit orgaan uit te oefenen. Brengt men dezelve in groote hoeveelheden in de maag, dan worden zij dadelijk weder uitgeworpen; hieruit schijnt te volgen, dat men van alle geneesmiddelen, die men door de maag wil toedienen, de krachtigste dient te kiezen, en dezelve in kleine hoeveelheden, echter des te menigvuldiger aan te wenden.

1°. *Ex-*

1°. *Excitantia*, welke of de zenuwen of het *systema* der vaten tot nieuwe werkzaamheid moeten opwekken.

Spirituosa; sterke wijnen en brandewijn kunnen in het allereerst begin den voortgang der ziekte een weinig stuiten, echter dezelve nooit geheel doen ophouden. Men bedient zich tegenwoordig van dezelve alleen als vehikels voor andere medicijnen, of ook wel onder de drank van den lijder. *Aether*, met of zonder *alcohol*, werkt reeds meer prikkelende, en is daarom een middel, hetwelk bijna in geen der tegen de Cholera aangeprezene drankjes ontbreekt; vooral zwavel-*æther* en *liquor anodinus mineral. Hoffmanni;* ook aetherachtige oliën, vooral *oleum menthae* en *cajœpœti*, worden tot hetzelfde doel gebezigd.

Dat echter alle deze prikkels in kleine en groote giften niet voldoen, bewijst het overgaan tot meer hevige. *Camphor*, *castoreum* en *muscus* zijn aangewend geworden, maar even als de vorigen te zwak bevonden, om aan dezelve eene bijzondere kracht tegen de Cholera te kunnen toeschrijven. Zelfs de sterkste van alle ons bekende prikkels, de *phosphor*, is in vele gevallen toegediend, en wel in opklimmende giften van een halve tot vier grein in de 24 uren, zonder meer uit te werken, dan alle andere prikkels, ofschoon dezelve in vele gevallen in het geheel niet als *ultimum refugium*, maar vroegtijdig gegeven werd. Dezelve vermeerderde, gelijk de meeste

an-

andere prikkels, noch den dorst, noch het branden in de maag, en na den dood vond men dit orgaan niet meer, en ook niet minder rood, dan bij andere lijders, die andere prikkelende middelen of in het geheel geene hadden gebruikt. Het eenigste buitengewone, wat men in de maag altijd na het gebruik van *phosphor* vond, was, dat het maagslijm eene buitengewoon helder groene kleur had. De onderdrukte werkzaamheid der longen en de veranderde hoedanigheid van het bloed, zoo niet als de oorzaak, toch als eene der voornaamste, de ziekte onderhoudende uitwerkingen der ziekte-oorzaak beschouwende, vermeenden verscheidene geneesheeren in het oxijgeengas, bekend als een der krachtigste prikkels voor de long, het zeker middel gevonden te hebben, om door aanmoediging der werkzaamheid der long en versnelde decarbonisatie en oxijgenatie van het in deze organen bevatte bloed, hetzelve weder voor de circulatie geschikt te maken, en deze te doen herleven; en daar deze veronderstelling, *a priori* beschouwd, niet van grond scheen ontbloot te zijn, werd in het hospitaal te Weltevreden de aanwending van dit middel, op eene zooveel mogelijk eenvoudige, echter vrij onvolmaakte wijze, beproefd.

Het ontbondene gas werd eerst door koud water geleid, en van dáár opgenomen in eene lange buis van geprepareerde ossendarmen, om het aan het bed van den lijder te brengen; want

de

de stook-apparant (toestel tot de ontbinding van het gas) moest wegens de kolendamp buiten de kamer in de opene lucht geplaatst worden. Aan het einde der buis bevond zich eene groote blaas, bevattende omtrent 1½ vierkanten voeten gas, bestemd om als reservoir voor dit gas te dienen, ten einde eenen gestadigen toevloed van oxijgeen te kunnen onderhouden, en de inademing van dit gas niet van tijd tot tijd te moeten afbreken. Deze blaas liep in eene houten buis uit, die met eene kurk gesloten bleef, tot dat de blaas met gas gevuld was, en als dan geopend zijnde, met den toestel konde verbonden worden, welke even als het instrument van MUDGE met twee kleppen voorzien, en zoo ingerigt was, dat de lijder door hetzelve het oxijgeen konde inademen, terwijl de uitgeademde lucht door eene andere opening ontweek.

De geheele toestel in werking zijnde, werd dit luchtinstrument aan den mond van den lijder gebragt. Reeds na de tweede inademing, ontstond eene zóó hevige drooge hoest, dat men met de aanwending van den toestel, op de hier omschrevene wijze, moest ophouden; echter ging men voort gedurende een goed half uur, het oxijgeengas uit de gedurig zich weder vullende blaas op den afstand van c. c. éénen voet tegen mond en neus van den lijder langzaam uit te drukken, en zoo het gas, met atmospherische lucht vermengd, den lijder toe te dienen, waardoor min-

der

der hoest, maar een gevoel van droogte in de keel en eene heesche stem wérd voortgebragt. De benaauwdheid van den lijder eerder toe- dan afnemende, de pols, de warmte der huid niet terugkomende, hielden wij het voor geraden, deze operatie te staken, na 24 blazen vol oxijgeen te hebben verbruikt; vooral daar de lijder slechts met moeite had kunnen overgehaald worden, dezelve zoo lang uit te houden. De kamer was zoodanig met oxijgeen gevuld, dat eene in de nabijheid van den lijder gebragte gloeijende kool iets helderder begon te gloeijen; alle aanwezigen hadden gedurende de operatie eene aandoening in de keel bespeurd, en eenigen eene verscheidene uren aanhoudende hoest verkregen, zonder daarvan meer ruimte in de borst en eene vrijere ademhaling te bespeuren. De lijder gevoelde zich erger dan vóór de aanwending van oxijgeen, was benaauwder, en dorstiger geworden, zonder dat men de minste voordeelige verandering in zijne ziekte kon opmerken. Hij overleed zestien uren daarna, en de longen en het daarin bevatte bloed werden in denzelfden toestand gevonden, als bij anderen, die geen oxijgeen ingeademd hadden.

Het schijnt, als of het oxijgeen in het geheel niet tot in de uiteinden der bronchien en met het bloed in aanraking ware gekomen.

2°. *Antispasmodica.* Van deze geheele klasse van middelen is geen zoo menigvuldig en in zoo groote giften gebruikt en aanbevolen geworden

als

als het *opium.* Men heeft het, nu eens alleen, dan met andere middelen verbonden, maar meestal in zeer groote giften toegediend; somtijds moesten de lijders dadelijk in het begin een drachma *laudanum liquidum* in ééns nemen, en dit werd binnen de 2 tot 3 uren herhaald; somtijds diende men het gedurende de geheele ziekte in *refracta dosi* toe, altijd echter in groote hoeveelheid, zoodat eenige lijders wel eene once hebben verbruikt. De gevolgen van dit middel waren omtrent dezelfde als van anderen; de ziekte ging meestal haren gang voort; eenige lijders herstelden; de meesten stierven; men kan niet eens zeggen, dat het *opium* eenen duidelijken invloed op het een of ander verschijnsel heeft uitgeoefend. Ik geloof dus niet, dat men den comateusen toestand, in welken zoo vele lijders tegen het einde der ziekte vervallen, aan het gebruik van *opium* kan toeschrijven; want velen, die in het geheel geen *opium* hadden genomen, vervielen in denzelfden toestand. De congestie naar het hoofd bij Cholera echter altijd voorhanden, of ten minste te vreezen zijnde, moet men alle middelen, die dezelve kunnen vermeerderen, zoo veel mogelijk vermijden, vooral daar de op de congestie volgende *coma* of *sopor* een allergevaarlijkst verschijnsel is. Niet te min schijnt men het *opium*, uit hoofde der groote prikkelbaarheid der maag en den algemeenen krampachtigen toestand, niet te kunnen ontbeeren; echter zoude men

men in het gebruik van hetzelve wel een weinig voorzigtiger mogen zijn, en vooral bij volbloedige menschen, wanneer de bloedontlastingen niet gelukken, hetzelve in mindere giften doen gebruiken. De eigenlijke narcotische uitwerking van het *opium* ziet men niet ligt duidelijk bij Cholera; rust en slaap, waarnaar de lijders zoo hartelijk verlangen, veroorzaakt het nimmer, voordat de lijders in het algemeen beter zijn; het schijnt, gelijk alle andere middelen, zijne specifike uitwerking op het ligchaam te hebben verloren. De *liquor opii aceticus* en het *acetas morphii* hebben geene betere uitwerking gehad.

Wanneer men van het *opium* zoo weinig nut ziet, wat moet men dan van andere minder krachtige *antispasmodica* verwachten? Men heeft de *liquor cornu cervi*, de *valeriana*, *arnica* enz. ook aangewend, echter meer als *adjuvantia*, welke misschien niet geheel zonder nut zijn gebleven, echter ook geene bijzondere krachten tegen de Cholera hebben bewezen.

3o. *Purgantia.* Dat de *calomel*, die veel geprezene *panacea* tegen bijna alle ziekten in deze gewesten, ook tegen de Cholera, de vreesselijkste van allen, aangewend wordt, behoeft naauwelijks aangemerkt te worden; ook dit middel wordt in groote giften gebruikt, nu eens in scrupel-*doses* op ééns, dan eens in gebrokene giften, nu eens met het doel, om de galafscheiding te herstellen, dan eens om de ingewanden te zuiveren,

veren, eu eindelijk ook als het ware als *speci-ficum* tegen alle ziekten met aandoening van de buiksingewanden. Vroeger werd hier het grootste gedeelte der Cholera-lijders met *calomel* behandeld; tegenwoordig gebruikt men dit middel zeldzamer, uit hoofde men van hetzelve niet de gewenschte gevolgen heeft waargenomen. Het meeste nut schijnt dit middel te stichten, wanneer de ziekte in beterschap begint over te gaan, en geene goede, ruime stoelontlastingen willen te voorschijn komen. Het is wel mogelijk, dat de *calomel*, gelijk de heer ANNESLIJ beweert, veel kan bijdragen, om het darmslijm op te lossen; want dat dit middel de Cholera-slijm in de lijken oplost, is zeker. Ook heb ik meermalen in lijken van menschen, die veel *calomel* gedurende de ziekte hadden gebruikt, het slijm in maag en darm graauwgroen en minder taai gevonden, en onderscheidene malen stoelontlastingen van dergelijke stoffen als een zeer gunstig teeken opgemerkt, waarop weldra de transpiratie vrijer, de warmte vermeerderd en de pols voller werd. Dat de oplossing en wegruiming van het taaije slijm veel kan bijdragen, om de andere middelen beter te doen werken, lijdt geen twijfel, en ik zie geene reden, om niet aan de Cholera-lijders, reeds in het begin der ziekte, of ten minste waar nog niet aan beterschap te denken is, eene goede *dosis calomel* toe te dienen, Kwade gevolgen heb ik daarvan nooit gezien, maar het

kan

kan wel op de voormelde wijze eenig aanmerkelijk nut stichten. Bij eenen lijder heb ik op het gebruik van 2 scr. *calomel*, gedurende eene vrij hevige Cholera, in de reconvalescentie een ligt opzwellen van de speekselklieren, en eenen metallieken smaak in den mond waargenomen; beide verschijnselen verdwenen spoedig en zonder salivatie. Andere *purgantia* heeft men zelden gedurende de ziekte gebruikt; zij hebben dan ook gewonelijk niets als waterachtige nuttelooze *sedes* ten gevolge. Van groot nut echter zijn *purgantia*, wanneer bij het ophouden der ziekte, zoo als meestal het geval is, geene goede stoelontlastingen plaats hebben. *Oleum ricini*, en *oleum jatrophae* doen hier bijzonder goede diensten, wanneer eene groote gevoeligheid van maag en darmen is achter gebleven. Waar dit het geval niet is, en deze middelen niet krachtig genoeg werken, heeft men ook *drastica*, vooral *aloe* met nut gebruikt. Minder aan te bevelen zijn de laxerende zouten, welke veelal slechts dunne, waterachtige ontlastingen ten gevolge hebben. Ook lavementen, eenvoudige en laxerende, heeft men aanbevolen, vooral tegen het einde der ziekte, of in die gevaarlijke gevallen, waar van het begin der ziekte af in het geheel geene stoelontlastingen plaats hadden; zij ondersteunen de werking der andere *purgantia* aanmerkelijk, en zijn van groot nut in de reconvalescentie. Bij al te profuse en waterachtige ontlastingen heeft men, zoowel ge-

du-

durende de ziekte als in de reconvalescentie, lavementen van *valeriana*, *serpentaria* met *laudanum*, *camphor* en *assa foetida* somwijlen met dat gevolg gebruikt, dat daardoor de afgang verminderde. Zij werken echter alleen palliatief, en brengen weinig werkelijk nut aan den lijder toe.

Dewijl de opwekkende en krampstillende middelen op verre na niet altijd met goede gevolgen aangewend werden, heeft men vermeend, nu en dan eene proef te mogen nemen met de antiphlogistische geneeswijze, welke door de aanhangers der leer van BROUSSAIS, ook tegen deze ziekte, aangeprezen wordt, en waarvan vooral zekere heer GRAVIER te Pondicherij bijna in alle gevallen van Cholera de gelukkigste gevolgen wil opgemerkt hebben. Geheel naar de voorschriften van dezen geneesheer werd in het begin aan de lijders alleen water te drinken gegeven, en wanneer de buik meer scheen te zijn aangedaan, dertig tot vijftig bloedzuigers op het *epigastrium* geplaatst. De ziekte, op deze wijze behandeld, eindigde hier te Batavia in alle gevallen met den dood; alleen te Magelang heb ik in eenige gevallen, onder deze behandeling, den lijder zien herstellen; ik hoor echter, dat de te Samarang genomene proeven niet gunstiger zijn uitgevallen. Een lijder, welken men onder de genoemde behandeling nog een pond bloed had afgetapt, werd na acht uren beter, stortte echter weder in, en de herhaling der antiphlogistische methode bleef zonder eenige

gun-

gunstige uitwerking. Men ging tot de prikkelende, krampstillende over, waarop, na verloop van vier uren, beterschap volgde, en de lijder langzaam herstelde.

De heer GRAVIER wil in de Cholera, zoodra na aderlatingen de ziekte begon te bedaren, altijd eenen razenden honger hebben waargenomen, en dat, wanneer de lijders aan dezen honger voldeden, de ziekte in eenen hoogeren graad teruggekomen zij. Het is waar, dat bij sommige reconvalescenten een zeer sterke eetlust plaats heeft; dit heb ik zoo wel bij de zoodanigen opgemerkt, die men den ader had gelaten, als bij die, waarbij dit niet had plaats gehad. Ook heb ik nimmer kwade gevolgen gezien van eene doelmatige en verstandige voldoening aan dezen honger; in tegendeel scheen de maag, zoodra eenige zachte spijzen verdragen werden, hierdoor des te spoediger hare voorgaande prikkelbaarheid te verliezen. Dat een buitensporig genot van voedsel bij Cholera, zoowel als in andere ziekten, nadeelig werkt, is algemeen bekend. De leefregel is bij de Cholera van geen minder belang dan bij andere ziekten, en de lijders aan deze ziekte zullen niet ligt om eten vragen; doch houden niet op met naar koud water te verlangen. Ik heb van het genot van koud water geene andere kwade gevolgen gezien, als dat de lijders vomeerdeu, wanneer zij te veel daarvan dronken; dit heeft echter na alle andere dranken

ook

ook plaats. Het drinken van koud water lescht overigens den dorst ook slechts momentaneel. Dien geheel weg te nemen kan hetzelve niet, even zoo min als warme, zure of zoete dranken. Ik kan juist niet zeggen, dat de uitwaseming door het genot van koud water vermeerderd is geworden, hoezeer het in het geheel niets buitengewoons of onnatuurlijks zoude wezen, bij hevige inwendige hitte, door koude dranken de huid te zien ontspannen en uitwasemen. Maar ook door het gebruik van warme dranken, als thee of rijstwater, zelfs wanneer die met arak of wijn vermengd werden, heb ik de huiduitwaseming niet kunnen herstellen. Aan den lijder alle dranken volstrekt te weigeren, is onmogelijk, hoezeer het door sommige geneesheeren is aanbevolen geworden, om het herhaalde braken daardoor te beletten. De meeste lijders zouden liever sterven, dan den ondragelijken dorst niet door drinken te lesschen. Ook is mij geen voorbeeld bekend, dat een lijder behandeld is geworden door niets te drinken. Het is alleen raadzaam, de lijders nooit veel in ééns te laten drinken en hen liever bij korte tusschenpozen eenen lepel vol water of eenigen anderen drank te geven. Hebben zij eenmaal een vol glas aan den mond, dan laten zij het niet meer los, tot na hetzelve geledigd te hebben.

De heer ANNESLIJ beveelt eene limonade met *acidum tartaricum* als drank aan, om dat hij

vond

vond, dat dit zuur het taaije slijm, hetwelk men in de darmen der lijken vindt, kan oplossen. Ik heb van het gebruik van deze limonade noch eenig voordeel noch eenig nadeel kunnen opmerken, en in het algemeen verkozen de lijders het zuivere koude water boven alle andere dranken. Het is vooral van belang, gedurende de behandeling op te letten, dat de lijder niet aan koude worde blootgesteld, hetwelk, uit hoofde van de onrust van de meesten, die zich door eene inwendige hitte als verteerd gevoelen, en liever geheel naakt zouden willen liggen, en door het menigvuldig afgaan, zoo ligt gebeurt. Het is om deze reden nuttig, het linnengoed van de lijders te verwisselen, zoodra het nat bezweet is. Nog beter is het, de lijders in het geheel geen linnengoed te geven, en hen liever in wollen dekens goed ingewikkeld te houden. Deze slurpen het zweet op, worden niet zoo ligt doornat, en kunnen gemakkelijk en spoedig worden verwisseld.

Na de voornaamste, tegen de ziekte aangewezene middelen te hebben afgehandeld, zal het misschien niet ondoelmatig geacht worden, kortelijk op te geven, op welke wijze men tegenwoordig de ziekte gewonelijk, en nog met het beste gevolg behandelt.

Het eerste, wat men doet, en hetwelk meestal reeds te werk gesteld wordt, voordat een geneesheer den lijder ziet, is, dat men over het geheele ligchaam, echter voornamelijk aan die plaat-

sen, waar de krampen het hevigste zijn, sterke inwrijvingen met arak, *liniment. saponat. camphor*, *oleum cajoepoeti*, *ammonia liquida* enz., of ook met drooge wollen lappen doet. Vele geneesheeren trachten terstond eene ruime aderlating te doen, wanneer de constitutie van den lijder zulks niet verbiedt; velen echter verklaren zich hiertegen, en willen geen Cholera-lijder aderlaten, indien het geen zeer volbloedig mensch is; sommigen durven zelfs aan dezen geene ader te openen. Bijna allen echter zijn voor het dadelijk aanzetten van bloedzuigers op de bovenbuiksstreek in grootere of mindere hoeveelheid, naar mate de benaauwdheid of het branden in de buikn zulks schijnt te vereischen, zelden boven de veertig of beneden de twintig. Ook warme en heete baden worden nog van velen in het begin der behandeling zoowel als later gebruikt, echter niet meer zoo algemeen als vroeger. Zonder mostaardpappen aan kuiten en dijen, dikwijls ook aan de armen, blijft waarschijnelijk zelden een lijder. Zoodra de bloedzuigers van den buik afvallen, of niet willen zuigen, wordt ook de buik met een *sinapismus* bedekt; gelijktijdig wordt het geheele ligchaam met warme kruiken omlegd, en het wrijven aan alle overige plaatsen herhaald.

Inwendig dient men den lijder het een of ander Cholera-drankje toe. De *calomel* wordt niet in zeer groote giften op ééns aangewend, doch gebruiken nog velen dit middel in *refracta dosi*

met

met *camphor* en *opium*. Als drank laat men meestal de lijders warme thee of rijstwater, in sommige gevallen met arak of brandewijn vermengd, gebruiken. Velen geven slechts koud water; sommigen laten de lijders naar welgevallen drinken; de meesten stemmen daarin overeen, dat men den lijder nimmer veel te gelijk zal laten drinken, van welken drank het ook zij. Bij het toenemen der ziekte klimmen velen met de giften der medicijnen op, anderen niet. Hetzelfde geldt van de verwisseling der Spaansche vliegen en mostaardpappen tegen sterkere huidprikkels. Neemt de ziekte af, zoo mindert men met de giften, en sommigen houden, zoodra de voornaamste symptomen verdwijnen, geheel met de anticholerische middelen op, anderen laten dezelve nog eenigen tijd in groote tusschenpozen voortgebruiken. De meesten vinden het noodig, gedurende de reconvalescentie *purgantia* toe te dienen waartoe men voornamelijk het *oleum ricini* verkiest, na somtijds eene *dosis calomel* vooraf toegediend te hebben. Waar in tegendeel de ziekte erger wordt, en het vooruitzigt op beterschap verdwijnt, gaat men ook wel met de vroegere behandeling voort, poogt echter voornamelijk de belangrijkste toevallen, vooral de congestie naar het hoofd door bloedzuigers, koude omslagen, prikkelende lavementen enz. tegen te gaan. Gewonelijk echter is alle moeite vergeefsch, wanneer de ziekte niet op de eerste en gewone middelen betert.

Ik laat hier eenige voorschriften van de meest gewone en voornaamste middelen tegen de Cholera volgen, om als voorbeelden te dienen van de wijze, waarop men zelfs zeer heroïsche geneesmiddelen in deze ziekte gewoon is te gebruiken.

Cholera drank

In 1821 door de Courant van Batavia officieel aanbevolen.

1. R. Aquæ vitæ (vulgo brandewijn) Cochlear. iv.
Laudan. liq. sijd. Dr. i.
Ol. menthæ pip. gutt. viij.
M. D. S. alle tien minuten een lepel.

---

2. R. Aq. menthæ (sive cajoepoeti) unc. iv.
Spirit. aromat. unc. i.
Vini opii arom. Dr. ij.
M. S. alle ¼ uur een lepel.

---

3. R. Aq. menthæ pip. unc. iv.
Vini opii arom. Dr. iij.
Æth. sulph. Dr. ij.
M. S. alle ¼ uur een lepel.

---

4. R. Infus. valerianæ unc. v.
Ol. cajoepoeti scr. i—ij.
Sive Amm. liq. scr. i.—Dr. Sem.
Aeth. sulph. alcoh. Dr. ij.
M. S. als het vorige.

5.

5. R. Calom. Scr. i.
Camphor elect. gr. viij.
Opii puri gr. iv.
Sacch. alb. D. i.
M. S. pulv. div. in p. æq. vj.
S. alle ¼ uur 1 poeder.

---

6. R. Ol. phosphor. Dr. Sem. (unc. i continet phosphor gr. ij).
Pulv. gum. arab. Dr. j.
Aq. menthæ unc. v.
Vini opii Dr. j.
M. F. emulsio, S. alle ¼ uur een lepel.

---

7. R. Aq. menthæ unc. iv.
Acet. morphii gr. iv.
M. S. als het vorige.

---

8. R. Olei Jatrophæ Dr. j.
Pulv. gum. arab. Dr. j.
Aq. menthæ unc. iij.
M. U. emulsio, S. alle uur 2 lepels.

EENIGE

WAARNEMINGEN

OMTRENT DE

CHOLERA ORIENTALIS.

Eenige Waarnemingen

OMTRENT DE

CHOLERA ORIENTALIS,

DOOR

H. SCHILLET,

CHIRURGIJN-MAJOOR VAN DEN TWEEDEN RANG

BIJ DE

Koninklijke Nederlandsche Marine.

Gedurende een tijdvak van dertig maanden, welke ik van Augustus 1821 tot Februarij 1824 als Chirurgijn-majoor aan boord van Z. M. fregat *Melampus* in den Indischen Archipel doorbragt, heb ik menigvuldige gelegenheid gehad, de Cholera Morbus, zoo bij de Europesche als bij de Indische bevolking, waar te nemen, en stelde mij voor, bij mijne terugkomst in Europa, een kort verslag van mijne waarnemingen in het licht te geven, waarbij mij de prijsvraag van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in deszelfs Verhandelingen van 1823 voornamelijk tot rigtsnoer zoude strekken; doch ik werd in het volbrengen van dit mijn voornemen door tusschenkomende omstandigheden verhinderd.

Sedert weder op Java teruggekeerd, en op nieuw

nieuw in de gelegenheid gesteld, om mijne vroeger gemaakte ondervinding aangaande deze ziekte in praktijk te brengen en dezelve nader te toetsen, deelde ik mijne waarnemingen aan eenige mijner ambtgenooten hier te Lande mede, en werd door hen aangeraden, dezelve aan het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen aan te bieden, hetwelk ik, in de overtuiging niets dan het welzijn mijner medemenschen te beoogen, niet geaarzeld heb te doen.

De vele, voornamelijk van Engelsche geneesheeren in het licht verschenen geschriften over de Cholera in Indië, stemmen in het algemeen overeen met mijne waarnemingen aangaande deze ziekte in onze Bezittingen in den Indischen Archipel, dat het namelijk eene sedert lang bekende ziekte van deze streken is, welke zich sporadisch altijd, doch alleen onder zekere voorwaarden en onder zekere cosmische en tellurische toestanden algemeen heerschend ontwikkelt.

Bontius, geneesheer te Batavia in 1629, beschrijft in zijn werk de *Medicina Indorum* reeds deze ziekte, zonder aan dezelve nogtans de tegenwoordig algemeen aangenomene benaming te geven.

Bij mijne komst te Makassar in 1822 verhaalden mij de Inlanders, dat vóór 40 jaren eene dusdanige ziekte aldaar geheerscht, en volgens overlevering vóór meer dan honderd jaren reeds groote verwoestingen aangerigt had.

Door

Door een specifiek gift of *contagium* wordt, volgens mijn gevoelen, deze ziekte niet voortgebragt. Wanneer men de heerschende weêrsgesteldheid, sedert 1817 door de Engelsche geneesheeren op de kust van Bengale waargenomen, nagaat, zoo ziet men, dat de gezette weêrsveranderingen aldaar onregelmatig invielen, dat of op ongewone tijden zware regenvlagen, dan wel even zoo onregelmatig aanhoudende droogte en buitengewone hitte plaats hadden, en dat alsdan de Cholera zich algemeen ontwikkelde.

Vooral schijnt deze ziekte onder de troupen, die te velde stonden, en onophoudelijk aan de buitenlucht blootgesteld waren, gewoed te hebben, blijkens de bewijzen daarvan voorhande in den oorlog tegen de Maratten, en latere ondervindingen.

Ook op Java klaagde men, bij de komst van de *Melampus* aldaar in Augustus 1821, over aanmerkelijke onregelmatigheid der moussons. In Mei 1822, wanneer dit fregat naar de Moluksche Eilanden zeilde, bestond er als het ware geen oostmousson, of eigenlijk geen wind, want wij boegseerden het fregat, gedurende bijna drie weken, met zes sloepen van Ternate naar Amboina.

In Meij 1823 zeilden wij vóór den wind in zeven dagen van Padang Straat Sunda binnen. In één woord, wij vonden ons dikwijls dusdanig in deze windvlagen te leur gesteld, dat wij aan het bestaan van regelmatige moussons begonnen te twijfelen.

Ten tijde, dat de Cholera op Java uitbrak, had

had men sedert lang aanhoudende droogte, zóodanig dat, volgens mondelinge gezegden, des morgens en des avonds de zon een vreemd verschijnsel aan den gezigteinder opleverde, als in eenen vuurrooden damp bedolven. De ziekte brak het eerst op de volkrijkste plaatsen uit, en verspreidde zich daarna eerst op de min bevolkten, bepaalde zich bijna uitsluitend tot de strandresidentien, bijzonderlijk zandvlakten; doch het gebergte bleef vrij.

Uit dit alles vermeen ik te durven besluiten, dat de warmte zich meer en meer in de atmospheer ophoopte, noch door regen noch door regelmatig waaijende winden werd getemperd, *plus electriteit*, of hoe men het noemen moge, te wege bragt, waardoor deze ziekte geboren werd. Na eenen algemeenen regen hield plotselijk het hevigst en algemeen heerschende karakter der ziekte op Java op.

De lijkopeningen leverden alle kenmerken op van een gestoord evenwigt in den *circuitus sanguinis*, waardoor *phlogosis* ontstond; geene teekenen van eene besmettelijke of vernielende materie, welke op het ligchaam had ingewerkt. Wanneer men bij den aanvang der ziekte dadelijk tegenwoordig was, en door eene doelmatige behandeling den aanval stuitte, ontwaakte de lijder als uit eenen droom, en konde, eenige matheid uitgezonderd, als te voren zijne bezigheid hervatten.

GE-

GESCHIEDKUNDIG GEDEELTE

DER

ZIEKTE.

Ik laat het geen de heeren GERSON en JULIUS omtrent het geschiedkundig gedeelte dezer ziekte mededeelen, hier woordelijk volgen:

» Die morgenlændische Brechruhr scheint eine, » wie sich auch aus der Natur derselben vermu- » then læszt, jenem Lande eigenthümlige Krank- » heit zu seyn; wenigstens wird sie schon voll- » stændig und ausführlich in einem alten artznei- » lichen Sanskritwerke, dem *Medho neidan*, be- » schrieben, aus dem Dr. TAYLOR dem Gesund- » heitsrathe zu Bombay, einen, diese Beschrei- » bung enthaltenden Auszug mittheilte. Auch » GIRLESTON en CURTIS in seinem Buche über die » Krankheiten der Flotte, schilderte sie, wie sie » 1782 in den südlichen Landschaften Hindostans » herschte, sehr genau. Indess war es dem Jahr » 1817 aufbehalten, sie mit solcher Heftigkeit » und in einem so weiten Umfange wüthen zu » sehen. Schon von 1815 an hatte die Witterung » in Indien einen ganz ungewöhnlichen Gang genom- » men. Aeusserst heftige Regengüsse in der trok-

kenne

»kenen Jahreszeit, bedecktes, nebelichtes, unan-
»genehmes Wetter, wæhrend der kalten, anhal-
»tende Dürre in dieser Regenzeit, und mehrere
»andere Abweichungen vom gewöhnlichem Laufe
»der Dinge, waren ganz ausserordentliche Er-
»scheinungen, am ausserordentlichsten in Indien,
»wo sich sonst die Jahreszeiten in der regel-
»mæssigsten Folge ablössen.«

BONTIUS spreekt over de hevigheid der hier heerschende krampen, waarbij zich plotselings de wezenstrekken ontstellen, aamborstigheid zich opdoet, belemmerde spraak, *trismus* en eindelijk verstikking. Eene of herhaalde zware aderlatingen raadt hij ter genezing aan. In zijne Cholera maakt hij gewag van eene grasgroene galbraking, waarbij alle *weiachtige vochten* naar de darmen getrokken, en naar boven en onderen ontlast worden, waardoor de sterkste menschen in een oogenblik uitgeput worden, en die, zoo de aanval niet gestuit wordt, binnen vier en twintig uren doodelijk is. De polsslag wordt in deze ziekte (zegt hij) in een oogenblik klein, handen en voeten koud, waarbij zich nog eene hevige hikvlaag voegt en ligthoofdigheid, welke toevallen met hevige stuipen en den dood eindigen.

Deze aanhalingen van BONTIUS kan men als even zoo vele bewijzen van het vroeger bestaan van Cholera Morbus aannemen. Het verhaal der Inlanders van Celebes, dat vóór 40 jaren, en volgens overlevering vóór 100 jaren

eene gelijksoortige ziekte aldaar had geheerscht, laat geen twijfel over, dat deze ziekte tusschen de keerkringen te huis behoort, en als epidemisch aan deze streken eigen moet aangemerkt worden.

BENAMING.

Dat *Cholera Morbus*, *Cholera epidemica*, *Cholera spasmodica*, *Mort de Chien* eene en dezelfde ziekte zij, welke door de menigvuldige verscheidenheid van toevallen, van meerder of minder hevige krampen vergezeld, tot deze verschillende benamingen aanleiding gegeven heeft, is nu algemeen bewezen. De voortreffelijke schildering der Cholera door SIJDENHAM als epidemie, waargenomen in Engeland in den jare 1669 en 1676, gaf aanleiding, dat men aan deze Oostersche ziekte, wegens de overeenkomst der toevallen, denzelfden naam gaf, terwijl de inwerkende oorzaak, in beiden verondersteld dezelfde te zijn (warmte), eene verschillende uitwerking op den mensch tusschen de keerkringen en in de gematigde luchtstreken heeft.

Ik vind de benaming van *Cholera Orientalis* met de Heeren GERSON en JULIUS de meest gepaste, als uitsluitend deze heerschende ziekte van dit gewest aanduidende. Evenwel zoude men eene veel meer doelmatige, meer met den aard der ziekte overeenkomende benaming kunnen kiezen, namelijk,

melijk, *Apoplexia* of *Plethora abdominalis*; want daarin alleen bestaat de ziekte, dat het bloed zich in de groote bloedvaten des onderbuiks ophoopt, en door de bovenbuiks- ingewanden niet kan doorstroomen. Deze benaming zoude veel hebben kunnen bijdragen, om het in deze ziekte zoo opvallend spoedig verval van krachten niet aan uitputting, gelijk veelal geschiedde, maar aan onderdrukking der krachten toe te schrijven, en het gestoorde evenwigt in den *circuitus sanguinis* door aderlaten of ontlediging der met bloed opgevulde deelen te herstellen.

Het eigenaardige dezer ziekte blijkt daaruit, en vordert deze bijzondere benaming; want de Cholera in de verzengde luchtstreek is, in den waren zin des woords, onderdrukking of vernietiging der levenswerking, bijzonderlijk des bovenbuiks, met belette galafscheiding (*Acholia*), terwijl de bij ons te huis behoorende Cholera een verhoogd levensproces dezer organen is met vermeerderde galafscheiding (*Polijcholia*).

OORZAKEN.

Ik zal eerst eenige gevolgtrekkingen omtrent de weêrsgesteldheid der vaste Kust van Indie, volgens het Hamburger Journaal, hier inlasschen, overeenstemmende met die van onze Bezittingen in den Archipel, vooral ten tijde van het algemeen heerschen der Cholera Morbus, en daaruit besluiten,

sluiten, dat eene gemeenschappelijke oorzaak deze vernielende ziekte daarstelt. Aldaar wordt gezegd:

»Het jaar wordt in Bengale en het noordelijk »Hindostan in drie getijden verdeeld, het koude, »heete en regenachtige.«

»Het koude begint na het midden van Octo- »ber, wanneer de ochtenden en avonden reeds »beginnen koel te worden, de gewone zuiden- »en oostenwind naar het noorden en westen om- »loopt, en de wolken en stormbuijen van de »zuid-oostpassaat verjaagt. Het weêr is dan ver- »rukkelijk schoon en aangenaam, en somwijlen »waait een koude, scherpe noordenwind.«

»In December en Januarij zijn de nachten »meestal nevelachtig. Deze zoogenaamde koude »stijgt tot Januarij; het gemiddelde derzelve be- »draagt in deze maand gemeenlijk 68°. Door- »dringend wordt de koude genoemd, wanneer »de thermometer tot op 47° afdaalt. Zelden re- »gent het gedurende dezen geheelen tijd; alleen »om Kerstijd vallen mogelijk eenige stortvlagen. »De Europeërs gevoelen zich heerlijk verkwikt, »en het plantenrijk is in zijn vollen tooi.«

»Maar reeds in de eerste helft van Februarij »begint de heete tijd. Een aanhoudend sterke »zuidenwind verjaagt de hier en daar verstrooide »wolken en achtergeblevene nevelen naar de over- »zijde, van waar dezelve dikwijls in hevige »en plotselijke onweêrsbuijen terugkeeren. Dus-

» danig stijgt de hitte tot Mei, wanneer de thermometer tusschen 81° en 93° teekent. «

In het geschiedkundig gedeelte wordt verder opgemerkt: » De ziekte verspreidde zich noord- » en zuidwaarts langs de kust van Malabar. Spoedig verdween zij evenwel in Bombaij; keerde » dan plotselings met zulk eene hevigheid terug, » dat, bij eene warmte van 93° op den middag, » van den 23sten tot den 28sten Mei, 235 menschen daaraan stierven. In Februarij en Maart » 1821 liet zij zich in het meer noordelijk gelegen Suratte op de kust van Malabar gevoelen. » Van daar schijnt zij haren weg vervolgd te hebben naar Arabie, alwaar zij bij eene hitte van » 122° schrikkelijk woedde. Op het voorste gedeelte van een Engelsch schip stond de thermometer om middernacht op 101°. De gevolgen daarvan waren, dat eene ontelbare menigte » door Cholera overvallen werden, en binnen tien » minuten stierven. Na het verdwijnen dezer » ziekte in half Julij gaf de Imam van Maskate » op, dat de sterfte onder zijne onderdanen 60,000 » zielen beliep. Op dezelfde wijze heerschte zij » langs den geheelen Persischen Golf; in Bassora » stierven dagelijks tegen het einde van Augustus » 20 menschen. Van daar verspreidde zij zich » naar het binnenste van Persie, naar Kosrum » en Schiras, alwaar met het begin van October » in vijf dagen 14,000 menschen het slagtoffer » daarvan werden, waarna zij verder zou door-

» ge-

»gedrongen zijn, zoo niet het gure koude jaar-
»getijde haar paal en perk had gezet.« Vervolgens zegt de Schrijver: »deze ziekte schijnt met den »zomer van 1821 in Duab, Darwar, Beran-»poere in de nabijheid van Hiderabad, en geheel »Bengale met de warmte te zijn toegenomen; »want gedurende de geheele maand Mei stond de »thermometer, in een open nieuw gezet zomer-»huis, om 3 ure na den middag, op 112° FAH-»RENHEID, en met het begin van Junij zelfs »op 115° tot 120°. Met het einde der maand »Junij, na eene hitte, welke men sedert jaren »niet had beleefd, hield de ziekte met den inval-»lenden regentijd op, welke dan ook zoo hevig »doorbrak, dat dezelve huizen en hutten van het »gebergte medesleepte.«

Na aanhoudende droogte ontwikkelde zich de Cholera Morbus bijzonder aan lage, volkrijke plaatsen, vooral zandgronden op het eiland Java, te Samarang, Soerabaija, Batavia, het welk als een bewijs strekt der meerdere ophooping van warmte in den dampkring daar ter plaatse. De Chirurgijn-majoor DAUM haalt in zijn verslag omtrent deze ziekte aan, dat de Javanen zoo zeer door dezelve onder het bebouwen der rijstvelden geteisterd werden, dat zij dezelve met schrik verlieten, geloovende, dat de Demon daarin huisvestte. Vooral waren de aanvallen in den vroegen morgen en voor den middag het menigvuldigst, zijnde het luchtsgestel dan ook het druk-

drukkendst. Serondol, in de nabijheid van Samarang op eene hoogte gelege , bleef langen tijd vrij, niet tegenstaande de gemeenschap met Samarang even levendig was als te voren. Te Makassar was de Cholera algemeen heerschende in de vallei. Het hooge land, daaraan gelegen, bleef vrij, zoo ook het strandland, alwaar weinige voorbeelden van een algemeen woeden voorkwamen.

Het middelpunt der armée van den Marquis HASTINGS in Bengale werd schrikkelijk geteisterd door de Cholera Morbus. Hij verliet de vlakte, nam eene hoogere stelling dáár in de nabijheid in, en bevond zich nu van dien geesel ontslagen.

Ik vind hier alle reden, om eene meerdere ophooping van warmte in den dampkring aan te nemen, die op hooge uitstekende plaatsen door den gewonen luchtstroom dagelijks wordt weggevoerd; terwijl bovendien de hoogere lucht uit haren aard ook fijner is, minder warmte bindt, terwijl deze in de lage vlakten zich meer en meer ophoopt en blijft hangen.

Het navolgende werd mij door onzen fungerenden Opper-chirurgijn, belast met het beheer van de geneeskundige dienst der expeditie tegen Palembang, den Heer CORNELISSEN medegedeeld. »Met het embarqueren der troupen op »de reede van Batavia bestond de Cholera Morbus »reeds op de schepen; echter ontwikkelde zij »zich algemeen heerschend, voornamelijk onder de

sol-

»soldaten, die zich met het ophande zijnde ver-»trek te buiten gingen in den drank, en zich aan »eenen veel warmer en drukkender dampkring, »dan zij aan den wal gewoon waren, moesten ge-»wennen. De gevolgen daarvan waren hevige »en menigvuldige aanvallen, welke, nadat men »de reede van Batavia verlaten had, en eenen koe-»leren luchtstroom buiten de eilanden in de opene »zee inademde, geheel en al verdwenen, totdat men »de Soussang (*) naderde, wanneer de schepelingen »met inspanning van krachten de schepen tegen »deze rivier moesten opwerken, welker boorden »met bosch omzoomd zijn. Door de brandende hitte »van den dag, de zoele warmte bij nacht, zonder »den minsten luchtstroom, het heir van muskieten, »waardoor de manschappen onophoudelijk geteis-»terd werden, en de noodlottige gewoonte bij de »Europeanen, om geestrijke dranken te gebruiken, »ontwikkelde zich plotselings deze ziekte weder »even verschrikkelijk, totdat na den afloop der »expeditie, wanneer de geembarqueerde troupen de »schepen verlieten, hunne stelling aan den wal te »Palembang innamen, en allen zonder uitzondering »tot rust kwamen, dezelve even schielijk verdween »als zij gekomen was.« Twee transportsche-pen der expeditie, aan boord hebbende twee compagniën van het 18de regiment, strandden ter dier tijd in de nabijheid der Duizend Eilan-den. Voordat zij een dezer eilanden konden be-reiken,

(*) De rivier van Palembang.

reiken, waren zij eenige uren tot aan het onderlijf in het water blootgesteld aan de brandende hitte der zon, waarvan de gevolgen waren, dat na tweemaal 24 uren zestig dezer manschappen aan de Cholera overleden, terwijl op de overige schepen, dáár in de nabijheid gelegen, slechts enkele voorbeelden van deze ziekte zich vertoonden.

Alle deze omstandigheden strekken tot bewijs, dat een gestoord evenwigt des dampkrings, met opgehoopte warmte, de ziekte veroorzaakt; want, was het eene specifique smetstof geweest, welke deze ziekte voortbragt, zoo had dezelve zekerlijk, met het vertrek van Batavia, eer toe, dan af moeten nemen, en niet plotselings kunnen ophouden, na het doorkomen van eenen meer koeleren luchtstroom. Volgens het Hamburger Journaal was het gemiddelde der warmte op Batavia 92°, te Samarang 98 tot 100°. De ziekte kenmerkte zich ook daar het hevigst, dewijl het misschien een der zandigste etablissementen is van geheel Java. Na eenen algemeen invallenden regen verminderde de warmte der lucht, en het hevige der ziekte hield onmiddelijk op.

UITWERKING.

Algemeen neemt men aan, dat eene krampachtige toestand der maag en der dunne darmen, of wel het gestoord evenwigt van den bloedomloop de naaste oorzaak der ziekte is. Intusschen geloof ik, dat deze verschijnselen gevolgen zijn van voorafgegane ongesteldheden in de dierlijke huishou-

ding

ding. Het is zeker waar, dat de factoren des levens, irritabiliteit en sensibiliteit, zich in eene behoorlijke evenredigheid moeten bevinden, om het evenwigt gaande te houden, om gezond te zijn. De sensibiliteit wordt in heete gewesten aangegrepen, verhoogd en uitgeput; van daar, dat convulsien en *spasmus* de meeste ziekten vergezellen. De irritabiliteit daarentegen wordt onderdrukt en verlamd. Het is natuurkundig bewezen, dat het goed gekleinst slagaderlijk bloed, als het reproductief gedeelte van ieder orgaan, en als het voornaamste *incitans* der zenuwen moet beschouwd worden. Hier in deze gewesten, alwaar, tot instandhouding van den normaalstaat, zoo zeer deze qualitatieve hoedanigheid deszelven gevorderd wordt, zijn de eerste afwijkingen der gezondheid daar in gelegen, dat het bijzonderlijk gephlogisticeerde bloed des onderbuiks zich gasvormig uitzet, het vaatgestel overspant, en de vrije beweging naar of door de bovenbuiks-ingewanden verhindert. Vooral moest daarom de ziekte den Inlander aantasten, naardien zijne sobere levenswijs niet geëvenredigd was aan de vernielende inwerking der dampkringslucht. Door den algemeenen invloed derzelve op het ligchaam, bijzonder op de wanden van de maag, had zulks, vooral bij den Javaan, eene krampachtige toesnoering of verlamming van het organisch leven ten gevolge, bijzonder des *plexus solaris.*

Zonder den *impetus* van het bloed laat zich

geene

geene levenswerking denken. Het zoogenaamde middenpunt van het organisch leven dien levenwekkenden indruk van het bloed missende, werd dit de oorzaak van deze krampachtige beweging van het geheele *sijstema chilopoeticum* Dit alles had eene te sterke phlogistisatie van de geheele bloedmassa ten gevolge, blijkende uit de werkeloosheid der longen, en de buitengewoon zwarte donkere kleur van het afgetapte bloed, waardoor het levensbeginsel als het ware verstikt werd.

Daaruit ontleen ik de oorzaak der Cholera Morbus. De nuchtere Javaan gevoelde zich meestal in den vroegen morgen, en op het heetste van den dag, in de open lucht daarvan overvallen, door een onaangenaam knagend gevoel in de maag, welke men moet aanmerken als het middenpunt van het reproductief leven, omgeven door een menigte zenuwgevlechten, welke men met den gewigtigen naam bestempelt van *cerebrum abdominale*, en door welke het geheele vegetatieve leven gewijzigd wordt.

De reproductie niet geëvenredigd zijnde aan de uitputting, overviel deze ziekte bij voorkeur den Javaan, die slechts met rijst en water gevoed, of wiens maag wel geheel ledig was.

VERDEELING.

Praktisch was het van nut, dadelijk te onderscheiden, of uitputting, krachteloosheid en afmatting de voorbereidende oorzaken tot deze

ziekte

ziekte waren, gelijk meestal bij den Inlander plaats vond, (*Cholera ex debilitate*), dan of dezelve krachtvolle, bloedrijke, jeugdige, doorvoede menschen aangreep, waaronder ik bijzonder de Europeanen reken, alwaar de krachten met de ontwikkeling der ziekte onderdrukt worden (*Cholera cum debilitate*). Hieruit laat zich verklaren, waarom eene tegenstrijdige behandeling bij beiden moest plaats grijpen, waarom algemeen de Cholera-mixtuur heilzaam bij den Inlander bevonden werd, en meestal schadelijk bij den Europeaan.

KENTEEKENEN.

De menigvuldige verscheidenheid van toevallen, waaronder de Cholera Morbus zich voordeed, en waardoor dezelve de verschillende benamingen ontving, kan men tot drie hoofdverscheidenheden terug brengen. Ik zal slechts ter loops derzelver *diagnostica* opsommen, daar deze ziekte te wel bekend, en algemeen is in onze Bezittingen, dan dat een wijdloopig verslag daarvan noodzakelijk zij.

Den eersten vorm leerde ik kennen bij mijne komst ter reede van Batavia op Z. M. fregat *Melampus*: hevige pijn om den navel, welke de zieken als het ware uitbrulden, rood opgezet aangezigt, duizeligheid, even als iemand die dronken schijnt, kort daarna aamborstigheid, moeijelijke spraak en snakken naar lucht, geene bijzondere verandering in den pols;

Tweede

Tweede vorm : knagende pijn in de maag, walging, braking en ontlasting van een schuimachtig vocht, naauwelijks voelbare pols, koude ledematen, *facies Hippocratica*, hevige krampen, moeijelijke ademhaling, belemmerde spraak en *trismus*;

Derde vorm : zonder den minsten aandrang tot ontlasting naar boven noch naar onderen, vielen de lijders neder zonder eenige klagten over pijn in den buik noch maag; belemmerde ademhaling, convulsieve beweging der gezigtsspieren bij het betasten van den bovenbuik, krampachtig sidderen der ledematen, woeste oogopslag met bewustzijn, vliegen vangen, onrustig woelen, zonder zich te kunnen oprigten; of wel, de lijders werden als door eenen electrieken slag getroffen, vielen neder, en waren dood. De met galbraking voorkomende Cholera beschouw ik meer als eenen weldadigen overgang dezer ziekte tot genezing, of wel eene te sterke congestie van bloed in den bovenbuik na indigestie, zoo als ik menigmaal bij anderen en mij zelven ondervond, en rangschik dezelve niet hieronder.

BEHANDELING.

De van JOHNSON met goed gevolg aan zich zelven beproefde, en op grond der algemeene oorzaak der keerkringsziekten gevestigde behandeling, namelijk gestoorde betrekking der huid- en leverwerking, en vernietigd evenwigt tusschen den

den bloedomloop en de opwekbaarheid (*incitabilitas*), is zeer eenvoudig.

Deze bestaat in drie, vier à vijf herhaalde *doses* van één scrupel *calomel* gedurende den dag, totdat kwijling volgt; alsdan nam de ziekte gemeenlijk af. In een of twee gevallen ontwikkelde zich, na het gebruik van kwik, walging, maagpijn, krampen op verschillende plaatsen, welke door eene enkele gift *opium*, met zweetdrijvende middelen verbonden, om de werkzaamheid der huid te vermeerderen, werd weggenomen. In minder hevige aanvallen werd, met dezelfde goede uitwerking, alle drie tot zes uren, vier tot acht greinen *calomel*, twee tot vier greinen *opium*, en tien tot vijftien greinen spiesglanzpoeder of *ipecacuanha* gegeven, daarna ontlasting bevorderende middelen, één once *oleum ricini*, of diergelijken.

Bij hevige koortsen en bloederige ontlastingen, aderlatingen; wanneer *tenesmi* daarmede gepaard gaan, ontspannende olieachtige klisteren en flanellen gezondheden om het onderlijf, met kwikzalf bestreken.

Deze van Johnson voorgeschrevene behandeling werd door de meeste Engelsche geneesheeren bij de Cholera gevolgd, en, gelijk het volgens de meeste hunner verklaringen schijnt, met den besten uitslag bekroond.

Corbijn, Adsistent-chirurgijn bij het veldhospitaal des legers, gaf reeds den 16den November

vember 1817 aan 110 zieken met Cholera 15 greinen *mercurius dulcis*, onmiddelijk op de tong gelegd, en daarna een *haustus* uit zestig druppelen *laudanum*, twintig druppels pepermunt-olie met een weinig water vermengd, den tweeden dag nadat alle toevallen hadden nagelaten, eene *dosis jalappa*, welke een à twee galachtige ontlastingen te weeg bragt. Onder deze genoemde behandeling stierven van 110 slechts twee oude afgeleefde menschen.

Bij de Europeanen raadt Corbijn voornamelijk ruime aderlatingen aan, en nooit eene geringere *dosis* dan twintig greinen *calomel*, zestig druppels *laudanum* en twintig druppels pepermunt-olie met water vermengd. Bij onophoudelijk braken en afgaan, gaf hij tachtig druppels *laudanum*, twintig druppels *oleum menthæ*, twintig greinen *calomel*, met rijstwater vermengd in klisteer Wanneer binnen twee tot vier uren geene ontspanning kwam, werd het vorige voorschrift herhaald, waarna de lijder gemeenelijk in eenen vasten slaap verviel, waaruit hij gewonelijk hersteld ontwaakte.

De verdere genezing bestaat, in de ontlasting van het darmkanaal door *calomel* en *jalappa* te onderhouden, en zestig druppels *laudanum pro re nata*, om slaap te verwekken. Het smeekend en woedend verlangen van sommige dezer lijders naar koud water werd, volgens Corbijn en Boijle, meestal met den dood bekocht. Veeleer

raden

raden beiden warm rijstwater tot drank. Boijle zag van twee drachmen *laudanum*, in klisteer gegeven, de gelukkigste uitwerking, nadat reeds 130 greinen *calomel* en 150 druppels *laudanum* door den mond te vergeefs waren toegediend. Doctor Teytler verklaart zich vrij hevig tegen de groote giften van *mercurius* en *opium*, door Corbijn zoo zeer aanbevolen, en meent, dat het genezen van lijders onder deze behandeling eigenlijk niets beteekent, als dat deze lijders niet allen omkwamen. Hij raadt daarentegen aan, dadelijk acht greinen *calomel* te geven, vervolgens greingewijs *opium*. Wanneer de polsslag aanving zwakker te slaan, de huid koud werd enz. enz., werd een krampstillende drank uit twee oncen *naphta vitrioli*, en even zoo veel *spiritus salis ammoniaci*, met water vermengd, toegediend. Evenwel de van Corbijn bijgebragte berigten van andere geneesheeren bevestigen het doelmatige zijner aanbevolene geneeswijs omtrent het gebruik van *calomel* en *opium*, in het begin rijkelijk aderlaten, heete baden van 110° Fahrenheid, vervolgens warme hartsterkende inwrijvingen aan te wenden.

De Adsistent-chirurgijn Wallace, Dr. Burrel, de Chirurgijns Whijte, Daws, Craw, Campbell, Tod, Milwood, Richarts, Longdill, Robertson, Gordon, Coates, Jukes, Dr Taijlor en Oljoloij, secretaris van den gezondheidsraad van Bombaij, verklaren allen een-

stem-

stemmig, van deze behandeling de heilzaamste uitwerking ondervonden te hebben, gelijk ook daarmede overeenstemt het verslag van meer dan 140 Engelsche geneesheeren, waaruit de gezondheidsraad te Bombaij en Calcutta voor het grootste gedeelte is zamengesteld.

Het berigt van Calcutta meldt het volgende omtrent de geneeswijs: Over het algemeen kan men bij de Europeanen en krachtvolle Inlanders, gedurende het eerste, tweede en derde uur van den aanval, eene aderlating van 12 tot 30 oncen doen. Wanneer dezelve onder de bepaalde omstandigheden werd aangewend, brak dezelve veel sneller als eenig ander hulpmiddel de ziekte kort af, vernietigde de krampen, verminderde de gevoeligheid van de maag en het darmkanaal, en de algemeene onderdrukking der levenswerking. Bij de oorspronkelijke bewoners trad meestal eene plotselijke zwakte in, welke het aderlaten onmogelijk maakte. In zoodanige en andere gevallen worden door dit berigt bij het aderlaten krachtig opwekkende krampstillende middelen aanbevolen, in verbinding met *calomel*, daarna zachte ontlasting bevorderende, en sterkende middelen.

In het berigt van Bombaij wordt even eens het aderlaten bij de Europeanen, als ook bij de Inboorlingen, wanneer het vroeg genoeg geschieden kan, als het zekerste hulpmiddel aanbevolen. Vervolgens was de *calomel*, in genoegzame hoe-

hoeveelheid in verbinding met *opium*, in het begin gegeven, voor den Inlander dat, wat de aderlating was voor den Europeaan. Over het algemeen was een scrupel *calomel* met zestig druppelen *laudanum*, en na verloop van acht uren eene once *oleum ricini* voldoende, om den aanval meester te worden. Wijder wordt gezegd: « Nadat de ziekte door aderlaten geweken schijnt, wordt het gebruik der *calomel* aanbevolen, zoo ook warme baden en prikkelende inwrijvingen. » Op Ceijlon, alwaar deze ziekte zoo boosaardig en sneldoodend was, werd door MARSHAL weinig adergelaten. Een of herhaalde *doses* van een scrupel *calomel*, opwekkende middelen, *opium*, warme baden, warme klisteren van rijstwater, inwrijvingen van terpentijn-olie, werden aangewend zonder gelukkig gevolg. FINLAISON zag op hetzelfde eiland van herhaalde kleine *doses opium* tot tien druppels meer uitwerking dan van groote giften. Hij gaf bij den aanvang gewonelijk twintig à dertig greinen *calomel*, vervolgens het tweede, derde en vierde uur, acht à tien greinen. Aderlaten vond hij nuttig; inwrijvingen daarentegen schadelijk. Ook prijst hij hartsterkende dranken, lavementen met *opium* en terpentijn aan.

Het navolgende deelde de heer SHEPPARD, omtrent deze ziekte, gedurende zijn verblijf in Brasilie, mede; « In meer dan veertig gevallen, » welke onder mijne zorg kwamen, gedurende de

» de vier maanden, welke wij in de haven van » Rio Janeiro, en langs de kust doorbragten, » bevond ik de aderlating tot bezwijming toe » alleen onmiddelijk en algemeen nuttig."

» Hier bestonden geene galachtige ontlastingen; » dan de ziekte was afgeloopen, alvorens de arm » verzorgd was, en er werden geene opvolgende » geneesmiddelen vereischt."

In onze Bezittingen maakte men bij de ontwikkeling der ziekte, met zeer goed gevolg, gebruik, vooral bij den Inlander, van de welbekende Cholera-mixtuur; en veelal ook bij den Europeaan van de krachtigste *antispasmodica*, *nervina*, *analeptica;* doch zoodra men het vermoeden begon op te vatten van suppressie der levenswerking, en de behandeling met aderlaten aanvaardde, met warme baden, ontlasting en krampstillende clisteren, geestrijke inwrijvingen, zoo verdwenen plotselings de schrikverwekkende toevallen; natuurlijke warmte, polsslag, gewone wezenstrekken keerden weder, krampen heilden op, en de maag was vatbaar, om spijs en drank te kunnen verdragen. BOYLE haalt met regt aan, dat het in de behandeling der Cholera Morbus van meer gewigt was, de nakomende verscheidenheden en wijzigingen, welke het ligchaam onderging, te boven te komen, dan wel alle bekende nuttige geneesmiddelen voor deze ziekte te kennen en te weten. Velen werden van den eersten aanval gered, het zij door aderlaten, of door-

door opwekkende middelen. Een tweede aanval, die veelal na eenige uren plaats greep, werd op dezelfde wijze te keer gegaan, doch gewonelijk lieten de lijders daarbij het leven. Had men hier, na den eersten aanval gelukkig te boven gekomen te zijn, den lijder naauwkeurig gade geslagen; had men in geval van uitputting, gelijk dit meestal bij den Inlander plaats vond, het ligchaam gerestaureerd, bij den volbloedigen Europeër daarentegen, waar, gelijk uit de lijkopeningen bleek, eene aanzienelijke hoeveelheid bloed in de vliezige ingewanden stagneerde en ontsteking veroorzaakten, door gepaste middelen het evenwigt in den bloedomloop behoorlijk getracht te herstellen, dan zouden zeer waarschijnelijk vele lijders behouden gebleven zijn, die onder de gemelde behandeling de slagtoffers der ziekte werden. In mijn aan boord van Z. M. fregat *Melampus* gehouden journaal vind ik omtrent ons verblijf ter reede van Batavia, van den 20sten Augustus tot den 1sten November 1821, het volgende aangeteekend:

„ Sedert onze komst alhier tot den 1sten Sep- „ tember *plethora*, bijzonderlijk in den onder- „ buik, uitsluitend zich bepalende tot het vegeta- „ tief *sijstema*, zonder in het minste *eretismus* in „ het vaatgestel ten gevolge te hebben. Een lang- „ zame, weeke, volle pols, drukking en zwaarte „ in de huid, *hypochondria* met een gevoel van „ spanning en belemmering in de ademhaling,

„ geene de minste abnormale werking van den *tu-*
„ *bus intestinalis*, en in het algemeen geen teeken
„ van aandoening van dit orgaan. Vele aderlatin-
„ gen werden met de beste gevolgen in het
„ werk gesteld, gepaard met het inwendig ge-
„ bruik van *refrigerantia.* Plotselijk scheen deze
„ ziekteprikkel zich tot de vliezige ingewanden
„ te bepalen, bij den eenen lijder meer tot den
„ *tractus intestinorum*, bij den anderen meer tot
„ de pisblaas, bij sommigen voornamelijk tot de
„ maag, enz. Alle deze aandoeningen deden zich
„ voor als zoo vele kolieken, overeenkomstig met
„ het gestel van den lijder, bij den eenen meer
„ als *colica inflammatoria*, bij den anderen als
„ *colica spasmodia.* Tegen de eersten bleken ader-
„ latingen van 10 tot 20 oncen, drooge koppen
„ op den buik, volatile inwrijvingen in denzel-
„ ven, en *mixturae oleosae* gewonelijk binnen
„ den tijd van één uur heilzaam te zijn, terwijl te-
„ gen de laatstgemelden kleine aderlatingen van 6
„ tot 8 oncen, warme halfbaden, vlugtige inwrij-
„ vingen, en inwendig *antispasmodica* goede dienst
„ deden. *Opium* nogtans scheen hier minder wel te
„ passen, en werd meestal weder uitgebraakt. „

» In het oog vallend was bij een tweetal van dien
» aard de uitwerking van de *ammonia liquida*, met
» water gegeven. Op het koude der ledematen en
» de werkeloosheid der huid volgde, binnen wei-
» nige oogenblikken, warmte met algemeen zweet.»

» Sedert den 15den September *colicae biliosae;*
„ deze

» deze kenmerkten zich dadelijk als een *eretismus*
» der lever, het zij dat dezelve zich als Cholera voor-
» deden, het zij als koliek, of wel als eene alge-
» meene siddering van het geheele ligchaam, angst,
» beving van de onderkaak en tong, welke hoog-
» rood, met eene geele streep overtrokken was;
» benaauwde drukking in de *praecordia*, zware pijn
» in het midden van het voorhoofd. Bij koliek-
» pijnen wordt lepelsgewijs olijf-olie met citroen-
» zuur toegediend, en daarna een *emeticum*,
» met *cremor tartari* vermengd. Bij velen volg-
» den ontlastingen van galstoffen, zoo wel naar
» boven als naar onderen; bij sommigen ook niet;
» Bij allen hielden, na het gebruik van *emetica*,
» alle deze angstige en schrikverwekkende toe-
» vallen op, met menigvuldige ontlastingen. Ver-
» volgens werd *magnesia carbonica* met *cre-*
» *mor tartari*, *rheum*, tamarinde enz. gegeven. »

Geene voorbeelden van Cholera ontmoette ik weder voor onze komst te Soerabaija in Maart 1822, wanneer plotselings vier matrozen daardoor overvallen werden. Het waren juist die menschen, welke eerst kortelings ziek, nog niet op den normaalgraad van gezondheid waren wedergekeerd, en van eenen gevorderden leeftijd. Zij hadden, dus luidt mijn journaal, voor het schaften, met den vroegen morgen, in de open zon in de marsen gewerkt, waren door nuchterheid alzoo tot deze ziekte voorbeschikt, van welke een hunner het slagtoffer werd.

Hier

Hier openbaarde zich de ziekte met walging, toesnoerende pijn in de *hypochondria*, krimping in den buik, *asthma*, koude ledematen met opkrimping en siddering derzelven, ingevallen wezensstrekken, bevende lippen en moeijelijke beweging der tong. De gewone methode werd bij hen in het werk gesteld, doch zonder aderlaten; warme halfbaden, inwrijvingen met arak, borstelen der voeten en waden der beenen, warme klisteren, inwendig *spiritus vini* met warm water verdund, en een weinig *opium;* daarna bij herhaling, in twee of drie keeren genomen, een gewone *haustus anodinus*, uit *aqua fœnicali*, *laudanum* en *aether sulphuricus* bestaande; kort daarop een kop krachtige bouillon. Hier werd een voedend dieet voorgeschreven, vooral het herhaald gebruik van hoendersoep en *nervina*, omdat prostratie van krachten hier aanleiding gaf tot ontwikkeling der ziekte. Ter gelijker tijd werd een der schepelingen, door het misbruik van sterken drank, van dezelfde ziekte overvallen, waarover nader.

Gedurende ons verblijf te Amboina, in Julij 1822, werd des schippers vrouw, de eenigste Europesche vrouw, welke wij aan boord hadden, na veertien dagen aan den wal gehuisvest te zijn geweest, 's morgens van Cholera overvallen: bleek gezigt, koud zweet, hijpocratisch aanzien, belemmerde spraak, krimpingen in den buik met braking, daarna *asthma*, koude ledematen en op-

krim-

krimping derzelven. Het algemeen gebruik van baden aan boord, in drie aanvallen van deze ziekte, welke haar man ter reede van Batavia doorstond, insgelijks aangewend, bragten haar op den inval, daarvan gebruik te maken. De Officier van gezondheid, daar toevallig in de nabijheid zijnde, schreef eenen gewonen *haustus anodinus* met inwrijvingen, enz. voor; waarna zij binnen weinige oogenblikken herstelde. Sedert zes weken was zij bevallen van een gezond kind, dat eenige dagen zeer onrustig was, en met zogen haar dezer dagen zeer vermoeide.

Met onze komst te Padang op de noordwestkust van Sumatra, in December 1823, werden vijftig mariniers voor de garnizoensdienst ontscheept. De marinier JOHANN REIJ, oud 34 jaren, werd den 10den Januarij, zonder eenige aanleidende oorzaak, van Cholera aangegrepen. Hij werd door een zijner kameraden in een warm bad gezet, gewreven met arak, en dit middel, verdund met warm water, ook inwendig toegediend, zoodat hij herstelde. Vier en twintig uren daarna vernam ik eerst, dat hij een Cholera-aanval had gehad, en bij voortduring over pijn in den buik klaagde. Bij nader onderzoek overtuigde ik mij van de hevigste *enteritis*, waarin deze Cholera-aanval was overgegaan. Twee aderlatingen van 10 tot 14 oncen, *mixturæ oleosæ*, verkoelende dranken werden toegediend. Den 7den dag zijner ziekte, wanneer dat algemeen

orgas-

orgasmus geweken was, werd de *Calomel* aangewend, doch zonder uitwerking. Den 14den dag zijner ziekte stierf hij. Uit de *sectio cadaveris* bleek ontsteking en verdikking van den geheelen *tractus intestinorum*, *gangrena* en ontaarding van het dikke gedarmte, ophooping van bloed in de bovenbuiksingewanden.

Bij mijne terugkomst uit de bovenlanden van Sumatra, den 1sten Junij 1823, scheen de Cholera-Morbus op Padang algemeen heerschende te zullen worden. Een dertig tal voorbeelden dezer ziekte, die zich uitsluitend tot den Inlander en een enkelen halfblanke bepaalden, bewoog den Resident, mij te gelasten, derzelver toestand te onderzoeken, en schriftelijk daarvan verslag te doen. De Chirurgijn der 2de klasse van de koloniale korvet *de Zwaluw*, alhier gestationeerd, zeide mij, dat hij bij de meesten aderlatingen van 6, 8, 10 tot 15 oncen met het beste gevolg had in het werk gesteld, doch dat na verloop van 4 tot 12 uren een tweede aanval ontstond, die bij verscheidene patienten den dood ten gevolge had.

Vier zoodanige lijders zag ik bij den eersten aanval in den morgenstond. Het waren Inboorlingen uit de behoeftige klasse, tusschen de 30 en 40 jaren oud, door armoede en gebrek tot deze ziekte voorbeschikt. Hier waren alle teekenen van uitputting der levenswerking voorhande; de aanval was matig: braking en ontlasting van een

water-

waterachtig vocht, ingevallen gezigt, koude kramp-achtige ledematen, moeijelijke spraak, kleine onderdrukte pols, moeijelijke ademhaling, weinige klagten over pijn. Ik liet hun dadelijk elk anderhalf once brandewijn, met even zoo veel warm water en een halve *dragma laudanum* vermengd toedienen, waarop de toevallen aanstonds bedaarden, waarna, met het beste gevolg, een kop gekruid vleeschnat, met Spaansche peper toebereid, gebruikt werd; hetgeen nog eenige malen des daags werd herhaald Tegen den avond dreigde een derzelven weder te zullen instorten; doch na de herhaling van het geneesmiddel van den morgen, en het toedienen van een kop bouillon, verdween deze ophande zijnde aanval dadelijk. Ik vond hier geene noodzakelijkheid, mijne toevlugt tot aderlaten te nemen.

De Heer Semail, logementhouder te Padang, zorgde stiptelijk voor de verzorging van dit alles. In de eerste helft van Junij werden nog enkele personen door de ziekte aangetast; doch den 15den, met ons vertrek van Padang, waren er geene sporen meer van te ontdekken. Den dag van ons vertrek evenwel, gelijk ik naderhand te Batavia vernam, werd de Heer Semail zelve het slagtoffer dezer ziekte, als een gevolg van het onmatig gebruik van brandewijn. Hij was een Franschman van geboorte, sedert 30 jaren aldaar woonachtig. Dit was de eenigste Europeaan, welke op dat tijdstip door deze ziekte werd aangetast.

Het

Het verslag dien aangaande aan den Resident luidt als volgt:

» Ik haast mij UEd. mijne gevoelens omtrent de sedert eenige dagen hier heerschende Cholera Morbus mede te deelen. Voor als nog schijnt dezelve sporadisch te grasseren en zich uitsluitend tot den Inlander te bepalen, die zich bijzonder door hunne sobere levenswijze tot deze ziekte voorbereiden. Vooral draagt daartoe bij de *Vasten*, en, volgens het zeggen, de duurte en schaarschheid der gewone levensmiddelen, welke hen verpligt, hunne gewone levenswijs te veranderen. Wanneer men in aanmerking neemt, dat uitputting en afmatting de voorbereidende oorzaken tot deze ziekte zijn, waardoor het vernielend effect der warmte, in den dampkring opgehoopt, zoodanig de zenuwkracht (*sensibilitas*) aangrijpt, bijzonder der buikvlechten, dat de hevigste stuipen dezer deelen daardoor veroorzaakt worden; zoo schijnt het ook niet vreemd, dat deze ziekte zich uitsluitend tot den Inlander bepaalt, dewijl de Europeaan eene meer voedzame levenswijs leidt, welke hem daarvoor behoedt. De nu gestadig plaats hebbende drooge dagen, na de voorafgegane aanhoudende zware regens, schijnen veel tot de ontwikkeling derzelve bij te dragen. De behandeling bewijst ook ten volle de waarheid dezer gevolgtrekkingen. Bij eene vermenging van brandewijn met warm water,

» *opium*

» *opium* en pepermunt, en geestrijke inwrijvin-
» gen op den buik, houden de hevige toevallen op,
» terwijl eene dadelijk hierop volgende voedende
» levenswijs eenen tweeden aanval vóórkomt. »

» Het is bijzonder daarop, dat ik UEd. op-
» merkzaam maak, om deze ziekte bij de Inlan-
» ders als eene prostratie van krachten, en de
„ zoogenaamde Cholera - mixtuur geenszins als
„ voldoende te beschouwen; maar, na de aan-
„ wending daarvan en het bedaren der toeval-
„ len, dadelijk eene voedende bouillon met spe-
„ cerijen toe te dienen, en in het algemeen eene
„ voedende levenswijs te laten volgen. Daartoe
„ is bij den Inlander bijzonder geschikt rijst-,
„ sago- of gerstwater, waarin kaneel of gember
„ is afgekookt, tot drank. In de eerste 24 uren
„ moet men zich onthouden van alle zuren; de
„ daarna plaats grijpende ontstelde maag wordt
„ het best door een afvoerend middel, bestaande
„ uit *calomel* en *jalappa*, hersteld. De tegen-
„ overgestelde behandeling wordt dikwijls bij den
„ Europeaan vereischt, vooral bij de zoodanigen,
„ waar bloedrijkheid en spierkracht domineert,
„ namelijk aderlatingen, warme halfbaden, ont-
„ lasting bevorderende klisteren, geestrijke inwrij-
„ vingen op den buik en de maag, het toedienen,
„ echter behoedzaam, der Cholera-mixtuur, met
„ kleine hoeveelheden aanvangende, ten zij de toe-
„ vallen de overhand nemen; alsdan de voorschre-
„ vene hoeveelheid. Intusschen kan ik UEd. tot

» uwe

„uwe geruststelling mededeelen, dat de dampkring „door aanhoudende droogte die stoornis nog niet „ondergaan heeft, waardoor dezelve eene zoo „vernielende uitwerking op ons kan uitoefenen. „Bijzonder moet men zich van alle inspanning „van ziel en ligcham in de opene lucht, op het „heetste van den dag onthouden, zijne gewone „voedende levenswijze volgen, met matige be- „weging en geestverstrooijing. Als een behoed- „middel bij den Inlander, komt mij voor, hun „het vasten af te raden en hun het dikwijls eten „van rijst, met geele gember en Spaansche peper „toebereid, aan te raden.

Gedurende ons verblijf ter reede van Batavia met Z. M. fregat *Melampus* als wachtschip, van het einde van September 1823 tot het laatst van Januarij 1824, kwamen mij weder verscheidene Cholera- aanvallen onder de genoemde verschillende vormen voor, de meeste evenwel als *colicae.*

Drie der zonderlingste wil ik hier opsommen: De timmerman der koloniale marine, NAAPER, oud 29 jaren, een lang bleekzuchtig, overigens krachtvol mensch, sedert drie jaren in Indië, welke reeds twee malen eene kwijlkuur had doorgestaan, werd plotselings den 22sten November door Cholera aangetast. Betrokken gezigt, starre oogen, weinig of geene beweging in de pupil, pijnlijke wezenstrekken bij het betasten van den bovenbuik, krampachtig gebogen toestand der ledematen, koude handen zonder rimpeling der vingeren,

kreu-

kreunen en angstig woelen, zonder zich te kunnen oprigten, geene bijzondere verandering in den pols, moeijelijke spraak, overigens geen merkbare pijnlijke toestand. Een *haustus anodinus*, bestaande uit vier oncen *aqua fœnicali*, ½ dragma *laud. liq. syd.*, 1 scrupel *æther sulphur.* werd toegediend, zonder de minste verbetering. Eene aderlating daarna van 14 oncen had eene algemeene ontspanning ten gevolge Des anderen daags bevond hij zich in staat, met woorden uit te drukken de pijnlijkheid zijner ingewanden, welke zich nu als eene zuivere *enteritis* kenmerkte; herhaling der aderlating van 12 oncen, gepaard met warme baden en tot drank koude limonade. Het nemen van dertig greinen *calomel*, in kleine hoeveelheden verdeeld, van den 24sten tot den 26sten, tot dat er salivatie volgde, deed de hevigheid der ziekte bedaren, zoodat de lijder binnen kort herstelde.

De marinier VAN MUNIK, oud 36 jaren, van een robust ligchaamsgestel, vroeger zeer verslaafd aan den drank, voelde zich eenige dagen ongesteld door frequente ontlastingen, welke hem zeer afmatten. Des avonds van den 26sten November hield deze ontlasting plotselings op, met eene algemeene gevoelloosheid van het geheele ligchaam; ingevallen aangezigt, wilden opslag van het oog, tusschen beiden krampachtig sidderen der ledematen, koude handen en voeten, geene aanmerkelijke verandering in den pols, half gesloten oogleden en eene slaperige bewuste loosheid, waarin hij gedurig, na-

dat

dat men hem had toegesproken, terugviel; tusschen beide *singultus*, convulsive beweging der gezigtsspieren bij het betasten van den bovenbuik. Hier waren alle bewijzen van eene volstrekte werkeloosheid der buiksingewanden en spijsverterings werktuigen. Een scrupel *calomel* in vier poeders werd hem toegediend, om eene reactie in het darmkanaal te weeg te brengen; gedurende den nacht warm rijstwater tot drank. Den 27sten geene verandering. Ik schreef een *haustus* uit *aqua foenicali* unc. 10, *laud. liq. syd.* scr. 1, *æther sulphur.* drag. ½ voor, met herhaling van hetzelfde tegen den avond. Den 28sten nog altijd in denzelfden toestand, regt achterover gelegen, met half gesloten oogen, vooruitstekende adamsappel, even als iemand die stervende was. Ik kon mij niet verbeelden, dat uitputting hier de grondslag der ziekte was, maar wel onderdrukking en verkeerde wijziging in het dynamisch proces, het welk naderhand ook bleek. Men ging voort met het afwisselend gebruik van *calomel* en *anodina* tot den 30sten, wanneer hij veertig greinen van het eerstgenoemde had gebruikt, zonder veel verbetering. Intusschen zag ik evenwel, dat met de door het gebruik der *calomel* te weeg gebragte ontlasting, de soporeuze neiging afnam. Ik schreef daarom voor *R. mercurii dulcis* gr. vij, *pul. rad. jalappae* scr. ij, *magnes. carbon.* scr. j, tot zes poeders, om de 4 uur één poeder te gebruiken. Daarop volgden gedurende 36 uren menigvuldige zwarte gal-

galachtige ontlastingen; hij ontwaakte daarna als uit eenen droom, en was na 8 dagen wederom hersteld, zonder andere versterkende opwekkende middelen te gebruiken als alleen gedurende zijne ziekte herhaalde malen hoendersoep.

De geaboleerde matroos VAN DE WETERING, oud 34 jaren, van eenen fijnen delicaten aanleg, afgeleefd voorkomen en zwakken ligchaamsbouw, werd, na eenige dagen aan *diarrhea* onderhevig te zijn geweest, onverwachts van Cholera overvallen. Hevige krampen der ledematen, koude handen, naauwelijks voelbare pols, ingevallen gezigt, belemmerde spraak, waren de hoofdtrekken zijner ziekte. Bij de laatste ontlastingen gingen brakingen vergezeld, met angstige pijn in de *praecordia*, doch toen de Cholera hem aantastte, hielden braking, ontlasting en pijn op. Een *haustus anodinus* werd dadelijk toegediend, bestaande uit *aqua menthae* unc. 4, *laud. liq. syd.* scr. j, *aether sulphur.* drag. j, een *clisma* uit *infus. chammon.* unc. viij, en een weinig *murias soldae* en *oleum lini*, en een warm bad; kort daarna een drank hoenderbouillon met Spaansche peper. Bijzondere diensten bewees hier de gekneusde Spaansche peper met azijn op den bovenbuik ingewreven, en het herhaald gebruik van dezelve inwendig met bouillon, zoodat binnen eenige uren alle deze Cholera- toevallen verdwenen, en de doodzwakke lijder door de krach-

krachtigste *nervina* en *analeptica*, afwisselend met bouillon gegeven, na verloop van 23 dagen hersteld was. Dezelven bestonden uit een aftreksel der *valeriana*, *serpentaria*, *flores arnicae*, *tinct. castorei*, *liquor* en *laudanum*; en tegen het einde de *cortex* in substantie met *valeriana* en *camphor.* In de laatste dagen zijner ziekte werd hem slechts acht oncen roode wijn toegestaan. Hier was ook door uitputting Cholera ontstaan; dierhalve moest men de levenswerking hier door de krachtigste middelen opwekken.

Zie daar eene menigte van verschillende Cholera-aanvallen geschetst, welke, hoezeer onder verschillende nuancen zich vertoonende, nogtans eene en dezelfde ziekte waren, door dezelfde oorzaken voortgebragt, maar die naar de meer of minder krachtige gesteldheid des lijders, en naar mate de uitwerkende oorzaak uitputting, dan wel onderdrukking van het leven ten gevolge had, verschilden.

Van achteren beschouwd moet ik alle deze koliekpijnen, welke mij bij mijne komst te Batavia voorkwamen, als even zoo vele Cholera-aanvallen aanmerken, welke door dadelijke hulp in hunne nadere ontwikkeling gestuit werden, en bij deze nieuw aangekomene, robuste, bloedrijke menschen dusdanig zich moesten kenmerken, daar het levensproces, hier in zijn evenwigt gebroken, deze onderdrukking en eindelijke vernietiging van het leven ten gevolge had. Ik her-

inner

inner mij nog zeer goed, dat het juist de geaboleerde matrozen waren, waarbij zich deze algemeen heerschende koliekpijnen met alle kenmerken van Cholera voordeden, jeugdige menschen van eene delicate ligchaamsgesteldheid, uit Frankrijk geboortig, tot ziekte zeer geneigd door hun verblijf in onze binnenlandsche gevangenissen en hunnen tegenzin in de scheepsdienst.

De verschillende geneeswijzen stemmen allen in zoo verre overeen, dat zij het algemeen doel hebben, het evenwigt in den bloedomloop te herstellen, en het onderdrukte leven aan te wakkeren. Langs verschillende wegen bereikten velen hun oogmerk, hetwelk de verschillende wijzigingen, welke deze ziekte in ieder individuëel gestel te weeg bragt, ook noodzakelijk maakte. Intusschen laat zich de behandeling der Cholera onder zekere bepaalde regels brengen. Bij een gezond jeugdig voorwerp, het zij Europeaan of Maleijer, is dadelijk, bij den aanvang der ziekte, eene aderlating van de beste uitwerking, gepaard met warme baden, geestrijke inwrijvingen op den bovenbuik, en warme lavementen. Daarna zag men gewonelijk de ziekte wijken. Alsdan is het noodzakelijk de gedachten van Cholera geheel en al te laten varen, en alleen zijne aandacht te vestigen op de stoornis, welke het vegetative leven had ondergaan. Hier nu bleek het bij den Inlander meer uitputting te zijn, consumptie der levens-

venskrachten, bij den Europeaan meer stoornis, onevenredigheid en onderdrukking derzelven. Bij den Inlander gebruikte men met de beste uitwerking één à anderhalf oncen brandewijn, met een weinig pepermunt-olie en *laudanum* vermengd, in éénmaal genomen. Bij den Europeaan was de aderlating van 12 tot 20 oncen beslissend, die dikwijls na eenige uren noodzakelijk moest herhaald worden. Doch wanneer deze, even als de Inlander, zoo als veelmalen het geval was, met *antispasmodica* (Cholera-mixtuur) werd behandeld, volgde spoedig daarop een tweede aanval, waaronder de lijder bezweek. Niets was nadeeliger dan deze drank voor den Europeaan.

Ik stem toe, dat na de ontspanning, welke er op de aderlating volgde, een zwak *antispasmodicum*, en vooral zoodanige, welke sedatief op het zenuwgestel werken, de eerste vereischte was, om het zich op nieuw ontwikkelend zenuwleven wederom in werking te brengen; doch de hebbelijk geworden gewoonte, om bij den lijder van het begin tot het einde het spooksel *Cholera* voor oogen te houden, en als zoodanig te behandelen, moest deze algemeene sterfte ten gevolge hebben.

Zoodra door eene doelmatige behandeling de hevigheid der toevallen bedaarde, en de krampen ophielden, bestond er geene Cholera meer. De nieuwe *impetus* van bloed, welke door de bovenbuiksingewanden stroomde, was het krachtigste genees-

middel,

middel, en had een verhoogd levensproces, *orgasmus* in het geheele vaatgestel, en eene sterke afscheiding van gal ten gevolge, zoo noodzakelijk voor de herstelling. De uitwerking van den voorafgeganen Cholera-aanval was nu gewoonlijk een van beiden: of een groot gedeelte des bloeds, dat met den Cholera-aanval door het geheele *systema vasculosum* drong, bleef aldáár, hetgeen *phlogosis* der vliezige ingewanden ten gevolge had, (bij de *autopsiae* der zoodanigen, welke langer dan 24 uren na den aanval leefden, waren alle bewijzen dezer ontsteking voorhande), of wel de levenswerking keerde op den normaalgraad niet terug, het inwendig leven was te zeer geschokt, het levensproces werd geheel ondermijnd en vernietigd. Bij dezen vond men meestal geene ziekelijke gesteldheid der ingewanden, en schijnt dit bijzonder bij den Inlander het geval te zijn. De waarheid dezer gevolgtrekkingen blijkt uit het aangehaald gevoelen van BOYLE, de verzekering van den Chirurgijn der 2de klasse van de koloniale korvet de *Zwaluw* te Padang, dat in alle de voorkomende Cholera-aanvallen bij den Inlander de aderlating heilzaam was, en uit het verslag van Calcutta, dat ook bijzonder, en zonder onderscheid, in den beginne hetzelfde aanraadt.

Men zal deze onbepaalde en algemeene aanbeveling van aderlaten in zoodanige aanvallen van ziekte

vooral bij den Inlander, misschien vreemd vinden; doch die bevreemding zal ophouden, zoodra men zijne aandacht vestigt op den bloedomloop, en bedenkt, dat deze de leven gevende bron is voor alle andere organen, vooral voor het zenuwgestel, hetwelk in deze ziekte de hoofdrol speelt. De behoorlijke omloop en kleinzing des bloeds, deszelfs qualitatieve hoedanigheid bepaalt de individuele gezondheid. Bij de Cholera, alwaar deze hoofdvereischte geheel onderdrukt werd, konde men door eene aderlating van eenige oncen bloed den omloop weder herstellen, deszelfs goede hoedanigheid behouden, terwijl zonder dezen maatregel het bloed meer en meer met *carbon* bezwangerd werd, de voornaamste werktuigen der dephlogistisatie, de longen, verlamden, en het leven verstikte, hetwelk eene aderlating van 6 tot 20 oncen, naar omstandigheden, had kunnen voorkomen. Men moet echter de aderlating niet als het hoofdmiddel ter genezing beschouwen; het is slechts een hulpmiddel, dat de hevigheid der ziekte (de gestremde bloedomloop en daaruit ontstaande onregelmatige werking des zenuwgestels) breekt, welke daarna eerst door eene gepaste geneeswijze kan worden overwonnen.

Onder welken vorm de Cholera zich ook voordeed, altijd was het de eerste indicatie, te doorgronden, welke wanorde dezelve reeds in de dierelijke huishouding had aangerigt, hoe lang

de

de aanval reeds geduurd had, of dezelve bij herhaling plaats had gevonden, en of ziekelijkheid en uitputting, dan wel onmatigheid en overspanning de gelegenheid gevende oorzaken tot deze ziekte waren.

Over het algemeen was de Cholera bij den Inlander een gevolg van uitputting, prostratie der krachten. Hier moest de behandeling meestal op herschepping en verhooging des levens gegrond zijn; en daar men niet altijd onmiddelijk bij den aanval tegenwoordig was, had veelal eene plotselijke vernietiging des levens plaats, die de krachtdadigste hulpmiddelen vereischte, waartoe zich bijzonder de Cholera-mixtuur schikte, in verbinding met warme baden en klisteren, inwrijvingen en kneden der ledematen (*ramassen*). Op Bontain bij Makassar genas men vele, zoowel Europeanen als Inlanders, door het enkele kneden en trappen des ligchaams. In alle aanvallen van Cholera bij de Inlanders zoude ik aanraden, in den beginne, wanneer geen ziekelijke aanleg, gevorderde ouderdom of andere oorzaken zulks volstrekt beletten, eene aderlating te doen. Dit had ten allen tijde en op alle plaatsen, (bij de ontwikkeling der ziekte, wel te verstaan), eene beslissende uitwerking. Vooral bereikte men daardoor datgene, hetwelk het eerste doel in deze ziekte moet wezen, de vatbaarheid van de maag, om het ingegevene te kunnen behouden. Nu bezielde die op nieuw instroomende bloedmassa het

ge-

geheele zenuwgestel om de maag met een nieuw leven, en dezelve konde op de inwerkende kracht van het geneesmiddel terugwerken. Gewoonlijk hielden alsdan kort daarna alle toevallen op; deze menschen gevoelden zich dan zeer zwak en krachteloos, en niets komt mij als dan voor hen dienstiger voor, om de dierlijke warmte en het leven te ontwikkelen, dan een kop krachtige bouillon met een weinig Spaansche peper, of bij gebrek van dien, goed en krachtig gekookt rijstwater met gember en kaneel. Dit was voor hen het leven gevend en ontspannend middel; zulks had onvermijdelijk eenen sterkeren aandrang van bloed naar de maag ten gevolge, een verhoogd leven, zoo noodzakelijk voor het verlamde zenuwgestel in den omtrek daarvan, ontwikkeling van dierlijke warmte, welke ons voor eenen tweeden aanval waarborgde.

Wanneer aderlatingen konden voorafgaan, was de gewone hoeveelheid der Cholera-mixtuur schadelijk. Het oogmerk is en blijft den krampachtigen toestand, waarin alle de bovenbuiksingewanden verkeeren, meester te worden; geenszins om het levensproces door deze *heroica* aan banden te leggen. De *molimina* tot herstelling, door de aderlating te weeg gebragt, werden door de te groote gift *opium* en brandewijn wederom vernietigd; er werd slechts een zacht opwekkend middel gevorderd, om deze heilzame wending te ondersteunen; eenige oncen venkel- of pepermuntwater, één scrupel tot een half *dragma*

lau-

laudanum met of zonder een weinig *liquor anodinus*, en kort daarop, als het zekerst *arcanum*, een kop gekruid vleeschnat. Zoodra de aanval reeds eenigen tijd geduurd had, was er bij den Inlander eene zoodanige vernietiging der levenswerking, met bewustzijn echter, dat men de krachtigste hulpmiddelen moest te baat nemen. Bloed konde men niet bekomen; ook was het leven reeds te zeer uitgebluscht, dan dat zulks eene goede uitwerking konde hebben. Door eenige Engelsche geneesheeren wordt in dezen toestand de bestrijking der *præcordia* met *acidum nitricum* aanbevolen, hetwelk oogenblikkelijk brand en roodheid verwekt. Ook zoude hiertoe kunnen dienen de *amomum zingiber*, met brandewijn vermengd, welke, daarop afgebrand, eene brijachtige massa achterlaat, die ook oogenblikkelijk roodmakend werkt. De gekneusde Spaansche peper met azijn komt bijzonder in aanmerking. Evenwel konde men in zoodanige gevallen tot krachtdadiger hulpmiddelen zijne toevlugt nemen, en, in navolging der Chinezen, de ballen der voeten bestrijken met gloeijend heete platen, of een dunnen straal kokend water, gedurende eenige seconden, van eene hoogte van 2 à 3 voeten op den hartkuil laten vallen.

Wanneer de ziekte op het hoogst gestegen is, de krampen ophouden, en de dood te wachten staat, beschouw ik zulks niet anders, als eenen zuiveren asphijctischen toestand.

Wan-

Wanneer men eenen zoodanig passende prikkel konde uitdenken, die het inwendige leven (*systema gangliorum*) konde opwekken en in reactie brengen, dan zoude men den aanval meester worden. Vooral in dat tijdstip van ontspanning, en na alle deze roodmakende middelen gebezigd te hebben, zoude ik hier *emetica* aanraden, bestaande uit *tartarus emeticus* en *ipecacuanha.* De navolgende waarneming gaf daartoe aanleiding:

De matroos KUHLO, oud 28 jaren, van eenen robusten, volbloedigen aanleg, was sedert vijf jaren in Oost-Indie, en overgeplaatst aan boord van Z. M. fregat *Melampus.* Hij meldde zich den 7den April 1822 met *dysenteria* aan. Na in de eerste dagen eene antiphlogistische behandeling in het oog gehouden te hebben, twee aderlatingen, tamarindedranken, enz. nam ik mijne toevlugt tot de *calomel*, zonder vrucht. Ik verbond dezelve met *narcotica*, daarna *amara tonica*, *columbo pulvis doveri*, enz. Dit alles had eene langzame emaciatie ten gevolge met voortdurende frequente ontlastingen, tot den 1sten Junij, wanneer hij op den middag van Cholera overvallen werd: ingevallen aangezigt, benaauwde ademhaling, naauwelijks voelbare pols, koude ledematen en krampen, belemmerde spraak. Een gewoon *emeticum* veroorzaakte braking, met ophouding van alle toevallen. Een kop bouillon werd met smaak genoten, en van dat oogenblik af ving zijne herstel-

ling

ling aan, welke met het einde van Augustus volkomen was.

Zijne ziekte had het organisch leven zoodanig verlamd en uitgeput, dat de *impetus* van het bloed naar het hart door de bovenbuiksingewanden begon op te houden, en dezelfde uitwerking te weeg bragt, als de *spasmus* bij iederen oorspronkelijken Cholera-aanval. Het bloed werd door den *conatus vomendi* met geweld in en om de maag door de bovenbuiksingewanden gedreven, hetwelk eene algemeene terugwerking te weeg bragt, alle organen als het ware op nieuw met leven bezielde, en eenen gewissen dood voorkwam.

Bij den overigens gezonden Europeaan, die plotselings door deze ziekte overvallen werd, kon men zeer goed onderscheiden de verschillende uitwerking dezer ziekte in ieder individueel gestel De aanval ging bij hen gepaard met de hevigste krimpende pijn in den bovenbuik, benaauwdheid, aamborstigheid, allerhevigste krampen en braking.

Niets was intusschen noodzakelijker bij den Europeaan, zoodra men de hevigheid van den aanval, namelijk braking en krampen, meester was, en de bloedomloop vrij werd, dan het algemeen aangenomen denkbeeld van Cholera, namelijk uitputting en verval van krachten, geheel en al te laten varen. Meestal was het bloed in het capillair systeem der onderbuiksingewanden met geweld

in-

ingedrongen, en had, wanneer de aanval hevig was en lang duurde, *phlogosis* der vliezige ingewanden ten gevolge. In plaats van opwekkende en prikkelende middelen, pastte hier veeleer, zoodra de aanval ophield, eene strenge antiphlogistische behandeling; doch vooral moest men zijne aandacht vestigen op de nablijvende ziekelijke aandoening, die meestal *enteritis*, of algemeene *peritonitis* ten gevolge had, gelijk uit de meeste waarnemingen en lijkopeningen bleek. Daarom was na den aanval over het algemeen een *drasticum* uit *calomel* en *jalappe* zoo heilzaam; daardoor werden menigvuldige ontlastingen te weeg gebragt, eene heilzame terugwerking in het geheele fijne vaatgestel daargesteld, en *phlogosis* voorgekomen. Echter kan men zulks niet als eenen gemeenen regel aanbevelen, daar bij gezonde, wel doorvoede Europeanen het bloed zoo spoedig eene inflammatoire *diatesis* aannam, welke noodzakelijk bloedontlastingen, bij herhaling, vorderde, en zachte *eccopprotica*, zoo als mij in deze gevallen bijzonder dienden. Bij zoodanige sujetten, waar slechts suppressie van het leven plaats vond, zag ik onmiddelijk na de aderlating van drooge koppen op den bovenbuik, vlugge inwrijvingen op den geheelen buik lang volgehouden, eene heerlijke uitwerking; daarentegen houd ik bij zoodanigen het sterk kneden en trappen voor schadelijk. Rekken en geeuwen was het gewone kenmerk, dat een aanval ophield. Eene bepaalde

cen-

eenvormige geneeswijze laat zich alzoo voor deze ziekte niet opgeven. Het denkbeeld van sommigen, dat men een *arcanum* of een algemeen en zeker hulpmiddel tegen deze ziekte mogt vinden, is onmogelijk. De ziekte wordt door geen specifiecq gift voortgebragt; zulks wederspreken alle waarnemingen. De eenigste oorzaak, welke onder het bereik onzer zinnen ligt, en alleen als de hoofdoorzaak kan aangenomen worden, is warmte. De afwisselende temperatuur van den dampkring tusschen de keerkringen is de grondslag van alle ziekten, en de buitengemeene droogte en hitte gaf aanleiding tot die ongestelheid in de dierlijke huishouding, welke wij Cholera noemen.

Naar ieder individueel gestel en naar de verschillende afwijkingen van den normaalstaat, moest de behandeling ook verschillend worden ingerigt. De algemeene regels, omtrent de behandeling dezer ziekte voor te schrijven, zijn deze: bij de Inlanders behoedzame aderlatingen, warme baden en krampstillende lavementen, geestrijke inwrijvingen, voorzigtig toedienen der Cholera-mixtuur; wanneer de maag vatbaar is, om het gegevene te kunnen behouden, een kop krachtige bouillon of hoendersoep met Spaansche peper (*tjabé*), dan kneden en trappen (*ramassen*), en bij aanhoudende toevallen, die heroïke geneesmiddelen, welke wij reeds boven bebben opgegeven; bij den Europeaan dient men bij deze ziekte vooral in aanmerking te nemen den tijd van zijn verblijf in Indië.

Het

Het eerste jaar van mijn verblijf aldaar met Z. M. fregat *Melampus*, waren alle ziekten van eenen algemeenen *turgor vitalis* en *polycholia* vergezeld. Het tweede en derde jaar kenmerkte zich de ziekte wel door de hevigste ontsteking der ingewanden, echter met minder *orgasmus* van het vaatgestel en *polycholia*.

Bij diegenen, welke meerdere jaren in Indie verwijlden, zal zich de Cholera-aanval op eene geheel verschillende wijze als bij de nieuwelingen voordoen, naar mate onthouding, uitputting, misbruik van sterke dranken, en ongeregelde levenswijs dezelve veroorzaken. Daarop moet de behandeling gegrond zijn Wanneer bij den Europeaan geene uitputtende ziekte was voorafgegaan, waren aderlatingen zonder onderscheid beslissend. Wij behoeven slechts het berigt van den Heer SCHEPPARD, gedurende zijn verblijf op de kust van Brazilie, en het verslag van Doctor BURREL, van het 65ste Europesche regiment in Bengale, bij te brengen, die van honderd lijders achtentachtig aderlieten, waarvan twee stierven, terwijl er van de overige twaalf, welke niet adergelaten werden, acht stierven. Warme baden, krampstillende lavementen waren altijd heilzaam, geestrijke inwrijvingen, een zwak *antispasmodicum*, b. v. vier oncen *aqua fœnicali* of *menthæ*, met één scrupel *laudanum*, en een weinig *æther sulph.*, waren altijd voldoende.

Wan-

Wanneer er zich nu een inflammatoire *diathesis* der buiksingewanden ontwikkelde, hervatte men de aderlating met eene strenge antiphlogistische behandeling; *mixturae oleosae* uit *decoctum oryzæ* onc. x, *sulphas sodae* onc. j, *oleum olivar* onc. ij, *laud. liq. syd.* ½ scr. bewezen mij voortreffelijke diensten.

Had daarentegen eene volstrekte werkeloosheid der buiksingewanden plaats, dan kwamen bijzonder te pas *drastica* met *calomel* en *jalappa* bij herhaling gegeven. Had echter de Cholera door bijzondere dispositie van den lijder het leven als uitgebluscht, zoo werden de krachtdadigste opwekkingsmiddelen vereischt. De voornaamste, welke hier in aanmerking komen, zijn: *opium*, *ammonia liquida*, *naphta*, *moschus*, *castoreum*, *oleum kajoepoeti* in verbinding met geestrijke dranken of andere gedistilleerde wateren.

Vooral moet ik hier mijne bedenkingen inbrengen tegen het gebruik van zuren, vooral bij diegenen, waar eene aanmerkelijke consumptie van levenskrachten plaats vindt.

Zeker matroos, oud 29 jaren, van een door losbandigheid uitgeput gestel, zeer verslaafd aan den drank, werd te gelijker tijd met de vroeger gemelden te Soerabaija, in Maart 1822, door Cholera aangetast. Na des avonds eene ruime hoeveelheid arak gebruikt te hebben, overviel hem eene *diarrhoea*, waarom hij zich op het galjoen zette, en des anderen daags, met het aanbreken

van den dag, aldaar half verstijfd gevonden werd, met alle teekenen van Cholera. Warme halfbaden, warme clisteren, inwrijvingen met arak over den geheelen buik, borstelen der voeden en waden; inwendig werd hij slechts gelaafd met heete punsch, bestaande uit arak, water en suiker, tusschen beiden een lepel bouillon. Tegen twee uren in den namiddag, was hij in zoo verre hersteld, dat hij mij verzocht om een weinig wijn; de krampen hadden opgehouden, algemeene warmte over het geheele ligchaam, natuurlijke wezenstrekken. Ik had de onvoorzigtigheid hem vier oncen kouden rooden wijn toe te staan, waarop diezelfde werkeloosheid van het geheele ligchaam zich wederom ontwikkelde, waaruit hij door de warme punsch gered was, en waaraan hij binnen het half uur stierf.

Warme en vlugge middelen zijn de opwekkende prikkels voor het zenuwgestel, de ware *sedativa*, die hier voor de *sensibilitas organica* vereischt worden, terwijl de zoodanigen, waarvan de *basis* een zuur is, het ontluikend zenuwleven verlammen.

Ik herhaal het, hoezeer bij eenen Europeaan de aderlating, vooral bij de ontwikkeling, het zekerste hulpmiddel was, kan zij slechts als een bijkomend geneesmiddel beschouwd worden. Zij was daarom bij den Europeaan uitsluitend heilzaam, omdat zij het evenwigt in den bloedomloop oogenblikkelijk herstelde, en den zoogenaam-

den

den Cholera-aanval in zijnen verderen voortgang stuitte. Bij herhaalde aanvallen en langdurigheid daarvan waren er reeds zoodanige ongesteldheden in de dierlijke huishouding, dat eene meer naar de omstandigheden gewijzigde behandeling moest plaats grijpen, en men zich niet meer tot het enkel aderlaten kon bepalen.

Wanneer evenwel, hetzij door te laat aangebragte hulp, of door andere oorzaken, het leven geheel en al verstikt of uitgebluscht schijnt, zoude men tot de krachtigste opwekkingsmiddelen, even als bij de Inlanders, zijne toevlugt moeten nemen. Welligt zal men de hier volgende voorschriften barbaarsch vinden: gloeijende platen, *moxa*, kokend water. Doch degene, die honderde malen vruchteloos alle bekende hulpmiddelen in het werk stelde, en binnen weinige oogenblikken onder zijne handen zelfs deze lijders zag bezwijken, zal, twijfel ik niet, gereedelijk in deze wanhopende gevallen tot zoodanige middelen zijne toevlugt nemen, om, ware het mogelijk, zijne lijders van eenen gewissen dood te redden.

Zoude men de *acupunctura* ook hier niet kunnen bezigen, daar dit in China te huis behoorende hulpmiddel tegenswoordig ook bij ons te lande ingang vindt, en juist in de zoogenaamde atonie der bovenbuiksingewanden?

Ik kan mij geenszins met de aangenomene wijze van behandeling der Engelsche geneesheeren in deze ziekte vereenigen, vooral omtrent de her-

haalde

haalde en aanzienelijke giften van *calomel* en *opium.* Degeen, die als geneesheer de gewesten tusschen de keerkringen bezoekt, zal met mij het algemeen nut dezer geneesmiddelen erkennen. Doch in deze ziekte komen mij de boven opgenoemde vlugge middelen, als veel specifiquer en gepaster prikkels voor, dan wel de *calomel* Ik beken zeer gaarne, dat dezelve in verbinding met *opium* een der eerste *antispasmodica sedativa* is, echter hier minder nuttig. — Het heet ook: « na het vruchteloos gebruik dezer middelen, » nam men zijne toevlugt tot *naphta*, *ammonia liquida*, *spiritualia*, *oleum menthae* enz. enz, » met het gelukkigste gevolg! » Hoezeer ik het gezag van den Heer CORBIJN geenszins wil aanranden, zoo moet ik evenwel het gevoelen van den Heer TYTLER en eenige anderen aankleven, welke van herhaalde kleine giften de beste uitwerking zagen. Intusschen waag ik hier niet te beslissen; want, wanneer men het Bengaalsch verslag opmerkzaam nagaat, zoo zoude men moeten besluiten, dat de aanvallen van Cholera dáár over het algemeen minder hevig waren, dan in onze Bezittingen, daar men de behandeling op uren en dagen zelfs kon bepalen. Zoo zegt men: « door het herhaald gebruik gedurende den dag » van eenige scrupels *calomel*, totdat kwijling » volgde, werd men de ziekte meester. » Het Bombaijsche berigt zegt: « meestal was eene gift » van een scrupel *calomel* en 60 druppels *lauda-*

» *danum* in den beginne, en acht uren daarna
» een once *oleum ricini* voldoende, en de ziekte
» afgeloopen."

In onze Bezittingen was aan geene kwijlkuur te denken; er werd oogenblikkelijke hulp vereischt; men moest den aanval op staande voet breken, of de lijder was verloren. Men moet dus veronderstellen, dat dezelve zich bij de Hindoes wederom anders kenmerkte, als bij den Maleijer, daar beider levenswijs grootelijks van elkander verschilt. Zelfs verschilden de Cholera-aanvallen op Batavia, met mijn vertrek van daar in Januarij 1821, aanmerkelijk van die van 1821. Een der geachtste geneesheeren verklaarde mij, dat men den aanval door aderlatingen, enz. en het gebruik van *anodina* zeer ligt te boven kwam, doch dat meestal, na verloop van een half etmaal, een nieuwe aanval intrad, welke zich door eene algemeene werkeloosheid en eenen soporeusen *habitus* van den lijder kenmerkte en met den dood eindigde. Het laat zich uit de mindere hevigheid van den aanval en mindere ongeregeldheid van den dampkring verklaren, dat, na de krampstillende behandeling met aderlaten, baden, inwrijvingen enz. een geheel ander opwekkend geneesmiddel vereischt werd, als de bepaalde gift der Cholera-mixtuur; daardoor werd, na de algemeene ontspanning, welke op de aderlating volgde, het aanwakkerend leven te zeer geschokt, en belet op zijnen normaalgraad terug te keeren.

Ik

Ik stem toe, dat deze sterk prikkelende indruk, in 1821, bij de algemeen uitputtende eigenschap van den dampkring, noodzakelijk vereischt werd; doch al het boven aangehaalde bewijst maar altezeer de veeltijds noodlottige uitwerking van te groote en ondoelmatige giften van dit geneesmiddel. Het met vrucht gebruikte voorschrift, in het Hamburgsch Journaal vermeld, bestaande uit eene verbinding van *camphor*, olijf-olie en *naphta*, zoude ik in voorkomende gevallen de voorkeur boven de Cholera-mixtuur geven.

Gedurende mijn verblijf in de Molukko's, 1822, werd mij door den fungerenden Gouverneur, den Heer MOORREES, de nuttige uitwerking der cajoepoetie-olie in deze ziekte medegedeeld. Deze ziekte bepaalde zich ook dáár, in 1821, op het land bij den Inlander; de stad Amboina zelve leverde geen voorbeeld op.

Ik kan mij ook zeer goed vereenigen met het gevoelen van de Chirurgijn-majoor VAN DISSEL, welke in zijn verslag omtrent de Cholera-morbus (Vaderl. Letteroef. Junij en Julij 1824) *emetica* aanraadt. Waarschijnlijk waren de door hem behandelde lijders gezonde Europeanen, sedert kort in Oostindie, welker ziekte *polijcholia* vergezelde; in welke gevallen ik bij mijn verblijf te Batavia 1821, met zeer goed gevolg van zoodanige middelen gebruik maakte, krampen en stuipen in een oogenblik vernietigde, en de op handen zijnde Cholera onderdrukte. Algemeen kunnen

nen zij nimmer in aanmerking komen. Welke redenen den Heer VAN DISSEL nopen, om de Cholera voor contagieus te verklaren, is mij onbegrijpelijk.

LIJKOPENINGEN.

De *sectiones* van alle aan deze ziekte overledenen leverden bewijzen op van *plethora* des buiks; het bloed was met geweld naar het middenpunt gedreven, hetwelk onmiddelijk eene verlamming van het geheele *systema chilopoeticum* ten gevolge had. Men vond het geheele fijne vaatgestel, zoowel aan den boven- als onderbuik door bloed overstelpt, of wel, gelijk ik zelf zag bij de *autopsie* van drie Europeanen, volbloedigheid des onderbuiks, met gebrek van hetzelve in den bovenbuik. Ik vond eene bleeke, op hare oppervlakte gerimpelde lever en milt, en weinig of geen gal in de galblaas.

Hetzelfde gevoelen ligt in het gezegde van den Chirurgijn-majoor DAUM opgesloten. »De »lever, zegt hij, vertoonde uitwendig niets bui»tengewoons, in enkele gevallen zoude men »twijfelen, dezelve niet meer dan den natuur»lijken of behoorlijken omvang had." De Chirurgijn-majoor FRITZE deelde mij omtrent deze nasporingen hetzelfde mede.

Het Bengaalsch verslag maakt ook melding van eenigen, welker lever slap en te zamen was gevallen. Bij gezonde menschen, welke kort na den

 aan-

aanval stierven, vond men geene sporen van desorganisatie; alleen de vaten, vooral der vliezige ingewanden, sterk opgezet met bloed; het darmkanaal uitgezet door wind; geene sporen van gal in hetzelve. Wanneer de aanval lang duurde, zoo had de onmiddelijk opvolgende *phlogosis* verdikking, ontaarding, uitstorting, *gangrena* der vliezige ingewanden ten gevolge.

Bij de Europeanen vond men meestal ophooping van bloed in de bovenbuiksingewanden, hetwelk als een gevolg van de, bij den gezonden Europeaan meestal bestaande *plethora* van den bovenbuik moet aangemerkt worden. Bij den Inlander, dunkt mij, zullen de *autopsiae* meestal gebrek aan bloed in den bovenbuik aantoonen. De dertien lijkopeningen van Doctor Kennis te Mauritius, in het Hamburgsch Journaal gemeld, en het algemeen verslag van Calcutta komt hierop neêr: ophooping van bloed in de borst en den buik, en belette galafscheiding; geen spoor alzoo van eene vernielende materie, waaraan men de ziekte konde toeschrijven.

Aanstekingskracht der Ziekte.

Tot het jaar 1819 waren de gevoelens over de *al* of *niet* aanstekende natuur der ziekte in Bengale (volgens het Hamburgsch Journaal) zeer verdeeld. Tegen het einde van 1820 werd door den Raad van gezondheid te Calcutta een algemeen verslag openbaar gemaakt, gevestigd op de inge-

ge-

gewonnen berigten van meer dan honderd dáár in de Engelsche Bezittingen geplaatste geneesheeren, welke zich, zonder de minste bedenking, *tegen* de aanstekende eigenschap der ziekte verklaarden.

De militaire geneesheeren, als ook het algemeen volksgevoelen spreken tegen de aanstekende natuur derzelve. De wijze, waarop zich de ziekte op twee plaatsen, te gelijker tijd, met de aankomst van troepen ontwikkelde, aan welke men de overbrenging toeschreef, was alleen toevallig, en moet aan dezelfde algemeene oorzaak worden toegeschreven. Dat heeft veel overeenkomst met het inschepen der troepen te Batavia vóór de expeditie van Palembang. Ik beschouw zulks minder als toevallig; meerdere menschen op een bepaald punt, meerdere warmte.

Corbijn, die vóór alle anderen over deze ziekte schreef, en Marschal, welke dezelve op het eiland Ceijlon, alwaar zij zeer algemeen heerschende was, waarnam, ontkennen beiden hare aanstekende hoedanigheid, als ook Doctor Kennis te Mauritius, waarin hij evenwel door den dáár wonende Telfair wordt tegengesproken. Doctor Stenart, die eene voortreffelijke verhandeling over deze ziekte schreef, ontkent mede hare besmettelijke eigenschap. Verder wordt gezegd: « Wanneer wij bij » alle deze getuigenissen van niet besmettelijk- » heid de zoo menigvuldige sprekende bewijzen

» van

» epidemie voegen, welke zich uit de bijzondere
» natuur der luchtstreek, Oostersche levenswijs,
» zeden, gewoonten, enz., zeer goed laat verkla-
» ren; wanneer wij de slechts kortstondige, maar
» hevige aanvallen dezer ziekte in het binnenste
» des lands overwegen, terwijl zij aan den zee-
» kant blijft voortduren, als ook hare bijzon-
» dere geneigdheid, om in de nabijheid van groote
» rivieren te vertoeven; het verbazend onder-
» scheid der meerdere sterfte onder de zwakke
» Hindoes, Maleijers en negers, dan onder de
» krachtvolle Europeanen; van de aan vermoeije-
» nissen blootgestelde soldaten, dan der beter
» verzorgde Officieren; de zich zeker alle jaren
» vertoonende sporen dezer ziekte in dezelfde ste-
» den en vlekken; de sterfte, welke deze ziekte
» onder allerlei soort van dieren aanrigt, en ein-
» delijk de ontwikkeling derzelve op schepen
» midden in den Oceaan, gelijk plaats vond aan
» boord van het Oostenrijksch fregat *Karolina*, van
« Europa naar China zeilende, waarop zich tus-
» schen de keerkringen, beoosten de Kaap de
» Goede Hoop, deze ziekte openbaarde, dan spre-
» ken alle deze bewijzen hoogstwaarschijnlijk *voor*
» het algemeen vermoeden van volksziekte, en
» *tegen* de aanstekende natuur derzelve."

Wij behoeven slechts hier bij te voegen de mondelinge verklaring der geneesheeren van het hospitaal te Batavia, « dat er geen één voorbeeld
» van overbrenging dezer ziekte op een ander kon
» aan-

» aangetoond worden," en hetgeen, naar mijn inzien, al meer voor de niet aanstekende hoedanigheid dezer ziekte spreekt, is het bestaan der ziekte op het Esquader bestemd naar Palembang, alwaar vijf duizend menschen, zoo te zeggen, op elkander gepakt waren, waaronder deze ziekte kwam en ging, gelijk boven reeds bleek, en geen verder spoor naliet.

Prophylactische Regelen.

Daar ik, in overeenstemming met het algemeen gevoelen der voornaamste geneesheeren hier te lande, den oorsprong der ziekte niet in eenig bijzonder *miasma* of *contagium* zoek, maar veronderstel, dat eene ongeregeldheid van den dampkring alleen door *warmte* genoeg is, om de ziekte voort te brengen; zoo vermeen ik, op deze gronden, zekere behoedmiddelen tegen dezelve te kunnen aan de hand geven, van welke ik mij in het algemeen de beste resultaten durf beloven.

De ziekte bepaalde zich hoofdzakelijk tot de oorspronkelijke bewoners dezer streken; zeer weinige Europeanen, in vergelijking met Inlanders, werden door dezelve aangegrepen. Het Bengaalsch berigt zegt ook, dat met het begin van Augustus de ziekte zich ontwikkelde, en gedurende die maand vrij hevig onder den Inlander woedde, terwijl zij in September eerst den Europeaan aantastte.

Het-

Hetzelfde bleek ook in onze Bezittingen; zij greep bij voorkeur den behoeftigen Javaan aan. Op de noordwestkust van Sumatra bepaalde zij zich uitsluitend tot den nooddruftigen Maleijer, zoo zeer, dat men hier eene bijzondere dispositie des Inlanders tot deze ziekte onderstelde, welke alleen door eene meer voedende levenswijs konde voorgekomen worden.

Bij de voorboden dezer ziekte zoude, naar mijn inzien, het gebruik van een gewoon glas ligte roode wijn de beste uitwerking hebben gehad. Het Bengaalsch verslag spreekt van *duizeligheid* en *ligthoofdigheid*, welke den aanval voorafgingen; de bloedmassa begon zich langzamerhand in den onderbuik op te hoopen, verzwakte alzoo de levenswerking; het bloed stroomde in eene mindere hoedanigheid en hoeveelheid naar de hersenen, en Cholera was hiervan het gevolg. Dit tijdstip was het, waarin men den Inlander, als het ware, met nieuw leven moest bezielen, de dynamische werking der maag verhoogen, maar geenszins door geneesmiddelen wijzigen.

Iedereen bezeft met mij den invloed van eene gevulde maag op ons ligchaam. Bij een algemeen heerschen der ziekte zoude, van hooger hand, voor goede en overvloedige rijst moeten gezorgd worden, om ten minste tweemaal daags, met geele gember en Spaansche peper toebereid, genuttigd te worden; en bij voorkomende duizeligheid en ligthoofdigheid behoorde

een

een glas roode wijn toegediend te worden. De aanval éénmaal dáár zijnde, doen deze voorschriften nadeel.

Den doorvoeden, overigens gezonden Europeaan zoude ik bij de algemeene dispositie tot deze ziekte een gepast gebruik van zuiver koud water aanraden; bij hem vond geene uitputting plaats. Den Cholera-aanval bij den Europeaan ging meer eene angstige zwaarmoedigheid in de borst, met eene knagende pijn in de *præcordia* vooraf, door de accumulatie van het zoo zeer gephlogistiseerde bloed in de bovenbuiksingewanden. Een dronk koud water, in plaats van de beruchte Cholera-mixtuur, had een dubbel nut gesticht, de expansiviteit verminderd, warmte geabsorbeerd, en sedatief op het zenuwgestel gewerkt; terwijl de gewoonte op Java, om bij de minste vreemde gewaarwording dadelijk zijne toevlugt te nemen tot de Cholera-mixtuur, welke men tot dat einde zeer zorgvuldig bij zich droeg, naar mijn inzien, zeer dikwijls veel schade heeft aangerigt.

Intusschen kan eene zoodanige voorbehoeding hier voor den Europeaan minder algemeen aanbevolen worden dan voor den Inlander, daar bij hem de Cholera-aanval zich op zoo verschillende wijzen kenmerkt, en zoo verschillende oorzaken tot de ziekte gelegenheid geven.

Ik herinner mij nog, gedurende mijn verblijf te Banda, in Julij 1822, eene soortgelijke gewaarwording

ding gehad te hebben. Zelden at ik des avonds; des morgens om half zeven ure begaf ik mij nuchteren van boord, wandelde bijna twee uren in een notenperk, en langs de open vlakte wederom terug. Nu werd ik eens eene weeknagende pijn in het regter *hypochondrium* gewaar, welke zich door de borst tot het regter kaakbeen uitstrekte. Ik keerde bij een mijner kennissen in, alwaar ik juist eene gedekte tafel vond; het gebruik van een stuk versch brood, twee week gekookte eijeren en een kop thee nam oogenblikkelijk deze onaangename gewaarwording weg.

Deze voorzorgen kunnen alleen aangewend worden, voordat nog eenig toeval van Cholera zich vertoont. Het is zeer ligt te begrijpen, dat de Heer TYTLER het voedsel der Hindoes in verband bragt met de ziekte, en op grond van de slechte hoedanigheid van den laatsten rijstoogst, welke het dagelijksch voedsel dezer menschen was, deze zich nu algemeen ontwikkelende ziekte daaraan toeschreef. Daarop zag het bekende werk het licht, strekkende om de sedert eenige jaren heerschende epidemie in verscheidene werelddeelen aan de slechte hoedanigheid der rijst toe te schrijven, waarom hij dan de Cholera van Indië met den naam van *morbus orizeus* bestempelde. Slecht voedsel is onbetwistbaar eene der voornaamste voorbereidende oorzaken tot deze ziekte, maar geenszins de naaste oorzaak.

Ten slotte merkt het Hamburger Journaal aan:

« deze

« Deze plaag is als volksziekte algemeen bekend
« in Hindostan, alwaar zij jaarlijks in de
« maanden Augustus, September en October,
« onder den naam *akautha*, (boven en onder)
« of *mupet* (mond en buik) voorkomt."

« Bij het algemeen woeden dezer ziekte in
« Bengale maakten de Braminen van deze
« gelegenheid gebruik, om te verklaren, dat
« dezelve uit eenen strijd der Godin Olabedi
« ontstond tegen den God Kali. De toorn dezer
« Godin konde niet als door eene bedevaart
« naar haren tempel te Kalinghout, en door
« ruime offerhanden bevredigd worden; daarna
« door wassching in de nabij zijnde heilige Gan-
« gès. Duizenden volgden dit bevel, en stier-
« ven, kort na de begonnen of afgeloopen reis,
« als slagtoffers dezer ziekte, welke zij gehoopt
« hadden, daardoor te ontgaan. In 1819 was
« de sterfte zoo algemeen te Bankok, hoofdplaats
« van Siam, dat de Koning eenen Raad beriep,
« uit den adel, de geestelijkheid en de wigchelaars te
« zamen gesteld, welke eenstemmig verklaarden,
« dat het een booze geest in de gedaante van eenen
« visch was, die uit zijne gewone verblijfplaats,
« uit een ver onbekend land verjaagd, naar Siam
« geweken was. De eenigste hulp, welke er
« overschoot, was, om met geschut, geweren,
« sabels, pieken, trommelen en pauken hem te
« verdrijven. Nadat deze maatregel door een
« keizerlijk besluit werd bevolen, verzameldden

zich

« zich met het aanbreken van den dag eene ver-
« bazende menigte menschen aan den zeekant;
« al het schietgeweer werd afgeschoten; velen
« stortten zich gewapend met pieken, sabels en
« andere werktuigen in het water, om met de
« visschen te vechten en dezelve te verjagen. De
« gevolgen daarvan waren, dat met zons onder-
« gang zeven duizend dezer ongelukkigen reeds,
« verstrooid hier en daar aan den waterkant,
« het met den dood bekocht hadden."

Spreekt dat niet ten voordeele van de stelling eener te warme, drukkende atmospheer als oorzaak der ziekte? Diegenen, die zich nu en dan in Oost-Indie op het heetste van den dag met loopen vermoeijen, zullen zeer gaarne met mij toestemmen, dat een zandgrond de hitte van den dag veel ondragelijker maakt, dan het bewassen aardrijk, en reeds genoegzaam is, om Cholera te verwekken.

Eindelijk is mij deze ziekte zoo algemeen voorgekomen, gedurende mijn verblijf in Oost-Indie, dat bij mij geen twijfel meer bestaat, of dezelve heeft altijd bestaan in de verzengde luchtstreek, en zal blijven bestaan; dat zij ieder jaar zich meer of min zal laten gevoelen en dat aan haar waarschijnlijk reeds eeuwen onder de rubriek van rot- of zenuwkoorts en krampziekte een plaatsje werd ingeruimd. Eindelijk had de buitengewone weërsverandering een algemeen woeden (epidemie) dezer ziekte ten gevolge, welke ons nu, hoezeer het

luchts-

luchtsgestel binnen zijne vorige oevers is terug gekeerd, bijblijft. De moeite, welke men zich destijds gaf, om den voortgang der ziekte van plaats tot plaats te volgen, de ziektestof met den luchtstroom te laten voortwandelen, enz., behoeft geene wederlegging, daar de ziekte zich in eene den wind juist tegengestelde rigting op het eiland Java, en door geheel Indie verbreidde.

VERKLARING DER PLATEN

BEHOORENDE TOT DE EERSTE VERHANDELING.

I. *De hersenen van eenen aan Cholera overleden jongen sterken man, acht uren na den dood. Van de linker hemispheer is de* dura mater *in twee lappen teruggeslagen; de bloedvaten zijn sterk opgevuld; er is zelfs bloed onder de* arachnoïdea *uitgestort; de zachte hersenenvliezen zijn aan verscheidene plaatsen ondoorschijnend en witachtig, langs den binnenkant der hemispheer gedeeltelijk van de hersenen afgescheurd, waardoor deze laatste bloot, en zonder bloedvaten verschijnen. De regter hemispheer is grotendeels nog van de* dura mater *bedekt, en deze met bloed besproeid, zoo als men dit bij het openen van de hersenpan gewoonlijk waarneemt.*

II. *De maag van eenen aan Cholera overledene,* 12 *uren na den dood. Door de geopende* cardia *ziet men het begin van den blaauwachtigen* œsophagus. *De lijder was met eenen gewonen Cholera-drank, zonder* calomel, *behandeld geworden.*

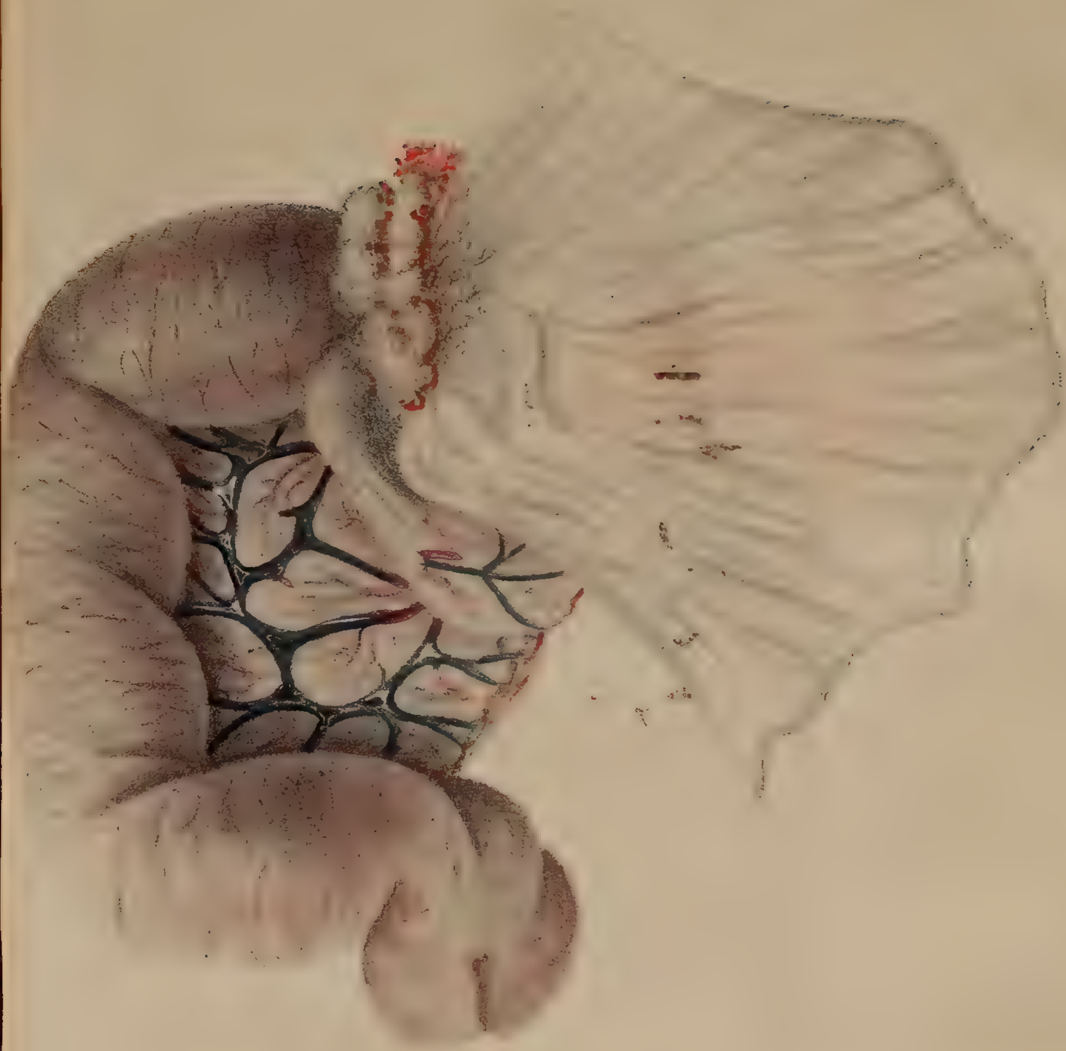
III. *Eene der bovenste krnnkelingen van het* jejunum. *Een gedeelte is open gesneden, om het slijmvlies van den darm te laten zien.*

TAB. I.

A Poulikow. del.

VERHANDELING

OVER DE

AFKOMST

DER

JAPANNERS;

DOOR

DR. VON SIEBOLD,

LID DES GENOOTSCHAPS.

VERHANDELING

OVER DE

AFKOMST DER JAPANNERS;

EENE BIJDRAGE TOT DE KENNIS

VAN

LANDEN EN VOLKEN

IN

A Z I E.

De oudste chronologische berigten der Japanners vloeijen, even als bij de meeste Aziatische volken, uit fabelachtige overleveringen voort.

De Japanners beroemen zich op eene goddelijke afkomst op Japanschen grond, en waken in hunne tijdrekeningen zorgvuldig, dat geen denkbeeld van afstammen van andere volken geboren worde. Zij beweren het volgende: Gedurende millioenen van jaren zweefden hemelsche goden, TEN-ZIN-SITSI-DAI genaamd, over *Nippon* (1) (het land naast zonsopgang), totdat eindelijk

(1) Japan wordt door de Inboorlingen *Nippon*, *Nihon*, of *Nison* genoemd [*ni*, de zon; *hon*, oorsprong. Dit is eigenlijk geen zuiver Japansch; want *hi*, en niet *ni* heet de zon].

In de zuivere Japansche taal, welke de taal hunner dichters is, heet Japan *Hi-no-moto*. [*hi*, de zon; *no*, de uit-

lijk de zevende God in de troonopvolging ISANAGI-NO-MIKOTO met zijne gemalin ISANUMI-NO-MIKOTO uit de wolken op den Japanschen grond neêrdaalden.

Op aarde vermenigvuldigden zij zich als menschen, en lieten zóó eene reeks van aardsche goden TSI-ZIN-GO-DAI, in bepaalde, maar het menschelijk leven verre te boven gaande tijdvakken, als heerschers over *Oo-ja-sima-no-kuni*(2), achter hen volgen.

FUKI,

gang van den genitivus; *moto*, oorsprong.] De Chinezen noemen Japan *Zippen*, hetwelk door sommigen ook *Zeppen* wordt uitgesproken. Van daar ook *Zeppu-zin*, een Japanner. Hetgeen MARCO-PAOLO *Zipangzi* noemt, is waarschijnlijk hetzelfde. Men vergelijke hiermede de nota des geleerden L. LANGLES, Voyage de C. P. THUNBERG au Japon; à Paris, 1796, tom. III, pag. 77. Even zoo staat het ook met *Zepuen* van M. MARTINUS, Berigt van den oorsprong der Japanners. Vid. in CARONS Japan, Nurnburg, 1672, pag. 354. *Zeppen* is zamengesteld uit *iets*, zon en *pen*, opgang, in tegenoverstelling van *iets-ku-koo*, ondergang der zon.

(2) Behalve de boven aangehaalden werden aan Japan nog andere namen gegeven, als: a) *Oo-ja-sima-no-kuni*, dat is, het rijk der acht groote eilanden [*oo*, groot; *ja*, acht; *sima*, eiland; *kuni*, rijk]; b) *Tojo-Asi-wara-no-kuni*, dat is, het land rijk aan Asi-veld: [*Asi*, eene soort van riet. Zie verder beneden;] c) *Tojo-Akitsu-suno-kuni*, dat is, het rijk van het eiland, rijk aan herfst-libellulae; hierdoor wordt, volgens eenige vertalers, verstaan *musi*, dat is, insect; door *akit-sumus* verstaat men echter over het algemeen de schoenlapper of waterjuffer (*Libellula*) maar het kan ook heeten: rijk der eilanden, rijk aan herfst, of figuurlijk: rijk der eilanden met eenen rijken oogst. d) *Tojo-asi-wara-no-nakutsu-kuni*, dat is middenland, rijk aan Asi-velden; [*Nakutsu*, in het midden.]

Fuki-Awasezn-Mikoto of Wa-kaja-Fuki-Awasezn-no-Mikoto, de vijfde dezer aardsche goden, verwekte Zin-Mu-Ten-Woo, dat heet: God des oorlogs tusschen de hemelsche Keizers, die van het landschap *Te-junga* uit, van het westen naar het oosten, *Nippon* zegepralende doortrok, en zoo te *Kasi-wana* in het landschap *Jamato* den grond legde van de tegenwoordig nog bestaande dijnastie des goddelijken Erfkeizers, genaamd Nin-woo-Go-dai.

Hiermede vergenoegden zich nogtans onze Geleerden niet, en hunne zorgvuldige nasporingen en met loffelijken ijver en vlijt bijeengebragte bewijzen uit de Oostersche letterkunde deden verscheidene meeningen omtrent de afkomst der Japanners geboren worden. Over het algemeen nogtans komen deze gevoelens op één en hetzelfde uit, en eene voldingende uitspraak schijnt alleen door gebrek aan geloofwaardige bescheiden terug gehouden te worden.

Wanneer nogtans Kæmpfer, de Vader der Ja-

---

e) *Awazi-sima*; deze benaming rust op een mythologisch voorval, en wil eigenlijk zeggen: ik schaam mij uit hoofde van dit eiland; f) *Akitsu-sima*, dat is, herfst-eiland; g) *Dai-wa*, dat is, het grootè rijk. Deze benaming is eigenlijk Chineesch; doch de Chinezen willen uit hoogmoed niet *Dai-wa*, zeggen, en noemen derhalve Japan *Wa-koku*; [*koku*, rijk of land.] h) *Jamato*, bergland; [*jama*, berg, *to*, aarde.] Eindelijk wordt het ook i) *Zin-koku*, of *Zin-kolif*, dat is, goden-eiland, en *Tenga*, dat is, land beneden den hemel genaamd. Men vergelijke hiermede Kæmpfer en andere Schrijvers over Japan.

Japansche geschiedenis, zijne Japanners van Babel naar Japan voert (3); wanneer anderen Japan eene Chinesche volkplanting noemen (4); wanneer zelfs de Chinesche en Japansche jaarboeken bepaaldelijk opgeven, wanneer en hoedanig eene Chinesche volkplanting zich op Japan heeft gevestigd (5); weder een ander de Japanners oorspronkelijke inwoners noemt (6), zoo duiden toch de meeste Schrijvers op eenen zoogenoemden

(3) E. Kaempfer, Beschrijving van Japan, te 's Gravenhage, 1792, VIde hoofdstuk, Iste boek.

(4) C. P. Thunberg, l. c., tom. II, page 97, note 2.: » Je ne crois pas même trop contredire en cela certains » historiens Chinois, qui prétendent, que les Japonais sont » une colonie de leur nation. " Ook vind ik in Malte-Brun, Précis de la géographie universelle, tome 3, page 539: » Mais la position oblique des yeux semble appartenir à la » nation Chinoise et à ses colonies, telles que les Japonais » et Coréens. «

(5) Vide Kaempfer l. c. IIde boek, 3de hoofdst., pag. 115, Japansche kroniek, geheten *Nippon-o-dai-itsi-van*; deze zegt: in het Japansche boek, genaamd *Honts-joo-tsugan*, wordt vermeld, dat in het 72ste jaar der regering van Koorei, (219 jaren voor Christus), een Chinees met name Zjo Sak gekomen zij. En in het Chinesche boek *Sinno-sei-tooki*, staat: de Keizer Sinno-Sikoo wenscht lang te leven, en wil op *Nippon* een middel tot de onsterfelijkheid laten opzoeken.

(6) Malte-Brun l. c., tome III, page 485.

(7) Ik zeg: eenen zoogenoemden Tartaarschen oorsprong; men heeft tot op onze tijden steeds de *Mantschoe* en de *Mongolen* met de Tartaren verwisseld, hetwelk veroorzaakt werd door de oude verdeeling der Tartaren in het *Moskovische*, het *Chinesche* en het *vrije* Tartarije. Chineesch

den Tartaarschen oorsprong (7); en het ontbreekt alleen aan eene naauwkeurige optelling van chronologische gebeurtenissen, aan eene nadere kennis der ten noorden en ten westen van Japan liggende landen, als *Korea*, de *Mantschoerij*, *Jezo*, *Krafto* enz., aan wederzijdsche aantooning van nationale gemeenschap, en eindelijk aan eene kritische toetsing der meeningen en plaatsen in de Schrijvers aangaande de afkomst der Japanners, zoo mogelijk op Japan zelve daargesteld, om het stamhuis dezer merkwaardige natie met meer zekerheid te kunnen bepalen.

Ik vrees niet langdradig te worden, wanneer ik de meeningen der Schrijvers, voor zoo verre de op Japan ter mijner beschikking staande Europesche

Tartarije was toenmaals alleen bewoond door Mongolen en Mantschoe, strekte zich echter in den vervolge uit over de *Kalmoekij* en de kleine *Bucharij*, en tegenwoordig in het algemeen over Midden-Azie. Hierdoor wordt verkeerdelijk de naam *Tartaar* aan elke dezer natien toegevoegd (MALTE-BRUN, tome III page 414), en schijnt dien der Mongolen, hoezeer de laatstgemelden over de eersten heerschten, geheel verdrongen te hebben, page 306 De Tartaren verschillen nogtans, zoo door hunne gelaatstrekken als door hunnen ligchaamsbouw, natuurlijke gesteldheid en taal, aanmerkelijk van de Mongolen. Onze Schrijver zegt hieromtrent: «Une »taille élancée, des visages Européens, quoique teints un »peu en jaune, des cheveux bouclés, une longue barbe »distinguent le Tartar du monstre difforme, tropu, au nez »écrasé, aux joues saillantes, au menton presque imberbe, »aux cheveux roides, qui habite les déserts de la Mongolie, »etc." MALTE-BRUN, tome III, page 383 Derhalve verstaan de Schrijvers, met betrekking tot de afkomst der Japanners,

pesche literatuur dit toelaat, hier kort aanhaal, en ik acht zelfs eene dusdanige optelling voor mij noodzakelijk, daar ik de aangehaalde Schrijvers niet altijd voor mij heb liggen, en de plaatsen uit dezelven, die hier te pas komen, uit anderen heb moeten halen; en met genoegen zie ik eene kritiek en mogelijke verbetering van die genen te gemoet, die, voorzien van eene meer algemeene kennis ten aanzien van Oostersche landen en volken, in Europa met denzelfden ijver werken, welken ik in landen, het meest van Europa afgelegen, aan dezen tak van wetenschappelijke nasporingen heb te koste gelegd.

MONTANUS (8), verhaalt, volgens JAN HUIGENS LINSCHOTEN, dat de Japanners van Chinezen afstammen, die uit hoofde van hoogverraad uit China gebannen waren. De tijd is niet naauwkeurig omtrent voor zeven honderd jaren bepaald. MONTANUS zegt verder: op dezen »tijd

---

door Tartaren de Mantschoe en de Mongolen. Ook herhaal ik hier nadrukkelijk met vele Geleerden, eenen LENCLAVIUS (Pandect. Hist. Turc.), eenen LANGLÈS, PALLAS, MALTE-BRUN, etc., dat het eigendommelijke woord niet *Tartaar*, maar *Tattar* of *Dattan* is; zóó klinkt het bij de Chinezen en Koreërs, wordt ook bij de Japanners zóó geschreven, waar het wel is waar, letterlijk *Dat-soe-tan*, maar volgens den regel *Dattan* uitgesproken wordt.

(8) Gedenkwaardige Gezantschappen der Oost-Indische Maatschappij aan de Keizeren van Japan etc., door A. MONTANUS, te Amsterdam 1669, pag. 11.

» tijd lagen de landen onbewoond, welke nader-» hand bevolkt en met steden vervuld, Japan ge-» noemd zijn, maar opdat bij de nakomelingen » de afkomst uit China mogt verdonkerd wor-» den, en te gelijk hunne misdaad, hebben de » Japanners aangenomen gansch strijdige zeden » met de Chinezen".

Op eene andere plaats haalt hij (9) ook STAVERIUS aan, die staande houdt, dat, volgens de verhalen der inboorlingen, deze verhuizing voor zeven honderd jaar plaats gehad hebbe; maar MONTANUS zelf schijnt van dit gevoelen niet te zijn, vermits hij zegt: „het is een gemeen gevoelen, „dat Tartarije, het grootste landschap des gan-„schen aardbodems, de inwoners van China, Co-„rea, Japan, ja Amerika zelfs zoude hebben ver-„schaft (10)". Ook den Jezuit MARTIUS MARTINUS haalt hij aan, die van meening is, dat de Japanners afstammelingen niet alleen der Chinezen, maar ook der Tartaren zijn, voornamelijk die aan de oostzijde wonen (11), dewijl zij nog sporen aan zich dragen van de zeden van het een, zoowel als van het andere land (12). Hij ontwikkelt dit nader,

(9) MONTANUS, l. c., pag. 5.

(10) Idem, eodem, pag. 6.

(11) *Oost-Tattan* noemen de Japanners dat gedeelte der *Mantschoerij*, hetwelk tegen over het eiland *Krafto*, aan de oevers der rivier *Seghalien*, door een volk, *Sandan* genaamd, bewoond wordt. Zie verder beneden.

(12) MONTANUS, l. c. pag. 6, en FR. CARONS, Japan, Nurn-

nader, schijnt zich nogtans in het bewijs daarvan, uit de Chinesche taal ontleend, te vergissen, aan deze laatst gemelde den klank der letters D en B ontzeggende, terwijl hij daarentegen zeer juist verklaart, dat de Chinesche taal met de Japansche niets gemeen heeft.

Engelbert Kaempfer, wel bekend met het hierboven aangehaalde, verklaart te regt, niet te gelooven aan het verhaal van Linschoten, ontwikkelt de van Martius Martinus verhaalde gebeurtenis nader, dat namelijk een Chinesche Keizer (13), op aanraden van zijnen lijfarts, dezen met eene kolonie naar de Japansche eilanden gezonden hebbe, om aldaar een kruid op te zoeken, waardoor hij de onsterfelijkheid verkrijgen zoude, bewijst de waarheid dezer gebeurtenis uit de Japansche geschiedenis, welke dezelve, als den eersten stap voor kunsten en wetenschappen, met jaargetal en naam, getrouw heeft bewaard, en treedt, niettegenstaande dit alles, als ernstige tegenstander van diegenen op, die de Japanners voor afstammelingen der Chinezen verklaren, en tracht deze meening te wederleggen door bewijzen, getrokken uit hunne godsdienst, hun karakter, hunne zeden en hunne taal. Bladz. 61, zegt onze Schrijver, « door

» het

berg 1672, IV; Martius Martinus, Berigt over den oorsprong der Japanners etc., pag. 347.

(13) Kaempfer, l. c. boek II, hoofdst. III, pag. 115.

» het geen tot hiertoe aangemerkt is, blijkt klaar, » dat de Japonezen eene oorspronkelijke natie » zijn, ten minste, dat zij niet afkomstig zijn » van de Chinezen. De overblijvende zwarigheid » om op te helderen is, hoe en uit welke gedeel- » ten der wereld hare ware oorspronkelijke af- » stamming na te speuren zij. Ten dien einde moe- » ten wij hooger opklimmen, en misschien zal het » met de rede en den aard der zaak niet onbestaan- » baar zijn te staven, dat zij afgestamd zijn van » de eerste inwoners van Babel, en dat de Ja- » pansche taal een der talen is, van welke de » Heilige Schrift gewaagt, dat de alwijze Voor- » zienigheid dienstig oordeelde, bij wege van » straffing en verwarring, in te storten in de ge- » moederen van de ijdele en ligtvaardige opbou- » wers van den Babelschen toren."

Van uit Babel geleidt nu onze Schrijver zijne avanturiers langs hem zeer wel bekende wegen, gelukkig tot naar Korea, laat hen dáár de Japansche eilanden ontdekken, en dezelve tot hunne verblijfplaats kiezen, waar zij zich dan, na in het landschap *Nagato* aan wal gestapt te zijn, in het landschap *Ise* neêrlaten. Ook schijnt de Schrijver reeds de mogelijkheid te hebben ingezien, dat deze volksverhuizing haren weg over *Oost-Tattan* en *Jezo* genomen hebbe, eene omstandigheid van het uiterste belang.

Behalve deze Babijlonische afstammelingen laat Kaempfer, van tijd tot tijd, ook eenige kolonisten en ongelukkige schipbreukelingen uit China

en

en Korea, misschien ook uit de overige naburige landen, op Japan aankomen, en tot de bevolking van dit land mede bijdragen, en besluit, door bij herhaling te beweren, dat de Japanners eene oorspronkelijke, en niet eene van de Chinezen afstammende natie zijn, zijne verhandeling, waarin hij de uitgebreidste aardrijkskundige kennis van het oosten, en groote bedrevenheid in de Japansche geschiedenis ten toon spreidt, en daardoor regtmatige aanspraak op onze toegevenheid kan maken aangaande zijn stokpaardje, om de Japanners juist van Babel te doen afstammen.

In zijne *amœnitates exoticæ* schijnt hij van dit denkbeeld terug gekomen te zijn, dan wel hetzelve eerst later omhelsd te hebben, vermits hij hier zegt: « laterunt diu obscuro nomine e *Daats*, » seu Tartaria, hospites in Japonia, et per pro- » vincias disseminati incultam ichtyophagorum » vitam vixerunt, cum Romanorum gentis condi- » tori coævus DSIN-MUU-TEI, princeps prudentia » et corporis majestate ceteros antecellens, mo- » narchiam inter suos conderet. » (14)

De geleerde Zendelingen te Pekin deelen ons in hun zoo belangrijk werk: *Mémoires concernant les Chinois*, (15), in eene afzonderlijke verhan-

(14) E. KAEMPFER, *Amoenitatum exoticarum* fasciculus II, pag. 491.

(15) Mémoires concernant l'histoire, les sciences, les arts, les mœurs, les usages etc. des Chinois, par les missionnaires de Pekin. A Paris, 1777 — 1795.

handeling : *Rémarques sur un écrit de Mr. P** intitulé : Récherches sur les Égyptiens et les Chinois*, eenige zeer zakelijke aanmerkingen mede ter wederlegging van de volgende plaats: " les „ Japonais savent indubitablement, qu'ils ne des- „ cendent point des Chinois."

Ik vermeen deze aanmerkingen hier niet te mogen voorbijgaan, niet omdat dezelve juist het tegenovergestelde van het boven aangehaalde bewijzen, maar omdat de Schrijver dezer verhandeling als geboren Chinees, (hetwelk ik uit zijnen schrijfstijl geloof te moeten opmaken), uit de Chinesche jaarboeken zeer belangrijke gebeurtenissen voor de geschiedenis der Japanners aanhaalt, welke in het vervolg aan mijne verhandeling eenigzins tot een vast punt verstrekken kunnen. Ik geef hier de oorspronkelijke woorden: „ Quand ils (les Japonais) vinrent pour la pre- „ mière fois en Chine, l'an 57 de l'ère Chrétienne, „ ils n'étaient que des barbares; leur chef ne pre- „ noit pas même le titre de roi."

„ Ce n'est que plusieurs siècles après, qu'ils „ ont commencé a avoir une écriture et des li- „ vres; leur première écriture, qu'ils ont conser- „ vée, est la nôtre, leurs plus anciens habits, „ quand ils ont commencé à se policer, ont été „ aussi les nôtres, etc. comme on a à la bibliothè- „ que du roi le *Tong-tein*, le *Tong-chi*, le *Ouen-* „ *hien-tong-kao*, tous livres, qui sont de poids „ en Chine, et ont été faits bien longtemps

„ avant

„avant l'arrivée des missionaires; nous y ren-„voyons ceux, qui entendent le Chinois, pour se „convaincre, que nos anciens monumens parlent „des Japonais, avant qu'ils fussent en état de „faire des livres; nous serions plus croyables „qu'eux sur leur vraie origine, quand même ils „nieraient ce qui en est raconté dans nos annales; „car enfin le Japon et les Japonais étaient si peu „de chose dans le quatrième et septième siècles, „temps auxquels il a été question de leur des-„cendance, qu'on doit regarder comme une preuve „de la véracité de nos annales d'avoir voulu re-„connaître les Japonais pour une ancienne colo-„nie de Chine" (16).

L. Langles door letterkundige betrekkingen met de bovengemelde Geleerden te Pekin vroegtijdig ingewijd in de oostersche wetenschappen, heeft zich doen kennen als zeer bedreven in de oostersche letterkunde, en als een helder ziende beoordeelaar, door zijne redactie der reizen des vermaarden C. P. Thunberg, (17) en het schijnt, dat alleen het gebrek van nog eenige bewijsstukken hem heeft weêrhouden, om een beslissend oordeel te vellen over de afkomst der Japanners. Niets is aan zijnen onderzoekenden geest ontsnapt, en in korten, maar gedrongen stijl vult hij in de gemelde reizen eene gaping aan, die de verdienstelijke natuuronderzoeker voorbe-

dach-

(16) Mémoires des Chinois, tom. III, pag. 497.

(17) Voyages de C. P. Thunberg au Japon, Paris, 1796.

dachtelijk voor dien onvermoeiden doorzoeker van oude en onder het stof begravene boekerijen schijnt te hebben opengelaten Zijne woorden zijn de volgende: „Les historiens ne sont pas aussi par„faitement d'accord sur l'origine des habitans „mêmes. Sans vouloir remonter à la construction „de la tour de Babel, comme fait KAEMPFER, je „m'honore de partager l'opinion du célèbre au„teur de l'esprit des lois, et je les regarde comme „descendans des Tartares, aussi bien que les „Chinois, les Indiens et les Egyptiens; je ne „crois pas même trop contredire en cela cer„tains historiens Chinois, qui prétendent, que „les Japonais sont une colonie de leur nation. „L'émigration, qui eut lieu sous l'empereur OU-Y „en 1195 avant l'ère vulgaire, est favorable à „leurs prétentions.„

» Le *Tong-kien-kang-mou* dit, que les peuples » orientaux de la Chine, fatigués de la tyrannie » de OU-Y, s'embarquèrent en grand nombre, » hommes, femmes et enfans, et allèrent chercher » des établissemens dans les îles voisines, ou ils » fondèrent des colonies; ainsi, d'après ce texte, » quoiqu'en dise le savant DE HAUTERES, la » supposition du père COUPLET, qui croit, » que ces émigrés ont pu peupler les îles du » Japon, est d'autant moins déraisonnable, » qu'il ne nous reste aucun monument historique » des relations directes des Japonais avec les » Tartares. Au reste, on ne peut méconnaître le

» ca-

» caractère Tartare sur la physionomie de ces » deux nations, et ce type vaut bien les témoignages les plus authentiques des historiens. » En outre, il nous importe peu, que l'une soit » un démembrement de l'autre, ou que toutes » deux descendent immédiatement de la même » souche, pourvu que cette souche soit connue, » et nous croyons l'avoir découverte sur le plateau de la Tartarie, qui est véritablement » l'*officina generis humani*" (18).

Op eene andere plaats zegt onze Schrijver : „ Voici encore une preuve de l'origine Tartare „ des Japonais : les Mongoles, les Kalmouks, „ les Manschous et les principales hordes Tartares, aussi bien que les Indiens, les Chinois, „ les Thibetiens ont encore un cycle de douze „ années, désignées par des noms d'animaux, lequel „ se répète cinq fois dans leur grand cycle de „ soixante ans (19). "

M. MALTE-BRUN heeft uit alle tot hiertoe aangehaalde bronnen, en uit de belangrijke handschriften van J. TITSINGH, die in de jaren 1782-1784 directeur van den Nederlandschen handel op Japan was, geput bij de beschrijving van Japan en de overige landen van dezen archipel, terwijl hij in zijn werk : *Précis de la géographie universelle*, door de behandeling van aardrijkskundige onderwerpen, eenen weg geopend heeft, waarop aan

(18) C. P. THUNBERG, l. c., tom. III, page 163.
(19) C. P. Thunberg, l. c., tome IV, page 89.

aan het door de eeuwige woordenkraam vermoeide geheugen, door de niet minder onderhoudende dan leerrijke wijze van voordragt, de aangenaamste punten van verpoozing aangeboden worden.

Hij wil in de gelaatstrekken der Japanners eene vermenging van den Chineschen stam met dien der Mongolen en Mantschoes ontdekken; laat de Japanners, volgens hunne eigene geschiedenis, de eerste stappen tot beschaving aan eene Chinesche kolonie dank weten, en hunne jaarboeken tot op eenen Chineschen Heerscher Lin Mousa terug brengen; gaat alsdan tot de Japansche taal over, en tracht uit deze te bewijzen, dat de Japanners eene oorspronkelijke natie zijn, met de volgende woorden: „Mais la langue Japonaise, „monument plus authentique, ne fournit aucune „preuve en faveur d'une origine étrangère de „ces insulaires; elle ne renferme que peu de „mots Chinois; elle n'a aucun rapport ni avec „le Mantschoe ni avec le Jesso ou Kourilien; „les prétendues ressemblances, qu'un savant as- „sure avoir trouvées entre elle et les langues „Tartares, réstent dépuis long-temps dénuées de „preuves. Les mots Japonais ne sont pas mo- „nosyllabiques, comme ceux des Chinois; les „conjugaisons et la syntaxe ont une marche ori- „ginale etc." Dan oppert hij de vraag, of misschien de Japanners door Mongoolsche of Mantschoe-volksstammen overwonnen, en door de overwinnaars hunne taal aangenomen geworden

O [illegible] zij?

zij? doch toont tevens uit de geschiedenis de onwaarschijnlijkheid eener dusdanige gebeurtenis aan, daarbij voegende, dat de geheele aanwinst, welke de bevolking van Japan van uit het vaste land van Azie heeft kunnen verkrijgen, zich tot eenige Chinesche kolonien, en eenige Koreërs bepaalt, en eindigt met de navolgende woorden: „Les Japonais sont proba„blement, comme toutes les nations principales „du monde, des *aborigènes*, ou des peuples, dont „l'origine dépasse la naissance de l'histoire. S'ils „sont venus du continent, ils l'ont quitté avant „la formation des langues; ils savent obscure„ment, qu'outre leur race, il y en avoit deux „autres dans l'île même de Niphon, les *Mosins* „ou Kouriliens plus au nord, et une nation de „nègres au sud. Peut-être ceux-ci étaient des „*Haraforas* des îles Philippines. Combien d'au„tres peuplades primitives ont pu, dans ces con„trées isolées, s'élever, briller et s'éteindre, „ignorées du reste de l'univers!" (20) Op eene andere plaats den oorsprong der Amerikaansche volksstammen onderzoekende, (een onderzoek, hetwelk met het onderhavige in het naauwste verband staat, daar de resultaten van beiden elkander wederkeerig moeten ondersteunen tot het verkrijgen van zekere gevolgtrekkingen), brengt onze scherpzinnige Schrijver kort en gedrongen bij, hetgeen,

(20) Malte-Brun, l. c., tome III, page 480 et 481.

geen, volgens de ontdekkingen en bewijzen van den tegenwoordigen tijd, bij eene diep doordachte vergelijking der Aziatische en Amerikaansche talen, (welke de groote verdiensten van eenen HUMBOLDT, VATER, BARTON en SMITH in het helderste daglicht stelt), vóór of tegen de onderstelling pleit, dat dit nieuwe werelddeel uit Azie bevolkt geworden zij. Hij zegt namelijk: „Tant de rapprochemens inattendus, „et que n'avaient pas aperçus nos devanciers, auraient pu nous engager à soutenir „avec une sorte d'assurance l'origine pr rement „Asiatique des principales langues Américaines; „mais plus attachés à l'intérêt de la vérité, nous „n'essayerons pas de fonder sur nos observations une assertion imposante et hasardée; „nous dirons franchement, que les analogies en„tre les idiomes des deux continens, quoique „élevées par nos récherches à un nouveau de„gré de certitude et d'importance, ne nous au„torisent qu'à tirer les conclusions suivantes:

„1°. Des tribus Asiatiques, liées et parentées „d'idiome avec les nations Finoises, Ostiaques, „Peruviennes et Caucasiennes, ont émigré vers „l'Amérique, en suivant les bords de la mer „glaciale, et en passant le détroit de Behring. „Cette émigration s'est étendue jusqu'au Chili „et jusqu'au Groenland;

„2°. Des tribus Asiatiques, liées et parentées „d'idiome avec les Chinois, les Japonais, „les

„ les Aïnos et les Kouriliens, ont passé en „ Amérique, en longeant les rivages du grand „ Océan. Cette émigration s'est étendue pour le „ moins jusqu'au Mexique;

„ 3°. Des tribus Asiatiques, liées et parentées „ d'idiome avec les Tongouses, les Mantschoux, „ les Mongoles et les Tartares, se sont repan- „ dues, en suivant les hauteurs des deux conti- „ nens jusqu'au Mexique et aux Apalaches;

„ 4°. Aucune de ces trois émigrations n'a été „ assez nombreuse pour effacer le caractère ori- „ ginaire des nations indigènes de l'Amérique. „ Les langues de ce continent ont reçu leur dé- „ veloppement, leur formation grammaticale et leur „ syntaxe indépendamment de toute influence étran- „ gère" (21).

Ik haal deze belangrijke woorden hier aan, niet alleen, omdat ik eerst in het vervolg de middelen ter opheldering van eenige duistere plaatsen aangaande den oorsprong der Amerikanen uit dezelve denk te putten, maar voornamelijk, omdat men hier de Chinezen met Japanners over Jezo en de Kurilen naar Amerika trekken laat, en daardoor de mogelijkheid veronderstelt, dat ook Japan van uit China bevolkt geworden zij.

Eindelijk oordeel ik ook, hier niet onopgemerkt te moeten voorbijgaan de meening van zekeren Fonniel, die de bevolking van Amerika

(21) Malte-Brun, l. c., tome V, page 211 et 212.

rika van Japan laat uitgaan (22), noch die van onzen MALTE-BRUN, die het zelfs niet onmogelijk acht, door den tijd Amerika als de bakermat van het menschelijk geslacht te moeten beschouwen (23).

Dit nu zijn, voor zoo veel mij bekend is, de verschillende denkbeelden der Schrijvers aangaande den oorsprong der Japanners. Sommige hunner hebben in Azie zelve, gedeeltelijk uit onzekere, gedeeltelijk uit geloofwaardige bronnen, nu eens met scherpzinnigheid, dan eens al te ligtgeloovig, de bewijzen voor hunne meeningen verzameld; anderen hebben in Europa, voorzien van eene rijke literatuur, toegerust met uitgebreide kundigheden en eene doeltreffende kritiek, daadzaken, waarnemingen, en meeningen van geloofwaardige reizigers bij elkander vergaderd, en daaruit één geheel gemaakt, waaruit gebrek aan kennis van landen en volken, voornamelijk van het nog zoo weinig bekende noordoostelijke gedeelte van Azie, en in het bijzonder van den noordelijken Japanschen Archipel, maar al te duidelijk blijkt. Nog anderen eindelijk, die ik echter onopgemerkt ben voorbijgegaan, hebben zich als vertalers of afschrijvers verdienstelijk gemaakt, doch daarbij meestal door mislukte philologische aanmerkingen meer nadeel dan nut gesticht.

Hoe-

(22) MALTE-BRUN l. c. tom V. pag. 224.

(23) Idem l. c., tom. V. pag. 226.

Hoezeer ik nu, wel is waar, getracht heb, alle de bewijzen te verzamelen, welke de vlijtige en naauwkeurige onderzoeker van den oorsprong der Japanners uit dit en de naburige landen, tot hiertoe, of geheel heeft moeten missen, of welke nog niet genoegzaam getoetst waren, en bij gevolg nog niet als geldende konden aangemerkt worden, van welke ik gedeeltelijk, zonder schroom, zeggen kan, dat dezelve nog door geen der reizigers in Japan zoo duidelijk en apodiktisch waar zijn uitgesproken geworden, zoo wel vóór als tegen de tot hiertoe aangenomene meeningen; zoo is daarmede echter de zaak nog niet opgelost, maar alleen opgehelderd; en daar deze taak in de daad voor eenen enkelen reiziger te veel schijnt, vermits bijna de halve wereld er mede in verband staat, zoo heb ik dezelve in verschillende onderdeelen gesplitst, en alleen dat gedeelte, hetwelk het naast onder mijn bereik was, begonnen af te werken. Van de overige gedeelten heb ik verscheidene van elkander afgezonderd, zoodat dezelve nu ook gereed liggen, om door andere reizigers te worden opgelost.

Om nogtans die punten, waarvan de beantwoording het noodzakelijkst is, ligt te kunnen vinden, zonder zich daaromtrent eerst in eenen al te ingewikkelden arbeid te moeten inlaten, heb ik, tot meerder gerief voor toekomstige bijdragen, tusschen mijne gedeeltelijk bewezene,

ge-

gedeeltelijk nog te bewijzen stellingen, hier en dáár, vragen ingelascht, waarvan eenige onmiddelijk kunnen worden beantwoord; want ik vraag alleen, hoe het met de zaak gelegen zij? doch waarvan anderen daarentegen een kritiesch onderzoek en meerdere toelichting vereischen; want ik vraag: kan het wel zóó zijn?

Langen tijd was ik besluiteloos aangaande de wijze, waarop ik datgeen zou bekend maken, hetwelk mij met zekerheid vóór of tegen de gevoelens van andere Schrijvers bekend is geworden, vermits het geen in een behoorlijk verband staande geheel is, maar slechts bloemtjes, bijeen vergaard op de Japansche velden en de kusten der naburige landen.

Uit de tot nu toe aangehaalde meeningen der Schrijvers kunnen de volgende resultaten getrokken worden:

A. De Japanners stammen af van de Chinezen;
B. De Japanners stammen af van eenen zoogenaamden Tartaarschen volksstam;
C. Zij zijn een volk, gesproten uit de vermenging van verschillende Aziatische volksstammen;
D. Zij zijn oorspronkelijke inwoners (*aborigines*).

A. De Japanners stammen van de Chinezen af.

Beschouwt men de Japanners oppervlakkig, en vergelijkt men hen ter loops bij de Chinezen, dan

dan gevoelen zoo wel de ooggetuigen als de boekgeleerden zich evenzeer gedrongen, de Japanners, zoo wat betreft hunne physike hoedanigheden, als wat aangaat hunne staats- en burgerlijke instellingen, ja zelfs de gebeurtenissen hunner geschiedenis, als afstammelingen der Chinezen te erkennen, en als zoodanige te verklaren, en wel voornamelijk, wanneer zij den Japanner in de hoogere graden van beschaafdheid, namelijk als bewoner van groote steden, beschouwen.

De zinnebeelden van hunne godsdienst en taal, van oorlog en vrede, van kunsten en wetenschappen dragen over het algemeen het kenmerk van Chinesche afkomst aan zich.

De reiziger in Japan, hierdoor getroffen, laat er zich weldra door wegslepen, en verzinkt spoedig in ondoordringbare duisternis, verstoken van het licht, hetwelk hem in dezen doolhof zoude moeten geleiden, maar hetwelk door de geheimzinnige grondstellingen van het staatsbewind op het zorgvuldigst afgeweerd wordt.

Er bestaat voor hem geen middel, om uit dezen doolhof te geraken, dan de hulp der inboorlingen, aan welke hij zich dan ook overgeeft. Maar uit hoofde van de dweepzucht der priesters en de dwingelandij der regering is het denken en weten dezer inboorlingen zoo beperkt, zelfs aangaande hunnen eigen oorsprong, dat men van hen wel verneemt, wat zij gelooven, doch

niet

niet de waarheid, welke bij hen verloren is geraakt, zonder dat zij weten, hoe? en waarom?

Voeg hierbij, dat elke natie van het vaste land van Azie, zich als de oudste en als oorspronkelijke bewoners van hun eigen rijk beschouwende, gaarne aanspraak maakt op den roem, ook andere landen bevolkt te hebben, of bij den trotschen waan van eenen zeer hoogen ouderdom nog dien voegt, andere volken van zich te doen afstammen.

In het eerste geval bevinden zich onze Japanners, in het tweede de Chinezen, wier jaarboeken werkelijk eenige duizenden van jaren verder terug tellen, dan die der Japanners (24), en die hierop steunende, het voor mogelijk hielden, dat de Japansche natie ook haren eersten oorsprong aan China verschuldigd zij, zich met dit geloof streelden, en de bewijzen, die zij daar-

(24) Ik verwijze hier naar eene belangrijke verhandeling, *L'antiquité des Chinois, prouvée par les monumens*, in de Mémoires concernant les Chinois, tom III pag. 364, waaruit ik de volgende woorden ontleen. » Les Chinois » sont un peuple, en un mot, dont les connaissances » traditionelles rémontent d'âge en âge et d'époque en » époque, sans interruption, pendant une espace de plus » de quatre mille ans, jusqu'au temps du renouvellement » de la race humaine par les petits fils de Noë," en naar eene andere verhandeling, insgelijks in deze Memoires, *Abrégé chronologique de l'histoire universelle de l'empire Chinois* par M. AMIOT, tom. XIII pag. 75—308. Het 3de tijdvak der tijdrekening strekt zich uit van het jaar 2637 vóór CHRISTUS tot 1770 na CHRISTUS.

daaromtrent vermeenden te bezitten, aan onze nieuwsgierige onderzoekers ter hand stelden.

Deze gronden nu, waarop de bewijzen rusten, dat de Japanners van de Chinezen zouden afstammen, moeten wij aan eene naauwkeurige toetsing onderwerpen.

Aangaande de overeenkomst, die er bestaat tusschen de physike hoedanigheden der Japanners en Chinezen, kan en wil ik mij hier niet inlaten met het ontwerpen en ophangen van een uitgewerkt beeld van het nationaal karakter dezer beide volken, ter vergelijking en bepaling van trekken, die in beiden gemeen zijn; want hoe treffend ook het beeld der physike karaktertrekken der Japanners wezen moge, zal men nogtans altijd, hetzelve vergelijkende bij dat der Chinezen, eene zoo uitgebreide, en met zoo vele Aziatische volksstammen vermengde natie, zeer veel overeenkomst vinden, en dit te meer naarmate de Chinesche natie door den tijd met den Mongoolschen volksstam in één gesmolten is, welken wij reeds vroeger als de eerste bewoners van Japan hopen te leeren kennen.

Uit de gelaatstrekken der beide natien wil ik slechts van die kenteekenen gewagen, welke aan beiden als volstrekt karakteristiek toegekend worden, namelijk *het schuins staan der oogen.* Nu eens wordt deze gedaante der oogen aan de Chinezen en derzelver kolonie Japan en Korea

rea (25), dan eens aan de Japanners met de Chinezen, Mongolen en Mantschoes gemeenschappelijk geacht (26). En vermits dit bijzondere, hoezeer slechts schijnbare schuins staan der oogen op Japan doorgaans en algemeen plaats heeft, veroorzaakt door den in der daad eigenaardigen bouw der oogleden; in China daarentegen, voor zoo veel mijne eigene waarnemingen aangaat, zeldzamer, en dan nog dikwerf door de kunst bewerkt is (27), zoo heb ik mij bijzonder er op toegelegd, om dit zoogenaamde schuins staan der oogen ontleedkundig te onderzoeken, en vergelijkingen met zoodanige andere Aziatische volken te maken, als ik in de gelegenheid ben geweest waar te nemen.

De resultaten van dezen, wel is waar, gering schijnenden arbeid onderwerp ik hiermede aan het publiek; welligt mogt dezelve door meer uitgebreide onderzoekingen in andere landen tot

(25) In het meermalen aangehaalde werk van Malte-Brun lees ik, tome III, page 539: « Mais la position oblique des » yeux semble appartenir à la nation Chinoise et à ses colo- » nies, telles que les Japonais, les Coréens etc. «

(26) En op eene andere plaats van hetzelfde werk: « C'est » l'œil, qui caractérise les Japonais, et s'éloigne plus de la » forme ronde que chez aucun autre peuple... A ces traits » physiques on croit réconnaître le mélange d'une race Mon- » gole ou Mantschourienne. » tome III, page, 480.

(27) J. F. Blumenbach, de generis humani varietate nativâ, Gottingae 1781, pag. 84.

tot belangrijke ontdekkingen leiden (28); en wel voornamelijk tot de beantwoording der vraag: van welken volksstam van het vaste land van Azie is deze gedaante der oogen oorspronkelijk, en hoe verre laat zich het spoor daarvan nagaan? vinden wij eene gelijke gedaante bij de volken van Noord-Amerika, of zelfs bij de Peruvianen en Mexikanen? welke is de gedaante der oogen bij de Formosanen en de inboorlingen der Marianen en Philippijnen?

En juist hier, waar ik misschien de duidelijkste verbroedering der Japanners met het Mongoolsche ras aantoon, kan ik niet in gebreke blijven, aan te merken, dat de haren der Japanners niet zwart, maar doorgaans hoog donkerbruin zijn, en zich bij de kinderen tot in het twaalfde jaar door alle schakeringen tot in het blonde voordoen; hoezeer ik niet ontkennen kan, dat men ook pikzwarte haren vindt, en deze zelfs gekruld bij eenen in het oog vallend schuinschen hoek van het gezigt en donkere kleur der huid.

De kleur der huid van het gemeene volk vertoont zich, op eenigen afstand gezien, geel als de kleur van weit, bij de stedelingen is dezelve volgens hunne wijze van leven verschillend, en in de paleizen der Grooten ziet men

(28) Zie Aanhangsel, Bijlage B, Opheldering van het schijnbare schuins staan der oogen bij de Japanners.

men dikwijls de blanke, rood doorschijnende koonen onzer Europesche vrouwen; terwijl men op de openbare wegen vagebonden ontmoet, wier huid tusschen het koperrood en aardkleurig variëert. Ook van deze physike kenteekenen der Japanners maak ik slechts daarom gewag, om dezelve misschien duidelijker bij eenig ander volk van Azie of zelfs van Amerika te doen nasporen en op te merken, of in flaauwe en trapsgewijze overgangen te kunnen ontdekken, waarbij ik andermaal de vraag opper: Is de koperkleur der Amerikanen werkelijk door luchtsgestel en gewoonte geheel onveranderlijk?

Door het ontwerpen dezer korte schetsen heb ik, wel is waar, tot nu toe nog zeer weinig vóór of tegen de afstamming der Japanners van de Chinezen bewezen; men zal er nogtans door den tijd grondiger onderzoekingen op bouwen, en er eenen vasten steun in vinden kunnen, tot aantooning van eenen naauwen zamenhang der Aziatische volken onder elkander, en misschien met de nieuwe wereld.

En hoewel ik van hulpmiddelen voorzien ben tot een nader onderzoek der ligchamelijke gesteldheid der Japanners, welke, voor zoo veel ik weet, tot nu toe nog nimmer van Japan naar Europa zijn gebragt geworden, namelijk eene verzameling van schedels, door mij gedurende mijn verblijf alhier bijeen gebragt; zoo moet ik toch voorals nog van dusdanige meer uitge-

breide

breide onderzoekingen afzien, vermits mij de tot eene naauwkeurige vergelijking, welke volstrekt vereischt wordt, en waarvan zich alleen stellige resultaten verwachten laten, noodzakelijke, zoowel letterkundige, als ontleedkundige hulpmiddelen ontbreken.

Wij willen derhalve tot een ander onderwerp onzer onderzoekingen, namelijk de taal en het schrift, overgaan, welke, naast de physike kenmerken, de meest geschikte en zekerste teekenen zijn, om hetzij eenen gemeenschappelijken oorsprong, hetzij eene vroegere verkeering, of, eindelijk later plaats gehad hebbende verhuizingen van de volken der oude en nieuwe wereld, te ontdekken. Bij de vergelijking van taal en schrift van beide de volken komen eenige chronologische berigten in aanmerking, welke aan een naauwkeurig onderzoek moeten onderworpen worden, om van dezelve te kunnen overgaan tot het bewijzen van familie-betrekkingen, zoo die mogten bestaan, hetwelk zich juist hier in dit land door eene reeks van philologische nasporingen grondig en duidelijk laat in het werk stellen. Wat betreft de door de Schrijvers als bewijzen aangehaalde geschiedkundige daadzaken, zoo geloof ik hen te kunnen overtuigen, van zich zelven tegen te spreken. Men beweert namelijk, dat eene volksverhuizing van Chinezen, onder den Keizer Ou-Y, in het jaar 1195 vóór Christus, den grond gelegd heeft tot de bevolking van Ja-

pan

pan (29). De Chinezen zelve daarentegen zeggen, dat de Japanners, toen zij voor de eerste maal, in het jaar 57 na CHRISTUS, in China kwamen, nog barbaren waren, zonder schrift, zonder regering, zonder zeden enz., en dat zij om dezen tijd de beginselen van beschaving uit China gehaald hebben (30). Daartegen laat zich het volgende inbrengen:

De Chinezen beroemen zich op den hoogen ouderdom van hunne taal, en hunne schrijfteekenen (31). Waren het nu werkelijk Chinezen, die in het jaar 1195 verhuisden en Japan bevolkten, dan hebben zij toch zonder twijfel iets van hunne taal en van hun schrift mede overgebragt en behouden; of zij hebben, bijaldien zij, volgens sommige Schrijvers, andere aan die hunner voorouders geheel tegenovergestelde zeden aannamen, om hunne afkomst te verbergen, nieuwe karakters (schrijfteekenen) uitge-

(29) THUNBERG, l. c., page 161, nota 1.

(30) Ibid. l. c.

(31) « La tradition n'est point assez claire pour pouvoir » assurer que la Chinoise touche à l'origine de la diversité » des langues; mais il paraît comme évident qu'elle date au » moins de quatre mille ans." Mémoires concernant les Chinois, tome VIII, page 139. En verder, « Elle est une des » plus anciennes du monde, et on la considère comme la » seule du premier âge qui soit encore vivante." l. c., page 140. « L'origine des caractères vient par la tradition d'un » temps si éloigné qu'on a de la peine à l'éclaircir et à la » fixer." l. c., tome I, page 281. « On donne à FOU-HI-AO » et à TSANG-KIAI l'invention de ces caractères." tome I, page 131, tome III, page 9—12.

gevonden. Nu werden echter de in het jaar 57 na CHRISTUS in China gekomen Japanners door de Chinezen zelve barbaren zonder schrift en beschaving enz., genoemd, bij gevolg niets van den aard der Chinezen aan zich dragende, en nu eerst de beschaving van dezen aannemende.

Een dezer chronologische bewijzen is dus valsch, tenzij men bewijzen kan, dat de taal en het schrift der Chinezen, wier geschiedkundige ouderdom nogtans tot nu toe dien van alle overige volken der aarde schijnt te boven te gaan, tijdens de gemelde volksverhuizing nog niet zoo verre gevorderd was, om zich honderden van jaren lang bij de uitgewekenen, al ware het ook maar in ligte trekken, te kunnen staande houden. Hierbij komt nu nog, dat in den tusschentijd, namelijk in het jaar 219 vóór CHRISTUS, een Chineesch geneesheer met vele honderden van menschen, mannen en vrouwen, overgekomen is, en zich aldaar zoude gevestigd hebben (32). Waren nu deze Chinezen, wier schrift en taal destijds toch waarschijnlijk wel even zoo verre gevorderd was als tegenwoordig, de eerste bewoners van Japan, dan

(32) Aangaande het jaargetal heerscht bij de Schrijvers eenige verwarring; doorgaans wordt echter de tijd der regering van den Chineschen Keizer SIKOO-TI bedoeld; en mijne Japansche Chronijk spreekt van eene dusdanige gebeurtenis in het jaar 72 van den Japanschen Keizer KOOREI, hetwelk overeenkomt met het jaar 219 vóór CHRISTUS.

dan zoude men toch wel, na een tijdverloop van 276 jaren, wanneer de bovengemelde Japanners naar China kwamen, nog eenig spoor van eene vroegere beschaving, gelijk aan die der Chinezen, ontdekt moeten hebben. Deze vestiging eener Chinesche volkplanting op Japan komt mij geheel natuurlijk voor, en ik vereenig mij daaromtrent met het gevoelen van onzen Kaempfer.

Ik stel, dat het schrift der Japanners hetzelfde is als dat der Chinezen, onverschillig of hetzelve door de kolonie, in het jaar 219 vóór Christus, door Chinezen naar Japan, of in het jaar 57 na Christus door Japanners naar China, of zelfs vroeger in den tijd van Ou-y, of later is overgebragt geworden; en daaruit vloeit juist het sterkste bewijs voort, dat niet eene natie, die de Chinesche taal sprak, maar eene andere Japan het eerst bewoonde. En met de nadere ontwikkeling van dit bewijs wordt het als van zelve duidelijk, hoe met het schrift de gronden van alle beschaving, kunsten en wetenschappen uit China naar Japan gekomen zijn.

Ik zoude nu zonder tijdverlies tot het betoogen van mijn bewijs overgaan, bijaldien ik eene dwaling onopgemerkt kon voorbij gaan, welke ik aanwijzen moet, niet omdat het eene dwaling is, maar omdat ik niet begrijpen kan, waar deze dwaling van daan komt, en hoe dezelve door eenen, anders zoo oordeelkundigen Schrijver heeft kunnen begaan worden. Met verwondering lees

ik in het anders niet genoeg te prijzen werk van MALTE-BRUN over de algemeene aardrijkskunde, de volgende woorden: « Leurs (les Ja-
» ponais) annales rémontent à un monarque Chi-
» nois nommé SIN-MOUSA." tome III, page 480. Deze SIN-MOUSA kan voorzeker niemand anders zijn als ZIN-MU-TEN-WOO, tot op welken werkelijk de Japansche jaarboeken terug gaan, en met wien, als stichter van de tegenwoordig nog regerende dynastie der TEN-SI, het tijdvak van ware geschiedenis in de Japansche chronijk begint. Maar wie zegt of wie kan bewijzen, dat deze ZIN-MU een Chinesche Vorst was? waar staat dit geschreven?

In geen geval was deze ZIN-MU zelf een vreemdeling, die van elders naar Japan gekomen, de veroveraar en regent van het land werd. Hij is geboren op Japan, en wel in het landschap *H'junga*. Alhoewel de overleveringen omtrent zijne afkomst eenigzins fabelachtig zijn, wordende zijne ouders als goden vereerd, zoo openbaart ons nogtans de geschiedenis, terwijl dezelve zijne daden ten hoogsten prijst, zooveel natuurlijks en waarschijnlijks van hem, als noch in de overleveringen aangaande Troje, noch in die van Athène of Rome te vinden is (33).

Ik heb hierboven beweerd, dat het juist het van de Chinezen overgenomen schrift der Japan-

(33) Zie Aanhangsel, Bijlage A, Chronologie van het rijk van Japan.

panners is, hetwelk het sterkste bewijs oplevert voor de afstamming der Japanners van eene andere natie dan die der Chinezen. Het alphabet der Japanners bestaat uit 47 letters. Deze letters zijn oorspronkelijk Chinesche karakters; dit bewijst het oude alphabet der Japanners, genaamd *Manjo-kana*. De hier overgenomene Chinesche karakters zijn Chinesche woorden, welke juist enkel den klank hadden, welken de Japansche taal bij het zamenstellen harer woorden bezigt. Deze karakters der éénlettergrepige taal der Chinezen werden nu aangewend tot het schrijven der veellettergrepige Japansche woorden (34).

Toen zij echter in den vervolge meer schrijfteekens noodig hadden, om een enkel woord te schrijven of aan te duiden, zoo hebben zij deze moeijelijke karakters verkort, en zoo zijn de volgende alphabetten ontstaan: *Jamato-kana*, *Hira-kana* en *Kata-kana* (35).

Deze verschillende alphabetten van het Japansche schrift worden afzonderlijk, of onder elkander vermengd, of zelfs met de Chinesche karakters in verband, in de verschillende schrijfstijlen gebezigd, als ware beelden der woorden (36). Na

(34) Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen; Batavia 1826, XIde deel. Epitom. linguæ Japonicæ, pag. 79 en 130.

(35) Ibid. pag. 132—134.

(36) Ibid. pag. 134.

Na het hier aangehaalde kan men den oorsprong van het Japansche schrift uit China niet ontkennen. Dit Chinesche schrift nu is, of van de Chinezen naar Japan gebragt, of van de Japanners uit China gehaald geworden. Dit is om het even; maar zeker is het, dat de Japanners of Chinezen, bij het invoeren van dit schrift, genoodzaakt waren, uit de vele Chinesche karakters die genen uit te kiezen, welke den, tot het schrijven der toen in Japan gebruikelijke taal noodigen klank hadden. Of dit nu door de, onder den Keizer Ou-Y verhuisde Chinezen, in het jaar 1195 vóór Christus, of door den Chineschen geneesheer enz., geschied zij, niemand zal daarom de stelling kunnen tegenspreken, dat vóór de aankomst van het Chinesche schrift in Japan, eene van de Chinesche taal verschillende, ja misschien aan deze geheel tegenovergestelde landstaal moet bestaan hebben.

Hieruit laat zich dan nog verder afleiden, dat het volk, hetwelk toen Japan bewoonde, zich vroeger op Japan moet neêrgezet hebben, alvorens nog het schrift in de noordelijke deelen van Azie verspreid was; doch ik verklaar mij stellig tegen het gevoelen, als of eene zoodanige bevolking der Japansche eilanden vóór het ontstaan der talen had plaats gevonden; en ik kan dit met eenig regt doen, wanneer ik de treffende overeenstemming der Japansche taal met die

die der Mantschoe-Tartaren aantoon; maar, niettegenstaande alle nasporingen, geene zekere bewijzen kan vinden, dat vroeger andere schrijfteekenen, dan die der Chinezen, op Japan in zwang geweest zijn (37).

Het zal wel niet noodig zijn, hier verder aan te toonen, hoe met het schrift der Chinezen zich kunsten en wetenschappen, en in één woord, de beschaving over Japan heeft verspreid. De meeste der Chinesche kunsttermen vonden op gelijke wijze op Japan een duurzaam verblijf, en bij dezen voegden zich, van tijd tot tijd, eene menigte gemeene, zoowel als hooge Chinesche woorden, welke, hoe groot hun getal ook wezen moge, en hoe zeer zij ook met de Japansche taal mogen in één gesmolten zijn, zich toch nog altijd door den éénlettergrepigen klank als vreemdelingen doen onderscheiden. Hier schijnt nu ook de plaats te zijn, nader te onderzoeken, en te bewijzen, of, en in hoe verre de Chinesche en Japansche talen van elkander verschillen. Ik moet dit nogtans zoo lang uitstellen, totdat ik meer bijzonderlijk tot het onderzoek van een zoo gewigtig punt kan overgaan.

Ik

(37) Bij het sluiten dezer verhandeling ontving ik van eenen Japanschen oudheidkenner eene gewigtige bijdrage, bevattende eene optelling en ontvouwing van de op Japan op oude monumenten, tot nu toe, gevondene karakters, waarvan men misschien nog eenige opheldering hieromtrent kan verwachten.

Ik ga nu over tot het onderzoek aangaande de eeredienst van de beide volken; en hoewel ik niet bewijzen kan, dat de godsdienst der oudste bewoners van Japan niet overeenkwam met de godsdienst der gelijktijdige Chinezen, (ik laat dit over aan die Geleerden, die met het laatstgemelde volk in nadere aanraking, en in het bezit der noodige letterkundige hulpmiddelen zijn), zoo kan ik nogtans staande houden, dat de nog heden in China en Japan heerschende godsdienst geene de minste overeenkomst heeft met de godsdienst der oude Japanners.

Ik kan aantoonen, wanneer, en op welke wijze de eeredienst van BUDDOO, deze eigenlijk Indische godsdienst, over Korea naar Japan gekomen, in den beginne, wel is waar, niet zeer gunstig ontvangen (38) werd, doch zich door den tijd meer en meer uitgebreid heeft, en eindelijk door de Japansche Regering zelve als de eenigste wettige godsdienst verklaard werd.

Maar ik kan ook aantoonen, dat de vroegere inwoners van Japan eene bijzondere godsdienst hadden; dat deze, nog tot op den huidigen dag, als de godsdienst hunner voorouders geëerd, in de

(38) In de Japansche Chronijk staat: « Onder de regering » van den Keizer KIMAI-TANI, in het jaar 540 na CHRISTUS, » wordt het beeld van S'JAKO van Korea naar Japan ge- » bragt. De Keizer wilde dien God aanbidden; doch zijn eerste » dienaar houdt hem daarvan terug, hem wijzende op zijne » vaderlandsche Goden WO-KAN-NEN-KEI."

de hut van den landman, zoowel als in de paleizen des Erfkeizers onderhouden, algemeen bemind, door den Staat niet alleen geduld, maar zelfs beschermd, en geheiligd is, en dat dezelve ook heden nog de stellige godsdienst der Japanners zijn zoude, bijaldien niet door politieke beweegredenen de onderdanen verpligt werden, zich bij eene der secten van BUDDOO te voegen.

Deze oude godsdienst der Japanners heeft nu met die van BUDDOO in het wezenlijke niets gemeen, en de leer van beiden, zoowel als derzelver uiterlijke vorm, worden, hoezeer het mogt schijnen, dat dezelve door eene meer dan duizendjarige aanraking in elkander moesten gesmolten zijn (39), door de Schriftgeleerden der Japanners streng en naauwkeurig van elkander afgezonderd gehouden.

Om nu zoowel voor andere onderzoekers een ruim veld te openen, als ook om voor mijne eigene gevolgtrekkingen eenen goeden, voor het oog van elk duidelijken grondslag te leggen, moet ik mij hier eene kleine uitweiding veroorloven, en

---

(39) THUNBERG, l. c., tome IV, page 21. MALTE-BRUN, l. c. tome III, page 486. Vele der KAMI, wier getal door de vergoding der helden meer en meer toenam, werden, als het ware, aan de priesters van de tempels van BUDDOO in bewaring gegeven. Deze KAMI bragten alle hunne symbolen mede naar deze tempels, en zoo smolten de beide godsdiensten schijnbaar in één. De Japanners noemen deze godsdienst *Sjoodo-Sintoo*, dat is woordelijk: de tweeledige godsdienst der KAMI.

en eene korte schets van de beide godsdiensten ontwerpen, waarbij ik nogtans voornamelijk die punten zal aanstippen, die of tot eene onderlinge vergelijking van de beide eerdiensten, of tot verdere opheldering mijner gevolgtrekkingen kunnen dienen.

Ik heb reeds op eene andere plaats gezegd, dat de naam SINTOO van eene latere dagteekening is, om namelijk ook voor de oude godsdienst, in tegenoverstelling met de nieuwe van BUDDOO, eene bijzondere benaming te hebben. Men noemde de eerst gemelde SINTOO, *de weg des geestes* (*Sin*, geest Gods; eigenlijk, de geest des Gods, en *Too*, wet, weg); terwijl BUTZOO of BUDDOO *de weg des Gods* (*Buts*, God, en *Too*, *Doo* (*euphoniae causâ*) weg) beteekent.

SINTOO is eigenlijk een Chinesche klank; in het zuiver Japansch heet het KAMI-NO-MITS, hetwelk het zelfde is. SIN-KAMI en BUTS hebben over het algemeen dezelfde beteekenis; doch de beide eerste woorden beteekenen: Geesten, Goden, enz., aan het oude Japan behoorende, terwijl men door BUTS uitheemsche Goden verstaat.

De voornaamste geloofspunten en gebruiken van de SINTOO zijn de volgende: de stichters en oprigters van het Japansche rijk, beschouwd als afstammelingen van de zon en de maan, en wel voornamelijk TEN-S'JOO-DAI-ZIN, of zuiver Japansch AMA-TELASU-OON-KAMI (40), zijn het

(40) Zie Aanhangsel, Bijlage A.

het voorwerp der hoogste vereering, en de laatstgenoemde is het hoogste Wezen, de eerste Godheid. Buiten deze kent de zuivere eeredienst van SINTOO geen hooger Wezen of hoogeren geest.

De erfkeizers worden beschouwd als gesproten uit dit godengeslacht, hetwelk van den hemel op den Japanschen bodem neêrdaalde, als de echte opvolgers en plaatsvervangers der TEN-S'JOO-DAI-ZIN; en door den titel TEN-ZI, dat is, *kind des hemels*, geven zij hun hemelsch stamhuis te kennen, hetwelk nimmer kan uitsterven, vermits, bij gebrek aan opvolgers, aan den kinderloozen TEN-ZI van den hemel een nakomeling gezonden wordt (41).

De geest dezer regenten is onsterfelijk, en op deze wijze wordt ook het geloof aan een geestelijk leven na den dood bij het volk onderhouden.

Het denkbeeld van onsterfelijkheid bestaat, en met hetzelve dat van belooning van het goede, en straf over het kwade, bij gevolg ook dat eener plaats, waarheên de geest na den dood gaat. Deze plaats heet als Paradijs *Taka-Maka-*

(41) Nog op den huidigen dag wordt, wanneer de erfkeizer geen opvolger heeft, een volgens eene geheime overeenkomst, uit een goed geslacht door den Keizer zelven gekozen kind, als het ware, onder eenen boom *Dai-li* gevonden, en als van den hemel gezonden tot erfgenaam des troons aangesteld.

Maka-Hara, en als hel *Ne-no-Kuni* (42). Hier moet de geest voor de hemelsche regters verantwoording doen; de goede beloond, trekt naar *Taka-Maka-Hara*, en wordt zelfs onder de hemelsche regenten (KAMI) opgenomen; de kwade gestraft, wordt in den afgrond, *Ne-no-Kuni*, neêrgestoten.

Tot de vereering dezer KAMI zijn bijzondere woonverblijven hunner geesten op aarde opgerigt, *Mia* (43) genoemd. Dit zijn tempels van verschillende grootte van hout, de kleinen van den levensboom (*Thura orientalis*), de grooten van cypressen (*Cipressus Japonica*, Th.) gebouwd; in welker midden het zinnebeeld der Godheid, *Gohei*, rust (44), strepen papier aan stukken van *Hinoki*, (de Japansche naam van den levensboom), vastgemaakt. Van dezen schoonen boom heet het in een Japansch heldendicht: « gelijk « zich de *Hinoki* als het sieraad der bos- « schen verheft, verheft zich boven het overige « menschdom de held."

Naar

---

(42) *Analysis: Né*, wortel; *Kuni*, land; van daar: land in den wortel der aarde.

(43) Het woord *Mia*, gebruikt men alleen voor het paleis des erfkeizers, en zoo werd dit ook na den dood het woonverblijf der KAMI. Het paleis van den *Keibo*, en van andere grooten wordt *Ge-tan* genoemd.

(44) Deze *Gohei* worden in elk Japansch huis gevonden, bewaard in eene kleine *Mia*, op eene verheven plaats. Aan de beide zijden der *Mia* staan bloempotten met de groene

Naar deze *Mia's*, welke zich dikwijls met de woningen der priesters en andere gebouwen tot aanzienlijke, en uitgestrekte tempels verheffen, geleiden groote en alleen staande poorten of eerebogen, aan welke in de eigenaardige orde van zuilen het geloof der Japanners te herkennen is. Zij worden *Tori-i* (verblijfplaats der vogelen) genaamd. Voor de woning van den KAMI staan als wachters twee honden, genoemd *Kama-in*, en voor die van TEN-S'JOO-DAI-ZIN twee leidsmannen SARU-TO-SRIKO (45).

Dagelijks, nu en dan, of op zekere tijden, b. v. bij verjaringen van geboorte, of sterfdagen (*matsuri*,) worden aan de stichters des rijks, aan de goede regenten en andere mannen, die zich bij den Staat verdienstelijk gemaakt hebben, om deze KAMI te eeren, en hun te danken, gebeden en offerhanden aangeboden, hetwelk dikwijls het voorkomen van volksfeesten heeft. Tot den hoogsten KAMI nogtans TEN-S'JOO-DAI-ZIN kan de aandachtige zich niet zelf onmiddelijk wenden; daartoe bestaan voorsprekers en be-

---

takken van eenen boom, *Sakaki*, genaamd; dikwijls ook met mijrten en de waaijers van den denneboom; verder twee lampen, eene schaal met thee, en verscheidene vaten met den drank *Saki*, gevuld. Hier aanbidt elke Japanner des morgens en des avonds den Schepper TEN-S'JOO-DAI-ZIN.

(45) Deze zonderling gebouwde schepsels zouden de wegwijzers of leidsmannen van ZIN-MU-TEN-OO, op zijnen togt van *H'junga* naar *Isumo*, geweest zijn. De een, met name

en bemiddelaars tusschen dit allerhoogste Wezen en de aardsche bewoners. Men noemt deze SJU-GO-ZIN, dat is woordelijk, *Beschermgod* (*Sju*, bewakende; *Go*, beschermende; *Zin*, God). Alle KAMI, behalve TEN-S'JOO-DAI-ZIN, zijn Beschermgoden; en vermits dikwijls dieren aan KAMI diensten bewezen hebben, zoo worden ook wel dezen als SJU-GO-ZIN vereerd, b. v. de vos enz., enz.

In de nabijheid van de woning der KAMI bevindt zich, behalve eene bel (*Suzei*), eenige bloempotten (*Hanoutat*), eene trom (*Taik*), en eenige andere muziek-instrumenten (46), een spiegel (*Kagami*), hetwelk een zinnebeeld van de reinheid en helderheid der ziel is (47).

Men offert aan de KAMI en derzelver Beschermgoden, bij de bovengemelde gelegenheden, meestal echter in den beginne en tegen het midden der maand, verscheidene eetbare dingen, als rijst, koek,

---

HINO-OO, wordt als Beschermgod tegen brand, de andere, MI-ZU-OO, als Beschermgod tegen overstroomingen vereerd. (*Zie* derzelver afbeeldingen in mijn *Pantheon Japonicum*).

(46) Deze muziek-instrumenten worden bij de bovengemelde feesten en bijzonder bij eene Pantomine-dans (*Kamikakura*) gebezigd. Zie afbeeldsel in het *Pantheon Japonicum*.

(47) Verscheidene Schrijvers schijnen de spiegels, die gebruikt worden in het SINTOO, en die bij BUDDOO met elkander te verwisselen. THUNBERG, l. c. tom. II, pag. 155 — 168. MALTE-BRUN, tom. III, pag. 486. Beiden hebben uit KAEMPFER geput.

koek, zuikergebak, ook dieren, als herten, visschen enz, (48).

Het is aan de aanhangers van deze godsdienst geoorloofd, te dooden, en zich met het bloed te bevlekken, en aan de priesters, die hun haar even als de leeken dragen, te huwen.

De dooden worden in eene doodkist begraven, naar de *Mia's* gelijkende (49), en in vroegere tijden volgden, wanneer de overledenen voorname menschen waren, een naar evenredigheid bepaald getal van ondergeschikten en vrienden levend in het graf. In latere tijden vond hierbij het zoogenaamde buiksnijden plaats, om daardoor in de mogelijkheid te komen, heeren en vrienden in den dood te volgen (50).

Tot de godsdienst BUDDOO, welke zeer waar-

(48) In de oudste tijden hadden er zelfs menschenoffers plaats, meestal aan de zoogenaamde SJU-GO-ZIN, de negenhoofdige draak (*kusu-rjum*), in het landschap *Sinano*, en andere KAMI in *Jamato* en andere landen behooren hiertoe. Deze schepsels beschouwde men als dienaren der Godheid, en trachtte dezelven met de menschen te verzoenen door veelal zeer dierbare onderpanden, meestal eene schoone en onschuldige maagd.

(49) Genoemd *kwan* of *hitzuki*. Zie afbeeldsel in het *Pantheon Japonicum*.

(50) In het 33ste jaar van SUI-ZIN-TEN-OO, het 3de jaar na CHRISTUS werd dit gebruik reeds verboden; maar het hield zich nog staande tot de tijden van TAIKO. In de plaats van menschen gebruikte men ook poppen van aardewerk, die nog heden uitgegraven worden.

waarschijnlijk eerst in het jaar 541 na CHRISTUS (51), van China over Korea naar Japan kwam, werd later in het jaar 578 na CHRISTUS, door de overbrenging van het beeld van SJAKO, van monniken en nonnen insgelijks uit Korea, de grondslag gelegd.

Volgens de opgave van Japansche geleerden worden de *dogmata* van deze eeredienst in twee klassen verdeeld, en zij onderscheiden dezelve in eene hoogere en eene lagere geloofsleer.

De hoogere leer berust op de volgende grond-« stellingen: « De mensch is uit niets gespro-« ten, heeft derhalve ook niets kwaads in zich; « de indrukken der buitenwereld verwekken eerst « het kwade in hem. Door haar verkrijgt hij « alzoo eerst het denkbeeld van het kwade. « Men moet zich derhalve tegen deze indruk-« ken trachten te beschermen, hetwelk daar-« door geschiedt, dat men alleen aan de wen-« ken der in ons levende ziel gehoor geeft; « deze is de Godheid zelve, die onze daden be-« stiert

(51) KAEMPFER zegt, wel is waar, dat volgens de Japansche geschiedschrijvers deze godsdienst reeds in het jaar 63 na CHRISTUS in Japan ingevoerd zij geworden. Ik kan nogtans daarvan niets stelligs vinden; de plaats, door KAEMPFER aangehaald, luid bij mijnen auteur als volgt: » In het 88ste jaar der regering van SUI-ZIN-TEN-OO," (59 jaar na CHRISTUS) » kwam KIO-HIKO naar Japan, en bood » aan den keizer eenen heiligen schat aan, welken de keizer

« stiert en leidt." (Derhalve wordt hier geen beeldendienst toegelaten). « Het menschelijk « ligchaam, uit niets ontstaan, keert na den « dood tot niets terug; de ziel blijft voortle- « ven; die van den kwaden zweeft eeuwig in « de ledige ruimte, die des goeden rust in « het paleis der Godheid, van waar zij dan, « wanneer het volk op aarde de zending van « eenen goeden mensch tot hulp noodig heeft, « wederom onder eene andere menschelijke ge- « daante van den hemel gezonden wordt."

De lagere leer van BUDDOO, welke eigenlijk de godsdienst van het volk is, openbaart het volgende: « Daar bestaat aan gene zijde een « groote regter, EMAOO genaamd, (*E* vlam; « *Ma*, kwaad; *Oo*, koning); voor dezen staat « een groote spiegel, waarin zich de handelingen « van alle menschen vertoonen; naast dezen spie- « gel staan twee booze geesten, dienaren van « EMAOO, die de daden en handelingen der « aardbewoners in den spiegel waarnemen, en « aan den koning berigten (52).

« Een derde geest ter zijde van den koning « schrijft deze berigten ter neder, waarnaar dan « de

---

» in zijnen schatkamer bewaarde" en verder, « in het 83ste » jaar wordt een god (*Zin*) naar het landschap *Kumana* » gebragt, om tegen de daar heerschende pest hulp te » verleenen.«

(52) De geest aan de regter zijde van EMAOO heet

« de zielen der afgestorvenen gevonnisd worden.
« Er is een paradijs *Gokurak*, en eene hel
« *Tsikokf*."

Eigenlijk nogtans worden de zielen der gestorvenen, goeden en kwaden, langs zes verschillende wegen ter belooning, dan wel ter straffe geleid, en hierin heeft het denkbeeld der zoogenaamde zielsverhuizing zijnen grond. Deze wegen zijn: 1°. *Gokurak*, de weg naar het Paradijs; 2°. *Nin-Gen*, de weg naar de menschenwereld (misschien aardmensch); 3°. *Sjioea*, de weg naar de kamphel; 4°. *Guki*, de weg naar de hongerhel; 5°. *Tsikusjo*, de weg naar de dierenhel; 6°. *Ten-Nin*, de weg tot de hemelmenschen.

Amida, (dat is, aannemende, helpende, reddende God,) is de eerste Godheid, en bewoner van het paradijs (53).

Er bestaan vijf geboden tot bestiering van de handelingen der menschen, als: 1. *Moogu*, niet liegen; 2. *Zjain*, geen overspel drijven; 3. *Sewasoo*, niets levends dooden; 4. *Insjoo*, zich niet bedrinken; 5. *Ts'jotoo*, niet stelen.

Deze twee hoofd-afdeelingen in de geloofsleer van Buddoo splitsen zich wederom in verschei-

---

Doo-Soo-Sin, dat is, een een scherp gehoor hebbende geest; die aan de linker zijde Doo-mei-Sin, dat is, een een scherp gezigt hebbende geest.

(53) *A*, aannemend; *Mi*, helpend; *Da*, reddend.

scheidene takken. Er bestaan op Japan de volgende secten, aan welke de Staat bescherming en vrijheid verleent, als:

1. *Zin;* hiervan zijn op Japan drie onderafdeelingen, naar derzelver stichters genoemd, als: *a*). *Rinzei* (de naam van eenen Chineschen monnik); *b*). *Soo-too* (verkort in plaats van *Soo-san* en *Too-san*, (twee monniken in China); *c*) *Oo-bak*, (een monnik in China).

2. *S'joodo*, met de onderafdeeling *S'joodo Sintja*, (woordelijk: nieuw geloof van *Sjoodo*). Deze secte mag bij uitsluiting huwen en vleesch gebruiken.

Voorts 3. *Hokhe;* 4. *Tendai;* 5. *Singon;* 6. *Gus'ja;* 7. *Z'joosits;* 8. *Sits'soo.*

Deze acht secten maken het onderscheid tusschen de verschillende leerstellingen van BUDDA (54), volgens zijne boeken, grondstellingen en vroegere woonplaatsen, waarvan ik het volgende vermeen te moeten aanhalen: *Zin* beteekent woordelijk: stilzitten, in volkomene rust der gedachten verzinken; *S'joodo* beteekent: heilig land, en zoo mede: geloof van het heilige land; *Hokhe*, *Gus'ja*, *Z'joosit's* en *Sits'soo* zijn de namen der achtergelaten boeken van den stichter. *Tendai* zoude ontleend zijn van eenen berg en

(54) BUDDA beteekent hetzelfde als S'JOODO.

en tempel van dezen naam in China (Hindostan?); *Singon* wil zeggen: ware psalmen.

De beide laatstgenoemde secten gebruiken in hunne leerboeken gebeden uit het Indiaansche geschrift, bekend onder den naam van *Dewanagara.* (zie boven.) Zij zelve noemen het *Bonzi.* Ook staat in het boek *Zi-ki* en *Sittanmata-Tei-mon* geschreven, dat hetzelve van de Brahmanen overgenomen is (55).

Buiten en behalve deze twee hoofd-eerdiensten, bestaat nog de secte *S'jutoo*, (*Sju* zedeleer; *Too*, weg, wet), de zedeleer van CONFUCIUS (56) namelijk, welke reeds sedert de jaren 59—285 na CHRISTUS op Japan bekend is (57), en zich ook hier openbaart in het voorschrift, van te trachten, om op deze wereld goed te doen, zonder zich in het minste te bekommeren, wat er na den dood gebeuren zal. Ein-

(55) Beide deze werken heb ik reeds in mijne *Epitome linguae Japon.* toegelicht. Zie Verhandelingen van het Bataviasche Genootschap, XI deel, pag. 74 en 75.

(56) Hoewel ik in de *Memoires concernant les Chinois*, l. c. tom. XII, pag. 11, enz, over den naam van dezen grooten man eene breedvoerige verhandeling vinde, zal men nogtans misschien gaarne onze Japanners er eens over hooren. Zij zeggen, dat de werkelijke naam van CONFUCIUS is KON-KJÜ. Zijne discipelen geven hem den naam van KON-TSU; en KON-FUDSU wordt hij genoemd, omdat hij den rang van eenen *Futsi* of *Hudsu*, dat is, Minister, bekleedt.

(57) Mijne geleerde Japansche vrienden gelooven, dat

Eindelijk moet ik nog de secte der *Jomabus* doen opmerken, woordelijk: bergsoldaten, eigenlijk tooveraars, gesproten uit de bovengemelde secten van BUDDOO, namelijk, *Tendai* en *Singon*. Deze *Jomabus*, die in hun uitwendig voorkomen, eenige onderscheidingsteekenen uitgezonderd, veel overeenkomst hebben met de priesters van bovengenoemde secten, onderscheiden zich voornamelijk daardoor van alle priesters en monniken van BUDDOO, dat zij vleesch eten en huwen mogen, hetwelk aan de eerstgemelden ten strengste verboden is.

Uit de hier, hoezeer slechts oppervlakkig, aangehaalde leerstellingen en secten van BUDDOO zal men deze godsdienst dadelijk voor die van FO of FOË, ook FOHI (58) van S'JAKO, in één woord, de zoogenaamde Brahmansche godsdienst erkend hebben, die vóór omstreeks 2800 jaren, in Indië ontstaan is, en later zich over het zuid-oostelijk Azie verspreid heeft; en vermits dezelve des te rijker aan beelden-

dienst

de boven bedoelde aan den Keizer SUI-ZIN-TEN-OO aangeboden schat de zedeleer van CONFUCIUS geweest is.

(58) Fo is ook aan de Japanners bekend; zij geven dezen naam aan elk wezen, hetwelk de magt bezit, iets buitengewoons te verrigten. Het is derhalve een attribut der godheid van alle BUTS en KAMI, en er zijn alzoo ontelbare Fo's. Jk bedoel den Fo van onze Geleerden, die nu eens S'JAKO, dan eens BUDDOO, enz., genaamd, de stichter van de Brahmansche godsdienst is.

dienst werd, hoe meer de geloofsleeren daarvan in eene ligt bevattelijke volksgodsdienst veranderden, zoo laat zich ook gemakkelijk het oprigten van ontelbare tempels begrijpen, opgevuld met zinnebeelden en dienaren der Godheid in velerhande gedaanten en beteekenissen, als opwekkende en leidende de zinnelijkheid van het gemeene volk, welke, als genoegzaam bekend, geene nadere opheldering behoeven.

Hiermede heb ik dan beknoptelijk eene schets gegeven van de op Japan bestaande godsdiensten. Ik heb die, welke Japan met China gemeen heeft, tot hare geboorteplaats teruggeleid, terwijl ik, door het aanhalen van de daarbij behoudene hoofd-leerstellingen en verdeelingen van derzelver leer, gelegenheid heb gegeven, om te beoordeelen, in hoe verre dezelve op eene zoo lange reis eenige verandering mogten hebben ondergaan.

Ik heb daarentegen aangetoond, dat de aloude bewoners van Japan met de godsdienst van SINTOO, welke reeds vroeger als de oorspronkelijke godsdienst der Japanners werd genoemd, des te naauwer in verband stonden, hoe dieper ik dezelve in de duisternis van hunne chronologische berigten, als het ware onafscheidbaar van deze, heb vervolgd.

Is deze godsdienst nu dezelfde als die der Chinezen vóór omtrent 4000 jaren, dan kan de bevolking van Japan uit deze laatstgemelden

voort-

voortgesproten zijn, indien bij hen insgelijks kan aangewezen worden, hetgeen ik, boven bij de Japanners reeds opgemerkt, als ontwijfelbare kenteekenen van gemeenschap of verkeer met andere natiën van Azie, en zelfs van Amerika, zal bijbrengen.

Ik ga derhalve de zeden en gebruiken, voor zoo ver Japan en China dezelve onderling gemeen hebben, voorbij. Ik erken bij herhaling, dat kunsten en wetenschappen van China over Korea naar Japan gekomen zijn. Ik verklaar beiden voor onafscheidelijke begeleiders van het uit China ontvangen schrift, en zóó als het ware afstand doende van alle deze vergelijkingen en bewijzen tot opsporing eener nationale gemeenschap met andere natiën, zoek ik de woonverblijven der in het noord-oostelijk Azie, onder den naam van Tartaren levende volksstammen op, die ik hier als herders, en dáár als visschers en jagers, nog in de eerste beginselen van menschelijke beschaving, meen te bespieden. De Japansche wetten nogtans veroorloofden mij niet, over berg en dal, van het zuiden naar het noorden, Japan door te trekken, en mij zóó in eigen persoon en met opene oogen tot hen den weg te banen. Ook is de tijd en de gelegenheid nog niet gekomen, om over zee de mij bekende voetstappen van eenige, met de Japanners naauw verbonden volksstammen

men op te sporen; en zoo heb ik mij dan, als het ware geblinddoekt, moeten toevertrouwen aan beproefde leidslieden, die ik onder de Europische, doch voornamelijk onder de Japansche reizigers heb gevonden; en terwijl ik hunne voetstappen druk, zal ik nader trachten op te helderen, hetgeen de eerstgemelden met onvermoeiden ijver zelve gezien en gehoord hebben, en de gewigtige ontdekkingen der laatstgenoemden, welke in dit weinig bekende rijk in de 18de en 19de eeuw gedaan zijn, en door de afgeslotenheid van hetzelve daarna verborgen bleven, als vertaler, aan de *Critici* van de overige wereld bekend maken.

Toegerust met dusdanige ondervindingen, die voortgevloeid zijn uit de gedurige nasporingen van vele jaren, en overgelaten aan rijpe overpeinzingen, ga ik nu over tot de behandeling der tweede vraag: stammen de Japanners van eenen zoogenaamden Tartaarschen volksstam af?

Alvorens ik mij nogtans met verdere onderzoekingen inlaat, neem ik deze gelegenheid te baat, om eenige, mij belangrijk voorkomende onderwerpen, ter diepere nasporing en rijpere beoordeeling, in de volgende korte vraagpunten hier voor te stellen: Vindt in de leerstellingen en gebruiken van de godsdienst van DALAI-LAMA niet eenige overeenkomst plaats met

die

die van SINTOO? Zijn het geene sporen van het *Fetischismus*, wanneer men dieren als bemiddelaars en voorsprekers der KAMI verkiest, en dezelven door offerhanden met de menschen tracht te verzoenen? Kan deze verzoening met gevreesde dieren, (bij voorb. den gemelden negenhoofdigen draak), ons niet op den weg brengen, langs welken de menschen tot de vereering van *Fetischen* geraakt zijn? Dat, namelijk, niet alleen de goede hoedanigheden der dieren, in wier levenswijs en verhouding tot den mensch men doel en overleg wilde onderscheiden, maar dat ook schrik en vrees voor zoodanige schepselen het geloof aan de verborgene godheid verwekte. Voeg hierbij, dat men aan deze monsters zelfs menschenoffers ter verzoening aanbood; dat men zijnen heer of vriend levend in het graf volgde; dat men zon en maan als de teelers van het menschelijk geslacht, als de vaders der KAMI, nog tot op den huidigen dag, erkent; dat bij verduisteringen van deze hemelligchamen de TEN-TI zijne ouders veronderstelt te treuren, daarom vast, en bij eene andere gelegenheid zelfs met hen uit eene schaal drinkt (59); dat een ZIN-MU TEN-WOO vermeent, door het vechten tegen zons-

op-

(59) Dit pleegt de erfkeizer op het feest *Dai-sagé* te doen.

opgang, zijne ouders beleedigd te hebben (60); dat hij en alle erfkeizers zich *hemelsche kinderen* noemen. Ziet men hierin niet duidelijke sporen van het *Sabeismus?* Herinnert men zich niet de eeredienst der Peruvianen en Mexikanen? Indien hier niet bij uitsluiting van de godsdienst gehandeld werd; indien verdere uitweidingen mij niet te verre van het voorgestelde doel zouden afleiden; dan zoude ik nog eene lange reeks van eigene ondervindingen, zoo wel als van mededeelingen mijner geleerde Japansche vrienden, tot ondersteuning en bekrachtiging van de hier gemelde veronderstellingen, kunnen bijbrengen; maar juist daarom, en vreezende nu reeds onvoorbereid en onverwachts met mijne Japanners naar het zuidelijk Amerika te verdwalen, moet ik den loop mijner gedachten beteugelen, en mij naar het vaste land van Azie keeren, om in deze veronderstelde *officina generis humani* ook de eerste kiemen mijner Japanners op te sporen.

B. *De Japanners stammen af van eenen zoogenaamden Tartaarschen volksstam.*

Van de physieke eigenschappen der Japanners heb ik reeds uitgekozen, het geen als bijzonder karakteristieke kenteekenen aan hen voorkomende, welligt mogelijke verwantschap met andere natien, hetzij in Azie, hetzij in de nieuwe

(60) Zie Aanhangsel, Bijlage A.

nieuwe wereld zou kunnen aantoonen. Ik heb tevens opgegeven, in hoeverre deze kenteekenen met de mij bekende der Aziatische volksstammen overeenstemmen, en de reizigers in andere landen uitgenoodigd tot diepere en meer uitgebreide onderzoekingen.

Ik ga derhalve weder over tot de *taal*; en vermits ik in de veellettergrepige woorden van die Aziatische volksstammen, voor welke de geschiedenis, hetzij als magtige veroveraars, hetzij als stichters van talrijke volksverhuizingen, reeds metalen gedenkzuilen heeft opgerigt, eene treffende overeenkomst met die der Japanners vermeen te ontdekken, zoo hoop ik aan de ethnographie eene gewigtige dienst te bewijzen, wanneer ik hier eene vergelijking van beide talen invoeg, voor zoo verre mijne letterkundige hulpmiddelen en de naauwe perken dezer verhandeling mij zulks toelaten. Dat ik de Mantschoe-Tartaren bedoel, is uit mijne vroegere gezegden ligt op te maken; en dat ik juist niet de eerste ben, die eenige overeenkomst tusschen de Mantschoesche en Japansche taal meen te bespeuren, blijkt uit eene aangehaalde plaats bij den meergemelden Malte-Brun, waar men echter ook van alle deze veronderstellingen weder afziet, (61); en uit de woor-

(61) Malte-Brun, l. c. tom. III, pag. 480.

woorden van A. VON HUMBOLDT kan men opmaken, dat men van eene dusdanige overeenstemming der Mantschoesche en Japansche talen hoegenaamd niets meer weten wil; dat men de idiomen der Japansche taal als geheel eigendommelijk beschouwt, terwijl men evenwel aan toekomstige reizigers de hoop niet ontneemt, van eenen naauweren zamenhang tusschen de talen van dezen archipel te zullen ontdekken (62).

Ik heb de etymologie der Japansche taal elders reeds breedvoerig genoeg behandeld, om, ook zonder verdere toelichting, tusschen de beide talen eene treffende vergelijking te kunnen maken. Ik zoude mij derhalve hier slechts op dezen mijnen vroegeren philologischen arbeid kunnen beroepen. Daar ik nogtans het voornemen heb, de etymologische overeenkomsten, niet alleen tusschen de Japansche en Mantschoesche taal, maar ook der aan Japan grenzende landen, Korea en Jezo, bij mijne onderzoekingen naar den oorsprong der Japanners te raadplegen, vermits dezen met nog eenige andere Tartaarsche volksstammen, als het ware, tusschen de beide eerstgemelden ingevoegd (63), de spre-

(62) *Vues des Cordilleres etc.* par ALEX. DE HUMBOLDT, tom. I, pag 26.

(63) Ik bedoel hier de langs den oosthoek van Azie, van Korea tot aan den mond van de rivier *Seghalien* wonende volken, mij bekend onder den naam van *Sandan-zin*, de bewoners van de oevers der rivier *Seghalien* bij hare

sprekendste bewijzen vóór of tegen mijne stelling kunnen opleveren, zoo geloof ik mijne lezers niet te vermoeijen, met hier deze idiomen naast elkander te plaatsen, waardoor niet alleen hunne onderlinge naauwe verwantschap, maar waarschijnlijk ook die met de tongvallen van de nieuwe wereld blijken zal, om als steunpunt voor verder onderzoek te kunnen strekken.

Bij de aantooning van de overeenstemming der talen van dezen archipel, zoo wel onderling als met die van het naburige vaste land der oude en nieuwe wereld, kan ik mij aangaande de vele idiomen der hier in aanraking komende volken in geene wijsgeerige voorstelling en ontwikkeling der algemeene wetten dezer talen inlaten; maar ik zal trachten geheel en alleen empirisch, hetgeen zij onderling gemeen hebben, op te sporen, en dus te onderzoeken, of de grond-*typus* der woorden éénlettergrepig of meerlettergrepig is, of bij de vorming van eenen volzin, het subject aan eene zoogenaamde verbuiging, en de *copula* aan eene vervoeging onderworpen is; hoe derhalve bij de naamwoorden de naamvallen, bij de werkwoorden de tijden

uitwatering, en *Orotchijs* des LA PEYROUSE, welke met het rondzwervende visschersvolk op de zuidoostkust van *Krafto*, genaamd *Orotsko*, volmaakt overeenkomen. Men vergelijke hiermede de berigten in LA PEIJROUSE *over de baai van de Castris*, en RINSOE, *Beschrijving van Krafto*, en zijne *Reis naar Tootats*.

den geformeerd worden; hoe de persoonlijke voornaamwoorden in bezittende overgaan; naar welken regel de grondgetalwoorden zamengesteld worden, en welke andere etymologische eigendommelijkheden mogten plaats vinden. Dit alles zal men uit de volgende tafel duidelijk kunnen zien. (zie Tafel I.)

Ook heb ik, om nadere vergelijkingen dezer talen onderling en met de idiomen van andere volksstammen van de oude en nieuwe wereld gemakkelijker te maken, en om vele tot nu toe ingeslopene dwalingen te vermijden, een overzigt hierbij gevoegd van sommige der meest gebruikelijke woorden, zoo wel in de Japansche als in eenige andere mij bekende talen van naburige volken (64), waaruit zich het volgende laat opmaken:

De meestal éénlettergrepige, dikwijls met medeklinkers opgepropte woorden der Chinezen laten zich hier en dààr nog bij de naburige Japanners en Koreërs onderscheiden, waarheên zij in de vroegste tijden onder de bescherming der zich over deze landen verspreidende beschaving gekomen, en het burgerregt verkregen hebben.

Dit

---

(64) Bij de keuze van deze woorden heb ik de door MALTE-BRUN medegedeelde tafel van den heer VATER gevolgd, zonder nogtans de daarin voorkomende benamingen en aanwijzingen op te volgen.

Deze éénlettergrepig *typus* wordt het meest en duidelijkst bij de Koreërs gehoord, waar eene sterke, aan deze natie eigenaardige aspiratie eenen schijnbaren overvloed van klinkers veroorzaakt, en de woorden ongemeen rekt.

Doch ook bij de Koreërs verschijnen meestal meerlettergrepige woorden, terwijl dezelve bij de Mantschoes, Sandanners, Aino's en Japanners veellettergrepig zijn, maar door het menigvuldig inslikken der klinkers zich dikwijls zeer eenvoudig vertoonen. De woorden der beide eerstgemelden, die rijk aan *labiales* zijn, klinken, vermits deze zich door het opslikken der klinkers dikwijls nog verdubbelen, zeer hard en zwaar; daarentegen luiden de woorden der laatstgemelden, bij het gebrek aan *labiales* en aan den scherpen klank van onze *R*, des te zachter en vloeijender, en de weekste tongvallen worden gevonden, hoe meer de bewoners der Japansche eilanden het zuiden naderen.

De op deze wijze aangetoonde één- of meerlettergrepige *typus*, zoude reeds als eene scherpe grensscheiding der verwantschap der talen dezer volken kunnen dienen; maar vermits de etymologie der Japansche taal tot nu toe als geheel eigenaardig is beschouwd geworden, zoo vermeen ik ook deze aan nadere vergelijkingen te moeten onderwerpen, en deze zullen, naar-

mate

mate dezelve duidelijker te voorschijn komen, eene des te gunstigere aaneenschakeling der talen dezer volken opleveren. Deze in het duidelijkste licht, zoo veel mogelijk, te plaatsen, is juist het voorwerp geweest mijner tot hiertoe aangewende onderzoekingen (65).

Voegt men nog bij deze in het oog vallende overeenkomst in de grondtrekken der talen van de bovengemelde volken, de nog treffender bewijzen van overeenstemming in hunne godsdienst, hunne zeden en gebruiken met die der aloude bewoners van Japan; slaat men acht op hunne aardrijkskundige verspreiding in dezen archipel, en hun verband met andere volksstammen der oude, en zelfs der nieuwe wereld; komt men terug op de vraag: wie bewoonde Japan voor ZIN-MU-TEN-WOO, die van het westen naar het oosten en het noorden zijne magt over Japan verbreidde? van waar kwamen de noordelijke bewoners van Japan, die nog later *wilden* genoemd werden? van waar de stamvaders der ZIN-MU, die zelve in beschaving van verstand, zoowel als van zeden, ten minste duizend jaren de overige bewoners van Japan vooruitgesneld waren?

Rigt

(65) Is de bij de idiomen der Amerikaansche talen waargenomen eigenaardige gang der werkwoorden, met eene ontkenning verbonden, nietgelijkend naar dien, bij de Japansche en Mantschoesche talen (en zeker ook bij de Aino-taal) ontdekt?

Rigt men alzoo zijne onderzoekingen op dit uitgestrekte veld, dan mag men zich wel met eenen eenigzins gunstigen uitslag vleijen, bij de bepaling van het stamhuis onzer Japanners; maar men mag ook nog eenige ophelderingen verwachten aangaande het vroeger onderling verkeer der volken van het noordelijk halfrond, waarop mijne taalkundige vergelijkingen misschien reeds opmerkzaam gemaakt hebben. Ik sprak van eene gelijkheid tusschen de grondtrekken der taal der Mantschoes en die der Japanners, en ik trachtte dezelve te bewijzen. Het was tevens noodig, eene verwantschap der talen van de tusschen beiden ingevoegde volken, de Koreërs namelijk en Jezoërs, benevens de Kraftoërs, de Orotskers en de Sandanners met die der Japanners op te sporen. Daar deze nu, ten minste eenigermate, gevonden is, zoo zal ik bij mijne verdere onderzoekingen met de Mantschoes zelve in weinige aanraking meer behoeven te komen, en wend mij derhalve met te meer ijver tot de bovengenoemde volken, vermits ik met hunne geschiedenis, die nog veel minder onderzocht is dan die der overige bewoners van dit gedeelte van Azie, verre weg beter bekend ben, dan met die der Mantschoes. Ik laat nogtans hier eene groote gaping, welke misschien door reeds gedane of nog te doene ontdekkingen kan

wor-

worden aangevuld, ter meerdere staving zonder twijfel van mijne veronderstellingen.

Korea, Jezo en Krafto met Orotsk en Sandan liggen aan wederzijde van Japan, naar de eer dingende, om bij de bepaling van het stamhuis der aloude Japanners het meeste in aanmerking te komen. De eerste dezer natien staat op eenen vrij hoogen trap van beschaving, de anderen zijn nog in de eerste kindsheid van cultuur, schrift, kunsten en wetenschappen. De despotische staatsregeling en de beeldendienst van de eerstgemelde leveren een in het oog vallend verschil op, bij de onbedrevenheid der anderen in het schrijven, de eenvoudigheid in het vervaardigen van het noodzakelijkste huisraad, de handhaving van het hoogste gezag door den oudsten vader van verscheidene huisgezinnen, en het erkennen der Godheid in de verhevenste voorwerpen der schepping. Hier ontstaat de vraag: wat is ligter, het stamhuis der Japanners op te sporen in de hutten dezer natuurmenschen van Jezo, Krafto enz., dan wel in de koninglijke burgen van het staatkundig Korea?

Langs de kusten eener aan visschen rijke zee, en in de van talrijke beken en rivieren doorsneden valleijen van het ten noorden van Japan liggende eiland Jezo, woont een volksstam, genaamd *Aino*, en *Mozin* (66), die zich over het grootste

(66) *Aino* beteekent woordelijk: *man;* de *Jezoërs* en

grootste gedeelte van het uitgestrekte eiland Krafto, en de groep van talrijke eilanden, (de Kurilen), noordoostelijk tot aan *Kamschatka* uitbreidt. Gewoonlijk verzamelen zich verscheidene huisgezinnen onder één opperhoofd, hetwelk gemeenlijk de oudste en de rijkste onder hen is; bouwen zich hutten van hout, bast, stroo en riet, in de noordelijke gewesten dikwijls met aarde overdekt (67); ja zij graven zich zelfs loodregte of waterpas liggende holen in den grond, welke met eenige potten, eene haardstede, matten en den noodigen toestel voor de jagt of visscherij voorzien, hun tot woningen dienen.

Slechts éène huisvrouw, door eene blaauw geverfde streep rondom den mond, zeldzame tatoewering!) ligt kennelijk (68), weeft uit boombast de klee-

Kurilers geven zich dikwijls onderling dezen naam, dien van het eiland er bijvoegende, tot hetwelk zij behooren, als: *Kinmun-aino*, *Etorop-aino*, een Kinmuner, een Etoroper. Het woord *aino* wordt dus juist zoo gebruikt als *kuru* in het noordelijk gedeelte van Krafto, en *zin* op Japan en in China; b. v. *Smerenkur*, een bewoner van *Smeren; Koraizin*, een Koreër. Men vergelijke hiermede Golownin, *Recollections of Japan*, London, 1819, pag. 240

(67) Deze woningen der Aino's komen in het algemeen overeen met die der behoeftige klasse onder de Japanners op de bergen en langs de kusten. Ook toont men nog in verscheidene landschappen van de drie groote Japansche eilanden holen als de woonverblijven der vroegste bewoners van Japan.

(68) Ik stel ter zijde van deze de roodgeverfde lippen en zwarte tanden der getrouwde Japansche vrouwen.

kleederen van haren man, voedt den jongen beer op, door dezen in de gebergten aan de wreede ouders ontnomen, droogt de vette zalmen, door het overige huisgezin in de baaijen en rivieren gevangen, verzamelt uit zee het geliefkoosde *zuikertang* (69), terwijl de man op robben en zee-otters jaagt, en kweekt hare kinderen op, die zich, wanneer zij in jaren eenigzins gevorderd zijn, in het loopen, worstelen en andere volksspelen oefenen, en op vogelen en klein wild jagt maken.

Zij erkennen de zon, de maan, de zee en andere verhevene natuurverschijnsels als Godheden, en vereeren dezelve onder zeer eenvoudige zinnebeelden. Ook brengen zij aan hen, doch voornamelijk aan den God der zee, offerhanden (70).

Tot den God, die zijn huis en hof beschermt, rigt de Aino dagelijks zijne gebeden. « Wij danken" zegt hij » dat KAMOI, die op deze hofstede » gebleven is, goed voor ons heeft gewaakt; » wij roepen hem herhaaldelijk aan, en bidden » dat KAMOI gedurig voor ons blijve zorgen."

Pa-

(69) *Fucus Saccharinus*, een aanzienlijk handelsartikel van Jezo naar Japan, waar hetzelve zeer bemind, en voornamelijk een voorwerp van onderlinge geschenken is ter gedachtenis aan de vroegere levenswijze der Japanners.

(70) De *Jezoërs* en *Smerenkur* op Krafto verbranden de hoofden der buitgemaakte zeedieren aan het strand. RINSOO, *Beschrijving van Krafto*, m. s. Dit is misschien de oorzaak van het geloof, dat de *Aino's* hunne Godheden door vuur vereerden. MALTE-BRUN, l. c., tome III.

Palen in de nabijheid van het huis geplaatst, en in bosgewijs neêrhangende spaanders gesneden, dienen als zinnebeelden van de beschermende Godheid, en voeren den naam *Inao* (71). De God zelf heet KOTAN-KARA-KAMOI (72). Zij hebben het denkbeeld van eenen hemel, door den zoo even genoemden God bewoond, en van eene hel, de woonplaats der NITSNE-KAMOI. Zij hebben kleine houten tempels, naar de *Mia's* gelijkende, welke men in de woningen der *Smerenkur*, benevens eenige gesnedene zinnebeelden der Godheid, vindt (73).

Ook vieren zij groote feesten, waarvan een genaamd is *Omsia*, op hetwelk de familie zich onderling onder het gebruik van *Sake* en beerenvleesch vermaakt, terwijl het huis met het hoofd van den geliefkoosden beer, en de wapens, bogen, pijlkoker, sabels (dikwijls Japansch) enz., opgesierd is.

De huwelijken worden bij de Aino's op Jezo dikwijls onder de leden van één en hetzelfde huisgezin gesloten, met uitzondering nogtans van den eersten graad van bloedverwantschap. Op Krafto wordt de bruid dikwijls over honderd *Lee* (*) verre gehaald. Ook huwen de bewoners van het

(71) Dit zijn de *Go-hei* der Japanners. (Zie boven).

(72) Woordelijk: huis en hof beschermende God.

(73) De bewoners van het noordelijk gedeelde van Krafto (*Seghalien*).

(*) Dit woord staat zoo in het handschrift. Het is vermoedelijk eene zekere maat van lengte.

het zuidelijke Krafto met die van het noordelijke. Het huwelijksverbond wordt gesloten door het overgeven van het vermogen des bruidegoms aan den vader der bruid, en door het opperhoofd bekrachtigd.

De vrouwen zijn vrij, schijnen groote achting te genieten, en op Krafto zelfs de bovenhand over de mannen te hebben (74). Daarbij zijn zij zeer getrouw zonder jaloersch te zijn. Hebben de Aino's bijwijven, dan wonen deze in afgezonderde hutten.

Op Jezo tot aan het noordelijkst gedeelte van Krafto is het gebruik in zwang, den manbaar geworden jongeling met een versiersel, naar eenen hoed gelijkende, op te schikken, over het algemeen op de zelfde wijze als vroeger op Japan.

De dooden worden gewoonlijk in een nieuw kleed van boombast (*atsni*) (75), en daarna in eene mat gewikkeld, in de aarde begraven.

Bij de *Smerenkur* wordt het lijk verbrand, en de asch na eenige jaren lang in een kapelletje bewaard te zijn, aan een in hetzelve opgerigt zinnebeeld geofferd. De plaats, waar de verbranding geschied is, wordt met boomtakken bedekt, en voor dezelve

---

(74) RINSOO, *Reis naar Oost-Tattan.* m. s.

(75) Dit zal volgens LAPEROUSE eene soort van wilgenboom zijn.

dezelve bogen, gelijk aan de *Torii* der Japanners, opgerigt.

Op Jezo en in het zuidelijk gedeelte van Krafto worden voor den overledene palen opgerigt van verschillenden vorm en gedaante, meestal van het huis des overledenen genomen, hetwelk na deszelfs dood geheel vernietigd wordt (76). De voornamen worden, nadat het ligchaam door den *anus* van de ingewanden ontdaan, en dikwijls een jaar lang gedroogd is geworden, in eene zeer kunstig bewerkte grafstede, naar eene *Sintoo-mia* gelijkende, bijgezet (77). Deze graven worden in eere gehouden, en op de verjaardagen des overledenen, waaraan, bij gebrek aan tijdrekening, het uitbotten of afvallen der bladeren, het bloeijen en verwelken der planten herinnert, door de huisgezinnen bezocht, waarbij men zich nogtans niet onderling aan den overledene herinneren mag (78).

De rouw duurt jaren lang. De kinderen en vrienden van den aan eenen natuurlijken dood gestorven vader brengen zich in een schijngevecht onderling wonden aan het hoofd toe, en offeren het

---

(76) Men vergelijke hiermede de wijze van begraven bij de Peruvianen. MALTE-BRUN, l. c., tome V, page 606.

(77) M. RINSOO, *Beschrijving van Jezo en Krafto*; m. s. en mondelinge berigten van M. TOK-NAI.

(78) Insgelijks een gebruik der Peruvianen. MALTE-BRUN, l. c. tome V, page 606.

het uitvloeijende bloed aan den KAMOI; de echtgenoote vlugt naar het gebergte, en de nabestaanden bedekken jaren lang hun hoofd; zij beschouwen zich als onrein, en derhalve onwaardig, om van de zon en de maan beschenen te worden (79).

Zij hebben geen eigen letterschrift en geene munten, maar wel teekenen, gesneden in boomen en op palen, en eenen ruilhandel onderling en met hunne naburen. Strenge wetten van de vaders der huisgezinnen bewaren de orde in hunne gehuchten, en verbannen de rustverstoorders uit hun midden.

De spons *Eburiko* (80) en de wortel *Ikema* (81) zijn hunne meest beproefde geneesmiddelen, en met eene op de bergen groeijende soort van monnikskap (*aconitum*) vergiftigen zij hunne pijlen tegen hunne vijanden (82). Ik beschrijf hier het volk

---

(79) Ook de Japanners achten zich gedurende den rouwtijd onrein, en bedekken het hoofd, de mannen met eenen hoed van riet (*amikasa*), de vrouwen met een doek van wadden (*watanobos*).

(80) De lorkenzwam (*boletus laricis. Pers.*), mij van Jezo gezonden heeft eenen bitteren harstachtigen smaak, en eenen kruidachtigen reuk.

(81) Een mij alleen uit onvolkomene teekeningen bekend gewas. Kort geleden werd mij, onder den naam van *Ikema*, eene *asclepias* medegedeeld, welke ik als *asclepias ikema* beschreven heb.

(82) *Aconitum-Anthora* (*Acon. Jezoense*, mihi); afbeelding

volk, van hetwelk LAPÉROUSE op Krafto eenen stam gevonden, en van hetwelk hij reeds zegt (83): « Sedert ons vertrek uit Frankrijk hadden wij » geen volk aangetroffen, hetwelk meer onze » nieuwsgierigheid trok, en sterker onze be- » wondering opwekte. Wij wisten, dat de talrijke » volken, en misschien die, welke het vroegst » beschaafd waren, de landstreken bewoonden, » die aan deze eilanden grenzen; doch het blijkt » niet, dat zij dezelve ooit vermeesterden. Er de- » den zich ook geene voorwerpen op, om hunne » begeerte gaande te maken; en het liep zeer aan » tegen onze denkbeelden, onder een volk, uit » visschers en jagers bestaande, en die geen vee » hoeden noch aardvruchten teelen, zeden aan » te treffen, over het algemeen zachter en deftiger, » en een verstand misschien uitgestrekter, dan bij » eenig volk van Europa. De kundigheden der » best onderrigte volksklassen in Europa ma- » ken hen, in alle opzigten, zeer verre uitste- » kende boven deze een-en-twintig eilanders, met » welke wij aan de baai van *Langle* een gesprek » hielden; maar onder het volk van dit eiland » zijn de kundigheden meer algemeen verspreid, » dan

---

van eenige gewassen van Jezo, medegedeeld door den Keizerlijken lijfarts KAT-SURA-GAWA. m. s.

(83) Reis van LAPEROUSE, in de jaren 1785—1788; naar het Fransch, door Mr. VAN DER LINDEN, te Amsterdam 1803. tom. II, pag. 237.

» dan onder de lagere volksklassen van Europa.
» Allen, hoofd voor hoofd, schijnen zij dáár de-
» zelfde opvoeding ontvangen te hebben. «

» In tegenoverstelling van de stomme bewon-
» dering der Indianen van *Port des Français*,
» werd de aandacht van de inwoonderen van de
» baai van *Langle* getrokken door onze kunsten
» en bewerkte stoffen. Zij keerden de laatsten om
» en om; zij spraken daarover met elkander, en
» poogden de wijze, op welke zij vervaardigd
» waren, te ontdekken. »

Op eene andere plaats zegt dezelfde Schrijver:
« Ons kort verblijf liet ons niet toe, te ontdek-
» ken, of deze eilanders eenigen regeringsvorm
» hebben; deswegens kunnen wij alleen gissingen
» maken; doch het was zeer blijkbaar, dat zij
» voor de ouden groot ontzag betoonden, en dat
» hunne zeden zeer zacht waren. Zeker, indien zij
» herders geweest waren, en groote kudden vee
» geweid hadden, zoude ik geene andere denk-
» beelden kunnen vormen van de zeden der aarts-
» vaderen. Zij zijn in het algemeen wel gemaakt,
» sterk van gestalte, zeer bevallig van houding,
» en hebben eene zware baard. Hunne gestalte is
« kort; ik zag niemand onder hen, die meer dan
» vijf voeten vijf duimen haalde »

Ik zelf heb de Aino's nooit gezien, en kan der-
halve geen allezins te betrouwen tafereel van
hunne physieke hoedanigheden ophangen.

Uit de berigten van verscheidene Japanners, die jaren lang onder hen op Jezo geleefd hebben, is my alleen bekend, dat zij een sterk en doorgaans grooter slag van menschen zijn, dan de tegenwoordige Japanners Ook zijn zij in het aangezigt, zoowel als aan het overige ligchaam meer, dikwijls ongemeen sterk met haar bewassen; zij hebben eene meer lichte *iris*, en donkerder kleur (84).

Zij zijn zeer schuw, en zullen zeer ligt, zelfs bij gewone ontmoetingen, schrikken. Zij zijn ongemeen beleefd en onderdanig tegen de Japanners, die hun een zeer opregt en eenvoudig karakter toekennen.

Hun hoofdvoedsel bestaat uit visch en voortbrengselen uit het plantenrijk; zij houden ook veel van Japansche rijst, *sake* en tabak; en deze met eenige stoffen, ijzerwaren en huisraad, maken de voornaamste artikelen van den handel der Japanners naar *Matsmai* uit. In het noordelijke Krafto wordt veel traan gebruikt, ook wild, gierst en gort gegeten, hetwelk men uit Mantschoerij trekt.

De kleeding der Jezoërs is zeer eenvoudig: een tot beneden de knie reikende rok met korte mou-

---

(84) Hier moet ik de door KAEMPFER reeds gemaakte aanmerking bevestigen, at namelijk, de bewoners van het noordelijk en oostelijk gedeelte van Japan van die der meer zuidelijke provincien, en de gemeene volksklasse van de beschaafde standen, doorgaans, zeer kennelijk verschillen. Ook is het niets ongewoons, mannen te vinden, die op het ligchaam sterk met haar begroeid zijn.

mouwen, meestal van de natuurlijke kleur van den boombast, waaruit dezelve geweven is, gemeenlijk met eenen blaauwen zoom en voornamelijk aan den rug opgenaaide versierzels, om het lijf met eenigen band vastgemaakt. Daarbij gaan zij (de Aino's op Jezo) meestal barrevoets, en dragen alleen op de jagt en in de gebergten eene soort van stroospalken om de beenen, en een stuk doek en eenige pelterei om het hoofd, dikwijls ook eenen stroohoed (85).

De opperhoofden en gegoeden hebben door hun verkeer met de Japanners, Sandanners en Mantschoes, ook zeer rijke, echter op de beschrevene wijze vervaardigde kleederen.

De vrouwen zijn omtrent even eens als de mannen gekleed; beiden dragen de haren los hangende, (de laatstgemelden het voorhoofd dikwijls kaal), oorringen en andere, door hen zelve vervaardigde, of door ruilhandel verkregene sieraden (86).

Ver-

(85) Deze kleeding kan men nog tegenwoordig bij de gemeene volksklasse op Japan opmerken; de korte rokken [*hanten*], eene soort van slopkousen [*kiakan*], de om het hoofd geslagen doek [*hats smaki*], en de stroohoed [*kaburikasu*] zijn wel dezelfden.

(86) Niettegenstaande alle door de Japanners aangewende moeite weigeren de Aino's de wijze aan te nemen, waarop tegenwoordig de Japanners hun haar opmaken. Ook vond de godsdienst van BUDDO waartoe, voor eenige jaren, priesters en monniken van verschillende secten, op bevel des Keizers van

Vergezellen wij deze Aino's in hunne booten naar Krafto, waar zij, vermits dit eiland in het jaar 1785 door de Japanners (87) voor het eerst is bezocht geworden, met deze in mindere aanraking geweest zijn, zoo vinden wij hen nogtans ook hier in het algemeen weinig van die op Jezo wonenden verschillen, alleen in zoo verre als zij van hunne naburen, de Sandanners, en door dezen van de Mantschoes, het een en ander in hunne huisselijke inrigtingen en hunne levenswijze hebben aangenomen, of door het meer ruwe klimaat genoodzaakt geweest zijn om aan te nemen; derhalve vindt men hier een naar laarzen gelijkende voetschoeisel, kleederen van dierenvellen enz. Zoo schijnen ook de Aino's op de overige Kurilen weinig van die op Jezo en Krafto te verschillen.

Op de westkust van Krafto, kort voor den ingang der veel betwijfelde straat van *Seghalien*

Japan, gezonden werden, weinig bijval; alleen voor de bovengemelde *Sjoodoo-Sins'ju* toonden de Jezoërs eenige genegenheid.

(87) De nog levende waardige grijsaard Mogami-Tok'nai was de eerste Japanner, die in de maand Augustus 1785 van *Soojo* naar Krafto overstak, de oost- en westkust bezocht en meetkundig opnam, en zoo den grond legde tot de aardrijkskundige werkzaamheden van Mamia-Rinsoo, van Inoo-Kagijn en de tegenwoordige Keizerlijke astronomen; een werk geheel op de Europesche wijze ondernomen, hetwelk de teekenen aan zich draagt van volharding, vlijt en naauwkeurigheid.

lien (88), en wat meer noordelijk tegen de uitmonding van de zoogenoemde *Amur* (89), opent zich eene groote poort voor het verkeer van dezen noordelijken archipel met het vaste land van Azie, hetwelk hier door de vroeger gemelde Sandanners bewoond is.

Het land *Sandan*, (zegt mijn vriend TOK'NAI), ligt tusschen Korea en Mantschoe-Tattan. Santan is eene nieuwere benaming; in vroegere tijden heeft het wel *Itan* of *Kitan* geheeten, hetwelk *roode wilden* beteekent. Een Chinesche dichter beschrijft hun aangezigt zoo rood als vermiljoen

(88) Alle twijfelingen over het bestaan of niet bestaan van de zoogenaamde straat van *Tessai* zijn uit den weg geruimd. Zij bestaat; in het jaar 1808 werd dezelve door MAMIA RINSOO bezocht en opgenomen; eerst kort geleden werd op nieuw, door eene commissie op bevel des Keizers van Japan, hare geographische ligging in lengte en breedte met behulp van Europische instrumenten, bepaald, en zij kreeg, ter eere des ontdekkers den naam van *Mamia-no-Seto* (dit heet: naauwte van Mamia).

(89) *Amur* is zeer waarschijnlijk niet de naam van deze rivier. De Chinezen noemen dezelve *Kon-Ton-Koo;* de Mantschoes, *Segalin-Ulo* (*ulo* heet rivier); de meest algemeen bekende naam van deze rivier schijnt *Mankoo* te zijn, naar het land, door hetwelk hij stroomt, *Mankoo* of *Mangoo*. Zoude hiervan niet misschien de naam *Mongal* gekomen zijn, en die van den opvolger des vermaarden Mongoolschen veroveraars OKTAI; van *Manku* namelijk, (misschien *Mankorgur*, man van *Mankoo*)?.

vermiljoen; een ander noemt hen *Sikirok*, dat is, *roode menschen*, en in de levensgeschiedenis van den Chineschen Keizer Fo staat : « Het roode volk » *Kitan* woont in het oosten, in de bergen *Senpi*, » in het landschap *L'joo.* "

Bij toenemende beschaving van dit land vlugtten deze wilden van de kusten en vlakten naar de bergen ; (*San*, berg ; *Tan*, wilde). Sandan wordt ten oosten en zuid-oosten door de zee bespoeld, en ten westen door groote gebergten bepaald.

De groote rivier *Manko* stort zich aan de kust van dit land in zee uit, en bevordert de scheepvaart der omliggende volken naar het binnenland van Sandan en verder.

Het meer *Kutsi* (*Hoga?*) maakt de landreis van *Musi-boo* (90) naar de stapelplaats der Sandanners *Kindsi-buk* en de stapelplaats der Mantschoes *Deren* (91) gemakkelijk.

Te-

(90) Hier is de plaats, waar de schuitjes der Aino's, Sandanners enz. een eind wegs over land getrokken worden, om daarna langs eene kleine rivier, *Fabu-Mutsi* geheeten, naar het meer *Kutsi* (*Hoga?*) in de *Mankoo* te geraken; hetwelk waarschijnlijk ook de Aino's bedoelden, die La-perouse hieromtrent ondervroeg.

(91) Een wachthuis der Mantschoes aan de linker oever van de *Mankoo*, waar gedurende den zomer een aanmerkelijke handel tusschen de Sandanners, Aino's en andere naburige volken gedreven wordt.

Tegenwoordig zijn de binnenlanden van Sandan niet sterk bevolkt, maar de talrijke woningen langs de oevers van de *Mankoo* doen welvaart veronderstellen. Langs de uitmonding van dezen stroom schijnen de huisselijke inrigtingen meer met die der bewoners van Krafto overeen te komen, de rivier verder opwaarts daarentegen met die der Mantschoes, van welke laatstgemelden ik hier opmerken moet, dat zij met die der tegenwoordige Japanners groote overeenkomst hebben. Op hunne reizen langs de *Mankoo* en op zee, maken de Sandanners van eene bijzondere soort van daken gebruik, *Karia* geheeten, en vervaardigd uit den bast van eene soort van elzenboom, waardoor zij zich op hunne vaartuigen, en bij het overnachten op de kusten, tegen koude en regen beveiligen (92).

Zij vinden hun bestaan in den handel met de Mantschoes, Aino's, en vele andere naburige volken (93), en in de jagt, minder in de vischvangst. Zij beoefenen weinig landbouw, en ruilen de granen als rijst, gort en gierst, welke hun de

(92) Dezelfde boomschors wordt nog tegenwoordig door de behoeftige Japanners op *Sikoks* tot het dekken hunner woningen gebruikt.

(93) Als *Orotsko*, *Smerenkur*, *Sirun-Aino*, *Kimun-Aino*, *Sandan*, *Kordets-Ke*, *Kiak*, *Kara*, *Idaa*, *Kiren*, namen van volken, die Rinsoo op zijne resi naar *Deren* heeft leeren kennen.

de Mantschoes op de *Mankoo* toevoeren, tegen dierenvellen. De Sandanners schijnen weinig beschaafd, en bezitten geen schrift; nogtans vindt men bij hen vele porcelein-fabrieken. De Japanners verstaan hunne taal niet, de Aino's daarentegen zeer ligt. Hunne godsdienst schijnt niet veel te verschillen van die der bewoners van Krafto en Jezo, en bijgevolg ook niet van de aloude eerdienst der Japanners; want zoo er bijzonder in het oog vallende gebruiken bij hen bestonden, dan zou mijn Japansche reiziger mij dezelve voorzeker medegedeeld hebben. Hij spreekt slechts op eene enkele plaats van eene godsdienstige verrigting.

« Hier ontwaarde ik, " zegt hij (bij zijne terugreize op de *Mankoo*), « op eenen berg aan » de regteroever twee groote steenen van eene » geelachtige kleur, volgens het zeggen der in- » boorlingen *oude graven*. Wanneer de vaartuigen » deze steenen naderen, dan werpen de schippers » rijst, gierst en andere vruchten in de rivier, » en elk een bidt met zamengevouwen handen, » en het aangezigt naar de monumenten ge- » keerd (94). "

Bij

(94) Dit gebruik schijnt wel hetzelfde te zijn, hetwelk de Japansche schippers opvolgen, wanneer zij hunne zoo hoog geëerde *Kami-Kompiru* in den tempel te *Nago-Rokori* voorbij gaan. Hiervan breedvoeriger in mijne reis naar het Keizerlijke hof.

Bij de Sandanners vindt men, even als bij de Aino's, verscheidene huisgezinnen onder één opperhoofd vergaderd, welke hoofden nogtans tegenwoordig niet meer willekeurig door hen gekozen, maar door de Mantschoes benoemd worden, en den naam *Hasata* of *Kasinata* voeren (95).

De gelaatstrekken der Sandanners komen met die der Koreërs overeen, even als hunne wapens, bogen, pijlen en pieken. Zij kleeden zich omtrent zoo als de bewoners van Krafto, en dragen hun haar meestal los om het hoofd hangende, heên en weêr ook in vlechten niet ongelijk aan die der Mantschoes.

De vroegere geschiedenis van dit volk, de ligging van hun land, en hun verkeer met de naburige volken, door het maanden lang digt vriezen van de straat *Mamia* (96) begunstigd, de door schepen sterk bezochte rivier *Mankoo*, wier armen zich diep in Azie verspreiden, en als de rijke bron van vroegere volksverhuizingen, ook naar het noord-oostelijk gedeelte van Azie kunnen beschouwd worden, verdienen hier eene naauwkeurige opmerking, dewijl zij aan de nasporingen

(95) Het Chinesche gouvernement drijft hier handel langs de *Mankoo*, en zelfs een gedeelte van *Sandan* is aan China onderworpen.

(96) Deze straat vriest van December tot Maart geheel digt; (mondelinge berigten van mijnen ouden vriend Tok-Nai).

sporingen van toekomstige reizigers een uitgebreid veld openen, van hetwelk ik hun slechts eene flaauwe schets geven kan.

Wij moeten ons ook herinneren aan een volk, *Orotchijs* (97) genaamd, hetwelk LAPÉROUSE tegen over Seghalien (Krafto), in de baai van *Castris* aantrof, een rondzwervende, van de vischvangst en de jagd levende volksstam, waarvan deze groote reiziger reeds zegt: « In geen gedeelte der wereld » treft men een beter slag van menschen aan (98);" een volk rondzwervende langs de zuid-oostkust van Krafto, en langs de zoo weinig bezochte kust van bovengenoemde baai, als het ware vergeten, wiens karakter, levenswijze en inrigtingen trekken opleveren, welke met die der oude bewoners van de Japansche eilanden op eene in het oog vallende wijs overeenkomen.

Hier schijnt mij nu de plaats te zijn, om eene korte beschrijving der Japanners op te hangen, juist zoo als ik mij dezelve, eenige honderden van jaren vóór de stichting van de tegenwoordige dynastie der erfkeizers, bij een dieper onderzoek in de vroegste geschiedenis dezer natie, voor-

(97) De mij van eenen mijner vrienden te Jedo medegedeelde afbeeldingen, en korte beschrijving van dit volk, aan de Japanners bekend onder den naam *Orotsko-Zin*, komt in het algemeen zeer wel overeen met de berigten van LAPÉROUSE.

(98) LAPÉROUSE, l. c., tom. II, pag. 263.

voorstel, waaruit zich dan, bij eene vergelijking van dit volk met de boven beschrevene volksstammen, ondersteund door daadzaken uit de Japansche jaarboeken, eenige gegronde veronderstellingen en juiste gevolgtrekkingen zullen laten afleiden. Ook laat zich hier, uit de eerste sporen der beschaving van dit volk onder deszelfs vroegste regenten, één minder gedrongen overgang vinden tot het verkeer met andere natien, bij voorbeeld, de Koreërs, wier geschiedenis mij slechts in zoo verre bekend is, dat ik hen alleen voor diegenen durf houden, door welke Japan uit de duisternis van den natuurstaat is gerukt geworden.

Gering in getal leefden de bewoners der Japansche eilanden in eenvoudigheid en rust, door de mildheid van het klimaat en den weelderigen plantengroei meer en meer uit het noordelijk gedeelte derzelven naar het zuiden gelokt, waar de vruchtbare grond en de vischrijke zee de weinige behoeften dezer natuurmenschen in overvloed opleverden. Bij eene zamenleving in onderlinge vriendschap en hulpvaardigheid, bij eenen ruilhandel zonder belang, kende men geene behoeften.

De alles bezielende Zon, en de als het ware bij toerbeurten met haar over de menschen wakende Maan waren de verhevenste wezens hunner vereering, en wat dezen in het rijk der

na-

natuur ongewoons werkten, was voor deze natuurmenschen verheven en heilig. Het *Sabeismus* sproot, gepaard met het *Fetischismus*, uit de werken der natuur als zigtbare godheden voort. Deze godheden worden verondersteld aan de menschen dikwijls veel kwaad toe te brengen; zij roofden menschen en vernielden hunne werken de benaauwde verbeelding schilderde hen als veelhoofdige monsters af; het bevreesde huisgezin meende zich, door vrijwillige opoffering van één van deszelfs leden, op bepaalde tijden, van hunnen toorn en het aanhoudend ongemak te bevrijden; daar vielen menschenoffers (99); en vermits men zoo de mindere godheden dacht te kunnen bevredigen, offerde men ook aan de Zon, de Maan, enz.

Eene hut met eenig huisraad, (dikwijls slechts een hol), eene zelf vervaardigde boot, de noodige toestel voor de vischvangst, een boog met pijlen en koker, en een ligt gewaad uit boomschors (100) of dierenvellen waren tot het levensonderhoud noodzakelijke behoeften. Deze voor het gebruik het meest geschikt te maken, was het begin der konst; dezelve het doelmatigst en naar den wil der godheid te gebruiken, was de kindschheid van wetenschap en godsdienst.

Het

(99) Zie boven.

(100) De tegenwoordige nog alleen tot feestelijke kleederen verwerkte spint van den bast van *Dolichos hirsutus* (WILD).

Het waren heên en weêr verstrooid levende huisgezinnen, in wier boezem het aandenken aan de voorouders, voor zoo verre de overleveringen daarvan gewaagden, diep en heilig bewaard lag, hen op bepaalde tijden tot feestelijke herinneringen uitnoodigde, en hun leerde, de waardigste leden uit hun midden bij het overlijden zóó te behandelen en uit te rusten, dat zij weder in den kring der aan gene zijde van het graf levende vrienden konden worden opgenomen.

De onstuimige zee, waarmede zij meer en meer bekend en gemeenzaam werden, en waaraan zij zich gerustelijk toevertrouwden, wierp nu en dan schipbreukelingen van het eene eiland van dezen archipel onverwachts op het andere. Deze schipbreukelingen groeiden aan tot ontelbare huisgezinnen, en poogden de andere reeds vroeger hier gevestigde familien te verjagen. Zoo ontstonden twisten, oorlogen, enz.

Op dezelfde wijze werden schipbreukelingen van China en Korea, waar de beschaving des verstands en der zeden reeds diepere wortelen geschoten had, naar de kusten van Japan geslagen; doch dezen waren nimmer in zoo groote menigte, om bijzondere horden daar te stellen. Zij verloren zich veel meer ongemerkt onder de meer en meer toenemende bevolking dezer eilanden. Nogtans slopen, naarmate deze schipbreu-

ke-

kelingen als menschen van meer beschaving zich onder de overige bewoners vermengden, met hen ook ongemerkt vreemde zeden en gebruiken in, en betere begrippen omtrent het verkrijgen zoowel als het aanwenden der levensbehoeften, met meer gemak in de huisselijke inrigtingen.

Op deze hoogte van beschaving vinden wij onze Japanners vóór omtrent 2500 jaren, wanneer ZIN-MU-TEN-WOO, een tijdgenoot van den stichter van het Romeinsche rijk, onder zijne landgenooten één rijk vestigde, en zegepralend van het westen naar het oosten en noorden de Japansche eilanden doortrok.

Nog langen tijd na ZIN-MU werd het grootste gedeelte van *Nippon* en *Sikkokf* door een wild en onbeschaafd volk bewoond, en de jaarboeken der Japansche erfkeizers spreken dikwerf van oorlogen met oostelijke wilden, nog heden bekend onder den naam van *Asuma-Jebis* (101), en

(101) De Keizer KAI-KOO-TENOO zond zijnen zoon naar het oosten en noorden van *Nippon*, om het wilde volk aldaar te beteugelen, (110 jaren na CHRISTUS); en nog onder de regering des Japanschen Keizers HORIKA-WA-TENNOO, (1087 jaren na CHRISTUS), vocht de veldheer HATSI-MANTARO negen jaren lang in het landschap *Oosjuu* (hierdoor verstaat men het noordelijk *Nippon*), tegen de bovengemelde *Asuma-Jebis*. Buiten deze oorlogen meldt de Chronijk, vroeger en later, nog verscheidene worstelingen met de wilden; en nog op den huidigen dag noemt men de bewoners van *Jedo*, spottenderwijze, *Asuma-Jebis*.

en het dikwijls veranderen van de keizerlijke residentie bedoelt niets anders, als door nadere aanraking met de betere volksklassen, de ruwe zeden onder de oude bewoners van Japan meer en meer uit te roeijen (102.).

Reeds in de zesde eeuw stond Japan met Korea in een politiek verbond (103), en eenige eeuwen later ontstonden er ernstige oorlogen tusschen beide volken, welke tegen het jaar 249 na CHRISTUS, na het bouwen van grootere vaartuigen, meer algemeen werden, en het verkeer tusschen beide landen, in vredestijd zoowel als in oorlogstijd, legde ontegenzeggelijk den grond van alle beschaving in Japan. Uit bouwvallen wil men zelfs het verblijf van Koreische vorsten op Japan opmaken (104); en de verwoestende oorlogen tusschen de vorsten der drie voornaamste landen van het tegenwoordige Korea laten

(102) Bijna elke Keizer veranderde zijne residentie in vroegere tijden.

(103) In het 30ste jaar vóór CHRISTUS kwam een prins van Korea met groote geschenken naar de residentie van den Keizer SUININ TENNOO. *Beschrijving van Korea* door KEE-MURA-LIEMON, Jedo 1750.

(104) In het jaar 475 werd het vroeger in drie provincien gesplitste, en onder even zoo vele vorsten verdeelde Korea, namelijk *Korai*, *H' Juksai* en *Sinra*, tot een enkel koningrijk vereenigd, waarbij hevige oorlogen tusschen de bovengenoemde vorsten plaats grepen.

laten zulke gebeurtenissen wel als mogelijk denken.

Hier zou men nu een tafereel van de vroegere bewoners van Korea moeten ophangen, ter meer naauwkeurige aantooning van eene zeer waarschijnlijke verwantschap, zoowel met de oude Japanners als met de meer genoemde volken van het noordelijk gedeelte van dezen archipel, en het vaste land van Azie langs de rivier *Manko*. De Japansche geschiedenis gewaagt nimmer van hen, zonder de klaarblijkelijkste bewijzen eener reeds ver gevorderde beschaving. De geschiedenis der Koreërs zelve is mij slechts in zoo verre bekend, als dezelve de vroegste oorlogen met Japan tusschen de inlandsche vorsten, of met andere naburige landen verhaalt, en wel in eene taal, die altijd eerder het denkbeeld doet ontstaan van eenen hoogeren, dan van eenen lageren graad van beschaving van dezen Mongoolschen volksstam. Maar ook de beschaving dezer natie kwam uit China; en laat het zich niet denken, dat voor de eerste stralen der verlichting van het menschelijk verstand, de wilden dezer streken in het noordelijk gedeelte van Azie gevlugt zijn, de daar zelfs reeds met de woon gevestigde broeders noodzakende, langs de boven aangetoonde straat oostelijk en dan zuidelijk nieuwe woonplaatsen te zoeken, door welk verhuizen ligtelijk een volk van herders in visschers en jagers kon omgeschapen worden?

Het

Het tegenwoordige Korea (105) [*Korai*], hetwelk, zoo als gezegd is, bij deszelfs naauwe aanraking met China, het schrift, de godsdienst, de zeden en gebruiken, ja zelfs de taal van dit land meer dan eenige andere natie heeft aangenomen, levert ook heden nog blijken aan zich op van verscheidene aan de bewoners van andere naburige landen eigene teekens; bij voorbeeld, van de Sandanners de gelaatstrekken, het voedsel, veelal melk en ossenvleesch, wapens, bogen van buffelhorens gemaakt, geheel en al gelijkend naar die der Sandanners, vrijheid der vrouwen, vaartuigen gelijkend naar die welke in het noorden des archipels van Japan gebruikt worden, en waarschijnlijk nog vele andere ligt te onderkennen sporen, overgebleven van hun vroegst verkeer, en die bij nader onderzoek van het grootste gewigt, en de belangrijkste gevolgen zijn kunnen. Op kleeding en alle voorwerpen van weelde moet men hier in het geheel niet vertrouwen, om bewijsredenen daarop te bouwen; deze zijn bij de Koreërs waarschijnlijk van de Chinesche dynastie der HAN overgenomen (106), even als de hofkleeding der Japansche erfkeizers insgelijks uit China is ontleend ge-

wor-

---

(105) *Korai* wordt van de Chinezen *T'sjoo-zin* genaamd.
(106) M. MARTINUS, l. c. pag. 350.

worden, onder de regering der Chinesche keizers Sjun-Soo en Gen-Soo (107).

C. *Zijn de Japanners eene natie gesproten uit de vermenging van verscheidene Aziatische volksstammen.*

Deze vraag is reeds ter loops op de eene of andere plaats dezer verhandeling opgelost, wanneer men door dezelve de tegenwoordige bewoners van Japan bedoelt, waarvan ik gaarne toestem, dat omtrent het derde gedeelte door de menigvuldige aanraking met andere landen sedert Zin-Mu-Ten-Woo tot op Taiko, van het naburig Korea, en China, en alle die landen, tot welke hun scheepvaart zich uitstrekte, afstammen. Ook heb ik redenen, om te veronderstellen, dat de *Liu-Kiu*-eilanden grootendeels door Japanners zijn bevolkt geworden, en dat zelfs verscheidene eilanden in den stillen oceaan van uit Japan eene verandering hunner bevolking hebben bekomen, hetwelk niet overdreven zal schijnen, wanneer ik de duidelijkste kenteekenen eener bestaan hebbende gemeenschap tusschen de Japanners en zelfs de oude bewoners van Peru en Grenada, enz. aan-

(107) Omtrent 700 jaren na Christus.

aantoonen kan (108). Zoo hebben wij dan op deze wijze wederom gelukkig een lid der ketting gevonden, die niet alleen onze Japanners naauw met de Tartaarsche volksstammen van het noorden dezes archipels en het noord-oostelijke Azie vereenigt, maar die zelfs de bewoners der

(108) ALEX. VON HUMBOLDT zegt reeds: «La forme de gouvernement, que BOCHICO donna aux habitans de *Bogota*, » est très-rémarquable par l'analogie, qu'elle présente avec » les gouvernemens du Japon et du Tibet. Au Pérou les Incas réunissaient dans leurs personnes les deux pouvcirs, » séculier et ecclésiastique. Les fils du Soleil étaient, pour » ainsi dire, souverains et prêtres à la fois. »*Vue des Cordillères*, tome II, pag. 225. De benamingen der getallen bij de *Muijscas* geven eene nog treffender overeenstemming te kennen, en de Japanners willen zelfs in de deze getallen uitdrukkende karakters (*signes hiéroglyphiques*, HUMB.), eenige gelijkenis vinden.

BENAMING DER DAGEN.

	Bij de Muijscas.		*Bij de Japanners.*
De Eerste,	*Ata*	——	*Tsuitats.*
» Tweede,	*Bosca*	——	*Futska.*
» Derde,	*Mica*	——	*Mikka.*
» Vierde,	*Muihica*	——	*Jokka.*
» Vijfde,	*Hiska*	——	*Itska.*
» Zesde,	*Ja*	——	*Muika.*
» Zevende,	*Cuhupqua*	——	*Nanuka.*
» Achtste,	*Suhuza*	——	*Jooka.*
» Negende,	*Aca*	——	*Kokonoka.*
» Tiende,	*Ubehihika*	——	*Tooka.*
» Twintigste,	*Gueta*	——	*Hats'ka.*

der nieuwe wereld met die der oude nader schijnt te verbroederen; en hiermede is dus ook de laatste vraag: zijn de Japanners oorspronkelijke bewoners (*aborigines*)? genoegzaam afgedaan.

De Japansche taal staat niet eenzaam meer onder de Aziatische idiomen, en het gunstig voorgevoel van eenen ALEX. VAN HUMBOLDT, dat mogelijk nog overeenkomst van dezelve met eenige

---

Tsuitats wil zeggen: weder verschijning der maan (eerste kwartier); de overigen van 2 tot 10 zijn te zamen gesteld uit de zuivere oude Japansche grondgetallen met de syllabe *ka*, welke *dag* beteekent. *Huts'ka* wil zeggen: dag der vermindering der maan (*Hazui*). Eenige dezer benamingen gelijken ontegenzeggelijk op elkander; bij anderen laat eene gelijkheid zich meer of minder aantoonen, wanneer men in het oog houdt, dat de klanken van de klinkers *o* en *u* bij de Japanners, Koreërs en andere noordelijke volken van dezen archipel dikwijls onmerkbaar in elkander smelten, dat *h* dikwijls voor *f* staat, en dat beiden de plaats der *labiales* vervullen. Zoo kan, bij voorbeeld, uit *Tuts'ka*, *Hus'ka*, *Buts'ka*, *Bos'ka* geworden zijn, enz. Bij *muika* schijnt eene verwisseling vzn plaats geschied te zijn (*muts* is zeker zes bij de Japanners). Dit maakt ons ook opmerkzaam op het *Cuhupqua* en *Kokonoka* der Japanners. Ook kan ik hier aan den Heer ALEX. VON HUMBOLDT mededeelen dat zijne *pretresse* Aztique, geheel volgens het gebruik der tegenwoordige. Japanners, op hare knieen met een achteruitgezakt ligchaam rust, en dat hetgeen hij voor derzelver voeten heeft aangezien, de op de knieën steunende handen zijn, terwijl men de beide voeten met de toonen tegen elkander gekeerd (even als bij de Japanners) duidelijk aan de achterzijde van het bust erkennen kan.

eenige andere mogt opgespoord worden, is, ten minste volgens mijne overtuiging, vervuld, te meer, wanneer de uit de aangehaalde taalkundige bijdragen van Japan, Jezo en Korea openbaar gewordene onderlinge overeenstemmingen een gunstig oordeel mogten vinden bij eenige van onze dieper in de oostersche letterkunde ingewijde geleerden; en voornamelijk die van *Mantschoe Tattan*, vermeerderd met de nieuwste ontdekkingen van sommige alom bekende philologen met mijne breedvoerige *Epitome Linguae Japonicae* naauwkeurig mogten worden vergeleken.

De onmiskenbare sporen van de oude *Sintoo*-godsdienst op Japan, ook in het noordelijk gedeelte van Krafto reeds voor achttien jaren gevonden, een eiland, hetwelk door Japanners naauwelijks sedert veertig jaren is bezocht geworden, maken opmerkzaam op een verkeer, hetwelk tusschen onze tegenwoordige Japanners en deze noordelijke volken moet plaats gevonden hebben. Bij eene onderlinge vergelijking der zeden en gewoonten dezer volken bemerkt men zeer duidelijk eene verwantschap derzelven; gelijk de kunsten en wetenschappen der Japanners bij een naauwkeurig onderzoek van derzelver tegenwoordigen staat ontwijfelbaar eene overname derzelven van China, en wel in de latere tijden, aantoonen

toonen; en zal men derhalve niet met even veel waarschijnlijkheid durven aannemen, dat de bevolking der Japansche eilanden van het noorden gekomen zij, als het bewezen schijnt dat de beschaving des verstands en der zeden van het zuiden uitgegaan is.

Ik heb met opzet in deze verhandeling verscheidene, bij den eersten opslag dikwijls beuzelachtig schijnende daadzaken, aanmerkingen, ophelderingen en vragen laten invloeijen, om als steunpunten van meer belangrijke onderzoekingen en bewijzen van belangrijke stellingen te kunnen dienen; en het zijn voornamelijk de voortreffelijke werken van eenen Alex. von Humboldt, Klaproth, Malte-Brun, von Schlegel, Vater en andere geleerden, voor welke misschien in deze regels eenige gewenschte, tot hiertoe ontbrekende bewijsgronden zullen gevonden worden. Ik leg derhalve deze fragmenten in de handen dezer geleerden neder, herhaaldelijk verzoekende, deze op de eilanden van dezen archipel en langs de kusten der naburige landen zorgvuldig verzamelde bloemlezing met eenige toegevenheid te behandelen, en onder hunne veel vermogende bescherming te willen nemen.

EINDE.

ALGEMEENE BEPALINGEN GETROKKEN UIT EEN VERGELIJKEND ONDERZOEK VAN WOORDEN.		JAPAN.	MANTSCHOE-TATTAN.	JEZO.	KOREA.
De Woorden	dezer talen zijn zelden uit eene, meestal uit twee lettergrepen zamengesteld	Sendatte okië dete ottose-iwo tadsuneta Nuper in mare navigans phocam quæsivi	Koua nialmate oume tontehi poure seme fufculahapi Est mihi interdictum, ne hoc aliis patefaciam.	Ofunaki adsui kata rewa unewo istan Nuper in mare navigans phocam quæsivi	Dscepta jag'tsung juikadhaï kuururu dsadsasopnoi, Nuper in mare navigans phocam quæsivi.
De zelfstandige Naamwoorden	zijn zonder geslacht, worden menigvuldiger in het enkelvoudige dan in het meervoudige gebruikt; in het laatst gemeld getal worden de woorden herhaald of van eenige bijvoeging voorzien; de naamvallen worden meestal door een lettergrepige partikulæ gemaakt, aan het einde der woorden gevoegd, de tweede naamval of genitivus gaat altijd vooraf	Ame; cœlum; Hite, homo Hito-*hito*, homines; sive Hito-*koto*, quivis homo; *Ga*, (nom.); *no*, (gen.); *ni*, (dat.); *voo*, (accus.); *jooi*, (*voc*). *Hi–no* hikari, *Solis* radius *Utsukusi* onago, *pulchra* fœmina	Apka, cœlum; hehe, fœmina Hehe-Si, fœminæ *J*, sive *ni* (gen.); *de* (dat.); *be* (accus.); *tshi* (abl.); *Apka-i* etchen., cœli dominus *Sain*–hehe, bona fœmina	Kikita, cælum; sisjam, homo Heroki, piscis ac piscis *Ta*, (dat.); *ne* vel *be*, (accus.); *Kari*, (ablat.); *Koro*, (gen.); *Tsisi* kots, *domi* curia *Jupuke* asjuru, seditio vehemens	Hanal, cœlum; savam, homo. Savam *mata*, homo, quivis. *J* (dat.); *ru* (accus.); *isja* (abl.); *Hai*–nanta, *Solis* radius. Koon keetsip, pulchra fœmina.
De bijvoegelijke Naamwoorden	maken den vergelijkenden trap door het aanhangen eener particula aan het einde van het naamwoord of het voornaamwoord, beteekenende *dan*; den overtreffenden trap door het voorzetten van zekere particula, beteekenende even veel, als het bijwoord *Zeer*	Kono-tsjawan–wa kono jovi futoi Hæc patera hoc poculo major Fusi–no Jama–ga *itsi* takai Fusi mons, *per quam* altus	Mantchoe kisoun nikan kisoun *tehi* teha Mantschu lingua illa chinensium facilior Ere nialma *oumesi* ketonken Hic homo *per quam* eruditus	Tanbe *kari* horokasju Hac re facilior ?	Ji poai jecisja ii ts'oosa Kak'ta. Hæc patera hoc poculo major. Ji San idseeir nopta. Hic mons *perquam* altus.
De Talwoorden.	zijn als grondgetallen oorspronkelijke woorden van Een tot Tien, ook Twentig is oorspronkelijk behalven bij de Koreers, wier getallen van Chineeschen afkomst zijn; verder honderd duizend enz. uitgezonderd bij de Jezoërs Zij zijn zamengestelde woorden van elf tot negentien enz. in het oude Japansche en het Jezoische zijn de zamenstellingen breedvoeriger	Hitots, 1; flats, 2; mits, 3; jots, 4; itsuts, 5, Too, 10; hatats, 20; momo, 100 Tsi, duizend Too *mata* hitots, too *mata* flats, 12 Hatats *mata* itsuts, 25; mu–sozi, 60	Emou, 1; tehouo, 2; itan, 3; fouin, 4 Souhteha, 5; tsouan, 10; orin, 20 Tangou, 100; Mingan, 1000 Tsouan emou, 11; tsouan tehour, 12 Orin sounteha, 25; Ning–tehou, 60	S'nepp, 1; tsupp, 2; repp, 3; inepp, 4 Asikarepp, 5; n'ambe, 10; hots, 20 Asikini hots, 100; id est verbat 5 et 20 Sinepp *ikasima* (adde) wanbe, 11; tsutsupp ikasima wanbe, 12; asikirepp ikasima hots, 25; re–hots, 60	Jur, 1; i, 2; san, 3; sa, 4; o, 5. Sjiib, 10; J-sjiib, 20; Paik, 100. Tseen, 1000. Sjiib' Jiir, 11; Sjiib'–i, 12. J–sjiib–o, 25; Nuiuh-sjiib, 60.
De Voornaamwoorden	De persoonlijke zijn een of meer lettergrepige woorden, maken in het Japansche en Koreische een verschil van rang (teekens van fijner Zeden) en de derde perzoon is dikwijls omschreven De bezittelijke worden door het aanhangen der eindiging van den genitivus gemaakt en staan altijd voor het zelfstandig naamwoord	Wataks, sive mare, ego; anata, sive omaë, tu Kare, sive ano *hito*, ille; wataks domo, sive warera, nos; anatagata sive omaëgata, vos; karera sive anohitotats, illi Wataks–*no*, meus; anata–*no*, tuus *Wataksno* atama, caput *meum*	Pi, ego; Si, tu; i, ille Pe, nos; Soue, vos; Tehe, illi Mi*ni*, meus; Si–*ni*, tuus *Mi–ni* morin, equus *meus*	Ku, ego; i, tu; iki *sangur*, *ille*; tangur, hic Ink'jutan, vos; inkianguru, illi? Ku*koro*, meus; *ikoro*, tuus *Ikoro*, kotan, domicilium	Nai, ego; dsanei, tu; dsee saram, ille. Unrituung', nos; nunhoitug', vos; dsee-nom, ille. Kogu, tu; (ad superiores) dui sive kuu-dui (ad inferior). Na–*i*, meus; Kog'*i*, tuus. *Nai* tsip', domus mea; *kog'i* marii, equus tuus.
De Werkwoorden.	zijn dadelijk of werkend en hebben drie tijden door verlenging van den uitgang gemaakt. *a*. de tegenwoordige; *b*. de verleedene, doorgaands met den uitgang *a* *c*. de toekomende tijd, uitgedrukt door verlenging van den tegenwoordigen tijd zijn lijdende, en hebben insgelijks drie tijden, door verlenging der uitgangen gemaakt, die dikwijls bijzonders een *lijden* aantoonende hulpwoorden te zijn schijnen, namentlijk bij de Jzoërs het woord *Aniki* De gebietende onderscheiden zich door kortheid des uitgangs, met bijzonderen nadruk staat bij de Jezoërs het voornaamwoord voor de onbepaalde wijze De onbepaalde wijze is, uitgezondert bij de Mantschoe, gelijk aan het præsens indicativi. De verbindende wijze wordt gemaakt door achtervoeging van de particula, die dezelve regeert De Negatien (ontkenningen) worden aan het einde der werkwoorden aangehangen, en veroorzaken dikwijls eene verandering in de vervoeging De hulpwerkwoorden worden niet dikwijls bij het vervoegen der werkwoorden gebruikt, hebben dezelfde vervoeging als andere werkwoorden; de onpersoonlijke werkwoorden komen zelden voor, en de bij ons gebrukelijke worden omschreven	Utsu, verbero Utsi*ta*, (præterit.) Uts*ou*, (futur.) Uta*vuru*, verberor Uta*veta*, (præterit.) Uta*veu*, (futur.) Uts*e*, verbera Uta*vero*, verberate Uts*u*, verberare Wataks–ga sove–wo, miru joni Ut ipse *videam* Uta*nu*, non verbero; utanu *teatta* Uta*venu*, non verberor; uta*venu teatta*, (præterit) Aru, esse; arita, (præterit.); aroo, (futur.) Ame–ga *furu*, pluit; verbat. pluria decidit Kami–no riga *naru*, intonat	Houl*ampi*, lego; Kousou*rembi*, dico Houlaha, (præterit.) Houlara, (futur.) Houla*pumpi*, legor ? ? Hou*la*, lege; Kousure, dic ? Houla*me*, legere Kenetehi, tetentere *Quamois* cam Houla*haku* sive houlara*kounque*, non legi Queilche *akou* sive oueilere *kungue*, non feci; *Si*, sive pimpi, esse, pi*he*; præterit.; pisire, futur. ? ?	Sitaiki, verbero Sitaiki–*wa*, (præterit.) Sitaiki–*rusjui*, (futur.) Sitaiki–*aniki*, verberor Sitaiki *ank'wa*, (præterit.) Sitai *anki* annangora, (futur.) J, (tu) sitajki, verbera! hokure, veni! J–sitaiki anki, verberate. Sitaiki, verberare; Iku, bibere Anhene, ant*siki*; Sit, erit; ? ? An, esse; anna, præterit.; *anankora*, futur. Asi, factum est, apto, *asi*, pluit, (verb., pluvia facta est. Kanna, kamui *fumi*, intonat (Deus)	Tsjidsja, verbero; dsuukiru, interficio. Tsjinta, (præterit). Tsjin. (futur). Tsjid*p'noi*? verberor; Dsuuk*unonii*, interficior. Tsjirinta (praeterit.); dsuuk*unonta*, praeterit. Tsjirintos (futur.) dsuukon*onkapo* (futur.) Tsjra, verbera! Tsjits 'kaihara? verberate. Tsjiidsja, verberare; dsuukiru, interficere. Ponontos *'haja*. *Ut* videam. Tsji, dsji ani hawo, verbat. verberare noli. Tsji, dsji ani *hajaats'oo*; *(praet.)* Tsji-dsjii *anikapo*, *(fut.)* Its 'samnai, esse; its 'somnoita, fuisse; itsurtots 'haja, fut. Pjii *kowo*, pluit (pluvia fit). Pfeck njak suroi *haja*, tonitru sonus fit.
De Voorzetsels.	staan in alle gevallen aan het einde der woorden, op welke zij betrekking hebben, zonder eene verandering in dezelve voorttebrengen	*Ni*, ad; *to*, eum; *nicote*, quia; *jooni*, ut Jokka *maeni* wataks-wa desi-*to*, jama*ni* juita Quatuor *ante* dies cum discipulis in montem ascendi	Tabame, si, tetentere, quia Kenetehi *tetentere* *Quamois* eam,	Ani, cum, kusju, propter; Jakka, quamvis Tanbe *kusju*, tsib*ani* adsui *kata* Propter hanc rem, cum nave, in mare	Katsiko, eum, kitstei, ad; iribani, quia. Pai–ro, Cum nave.

ANMERKING. De bouwstoffen tot deze tafel zijn genomen, tot aanwijzing *der Japansche taal* uit mijn Epitome linguæ Japonicæ; *der Mantschoetaal* woordelijk uit de in de gedenkschriften der Missinairs te PEKIN (Memoires concernants etc. etc. Tom. XIII, pag. 39 – 73 ingeslachte Grammatica dezer taal. De *Jezo* of *Aino-taal* heb ik gedurende mijn verblijf te JEDO met den meer genoemden waardigen MOHAMI TOKNAI bewerkt; *de Koreische taal* heb ik door eenen kundigen Ambtenaar des Vorsten van Ttusima, die wel jaren als Tolk op Korea heeft gediend, doen onderzoeken; mij ook zelf met Koreers daarover onderhouden. De Japansche en Jezo woorden zijn getrouw naar het schrijf en taalgebruik der Japaners, en de Koreischen naar eenen sluitel tot het Koreische schrift nedergeschreven. De *schrijver* daagt alle Philologen en Reizigers tot eene strenge toetsing, verbeteringen, en aanvulling der met willen opengelatene plaatsen dezer Tafel uit.

	CHINA. Karakter.	CHINA. Chin. Klank.	CHINA. Jap. Klank.	KOREA.	MANTSCHU en SANDAN.	KRAFTO en JEZO.	JAPAN.	LIUKIU.
Zon.		Zi.	Zits Nitsi.	Hai.	Ton.	Pekrets'upp.	Hi.	Wodeta.
Maan.		E.	Gets'. G'wats'.	Tar.	Bi.	Kunnetsupp.. Antsikarotsupp.	Tsuki.	Otsuki.
Ster.		Suin.	So. S'joot	Pjoor (Pjeer).		Notsu. Rupp. Keda.	Hosi.	
Hemel.		Ten.	Ton.	Hanal. Han'l.		Rikita.	Ten. Ame.	
Aarde.		Dei.	Tsi.	Tabii.		Sirika. Toi.	Tsi. Tsutsi.	
Vuur.		Hoo.	K'wa.	Pjuur.		Abe Unsibo.	Hi.	Omats
Water.		S'jui.	Sui.	M'juur.		Wakka. Be.	Mis. Mits'.	Ohei.
Regen.		Ji.	U.	P'ji.		Apt Ruanbe. Beni. Uweni.	Ame.	
Wind.		Fon.	Fuu.	Pavam.		Reira.	Kaze.	
Lucht.		Kii? Kon.	Ki.	Kogtsjüüg.		Haari.	Kii.	
Jaar.		Sui.	Den Nen.	N'jeon. Hai.		Tauba?	Nosi Ten.	
Berg.		San.	Sen. San.	Moï.		Kimita Kimoro.	Jama.	
Veld.		Jee.	Ja.	Tsjuur.		Nupuka.	Noo. Nu.	
Hoogte.		K'óo.	Koo.	Nopuhn.		Rii. (adject.)	Takasa.	
De Zee.		Hai.	Kai.	Patag.	Namo.	Apui. Rur. Adsui.	Wumi Watadsumi.	
Het Meer.		Uu.	Ko-	Konjüü.		Hakka. (Water.)	Mizuwumi.	
Rivier.		Tsen.	Sen.	Nai.		Bets'.	Kawa Kaba.	
Boom.		Zii. Mo.	S'ju.	Namo.		Ni.	Ki.	
Bosch.		Rin. Sin.	Rin.	Suuspuhr.		Teigur.	Hajasi.	
Boombast.		Mobii.	Bok-hi Moku-hi.	Kospiib.		Nigafukar..	Kinokawa.	
Steen.		D'si.	Seki. S'jak.	Tor.		S'juma.	Is.	
Rots.		Gan.	Gan.	Pahoi.		Gupune.	Iwa. Iha.	
Plant.		D'si-uwe.	S'jok.	Pjuubr.		Kina?	Uieki. Uweki.	
Visch.		Ji.	K'jo.	Kokji.		Tsiets.	Uwo.	
Vogel.		T'joo.	Ts'joo.	Sai.		Tsikaf.	Tori.	
Gans.		En.	Gan.	Kooijuna.		Basikuro.	Ga. Kavi.	
Brood.		Sjoo-Pin.	Sjoo-hei.				Pan.	
Voedsel.		Dsi-uje.	Sjok'-mots.	Sjig-mur.			Je. Kuimono.	
Vleesch.		Ds'jo.	Nik' !	Njuuk.		Kam.	Nik' Sisi.	
Been.		Ko. Kohe.	Kots.	Kor.		Bone.	Hone.	
Bloed.		Hijo.	Kets !	Pjui.		Kem. Kemi.	Tsi.	
Zwijn.		Kja-tsi. Den.	Kats'jo.	Tolatsji.		Jouk.	Buta.	
Hond.		Ken.	Ken.	Kai.		Sita. Seta. Hek'.	In.	
Boot.		Tsju.	Sjuu.	Pai.		Tsib.	Fune.	
Huis.		Kijoe.	Koe Ja.	Tsjib.		Tsitze. Guts-ja Kover.	Je.	
Mensch,		Zin.	Zin.	Savam.		Sisijam.	Hito.	
Man.		Nan.	Dan.	Sanahai.		Okhai.	Wonoko.	Okoga.
Vrouw.		Nii.	Z'jo.	Kjoodsjib. Kjeedsjib.		Menoko.	Wonna Omina.	Oinago.
Vader.		Füü.	Fuu. Ha.	Puh.		Hanbe. Mits. Ats'ja.	Totewoja. Tsitsi.	Somai.
Moeder.		Muu.	Bo. Mo.	Mo.		Habo,	Itahaja. Jtaha.	Anma,
Zoon.		Nantsuu,	Soknan. Sjokutan.	Namsa.		Jarbe Okkaihekats.	Wotokonoko. Wolodoi.	
Broeder.		Hiondai.	Koitei. Kjodei.	Hoogdsjoo.		Iriwaki.	Kimoodai. Anioto,	
Zuster.		Tsui oudste. Mui jongste.	Sibai. Simai.	Masnüuooi, oudste. Aanüüooi, jongste.		Tsuresi Kutsresipo.	Wonagono Kimoodai. Ane, Imoto.	
Kind.		Tsüü.	Zi. Ni.	D'sa sjiik.		Woipakarisjak. Jairanbetets' Boo.	Ko.	
Hoofd.		Deu.	Too. Dsu.	Marii.		Bake.	Atama. Kasira.	
Oog.		Mo.	Gan. Gen.	Nuun.		Siki.	Me. Manako.	

	CHINA. Karakter.	CHINA. Chin. Klank.	CHINA. Jap. Klank.	KOREA.	MANTSCHU en SANDAN.	KRAFTO en JEZO.	JAPAN.	LIUKIU.
Nek.			Koi. Kjoo.	Mok.		Sjaba.	Kubi.	
Jong.		Sje.	Zels. Zolsi.	H'jooi.		Barunbe. Au.	Sita.	
Tand.		Tsuir.	Si. Si.	Njii.		Imaki.	Ha.	
Hand.		S'ju.	S'ju. Si.	Son.		Teke. Teki.	Te.	
Oor.		Zi. Ni.	Zi. Ni.	Kuji.		Kisijara.	Mini.	
Buik.		Too.	Tuk.	Pai.		Hn	Hara.	
Voet.		Tsuwo.	Sjok. Sok.	Pjat.		Kema. Tsikiri.	Asi.	
Voorhoofd.			Gak.	Nima.			Hitai.	
Baard.		Tsuwu. (knevel. Sui.	S'ju.	Narassji.			Kutsibige.	
Swart.		He.	Kok'.	Koomjuun.		Kune.	Kuro.	
Wit.		Be.	Hak'. B'jak.	Hunin.		Retar. Tetar.	Siro.	
Rood.		Hii.	Seki. S'jak.	Puhrkun.		Fure.	Aka.	
Liefde.		Ai.	Aisjoo. Aiz'joo.	Sarag.		Komebur.	Itsukusimi.	
Smart.		Bin.	Tsuu.	Aspuhř.		Hasjasja.	Itami. Itahari.	
God.		D'sin.	Sin. Zin.	S'jin.		Kamui.	Kami.	Hotoke kanus nuddoo God. Kame Kanus. sintoo God.
Heer.		Kin.	Kin- Kun.	Kun.		Nisipa.	Kimi.	
Eeten.		Dsuu.	S'jok'.	Mook'juur.		The, eeten. Ik, drinken.	Kuu. Tabura.	
Slapen.		Mui.	Sui.	Nuupooh.		Hisiju.	Newuu.	
Lagchen.		S'jao.	S'joo.	Uus'junoo.			Warau.	
Weenen.		Ri.	Tei.	Uuwo.		Tsisi.	Naku.	
Leven.		Wo.	Kwats.	Savasta.		Hekku. Hoojur.	Ikiru.	
Sterven.		Sun.	Si.	Dsuu-Kjuur.			Sinur.	
Ik.		Goo.	Go of Ga.	Nai.		Ku. Kuani. Kani.	Wataks. Ware.	
Gij.		Dsii.	Hi.	Koga, ad superior. Dui, ad inferior.		J. Jani. Ats'ja.	Anata. Omaï.	
Hij.		Budsin.	S'jo.	Dsjooi savam. Dsjeei savam.		Ikisangur (ille) Tanguru (hic).	Kare, of Anohito.	
Wij.		Gowo-ten.	Gohai.	Uuritsjung.			Wataksdomo. Warera.	
Gijlieden.		Dsii-ten.	Hihai.	Nunhoitug.		Inkianguru. Inkjiutan.	Anatagata, of Omaegata.	
Zij.		Bii-ten.	Sjohai.	Dsjooi-nom. Dsjeei-nom.		Inkianguru.	Karera of Anihitotats.	
Ja.		Ta.	Tak.	Tab'.		Jise. Jose.	Hei.	
Neen.		Fujo. Uu (niet).	Hi.	Anij.		Kotsjan.	I'ja.	
Een.		I.	Its.	Jiir.	Womoo.	Sinepp.	Hitots. Its.	
Twee.		Run.	Zi.	I.	Sjuwo.	Tsupp.	Tsats. Ni.	
Drie.		San.	San.	Sam.	Tsappo of Irao.	Repp.	Mits. san.	
Vier.		Suu.	Si.	Sa.	Weraa of Puni.	Inepp.	Jots? si.	
Vijf.		Wuu.	K'jo	O.	Pudsja.	Asikinepp. Asikine.	Isuts. Go.	
Zes.		Ko.	Rik.	Ninuk.	Iokuu of of Nungu.	Iwanbe. Iwan.	Muts'. Lok'.	
Zeven.		Tsui.	Sits.	Tsjiir.	Nata.	Aruwanbe. Ar'wan.	Nanats. sits.	
Acht.		Pa.	Hats.	Pahr.	Hari of Sjakupo.	Tsubesjambe. Tsubesi.	Jats. Hats.	
Negen.		K'ju.	K'juu.	Ku.	Horei of Fuijn.	Sinepsjanbe. Sinebise.	Hokonots Ku.	
Tien.		Dsi.	Siun.	Sjiib.	Z'jaa of Buwaa.	Wanbe. Wanak'i.	Too. Z'ju.	
Vijftien.		Dsi-wuu.	S'juukjo.	Sjiibo.		Asikino ika. Sima wanbe.	sjugo. Toomata itsuts.	
Twintig.		Run-dsi.	Zis'juu.	J. Sjieb.		Hots.	Ni sju of Hatats.	
Vijftig.		Wuu-dsi.	K'josjuu.	O. Sjiib.		Wanbe ire hots. 10 – 5o.	Go-sju. Its-sozi.	
Honderd.		So.	Hak.	Paik.		Asikine h ots. 5 x 20.	H'jak, of Momo.	
Duizend.		Tsen.	Sen.	Tsoon. Tseen,		Asikine sine wane hots 5 X 10 X 5o.	sen, of Tsi.	
Tienduizend.		Wan.	Man.	Man.			Man.	

BESCHRIJVING

DER

KOKOS-

OF

KEELING-EILANDEN,

DOOR

A. van der Jagt.

Voorheen Zee-Officier.

BESCHRIJVING

DER

KOKOS-

OF

KEELING-EILANDEN.(*)

De *Kokos-* of *Keeling-Eilanden*, waarschijnlijk ontdekt in het jaar 1689 door den Engelschen kapitein KEELING, van waar dan ook die naam ontleend is, zijn niet zeer belangrijk, zoo min wegens derzelver uiterlijke gedaante, als om de natuurlijke voortbrengselen daarvan. Zij zijn twee en dertig in getal, als: *Noord* of *Horsburgh*, *Direction*, *Press*, *Prison*, *Rice*, *Button no. 1*, *Alison*, *Button no. 2*, *Ross*, *Button no. 3*, *Stewards-Groupe*, *Armstrong-Eiland*, *Fairbridge*, *Goat*, *Two-Tree*, *Pool*, *Schott*. *Demming* of *Grave*, *East-Keeling*, *West-Keeling*, *South*

(*) Ontleend uit een rapport aan het Neerl.-Ind. Gouvernement, dd. Dec. 1829.

South en *West* of *Hare.* Deze eilanden worden zóó door den heer Ross genoemd, terwijl de zes overigen nog geen' naam ontvangen hebben.

Het *Noord-* of *Horsburgh*-Eiland, dat het best en het meest bebouwde is, heeft eene lengte van nagenoeg $\frac{1}{2}$ Holl. mijl, en $\frac{1}{16}$ breedte; de grond is koraalzand met steenen, met een voet aarde overdekt. De Inlanders noemen dit *Tanah-poetie* of *Passir.* Het is grootendeels beplant met kokos- of klapperboomen; ook vindt men hier eene soort van hout, onder de Inlanders genaamd *Kaijoe-ampel*, *Kaijoe-korongang*, en *Kaijoe-bessie.* Eerstgemelde groeit hoog, is zeer zacht, en tot niets bruikbaar, zelfs niet tot brandhout; de tweede, welke echter niet in zulk eene groote hoeveelheid te vinden is, is hard, en de heer Ross gebruikt het voor chaloep-knieën, waarvoor men dit hout zeer goed kan bezigen; de laatste is eene soort van *Yzerhout.*

Aan de noord-oostzijde vindt men eene waterput; doch dit water is ziltig, en daalt en rijst met eb en vloed. Dit eiland, waarop eenige menschen van den heer Hare zijn, is door hen beplant met pompoenen of *laboe*, turksche tarwe of *djagong*, watermeloenen, tabak, bananen, zuikerriet, Spaansche peper of *tjabe*, *katjang*, kurkema of *koening*, en aardappelen; de vier eerstgemelde vruchten komen zeer goed en welig

voort,

voort, en worden er in overvloed gevonden; doch de overigen groeijen niet zoo voordeelig. Men wil, dat de oorzaak hiervan zij, dat de grond te veel zoutdeelen in zich bevat.

Direction-Eiland, of onder de Inlanders genaamd *Poeloe-tiekoes*, beslaat eene lengte van $\frac{1}{3}$ Holl. mijl, en $\frac{1}{16}$ breedte; de grond en de voortbrengselen daarvan zijn dezelfden, als op het *Noord*- of *Horsburgh*-Eiland. Aan de zuidzijde van hetzelve vindt men twee waterwellen; doch het water is niet drinkbaar. Door de menigvuldige rotten, die zich op dit eiland ophouden, wordt alles, wat dáár aangeplant wordt, door die beesten vernield.

Press-Eiland is slechts een zandbank, waarop eenige huizen of schuren door den heer Hare opgerigt zijn, waar de voorraad van rijst en andere provisien geborgen worden. Hetzelve is ongeveer 150 voet lang, en 100 voet breed.

Prison-Eiland is een niets beduidend zandbankje, omtrent 25 voet lang, waarop door den heer Hare een huisje is geplaatst, zoo men zegt, om zijne menschen, die eenig kwaad bedreven hebben, daarin op te sluiten.

Rice- of *Rijst*-Eiland heeft dezen naam ontleend, doordien de heer Hare, bij zijne aankomst op de Kokos-Eilanden met het schip de *Hippomenes*, aldáár de rijst het eerst heeft ontscheept; ook wel is het onder de Inlanders genaamd *Poeloe Toean*. Het is het kleinste, doch het hoogste der

Kokos-

Kokos-Eilanden, slechts een zandheuvel, omtrent 20 voet boven de oppervlakte der zee gelegen, beplant met 25 klapperboomen; het beslaat een omtrek van 250 voet, en loopt aan alle kanten steil in zee af. Op den top van dezen zandheuvel woont de heer HARE in eene armoedige woning, te zamen gesteld van houten steilen van klapperboomen, waarop hetzelve rust, en met bladeren van die boomen overdekt, ter hoogte van ongeveer 10 voet, en rondom het huis een palissadering omtrent 12 voet hoog. Van binnen bevat het niets dan eene tafel, een rustbank en drie stoelen. Vroeger heeft de heer HARE het *Ross*-Eiland bewoond; dan sedert een groot jaar heeft hij dit eiland tot zijn verblijf gekozen en heeft het sedert dien tijd niet verlaten. Hij doet zich door de vrouwen van zijn serail, die onder het huis geplaatst zijn, bedienen. Het is aan niemand van zijne volgelingen geoorloofd, zonder zijne voorkennis, dit eiland te bezoeken, als alleen aan den heer OGELVY, die het opzigt heeft over het volk, en des avonds zich weder op het naast gelegen *Direction*-Eiland moet verwijderen.

Het *Alison*-Eiland beslaat eene lengte van $\frac{1}{24}$ Holl. mijl, en $\frac{1}{16}$ breedte, levert niets anders op dan klapper- of kokosnoten. Men vindt aan den noordkant van dit eiland eene waterput, doch ook, even als op *Noord*-Eiland, brak;

overi-

overigens vindt men er overvloed van *djagong* of turksche tarwe.

De drie *Button*-Eilanden leveren niets op, en komen met het *Prison*-Eiland overeen.

Op het *Ross*-Eiland, dat $\frac{1}{3}$ Holl. mijl lang, en $\frac{1}{16}$ breed is, vindt men bijna niets dan klappers; het hout, hetwelk men dààr vindt, is *Kaijoe-ampel* en *Kaijoe-waroe*, en eene soort van geel hout, hetwelk men tot steilen van huizen gebruikt, en onder de Inlanders genaamd wordt *Kaijoe-hoeroeng*. Op dit eiland staan eenige niets beduidende hutjes, en men vindt aldáár geplaatst onder eene loots eene oliepers, door den heer HARE uit Engeland ontboden, en met het schip de *Hippomenes* aangebragt, die door de vrouwen wordt bewerkt. Voordat men tot de persing overgaat, wordt het vleezige van de kokosnoot geraspt, daarna in de zon gedroogd, vervolgens in eenen stroozak gelegd en geperst. Deze olie is zeer goed van smaak en helder, terwijl men uit 10 à 15 klappers, naardat dezelve groot zijn, slechts één flesch olie maken kan. De vrouwen zijn verpligt dagelijks 36 flesschen aan te maken, die door den heer HARE voor zijn gebruik opgezameld worden. Met het schip *Borneo* heeft hij eenige leggers olie naar Engeland opgezonden.

Stewards-Groupe levert niets op dan klappernoten, en een weinig *Kaijoe-ampel.*

Het

Het Eiland *Fairbridge* levert buiten de kokosnoten eene soort van gewas op, onder de Inlanders genaamd *Pandanas* of *Kuira*; hiervan worden door de Inlandsche bedienden van de heeren Hare en Ross allerlei soort van mandjes en slaapmatjes of *tikars* vervaardigd.

De Eilanden *Goat*, *Two-Tree*, *Pool*, *West-Keeling*, *Oost-Keeling*, *South*, *Grave* of *Demming*. Op de eerste vijf daarvan wordt niets anders dan klappers gevonden, en het laatste, alwáár de moeder van mevrouw Ross ligt begraven, en waaraan alzoo de heer Ross den naam van *Graf-* of *Demming*-Eiland heeft gegeven, levert niets dan laag kreupelhout op.

Schott-Eiland, omtrent 1 Holl. mijl lang, en $\frac{1}{16}$ breed, wordt bewoond door den heer Ross, met zijne echtgenoote en zes kinderen, waarvan 4 jongens en 2 meisjes, benevens eene jufvrouw van gezelschap. Dit etablissement noemt hij *New-Selma-Settlement*. De bevolking buiten zijne familie bestaat uit niet meer dan 13 zielen, als: een scheepstimmerman, zes Engelsche matrozen, drie Javaansche timmerlieden, en een kok, eene vrouw en een kind. Zes der Europesche inwoners zijn afkomstig van het schip *Borneo*, en één van de Engelsche brik genaamd *Sir Francis Nicolaas Burton*, die in den nacht van den 15den December 1826, door eene misgissing van 160 Eng. mijlen, op den zuid-hoek van het *West-*

of

of *Hare*-Eiland is verongelukt. Dit vaartuig was den 14den Julij 1826 uit London gezeild, en bestemd naar Calcutta. De Europeanen houden zich bezig met het aanmaken van ligt touwwerk voor de schoener van den heer Ross, anderen met het bouwen van kleine huisjes, en het kappen van klapperboomen, terwijl de Javanen bezig zijn, om zijn planken huis in orde te brengen. Het huis, dat door den heer Ross voor een gedeelte wordt bewoond, is grootendeels zamengesteld uit hout, dat door de zee is aangespoeld, en door de bewoners verzameld, (somwijlen heeft men groote stammen, onder anderen Cederhout, zeer waarschijnlijk van Nieuw-Holland, hier gevonden) en van planken met de schoener *Molukko* van Singapoere aangebragt. Hetzelve is luchtig en zeer eenvoudig. Eene galerij loopt rondom het huis, waarin van binnen slechts eene vierkante zitplaats is. De galerij, waarin men eenige kotten, kooijen of hangmatten ziet hangen, wordt tot eene algemeene slaapkamer gebezigd. Het meubilaire is niet belangrijk; twee rustbanken, eenige stoelen en tafels is al hetgeen men er vindt.

In de nabijheid van gemeld etablissement vindt men onderscheidene andere kleine, van klapperboomen opgerigte huisjes of hutjes; het eene dient voor eene smederij, het andere voor eene werk-

werkplaats voor de timmerlieden, en in een derde vindt men eenen zeer goeden draaibank. Ook heb ik daar gezien eene oliepers, echter te klein om van eenig nut te kunnen zijn. Ook bezit de heer Ross eene goede zeilchaloep, een platboomd vaartuig, om de schepen van water te voorzien, een vlerkschuitje om te visschen, en eene opgeboeide barkas, tot een schoener vervaardigd, groot 25 tonnen, om in tijd van nood rijst van Java te halen. Dan, zoo als ik zijdelings onderrigt ben geworden, schijnt de heer Ross bevreesd te zijn, dit vaartuig te zenden, en wel omdat hij niet ongegrond veronderstelt, dat men een zoodanig vaartuig, van geen papier voorzien, verbeurd zoude verklaren.

Op dit Eiland vindt men eene menigte van klapperboomen, *Kaijoe-ampel* en *Kaijoe-pandanas.* De heer Ross heeft zich eene onbegrijpelijke moeite gegeven, om met het weinige volk, dat hij heeft, den grond te verbeteren. Daartoe heeft hij klapperboomen-bladeren verzameld en verbrand, vermengd met zand, en hiermede heeft hij eene soort van moestuin aangelegd, waarin men vindt *djagong*, pompoenen, watermeloenen, bananen, die er zeer goed voortkomen, erwten, kool, aardappelen, bieten, rapen of knollen, pieterselie, tabak, eenige vruchten, als chinas-appelen, *manga*, ananassen, *papaja*, granaat-appelen of *delima*, *koudoe*, moerbe-

bezien, suikerriet, vijgen, en een *djarak* - boom. Echter komen deze laatsten niet zeer welig voort; de oorzaak hiervan schrijft men toe aan den te droogen grond, en aan de stijve Z. O. winden, die aldaar waaijen. Men vindt dáár eene vrucht, onder de Inlanders genaamd *kalade*; van deze maakte men *Arrow - root*, doch zoo weinig, dat het niet noemenswaardig is.

Op dit Eiland vindt men twee waterwellen, het eenig goede drinkwater; en hieruit zoude men wel 20 schepen kunnen voorzien; dit gaat echter met moeite gepaard, omdat *Nieuw-Selma* omtrent 1¾ Holl. mijl verwijderd is van de plaats, waar de schepen geankerd liggen.

De heer JOHN ROSS, die zich hier neêrgezet heeft, was bij mijne komst op deze eilanden niet aanwezig, maar voor eenen korten tijd, in plaats van zijnen zieken broeder, naar Bourbon gestevend.

West- of *Hare*-Eiland, het grootste van alle deze eilanden, beslaat eene uitgestrektheid van omtrent 1¾ Holl. mijl lengte, en $\frac{1}{16}$ het breedste gedeelte; het is geheel bewassen met klapperboomen, en hier en daar met *Kaijoe - ampel* - boomen beplant. Aan de noordzijde vindt men eene waterwel; doch het komt mij voor niet zoo goed te zijn, als dat, hetwelk op *Nieuw-Selma* gevonden wordt. Vroeger is dit Eiland door eenige menschen van den heer HARE bewoond geweest, die met de verhuizing van daar eenige varkens en kippen hebben achtergelaten; welke

dáár

dààr zeer zijn vermenigvuldigd, en, ofschoon met veel moeite, te verkrijgen zijn.

De zes overige Eilanden zijn van zoo weinig belang, dat zij in geene aanmerking kunnen komen. Zij zijn allen digt bewassen met klapperboomen, en liggen aan den zeekant hooger dan in de baai; en ik heb opgemerkt, dat de kokosboomen, die aan strand staan, betere en grootere vruchten dragen, dan die op het midden van het eiland gevonden worden Welligt dat door de zware brandingen deze boomen meer vocht tot zich trekken. Sommige dezer Eilanden zijn bij hoog water slechts twee voeten boven de oppervlakte der zee gelegen; de grond, welke één voet zandgrond is, ligt op eenen koraalbodem.

Van de hier aanwezige Europeanen en Inlanders heb ik vernomen, dat men de jaarlijksche opbrengst van de *Kokos*-Eilanden in kokosnoten berekent, als:

Noord of *Horsburgh.*	40,000.
Direction.	15,000.
Alison.	13,000.
Ross.	25,000.
Stewards-Groupe.	7000.
Armstrong.	15,000.
Fairbridge.	10,000.
Two-Tree.	6,000.
Schott.	100,000.

West-

West-Eiland en de daarbij gelegen Eilandjes. . . . . 200,000.

zoodat deze Eilanden 421,000 kokosnoten jaarlijks zouden kunnen voortbrengen. Het is mij voorgekomen, dat, indien men den grond zuiverde, en de boomen, die te digt op elkander staan, dunde, waardoor allerwaarschijnlijkst de vrucht grooter en spoediger rijp zoude worden, deze Eilanden een derde meer zouden kunnen opleveren, en mitsdien jaarlijks opbrengen 561,333 klappers; en gesteld eens, dat men 15 klappers noodig had voor ééne flesch olie, zoo zoude dit eene jaarlijksche opbrengst van 37,422 flesschen of bijna 1,200 takkers zijn, en dit is dan ook het eenige produkt, hetwelk men van dáár zoude kunnen uitvoeren.

Men vindt hier overvloed van visch; de meesten, die hier gevangen worden, zijn onder de Inlanders genaamd *Ikan bandong*, *Ikan idjoe*, *Ikan batoe*, *Ikan blanag*, *Ikan krappoe*, *Ikan kakap-perak*, *Ikan kakatoewa* en *Ikan krapoe-konbong*, die allen zeer smakelijk zijn. Ook heeft men aldaar haaijen, waarvan men soms traan kookt. Zee-schildpadden worden in de baai in overvloed gevonden, en de meesten in de nabijheid van het *West-* of *Hare*-Eiland. alwáár men dezelve met troepen van 20 of 25 ziet zwemmen; hunne zwaarte is van 50 tot 300 ponden. Ook zijn er op deze eilanden eene menigte van zeer

zeer groote landkrabben, en ook kreeften; doch deze laatsten zijn niet zoo menigvuldig. Oesters en Mosselen vindt men hier ook; doch deze zijn zeer schaarsch en niet goed. De visch wordt hier met de lijn en den hoek, en ook wel door den heer Ross met schakelnetten gevangen.

Tripang vindt men in deze baai, en wordt onder de Inlanders genoemd *Tripang itam*, *Tripang-claboe* en *Tripang-oemoe*, die echter in geene groote hoeveelheid gevonden wordt, en volgens de berigten zeer goed is. De heer Ross heeft eenige pikols naar Batavia gezonden, die aldaar verkocht zijn voor *f* 50 de pikol of 125 pond.

Men vindt hier duiven, kippen, eendvogels, kalkoenen, varkens, schapen, geiten, welke allen goed voorttelen; deze worden met turksche tarwe, en jonge klapperbladeren gevoed. Koebeesten heb ik hier niet gezien, en ik geloof dat het moeijelijk zal zijn, die beesten aan te telen, omdat men er geen goed voeder voor vinden kan.

Huisdieren, als honden en katten, vindt men hier ook; doch deze beesten zien er niet zeer voordeelig uit.

De hoegrootheid der bevolking op het etablissement van den heer Hare, en welke op onderscheidene eilanden, als: *Noord* of *Horsburgh*, *Direction*, *Rice*, en *Ross* verspreid zijn, bestaat,

bui-

buiten den heer HARE, benevens eenen opziener genaamd OGELVY, en nog twee andere heeren en drie Engelsche matrozen, welke met het eerste schip naar Engeland zullen terugkeeren, uit 36 mannen, 25 vrouwen en 37 kinderen, meest Javanen, Maleijers, Madagaskars, Banjoeresen, Balinezen, en Boeginezen.

De voornaamste bezigheid dezer eilanders bestaat voor de mannen in het kappen van hout, het aanplanten van turksche tarwe, het aanmaken van touwwerk van de kokosschil, en het bouwen van hutjes, terwijl de vrouwen zich onledig houden met het aanmaken van olie, het zoeken van klappernoten, en het koken van zout.

De heeren HARE en ROSS houden geene communicatie anders dan met een paar kooplieden te Batavia, die hen van tijd tot tijd van het noodige voorzien.

Geschut noch versterkingen heb ik op geen der eilanden gezien.

Het klimaat van de *Kokos-* of *Keeling-*Eilanden is door de frissche Z. O. winden, die aldáár jaar in jaar uit waaijen, zeer gezond. Over het algemeen zien de Europeanen en de Inlanders er zeer goed en sterk uit. Sedert een tijdverloop van drie jaren zijn aldáár de moeder van mevrouw ROSS genaamd DEMMING, één Javaan van het mannelijk, en één van het vrouwelijk geslacht overleden; en dezen hadden reeds eenen hoogen ouder-

ouderdom bereikt. De thermometer van FAHRENHEIT, door mij gedurende mijn verblijf op de *Kokos*-Eilanden geobserveerd, is bevonden, in de vrije lucht, 's morgens te 6 ure, 70°. a 75°, op den middag van 80°. a 85°., en 's avonds 75°. tot 79°. warmte, en het gebeurt zeer zelden, dat de thermometer 90°. aanduidt.

De zuidelijke groep der *Kokos*- of *Keeling*-Eilanden strekt zich van de Z. breedte van 12° 3" (HORSBURGH bepaalt deze breedte op 12°. 4") tot 12° 14" uit, en eene Ooster-lengte van 97° 4" tot 97° 14" uitmakende in het geheel 32 eilanden van verschillende grootte, en vormende eene groote cirkelvormige baai. Aan de zuidzijde zijn vele baaijen en bogten, van welke echter niet één eene veilige haven aanbiedt, doordien dezelve bij laag water genoegzaam droog liggen.

Deze Eilanden zijn van een koraalrif omringd, waarop altijd eene zware branding staat, hetgeen bij het binnenzeilen voor den zeeman een alleronaangenaamst gezigt oplevert.

Deze Eilanden zijn zeer laag, en kunnen met helder weer op 1¾ Holl. mijl van dek gezien worden. De voornaamste ingang tot de baai is van het noord-oosten tusschen de eilanden *Noord*- of *Horsburgh* en *Direction*. Men houdt op een' afstand van omtrent ⅙ Holl. mijl van *Direction*-Eiland, om een rif, op de Z. O. hoek van het *Horsburgh*-Eiland gelegen, te vermijden; men

moet

moet echter zorg dragen, het Eiland *Direction* niet te veel te naderen, zijnde er een rif op het N. W. einde van hetzelve. In dezen, zijnde den eenigsten veiligen ingang, vindt men 4 á 4½ vadem met laag water.

De andere ingang is tusschen het *Noord-* of *Horsburgh* - Eilands- rif en *Turks - Head* - rif, in 3 en 3½ vadem water. Echter is deze passage slechts $\frac{1}{16}$ Holl. mijl breed, en eenigzins gevaarlijk.

Het gemiddelde van onderscheidene observatien stelde de ankerplaats, waar wij met de schoener *Blora* geankerd waren, op de Z. breedte van 12°. 7' 12", en 97°. 6' 52" Oosterlengte in de diepte van 8 vadem water, hebbende men als dan het midden van *Horsburgh*-Eiland N. N. W. en den noord-hoek van het *West-* of *Hare*-Eiland W. ten Z. ½ Z.

Groote schepen kunnen, des verkiezende, buiten de Eilanden *Direction* en *Horsburgh* in 6 á 7 vadem ankeren; doch het gebeurt soms, dat men aldaar zwellingen of hooge deiningen heeft, waardoor de schepen gevaar zouden kunnen loopen, om driftig, en alzoo op de klippen te geraken. Het is mij voorgekomen, dat het beter is, om, wanneer men de N. W. punt van het *Direction*-Eiland in het N. N. O. ½ O., en den N. O. hoek van *Horsburgh*-Eiland N. W. ten N. heeft, in de diepte van 5 vadem te ankeren.

Klei-

Kleinere vaartuigen zullen goede ankeragie vinden in de bogt van *Direction*-Eiland op 3 vadem water.

Deze baai, genoemd door den heer Ross *Port Albion*, ligt onbeschut voor noordelijke en westelijke winden. Daar echter de Z. O. passaat in deze streek altijd doorwaait, zoo biedt deze baai eene geruste en veilige haven aan; en doordien dezelve door de omliggende eilanden is beschut, zoo staat er weinig zee of deining in de baai.

De ankergrond is koraal, en de diepten zijn zeer onregelmatig; men loodt dikwijls in een oogenblik van 3 op 9 vadem water, zoodat men bij het binnenzeilen gereed moet zijn, om te ankeren. Het is van het uiterste belang, dat schepen of vaartuigen, die deze eilanden bezoeken, zich van kettingkabels voorzien, daar men anders zeer ligt gevaar loopt, door de schuring van het touw op de koraal, zijne ankers te verliezen.

In deze baai kunnen, naar mijn gevoelen, eene menigte van groote en kleine schepen en vaartuigen ankeren.

Tot verdeediging zoude men op den N. W. hoek van het *Direction*-Eiland, en op den Z. O. hoek van het *Noord-* of *Horsburgh*-Eiland eene batterij kunnen opwerpen, voorzien van ligt geschut, om de schepen of vaartuigen, die juist tusschen de twee aldaar gelegen riffen moeten doorzeilen, te kunnen bestrijken.

Na-

Nadat ik mij eenige dagen bezig had gehouden, om de Eilanden in oogenschouw te nemen, bezocht ik den heer HARE, die mij buitengemeen vriendelijk ontving. Ik maakte hiervan gebruik, om op eene omzigtige wijze over de aangelegenheden der *Kokos-eilanden*, en over de handelsbelangen te spreken; tot welk einde ik hem vroeg, of hij ook eenige kennis van zijn etablissement aan het Engelsche gouvernement, consuls of particuliere handelhuizen had gegeven, en of hij uit hoofde van de nabijheid der Ned. O. I. bezittingen ook wenschen zoude, van dat gouvernement eenige protectie te erlangen, zonder echter tot eenige belangen te komen, de eindelijk, dat ik te Batavia zijnde onderrigt was geworden, dat aldáár eene Engelsche oorlogskorvet was geweest.

Zeer minzaam antwoordde mij de heer HARE, dat het hem leed deed, niet in de mogelijkheid te zijn, mij eenige bijzonderheden der aangelegenheden van de *Kokos-eilanden* te kunnen mededeelen, daar het hem voorkwam, dat ik, mij hier bevindende, deze eilanden zelf kon opnemen; dat hij nimmer handel had gedreven, en bij gevolg aan niemand van zijn verblijf op de *Kokos-eilanden* kennis had gegeven, als aan zijnen broeder te London, en eenen vriend te Batavia; dat zijn voornemen niets anders is geweest, dan alleen om voor zijne menschen eene

plaats

plaáts te zoeken, waar hij verzekerd was dat niemand eenige heerschappij over hen zoude kunnen uitoefenen, en dat zich tot dat einde geene betere gelegenheid aangeboden had dan de *Kokos-* of *Keeling-eilanden*, te meer daar het hem bekend was, dat die eilanden niet in de limieten van de Nederlandsch-Indische bezittingen behoorden; dat hij evenwel van oordeel was, uithoofde dat deze eilanden in de nabijheid der Nederlandsche bezittingen zijn gelegen, dat dat gouvernement de meest natuurlijke aanspraak op dezelve zoude kunnen maken, en dat, wanneer de Nederl. regering aldaar de vlag plaatste, zulks hem aangenaam zoude zijn, maar dat hij als Engelsch onderdaan hiertoe nimmer eenige pogingen bij het Nederlandsch gouvernement zoude aangewend hebben, en van dat gouvernement geene protectie verlangde; dat hij breedvoeriger aan de Ned. Ind. regering had geschreven omtrent het politiek van deze eilanden, en dus niet geloofde, dat hij hierover verder behoefde uit te weiden; dat hij, tijdens zijn verblijf aan de Kaap de Goede Hoop, door bemiddeling van den Engelschen minister den heer CANNING te London bij den Engelschen ambassadeur te 's Gravenhage, in de zaak van Java opheldering had verzocht, maar dat men daarmede nog geen begin had kunnen maken, uithoofde het Engelsche gouvernement eenige zaken tusschen hem en het Bengaalsch gouvernement eerst wilde afgedaan heb-

ben; dat hij echter onderrigt was geworden, dat de voormalige Gouverneur Generaal *Baron* VAN DER CAPELLEN openlijk verklaard had, dat de zaak, hem te laste gelegd, uit een misverstand was voortgesproten, en het hem hoogst aangenaam zoude zijn, indien het Nederlandsch gouvernement hem vergunde, naar Java te komen, en wel om zich in het Rembangsche, waar hij nog een landgoed heeft, te kunnen vestigen; dat er op de *Kokos-eilanden* nimmer eenig oorlogschip was geweest, maar dat hij, eenigen tijd geleden, (denkelijk met de schoener *Molukko*), tijding van Batavia had ontvangen, dat de Engelsche oorlogskorvet *Pandora* de *Kokos-eilanden* zoude komen bezoeken. Echter was de heer HARE van gevoelen, dat de Engelsche admiraal te Madras er niet toe zoude overgaan, voor en aleer hij daartoe door een Engelsch onderdaan was verzocht geworden.

Van hetgeen mij te Batavia is medegedeeld geworden, dat aldáár sluikhandel werd gedreven, en men van die eilanden de muitelingen op Java van kruit en wapenen zoude hebben voorzien, is even zoo min waar, als dat er op die eilanden eenige andere handel wordt gedreven. Ik durf de verzekering geven, dat hiervan niets bestaat, en de heer HARE noch de heer ROSS hieraan denken, waarvan ik mij gedurende mijn verblijf op de *Kokos-eilanden* ten volle overtuigd heb.

De zonderlinge neiging van den heer HARE, om zich op deze eilanden te vestigen, is mij voorgekomen, daaraan te moeten toegeschreven worden, dat hij zich onttrekken wil aan alle maatschappelijke instellingen, en vooral, (en dit is, geloof ik, wel de voornaamste reden), om alleen heer en meester te zijn, en willekeurig met zijne volgelingen te kunnen handelen. Het ondervolgende zal welligt de genoegzame overtuiging geven, dat ik dit niet ongegrond veronderstel: het is bij mij buiten twijfel, indien het Nederlandsche gouvernement er toe overgaat, de *Kokos-eilanden* in bezit te nemen, of de heer HARE zal spoedig weder tot eene verhuizing met zijne volgelingen naar een ander onbewoond eiland besluiten.

Doordien ik zoo menigvuldig deze eilanden bezocht heb, ben ik in de gelegenheid geweest, de wijze van handelen van den heer HARE omtrent zijne volgelingen zoo wel te ontdekken, dat ik het van mijnen pligt acht, de volgende algemeene ingewonnen klagten op te teekenen, en het Indische gouvernement hiermede bekend te maken.

Onderscheidene volgelingen van den heer HARE, zoo als ik vroeger heb gezegd, hebben het *West*-Eiland bewoond. Deze menschen, die geene genoegzame rijst tot voeding kregen, wandelden met laag water over de riffen naar den

heer

heer Ross op het *Schot*-Eiland, die dan deze ongelukkigen van het noodige verzorgde. De heer HARE, dit bemerkende, plaatste die menschen op het *Noord-* of *Horsburgh*-Eiland, en wel met oogmerk, omdat dit het eenigste eiland is, waar men niet komen kan zonder vaartuig, hetwelk die menschen niet bezitten, zijnde door den heer HARE verboden, om zelfs een kano daar te hebben, uit vrees dat deze menschen op een der andere eilanden zouden kunnen komen. Daar de landingplaats op *Horsburgh* - Eiland met veel moeite en gevaar gepaard gaat, om rijst daar heên te laten brengen, zoo zijn deze menschen soms eene maand en langer van hunne rijst verstoken, en alzoo verpligt zich met turksche tarwe en klappers te voeden.

Algemeen klagen deze menschen, en zoo veel ik heb kunnen nagaan, met alle regt. De heer HARE ontneemt, naar willekeur, van eenige ouders hunne kinderen van beide sexe, wanneer zij den ouderdom van twee jaren en zelfs jonger bereikt hebben. Dit gaat zoo ver, dat een der inlanders op het *Noord*-Eiland mij verklaard heeft, dat, toen hij geweigerd had zijn eenig kind van vijf jaren af te geven, de heer HARE door den gezagvoerder van den aldaar toen ter tijd in de baai liggende schoener *Molukko*, dit kind met geweld heeft laten weg halen, en bij hem doen brengen. Deze kinderen worden afzonderlijk op

het

het *Rice*-Eiland, waar de heer HARE woont, in daartoe gemaakte hutjes opgesloten. Deze hutjes, die echter niet anders dan hokken mogen genoemd worden, zijn met dubbelde geheide palen, en daartusschen met steenen voorzien, zoodat het niet mogelijk is, dat een dezer kinderen de vlugt neme, of dat de ouders hunne kinderen kunnen te zien krijgen.

Deze menschen wenschen naar hunne haardsteden terug te keeren, hetgeen de heer HARE hun ook niet weigert, maar met achterlating van hunne kinderen, en hiertoe kunnen die ongelukkige menschen niet besluiten, maar zij verlangen, dat een of ander gouvernement hier tusschen beide kwam, om deze barbaarsche handelwijze te staken.

Tot hunne voeding, die alleen uit rijst bestaat, ontvangt ieder man en vrouw, twee maal daags, eene halve kokosnoot gekookte rijst, ten bedrage van een Nederlandsche ons; en dit alleen wanneeer er overvloed is; anders krijgen zij met hun tweeën één daags. Twee jongens of meisjes ontvangen met hun tweeën, twee maal daags, eene halve kokosnoot. Kinderen van 6 á 7 jaren met hun drieën, twee maal daags, eene halve kokosnoot. Kinderen van 1 tot 6 jaren, wanneer zij aan de ouders niet ontnomen zijn, krijgen niets; hiervoor moeten de ouders van hetgeen zij krijgen, zorgen.

De

De vrouwen ontvangen ééns in het jaar eene kabaai en sarong; de mannen om de twee jaren een baatje en broek, en de kinderen krijgen niets, voordat zij kunnen werken.

Alle deze menschen zijn van vrijbrieven voorzien, hun door het Engelsche gouvernement uitgereikt; doch de heer HARE heeft naderhand, volgens getuigenis van zijne volgelingen, hen gedwongen, een papier te onderteekenen, waarbij zij erkennen slaven te zijn. Over deze wijze van handelen heb ik met de heer HARE gesproken; doch van hem ten antwoord bekomen, dat hem hiervan niets bewust was, en men zich aan alle die gezegden niet moest storen, daar slaven over het algemeen altijd ontevreden zijn.

Muntspecien zijn op deze Eilanden niet in omloop. De volgelingen van den heer HARE hebben, sedert hun verblijf op deze eilanden, niets ontvangen, zoodat die menschen verstoken zijn, wanneer er een of ander schip binnen komt, om iets voor hunne kleeding te kunnen aankoopen.

Bij mijne aankomst waren er geene schepen of vaartuigen in de baai aanwezig; doch den 7den November jl. kwam aldaar van Bourbon terug het schip *Johanna Maria Wilhelmina*, met den heer JOHN ROSS. Dit vaartuig had, op zijne reis van het eiland Bourbon, Mauritius moeten aandoen, omdat hij op eerstgemelde plaats geen genoegzamen ballast konde krijgen. Van laatstge-

gemelde plaats had de heer Ross voor zijnen tuin op *Nieuw-Selma* eenige aarde, en voor zijn huis eenige balken medegebragt, als mede twee koebeesten en een stier, om te zien, of hij die met *djagong* en jonge klapper-bladeren zoude kunnen behouden en voortteelen.

Ik werd door de terugkomst van den heer John Ross in de gelegenheid gesteld, om van hem, als zijnde meer bekend met de *Kokos-eilanden* dan de heer Hare, eenige meer belangrijke informatien in te winnen. Tot dat einde begaf ik mij naar *Nieuw-Selma*, alwaar ik vriendelijk door den heer Ross werd onthaald.

Alzoo sprekende over zijnen gedanen togt naar Bourbon, vroeg ik hem, of hij mij ook eenige bijzonderheden omtrent de *Kokos-eilanden* konde mededeelen, en indien het Nederlandsch gouvernement eens besloot, deze eilanden in bezit te nemen, of hij dan zich weder zoude verwijderen.

De heer Ross konde mij even min iets bijzonders ten aanzien der *Kokos-eilanden* mededeelen als de heer Hare, als alleen, dat dezelve niets dan kokosnoten voortbragten, en dat de jaarlijksche opbrengst nu zoude zijn, indien men menschen genoeg had om olie te persen, 40 tonnen olie; doch bijaldien de grond gezuiverd en de boomen gedund werden, dat dan de opbrengst op 60 tonnen olie 's jaars konde geschat

wor-

worden; dat hij van gevoelen was, dat dit voor een landeigenaar een genoegzaam bestaan zoude opleveren, maar voor het Gouvernement een lastpost zoude zijn; dat hij alle mogelijke moeite had aangewend, om rijst te planten, doch dat, daar de grond geene genoegzame bestanddeelen in zich bevat, hij daarin niet is geslaagd. Hij veronderstelt echter, dat men de bergrijst met gunstiger uitslag zoude kunnen aankweeken, (ofschoon hij dit nog niet gedaan had,) doordien dezelve zoo veel vocht niet vereischte; dat hij niets anders verlangde als dat het Nederlandsche gouvernement zich hier vestigde, daarbij voegende liever onder het Nederlandsch dan onder het Engelsche bestuur te staan, en het zijn voornemen was, om met zijnen broeder naar Java te komen, om zelfs met het Nederlandsch-Indische gouvernement te spreken, maar door ongesteldheid van zijne vrouw ongaarne zijne familie wilde verlaten.

Hij gaf mij ook te kennen, wat de eerste aanleiding had gegeven, dat hij zich op de *Kokos-eilanden* had gevestigd.

Met het schip *Borneo* uit Engeland naar de kust van Sumatra gezeild zijnde. om eene lading peper in te nemen, bemerkte hij op de terugreis, dat het schip te rank was, om de reis voort te zetten, en besloot om de *Kokos-eilanden* aan te doen, ten einde te beproeven, of hij aldaar

meer

meer ballast zoude kunnen vinden. Bij die gelegenheid bezocht hij alle die eilanden, en kwam toen reeds op het denkbeeld, om zich met zijne familie aldaar ter woon te begeven, omdat hij veronderstelde, dáár beterkoop te kunnen leven, dan in Engeland, alwaar hij door de menigvuldige belastingen, en door de weinige verdiensten niet langer op zoodanigen voet konde voortleven, als hij zijne huishouding had ingesteld. Hij gaf van zijn voornemen kennis aan zijne reeders te Londen, en dat hij aldaar peper zoude verzamelen, omdat de schepen van gemeld huis beter op de *Kokos-eilanden* en met minder gevaar de lading zouden kunnen innemen, dan wel op de kust van Sumatra.

Eenige dagen voor zijn vertrek uit Engeland vernam de heer Ross, dat de heer Hare zich op de *Kokos-eilanden* had nedergezet, en dat hij alleen iemand verlangde, om het beheer van zijne menschen over te nemen, en daarna naar Europa wenschte terug te keeren.

De reeders verzochten hiertoe den heer Ross, als zijnde met Hare het beste bekend.

De heer Ross, met het schip de *Borneo* van Java met dit oogmerk op de *Kokos-eilanden* terugkomende, maakte den heer Hare bekend met zijne komst en dat hij met het schip *Borneo* naar Engeland, ingevolge zijnen wensch, konde terugkeeren; doch de heer Hare van eenen

wis-

wispelturigen aard zijnde, kon tot geen besluit komen.

De heer Ross, die zich vroeger met het denkbeeld, om zich hier te vestigen, onledig had gehouden, en zijne familie en huishouding had medegebragt, bedankte den heer Hare voor zijn schip, en vestigde zich met de zijnen, eerst op het *Alison-* en daarna op het *Schott-*Eiland. Deze menschen, die nu zoodanig op elkander verbitterd zijn, zien elkander nimmer, en zelfs vindt dit plaats met hunne wederzijdsche volgelingen. Deze vijandschap is zeer toegenomen, nadat de heer Ross eene scheiding tusschen deze eilanden heeft gemaakt, en eenige, als *Goat-*, *Two-Tree-*, *Pool-*, *Schott-*, *East-Keeling-* en *Grave-* of *Demming-* Eilanden zich heeft toegeëigend en de overigen aan den heer Hare heeft afgestaan, die dit zeer euvel heeft opgenomen, omdat hij vermeent, meer aanspraak op die eilanden te hebben, dan de heer Ross, en wel omdat hij 9 maanden vroeger zich op die eilanden had nedergezet.

Dat de heeren Hare en Ross zich met oogmerk om te handelen op de *Kokos-eilanden* hebben nedergezet, is onbetwistbaar waar; en dit ontkent de heer Ross ook niet, en daartoe had de heer Hare een Engelschman van de Kaap de Goede Hoop als zijn boekhouder, en een ander uit Engeland als super-carga laten overkomen, om op een van zijne schepen op

de

de kust van Sumatra te handelen; doch beide deze heeren zijn, sedert eenige maanden, met onaangenaamheden van den heer HARE gescheiden, en met het schip de *Johanna Maria Wilhelmina* naar Padang vertrokken.

Het is mij voorgekomen, dat na het voorgevallene tusschen den heer HARE en ROSS, beide bevreesd zijn om iets te doen, en daardoor hunne plannen geheel vernietigd zijn. Was dat het geval niet geweest, dan hadden zij in onzen handel met de kust van Sumatra zeer zeker het Nederlandsch gouvernement veel benadeeld.

Ik vertrouw, dat het hierin omschrevene genoegzaam zal dan om te kunnen beoordeelen, in hoe verre het raadzaam zal geoordeeld worden, deze Eilanden in bezit te nemen.

EINDE.

Gezigt van de KOKOS of KEELING EILANDEN Komende om de Oost.

W.z.W. — Na gissing op 1½ Holl: mijl afstand — Z.Z.W.

W.b.N. — W. — Na gissing op ¼ Holl: mijl afstand — Z.W.

AANTEEKENINGEN

OVER

HET GEBERGTE TINGER,

DOOR

H. J. Domis,

THANS RESIDENT VAN SOERABAIJA,
LID DES GENOOTSCHAPS.

AANTEEKENINGEN

OVER

HET GEBERGTE TINGER.

LIGGING EN VOORTBRENGSELEN.

Het gebergte van Tinger heeft eene groote noord-oostelijke en zuid-westelijke uitgestrektheid, en wordt door de Pasaroeansche districten Pakies, Porong, Wankal, Grati, Melaten, en de Probolingosche districten Tongas, Ketappan, Dringo en Lamadjang aan den westelijken en noord-oostelijken kant bepaald, terwijl ten zuiden zich het gebergte Smeroe naar zee uitstrekt.

Men vindt in dit gebergte zeer vele valleijen en hoogten, waarvan alle de toppen begroeid zijn. De meeste van deze toppen hebben 4,000 à 6,000 voeten hoogte boven de oppervlakte der zee, en de hoogste punt, welke zich aan den kant van het Probolingosche Tinger uitstrekt, wordt opgegeven 7,800 voeten hoogte te hebben.

De oostkant van het gebergte is wel vruchtbaar, doch er bestaat gebrek aan water, daar door de menigvuldige uitbarstingen van den Brama

ma meest al de bronnen gestopt zijn. Aan den noordkant is het boschachtig. In het westelijke gedeelte, hetwelk minder door de uitbarstingen schijnt geleden te hebben, heeft men water, en hetzelve is uitermate weelderig in groei der planten.

In 1829 heeft de laatste uitbarsting plaats gehad, en de uitgeworpene zandstoffen zijn mede oorzaak in het algemeen van de bijzondere vruchtbaarheid van dit gebergte. Men vindt op verscheidene plaatsen lava.

Voordat men op eene zekere hoogte van ongeveer 3,000 voeten gekomen is, vindt men niets dan bamboezen bosschen, welke de zwaarste bamboezen voortbrengen. Naar mate men hooger komt, beginnen dezelve te verdwijnen, en de natuur krijgt een geheel ander voorkomen. Ik ontdekte in de diepe valleijen bijzonder hooge boomen, en zeer vele vreemde, aan mij onbekende gewassen. De frambozen vond ik onder anderen in het wild groeijen De tjamaraboom is hier algemeen.

De koffijboom groeit bijzonder weelderig, en het komt mij voor, dat deze gronden voor denzelven uitermate geschikt zijn. Alle soorten van Europesche voortbrengselen willen hier voortkomen, en het gebergte schijnt, als het ware, de menschen uit te lokken, om van zijnen vruchtbaren grond gebruik te maken.

Jammer dat de bevolking alhier zeer klein is, daar dezelve in het Tingersche gebergte slechts uit 3,100 zielen bestaat.

De brandende berg Brama, de God van die bergbewoners, ligt aan den noordelijken kant tusschen andere zware bergtoppen verscholen, in eene vlakte, thans de zandzee of *Dassar* bij de inlanders genaamd. Deze vlakte, welke door bergtoppen omringd is, zal eene uitgestrektheid van 2½ à 3 palen of Eng. mijlen hebben. In derzelver midden, naast eenen kogelvormigen berg, Batok genaamd, ligt de uitgebrande Brama, eenen grooten aschberg vertoonende, met deszelfs krater, die steeds rook opgeeft. De vlakte is door het uitgeworpene zand en de lava daargesteld, die de valleijen aldaar hebben digt gemaakt. Het gezigt op het geheele tooneel is vreemd, en de verwoesting is nog merkbaar, daar men van tijd tot tijd slechts een klein grasplantje ontdekt. De *Dassar* zal van de verblijfplaats te Pasaroean-Tinger 9 palen, en van Probolingo-Tinger 2½ paal gelegen zijn.

De gezigten in het gebergte en tusschen de valleijen zijn schilderachtig. Op de toppen der bergen, in en tegen de afhelling van valleijen liggen de dorpen verspreid, welke, doordien in de dorpen zelve bij de huizen geene boomen geplant zijn, zeer uitkomen, en door de bijzondere lange bouworde der huizen, op terras-

sen

sen geregeld nevens elkander geplaatst, een zonderbaar gezigt opleveren. Verrukkelijk is de morgen, wanneer de bergtoppen nog met geene wolken bedekt zijn, welke gewoonlijk al te vroeg die schoone valleijen, schilderachtig gelegene dorpen en kronkelende wegen voor het gezigt bedekken, en men niets dan wolken om zich ziet, terwijl men gewoonlijk zes maanden lang des middags zwaar onweder heeft. De rijst komt daar even zoo min, als op alle aanmerkelijke berghoogten voort. Die cultuur schijnt zich tot eene hoogte van 3,500 à 4,000 voeten te bepalen, welke opmerking ik gemaakt heb op alle bergen, die door mij beklommen zijn.

De *djagong* of turksche tarwe is het gewone voedsel, dewelke zij tot eene zeer goede eetbare spijs maken. De tabak en andere voortbrengselen, zoo als *gambier*, visch, *trassie*, *enz.* worden uit de benedenlanden aangebragt, waartegen zij kool, aardappelen, uijen, *enz.* verkoopen.

Afkomst en zeden van het volk van Tinger.

Hoezeer het ten uiterste moeijelijk is, om van het volk van Tinger iets te weten te krijgen, heb ik echter met zeer veel moeite uit een der *doekons* (geneesheeren) kunnen vernemen de namen der voorouders, waarvan het rekent af te stammen, en die door hetzelve ver-

eerd

eerd worden; doch die slechts in een verhaal voorkomen, hetwelk met spreuken is opgesierd en ook niets stelligs aantoont. Het is niet noodzakelijk die namen hier op te geven; maar men kan er uit op maken, dat zij zich afkomstig achten uit het Mataramsche.

Het volk van Tinger van ééne afkomst zijnde, éene godsdienst belijdende, kan men als één huisgezin beschouwen, hetwelk onveranderlijk aan elkander gehecht is. Het is braaf, omdat het geene vreemde gewoonten duldt; deszelfs zeden zijn zuiver, zoo als die van deszelfs voorouderen, die het eerbiedigt en godsdienstig vereert. De mannen hebben slechts éene vrouw, en noch ijverzucht, noch overspel, noch echtscheiding is bij hen bekend; de dorps-Hoofden, ja zelfs den *Demang* of het Hoofd van Tinger beschouwen zij als hunnen broeder, en hij onderscheidt zich dan alleen, wanneer de Regent of vreemdelingen uit de benedenlanden komen.

Hunne dorpshuishouding is eenvoudig; zij erkennen hunnen *Patingie* of Dorpshoofd als hunnen voorganger, die de orders overbrengt; aan hem zijn zij onderdanig, en alle werkzaamheden geschieden gezamenlijk, zonder eenige bedenking. Noch vrees, noch diefstal, noch moord kennen zij, en de vrolijkheid bij het doen van hunne werkzaamheden is steeds met scherts verbonden. Zij staan tot het Gouvernement in dezelfde betrek-

king, als de overige Javanen, zoo wel ten opzigte van belasting, als andere beheering.

De vrouwen verrigten den zwaren arbeid. Ik was onder anderen op eene bruiloft, toen des avonds om 9 ure een tiental vrouwen zich verwijderden, en, een uur daarna, ieder derzelven met een groote bamboes vol water op den rug op de partij terug kwamen, en zij daarna weder in de vreugde deelden.

De weduwen zijn bijzonder onder hen gezocht, en zoodra als eene vrouw haren man verliest, heeft zij aanzoek van meest alle de ongetrouwde lieden. Een jong meisje krijgt moeijelijker eenen man.

De kuischheid geeft ook aanleiding, dat men onder hen geene van die ziekten kent, die in de benedenlanden zoo verwoestend zijn; en het rooken van opium, en drinken van sterke dranken is bij hen onbekend. Wanneer zij zich verlustigen, drinken zij *toeak* (gegiste palmwijn), met water gemengd, waarbij zij uitermate vrolijk zijn.

Gelukkige bewoners van Tinger! hoe weinig gevoelt gij misschien zelve het voorregt, hetwelk gij geniet!

Huizen.

De dorpen liggen gewoonlijk in vlakten, en trapsgewijze nevens elkander zijn de huizen gebouwd, welke ieder om zich eene ruime plaats heb-

hebben, om brandhout en bamboezen te bergen. Bij de huizen vindt men geene boomen of planten; alleenlijk vindt men op de verhevenste plaats eene kraal voor het vee, waarin het gezamenlijk des nachts wordt opgesloten, hoezeer zij voor den akkerbouw geene beesten houden. De paarden zijn daarvan uitgezonderd, welke, aan het einde van het huis, onder een afdak geplaatst zijn.

De huizen zijn alle, zonder onderscheid, met het voorste gedeelte, waar zich de deur op den linker uithoek bevindt, naar den berg Brama gekeerd, zoodat dezelve in een dorp ééne rigting hebben.

De huizen zijn, naar mate het gezin talrijk is, groot, sommigen van 40 voeten, anderen van 60 voeten lengte, en van 10 tot 25 voeten breedte. De hoogte van den grond tot aan het dak is 6, en het dak zelf bijna 4 voeten, zoodat het eene lange lade met een deksel vertoont.

De wanden zijn van planken, en van binnen met fijn gespletene bamboezen bedekt. Aan de linkerzijde bevindt zich een afdak, en daaronder de ingang van het huis, wiens deur alleen door een dwarshout, en eene lus van rotting gemaakt, gesloten wordt, welke om den bovensten stijl van de deur aan de binnenzijde wordt gedaan. Aan de tegen overgestelde zijde in de lengte van het huis, bevindt zich een

klein

klein venster voor den rook, en voor het licht; doch dewijl alles donker is, en dat venster het lange gebouw niet kan verlichten, opent men eene bamboes van dat gedeelte, hetwelk mede in eene schuinsche rigting het halve dak uitmaakt, daar het dak aan de regterzijde van het huis en voor de helft van de linkerzijde met *alang-alang* (*), doch het halve gedeelte van de linkerzijde met bamboezen gedekt is, die gespleten en tegen elkanderen gelegd zijn.

Het binnenste gedeelte van het huis heeft eenen zolder om goederen te bergen, doch aan de zijde van den Brama bevindt zich eene stelling aan den binnenkant, bepaald daargesteld om de offerhanden te plaatsen en te verrigten, *Sangar Pamalengang* genaamd.

Aan het einde van het huis, regts inkomende, staat een gemetseld fornuis, waarin drie openingen met potten zijn; het vuur wordt daarin steeds onderhouden, en kan niet, als toevallig bij verlating van het huis, worden uitgedoofd, in welk geval het is toegestaan. Deze plaats is voor hen heilig, en het is hun zeer onaangenaam, wanneer een vreemdeling zich daar digt bij begeeft, en om dit voor te komen, plaatsen zij planken en banken om dezelve. Dit vuur stellen zij zich voor, den brandenden Brama te zijn, waaraan zij alle hunne offerhanden en gebeden wijden. In

(*) *allang-allang*, een soort van lang biesachtig gras.

In de lengte van het huis vindt men regts en links eene *balie-balie* (zitbank van bamboes), welke voor de familie en vreemden is daargesteld; de vrouwen houden zich links en de mans regts op de plaats, waar de bamboezen liggen. Aan het hoofdeinde van het huis, waar het vuur is, en hetwelk met zijne opening naar den Brama gekeerd is, bevinden zich kamers, aan de linkerzijde voor den vader en de moeder van het huis, en aan de regterzijde is eene opene plaats voor de keukengereedschappen, en eene kamer voor de oude lieden of de familie. Men vindt in de dessa's geene tempels.

GODSDIENST.

De inwoners van Tinger zeggen afkomstig te zijn van KIAIJ SONGO BOEONO MANGKOERAT MANGKOE NEGORO, en hebben eene geheel andere godsdienst als de Javanen, die de Mahomedaansche belijden. Het is mij uit hunne verwarde verhalen voorgekomen, dat, na den val van het Madjapaitsche rijk, zich eenigen uit Mataram en Malang naar het Tingersche gebergte hebben begeven en onder hun Hoofd, (hetwelk ik veronderstel MOELEGMARING TINGER KASSERA KIAIJ GEDÉ DADAP POETIE geweest te zijn), aanhangers van het Bramiensche geloof zijn gebleven. Al hunne gebeden zijn aan het drietal Goden der Hindoes gerigt, en zij erkennen boven

ven de Godheden BRAMA, VISCHNOE en SIWA nog eene opperste Magt, welke zij onder den naam van PRABOE GOEROE INGLOEHOER vereeren, en wiens naam zij zelden uitspreken, en zich meest bedienen van den naam BETORO GOEROE, wanneer zij hem aanroepen. Buiten deze Goden hebben zij een aantal halve Goden, waaronder hunne voorouders ook begrepen zijn.

De denkbeelden, welke zij van de Godheden hebben, zijn die van de oude Hindoes, die met dezelven de drie groote krachten der natuur benoemden, als aarde, water en vuur; doch daarna in Godheden veranderden, en aan BRAMA de scheppende, aan VISCHNOE de onderhoudende, en aan SIWA de verwoestende kracht toeschrijven.

Zij gelooven aan eene zielsverhuizing, schoon zij zeggen, dat slechts een onoppassend mensch na zijnen dood overgaat in het eerst geboren wordende kind der familie, hetwelk zulks door zijn onmatig huilen aantoont, overtuigende zij zich daarvan, wanneer het kind zwijgt, als de kleederen en andere goederen van den overledene aan hetzelve worden aangeboden, hetwelk zij voor een vast teeken houden. Zij stellen, dat alle goede verrigtingen in deze wereld door PRABOE GOEROE INGLOEHOER beloond zullen worden, dien zij beschouwen als een Wezen zonder begin en einde, en dat welgevallig de offer-

handen

handen ontvangt, welke hem door middel der Goden van de stervelingen worden aangeboden. Wanneer zij geheel door het vuur zullen zijn gezuiverd, kunnen hunne zielen eerst tot den volmaaktsten staat in de *Soeroloijo* (hemel) gebragt worden.

Zij offeren gestadig aan de Goden, en bij alle gelegenheden worden aan hunne halve Goden vruchten, enz. aangeboden, terwijl de *doekons*, door het wijwater en wierook alles zoo veel mogelijk van de onzuiverheid trachten te reinigen.

Het steeds in huis onderhouden wordende vuur toont den eerbied aan, dien zij voor hetzelve hebben, als een van de hoofdstoffen uitmakende. Bij de minste voorkomende omstandigheden doen zij aan hetzelve een offer, en smeeken hetzelve hunne handelingen gemakkelijk te maken.

Alle hunne gebeden doen zij voor het vuur, of aan het einde van hun huis, alwaar de plaats is, waar zij hunne offerhanden voorbereiden en plaatsen, en bij gelegenheden met bloemen op eene verhevenheid, *Sangar Pamalengang*, versieren. Als dan met het gezigt naar den berg Brama gekeerd, het hoofd nederwaarts, met zamenvoeging der handen, buigen zij zich drie keeren, na den afloop van het gebed.

Men vindt bij hen geene tempels of priesters; slechts

slechts zijn onder hen zoogenaamde *doekons* (geneeskundigen), die bij plegtige gelegenheden de gebeden en ceremonien verrigten. Ieder verrigt zijne godsdienst in zijn eigen huis; alleen eene maand voor nieuw jaar, in de maand *Kesodo* (April), gaan zij gezamenlijk naar den berg Brama, om voor hen allen den zegen van het Opperwezen af te smeeken, zullende ik over dit feest hier nader handelen.

Hoezeer de volkeren van Tinger verhalen, dat de jongens, en niet de vrouwen besneden worden, heeft de Regent mij stellig verzekerd, dat zulks verzonnen is, en zij dit alleen uit vrees zeggen, om welke reden zij ook naar Pasaroean gaan, ten einde verlof tot het aangaan van een huwelijk bij den Hoogenpriester te halen; doch wiens toestemming voor hen, te Tinger terug gekomen, geene waarde meer heeft, terwijl zij geheel hunne eigen gebruiken opvolgen, waaruit ik gerust durf afleiden, dat zij in geenen deele de Mahomedaansche godsdienst, of een van die voorschriften volgen, zoo als sommigen beweeren, maar nog geheel de oude Bramiensche godsdienst belijden, en volgelingen van Siwa zijn, daar zij meer dan de anderen zich aan het vuur wijden. Hoezeer de tijd de voorschriften van die godsdienst veelal heeft doen verloren gaan, en er slechts eene gedeeltelijke overlevering van dezelve bestaat, welke plaats heeft,

heeft door middel van een *lontar*-blad, waarop de formulier-gebeden (de *Matra's* der *Hindoes*) geschreven staan, en door de *doekons* bewaard en tot het nageslacht overgebragt worden, zoo zijn hunne gebruiken en is hunne leer echter geheel Hindoesch, gebleven. Ik heb van eenen *doekon*, als een groot voorregt, te zien gekregen hunne *veda*, bestaande uit een honderdtal *lontar*-bladen, langwerpige bladen, door middel van een touw bij een gehouden, gelijk gesneden en met twee bamboezen van deszelfde grootte te zamen geknepen. Deze *veda* houdt in alle hunne formulieren, gebeden en voorschriften, om de Goden te eeren en hunne levenswijze in te rigten.

Hunne *doekons* heb ik bij plegtige gelegenheden, eenen breeden band om zien hebben, welke over de beide schouders en met twee punten op den rug hing; het denkbeeld van de koord der Bramienen kan misschien daarmede vereenigd worden.

De omliggende dessa's, waarvan de inwoners alle Mahomedaansch zijn, zullen zich met die van Tinger niet vereenigen, en het is onmogelijk om een ander Hoofd, dan uit hunne eigene familie dààr te hebben, daar zij onwillig zijne orders opvolgen. De vrees echter voor de Regenten, en de kleinheid hunner bevolking doen hun de noodzakelijkheid gevoelen, om zich als

Ma-

Mahomedanen uiterlijk voor te doen, en zij zullen vreemdelingen zelfs doen gelooven, dat zij geene andere godsdienst hebben; ten blijke dat de Regent zelfs nog nimmer hunne bruiloften had bijgewoond, en verwonderd was, dat zulks zoo geheel van hunne gebruiken afweek. Men is steeds geheim daarmede geweest en die onkunde van hun werkelijk bestaan bragt hen niet op het denkbeeld, onderzoek te doen. Het toeval wilde, dat ik, te Tinger zijnde, er eene dorpsbruiloft was, welke ik bijwoonde en waarvan ik eene uitvoerige beschrijving hierna doen zal.

FORMULIER-GEBEDEN.

Voor alle hunne verrigtingen hebben zij afzonderlijke gebeden en spreuken, welke, het zij door de *doekons*, of hen zelven worden uitgesproken, in eene ootmoedige houding.

Dezelve zijn allen op zaken en omstandigheden toepasselijk gemaakt, en zijn volgens hunne opgave zeer krachtig. Ik heb eenige uitgeschreven, welke de omstandigheid aantoonen, waarin dezelve worden uitgesproken, doch wier vertaling te veel van de waarheid zoude afwijken, om die hier in te voegen, daar noch de Regent, noch andere geschikte Hoofden zulks hebben kunnen doen. Ik heb niet kunnen nagaan, dat daarvan vertalingen bestaan. De eenigste, die daar werk van gemaakt heeft, zoude de Heer

HORS-

Horsfield moeten zijn; doch ik heb geene van zijne beschrijvingen kunnen magtig worden.

Ik heb onder de bevolking van Tinger de week in zeven dagen verdeeld gevonden, en welke zelfde verdeeling te voren op Java algemeen bestaan heeft, en overeenkomstig met de week der Hindoes, en volmaakt Sanskritsch is, als:

Zondag.	*Dite.*
Maandag	*Somo.*
Dingsdag.	*Angara.*
Woensdag.	*Budha.*
Donderdag.	*Mraspati.*
Vrijdag.	*Sukro.*
Zaturdag.	*Saniehara* (*Tompak*).

Ik heb de verdeelingen hunner maanden gevonden, als volgt:

Koso,
Karo,
Katigo,
Kapat,
Kalimo,
A°. 1755 *Kanam* 22 is 13 November 1827,
Kapitoe,
Kawoloe,
Kasongo,
Kasepoelo,
Dasto,
Kasodo,

Iedere maand is bij hen in 30 dagen verdeeld, als: Da-

Dagen.		Hindoesche Goden.
1.	*Sinto.*	*Indro.*
2.	*Landap.*	*Srie.*
3.	*Woekier.*	*Oemo.*
4.	*Koerantel.*	*Kollo.*
5.	*Toloe.*	*Brama.*
6.	*Gombrag.*	*Loedro.*
7.	*Warigalit.*	*Oemo.*
8.	*Wari Gagoong.*	*Goero.*
9.	*Joloong Wangie.*	*Indro.*
10.	*Songsang.*	*Srie*
11.	*Galoongan.*	*Kollo.*
12.	*Koeningan.*	*Loedro.*
13.	*Langkeer.*	*Jorno.*
14.	*Mandasaija.*	*Loedro.*
15.	*Solang Poejood.*	*Indro.*
16.	*Pahang.*	*Srie.*
17.	*Koeroeweloot.*	*Oemo.*
18.	*Maraké.*	*Kollo.*
19.	*Tambir.*	*Brama.*
20.	*Madang Koengan.*	*Loedro.*
21.	*Matel.*	*Somo.*
22.	*Woeje.*	*Goero.*
23.	*Manahil.*	*Indro.*
24.	*Prangbakat.*	*Srie.*
25.	*Balo.*	*Bimo.*
26.	*Woekoe.*	*Kollo.*
27.	*Waijang.*	*Brama.*
28.	*Koelawoe.*	*Loedro.*
29.	*Doekoot.*	*Jomo.*
30.	*Watoegoenoong.*	*Goero.*

Ieder

Ieder dag heeft aldus eene Godheid uit de Hindoesche mythologie tot Beschermster.

De eerste tien maanden behooren tot de oude verdeeling, en zijn geheel Javaansch, hoezeer de Javanen daarvan geen gebruik meer maken; de twee laatste maanden worden verondersteld na de verovering van het Hindoesche rijk daarbij gevoegd te zijn. Alle vijf jaren komen zij terug op den naam van het jaar, daar zij de *passar-* of marktweken der Javanen gebruiken, als: *Legen*, *Pahing*, *Pon*, *Wagie*, *Kliewon*. Het is thans het jaar *Pon* 1755.

Feesten.

Zij hebben onderscheidene feesten, en de maanden, waarin dezelve gevierd worden, zijn *Koso*, *Karo*, K*apat*, *Kawöloe*, *Kasodo*, *Kasongo*. Hun grootste feest valt in de maand *Koso* voor, waarop alle de inwoners van Tinger zich bij den *Demang* vereenigen, om aan de overledene voorouders eere te bewijzen, en den Goden, beschermers van Tinger, te offeren. Dit feest wordt met veel eerbied gehouden.

Het tweede belangrijke feest is dat van *Kasodo*, de laatste maand van hun jaar. Op den veertienden dag van die maand vereenigen zich alle de inwoners van Tinger in de vlakte van *Dassar*, om aan den Brama te offeren, en hunne gebeden aan het Opperwezen, den grootsten God Ingloehoer, met alle inspanning en

allen

allen eerbied, op te zenden. Aldaar gekomen zijnde, in al hunne staatsie met hunne Hoofden en *doekons*, begeven zij zich gezamenlijk naar den top van den berg Brama, en werpen hunne eetwaren, bestaande in *ketang*, *pisang*, gekookte rijst, vleesch, enz. in den krater, en doen als dan de gezamenlijke formulier-gebeden ter eere van den Bewaarder des Brama's, en smeeken het Opperwezen en PRABOE GOEROE WENANG BRAMA, PRABOE GOEROE WISESSO VISNOE, PRABOE GOEROE TINANGONARANG SIWA, SOENAN RODJO PATIE, SOENAN DEWO PATIE en SOENAN IBOE om geluk voor hun land, hunne familie en zich zelve. De laatste vier Goden zijn bepaaldelijk, om het gebergte van Tinger te beschermen, terwijl zij onder de eersten de drie opperste Goden bedoelen. Doch waarom zij aan dezelve andere namen geven, heb ik niet kunnen ontdekken, schoon de laatstgenoemde en SIWA, zoo als de *doekon* zegt, dezelfde is.

Op dien dag wordt in het huis van het Hoofd de kop eener koe geplaatst, aan het voorste gedeelte van hetzelve, op de plaats waar zij hunne offerhanden stellen. Die kop wordt als dan met bloemen versierd, en te huis komende wordt aan denzelven een offer gebragt, en een formulier-gebed gedaan. De vrouwen worden in de vlakte gelaten, en de mannen mogen geen

kris

kris of pook dragen, of eenen broek aan hebben, als zij den berg beklimmen. De dag wordt in vrolijkheid onder hen, als een familiefeest doorgebragt.

Het feest *Kapat* en *Kawoloe* wordt mede aan de voorouders van hunne oude en tegenwoordige dessa's-Hoofden gewijd, en bij die gelegenheid worden de gewone formulier-gebeden voor de *Sangar Pamalengâng* gedaan. Het feest *Kasongo* is bepaaldelijk ter eere van die Goden ingesteld, die over de huishouding zijn, en als huisgoden moeten worden aangemerkt.

De maanden *Kapat*, *Kapitoe*, *Kasongo* worden voor ongelukkig gehouden; doch *Kapitoe* voor de slechtste, in welke ook geene huwelijken worden aangegaan.

GEBOORTE.

Wanneer eene vrouw tot hare zevende maand in zwangerheid gevorderd is, wordt er door de *doekons* van de dessa (dorp) een gebed gedaan, hetwelk aan de vijf Goden, als BETORO SEWORO, BETORO BROMO, MOHO DEWO, VISNOE en SIWA is gerigt, hun smeekende, dat wanneer het kind ter wereld komt, het door geene besmettende ziekte moge worden aangetast. Het kind ter wereld gekomen zijnde, worden de gewone offerhanden en formulier-gebeden gedaan, terwijl hetzelve aan KAKIE AMON, NINI AMON, KAKIE JOEROETOELIS, NINI JOEROETOELIS,

KA-

KAKIE RODJO NITI, NINI RODJO NITI wordt aanbevolen, wordende de zegen en een lang leven voor het kind van hen afgesmeekt.

Volgens sommigen geschiedt de besnijdenis op hun twaalfde jaar; doch de Regent en andere geloofwaardige menschen hebben mij verklaard, dat het werkelijk geene plaats vindt, en het maar een voorgeven is.

HUWELIJKEN.

Daar het huwelijk bij de bewoners van Tinger voor eene der eerste plegtigheden gehouden wordt, zal ik mij bepalen, om het feest, hetwelk ik heb bijgewoond, in zijn geheel te beschrijven, en waaruit als dan gemakkelijk is af te leiden, op welke wijze zij hunne andere plegtige feestvieringen verrigten.

De ongehuwde staat is alhier niet in aanzien, en men tracht dan ook zoo vroeg mogelijk te huwen; echter is het lot van ongetrouwden, wanneer zij nog niet in hunne behoeften kunnen voorzien, niet zeer aangenaam voor de meisjes, daar men over het algemeen de voorkeur aan de reeds getrouwd geweest zijnde geeft. Nog ongehuwd zijnde vrouwen dragen een teeken om den regterarm.

Het huwelijk tusschen de partijen overeengekomen zijnde, of liever dat de jongeling de *sirie* ontvangen heeft als een van de blijken van toestemming, spreekt hij daar den vader van het meisje

over,

over, die zich als dan met den vader van den jongman verstaat. Wanneer de overeenkomst getroffen is, wordt de dag van het huwelijk bepaald; echter wordt door den bruidegom eerst eene schriftelijke toestemming van den *Panghoeloe* te Pasaroean of Probolingo gehaald.

Die dag verschenen zijnde, waarop de plegtige viering zoude plaats hebben van het feest, hetwelk ik heb bijgewoond, begaf ik mij met den Regent van Pasaroean, den waardigen Javaan RADEEN ADIE PATIE NITIE ADIE NINGRAT, den 11den November 1827, naar de dessa To sarie, ten huize van den *Demang*, wiens nicht zoude trouwen. Aldáár gekomen zijnde op den middag te 12 ure, vonden wij het huis donker, doch met lampen verlicht. De groote menigte menschen maakte de lucht in het huis onaangenaam, doch daaraan gewenden wij ons spoedig.

De bruidegom zat zeer netjes gekleed, en met bloemen versierd, bij den uitgang van de deur, op de *balie-balie*, terwijl de bruid in een vertrekje nevens het fornuis zat. De familie bevond zich in het binnenste van het huis, zittende de vrouwen op de regter-, en de mannen op de linkerzijde. Nevens de vrouwen op de *balie-balie*, stonden zeven beelden, voorstellende het eerste de DEWA TELOGO, en de overige zes de overledene *demangs*, vrouwen, groot-

grootmoeder en andere familie, voor zich hebbende hoopjes bloemen neven elkander geplaatst. Voor de beelden stonden twee brandende lampen en nog eene menigte vruchten en gekookt eten. Het *gamelan*-spel stond op de *balie-balie* aan de linkerhand, en daarnevens zaten de *doekons*.

Het autaar, hetwelk zich op de plaats aan het einde van het huis bevindt, bestaat in eene hooge stelling, waarop eene plank met vruchten, bloemen, potten, klappers en drie figuren, van bloemen gemaakt, geplaatst is. De stelling is versierd met takken en bloemen, en voor dezelve hangt een klein laddertje met drie trappen.

Op den grond in het vertrek zaten twee mannen, zijnde de neven van de bruid en den bruidegom, die te zamen een gesprek hielden, handelende over de pligten van het huwelijk, die zij elkander voorhielden, en de beloften die zij deden, getrouw te zullen leven en alles op te volgen, wat de voorschriften, door de Goden gegeven, behelsden. Deze stellen voor de gemagtigden van het jonge paar te zijn, terwijl het gezamenlijk eten van eene *sirie* de zaak besluit. Achter ieder van hen zit een getuige, die door het antwoorden van *ja*, de wederzijdsche beloften bekend gehoord te hebben. Intusschen dat die beide afgezondenen handelen, doet een der *doekons* voor de *Sangar Pamalengang* een gebed.

Na

Nadat men zich dus in alles verstaan had, werd de bruidegom van zijnen verlaten hoek op de *balie-balie* bij de deur, door twee leden zijner familie in de zaal gebragt, terwijl de oudste vrouwen van de familie naar de bruid gingen, en haar van hare zitplaats haalden, welke toen, voorafgegaan van deze vrouwen (waaronder er drie zeer bejaarden waren), al dansende naar den bruidegom werd gebragt.

De *doekon*, die daarop het paar naderde, deed een gebed, stelde zich aan het hoofd van de troep, en begeleidde dezelve naar het autaar *Sangar*, in zijne handen hebbende eenen beker met water gevuld, en eene van geele en witte bloemen gemaakte kwast. Deze optogt geschiedde al dansende, en bij het autaar genaderd zijnde, plaatste zich de *doekon* voor hetzelve, na het met drie buigingen begroet te hebben. De familie zat voor de bruid en den bruidegom, welke laatsten elkander de handen vast hielden.

Nadat alles plegtig gezeten was, en er eene groote stilte heerschte, deed de *doekon* een lang gebed, afwisselend het autaar met gewijd water besprengende, terwijl de leden van het gezelschap ieder een blad met bloemen omhoog hielden.

Het gebed geeindigd zijnde, haalde men van het autaar eenen aarden pot met water, hetwelk

men

men *banjoe parwato* of water der reiniging noemt, waarin zich een kwastje bevond, van *Weringin*-bladeren gemaakt. De *doekon* zich voor het autaar geplaatst hebbende, nam het kwastje, doopte hetzelve in het water, en besprengde daarmede de bruid en den bruidegom drie keeren, en vervolgens de aanwezende familie.

Na deze besprenging werd de pot weder op het autaar geplaatst. De *doekon* begaf zich daarna naar het vuur, waarvoor hij een gebed, en daarna ook voor de bewaarplaats van het eten deed.

Deze ceremonie afgeloopen zijnde, vervoegde hij zich weder bij het autaar, na alvorens de nabestaanden, en bruid en bruidegom een weinig fijn gemaakte rijst in de handen gegeven te hebben. Van het autaar werd als toen gehaald een klapper of kokosnoot, waarin zich drie pijpjes bevonden, waaruit hij op de regterhand van de familie, en toen van de bruid en den bruigom eenige druppels water goot, hetwelk zij met de rijst in hunnen mond deden.

Groote borden werden als toen aangebragt, waarop gekookte rijst en vruchten lagen. Op het autaar werd als toen een bord geplaatst, waarop zich onderscheidene eetwaren bevonden; naast hetzelve werd een vaatje met wierook gezet, en onder het doen van gebeden, werd het autaar

ge-

gestadig door den *doekon* besprengd uit het potje, hetwelk hij te voren van het autaar had genomen; vervolgens werd er een bord (*tetampa*) met vruchten, waarop zich eenige strengen garen en rollen met duiten, en twee armbanden van duiten (*pitjis*), met gaten gemaakt, aangebragt. Na al het geen zich op dat bord bevond, besprengd te hebben, nam hij een weinig fijn gemaakte rijst, en raakte daarmede de oudste vrouw aan, eerst aan het voorhoofd, daarna aan den regterschouder, toen aan den linkerschouder, en eindelijk op den rug en de borst, waarop hij, al biddende, haar een streng garen om den regterarm deed. Zij alzoo geregtigd zijnde, deed hetzelfde aan eenige leden van de familie, terwijl de *doekon* dezelfde plegtigheid aan de bruid en den bruidegom verrigtte, met dat onderscheid echter, dat hij hun, in stede van eene garenkoord, de armbanden van duiten om de regterhand deed. De aanraking wordt verbeeld te geschieden, zoo als zij zeggen, door de vijf Godheden BRAMA, VISNOE, SIWA, BETORO GOEROE en BETORO MOHODEWO, welke mij echter voorkomen de beteekenis der vijf hoofdstoffen der Hindoes te zijn, daar zij de namen van één der goden wel eens dubbeld doen voorkomen.

Na deze plegtigheid, waarmede het huwelijk gesloten was, gingen de bruid en bruidegom op de plaats nevens het vuur zitten.

Als

Als nu was het oogenblik gekomen, dat de voorouders van de bruid en den bruidegom (aldaar in beeldtenis tegenwoordig) zouden vereerd worden.

De *doekon* plaatste zich voor de beelden, deed een lang gebed, en bespengde dezelve met water. Na deze plegtigheid deden de familie de bruid en den bruidegom eene vereering, bestaande in allen, zoo wel oud als jong, voor de beelden te doen dansen (*tandakken*), en voor hen op en neder te gaan. Daarna gingen zij zitten, en maakten met de beide handen tegen ieder beeld eene voorwaartsche beweging, welke zij tegen de daar staande popjes en bloemen ook deden. De bruid en bruidegom, naar hunne plaats terug keerende, wierpen *sirie* op de *balie-balie* voor de beelden. Na deze verrigting werden de beelden buiten het huis verbrand, waarop een gezamenlijk feestmaal volgde.

In den laten namiddag werd het paar naar buiten gedragen, en men stelde den bruidegom voor eenen steen, *Batoe-gieling* genaamd, waarop een ei met *borè-borè* gelegd was. Dit ei werd door hem verbrijzeld, waarop de bruid kwam, om zijne voeten met dat zamengetrapte vocht te besmeren. De besmering der voeten met saffraan heeft bij de Hindoes ook plaats.

Nadat de bruid en bruidegom als toen een *sirie*-blad met rijst hadden gewisseld, gaf de *doekon* hnn

hun een *Weringin*-blad met water, hetwelk zij beurtelings voor den mond hielden, doch daarvan niet dronken, waarop zich de gezamenlijke feestgenooten met de bruid en den bruidegom weder in huis begaven.

Het eten werd als toen verdeeld in 25 hoopjes, behalve de rijst. Allen weder gezeten zijnde, nam de bruidegom een *sirie*-blad, hetwelk hij rolde, en in een voor hem staande potje met olie en rijst doopte, en al het eten daarmede besproeide. Het paar boog zich toen voor het eten, hunne handen omhoog heffende, om den zegen af te smeeken. Het potje werd als toen door den bruidegom in de hand genomen, en de bruid nam een gerold *sirie*-blad, doopte het daarin, en raakte de ouders daarmede op de palmen van hunne handen; dit smeerden zij op de huisdeur en gingen daarna weder zitten.

Na eene korte stilte werden er op den grond ledige koperen potten gezet, waarin met zeer veel deftigheid eerst door den eersten nabestaande, en vervolgens door anderen, onder het uitspreken van eenige gelukwenschingen, duiten werden geworpen, als mede kleederen, bestaande in kleedjes, chitsen, doeken, enz.

Nadat deze plegtigheid was afgeloopen, werd de kamer verlicht, en ruim gemaakt. Het *Gamelan*-spel begon, en de twee oudsten van de familie stelden zich met pieken tegen over elkanderen,

deren, en naderden al *tandakkende* elkander. Dit naderen en verwijderen herhaalden zij verscheidene keeren, en nadat het geheele gezelschap zulks gedaan had, deed dit de *Demang*, die de piek van den bruidegom ontving. Daarop kwamen de vrouwen, en dansten gezamenlijk met de bruid en den bruidegom.

Deze ceremonie afgeloopen zijnde, ging men weder plaats nemen, en het eten werd uitgedeeld.

Ik heb mij als toen naar huis begeven, doch men heeft zich, gedurende den nacht, gezamenlijk met dansen vermaakt, en des anderen daags heeft de geheele bruiloftstoet het paar naar eene andere dessa gebragt, alwaar de bruidegom woonde.

BEGRAFENIS.

Wanneer het lijk gezuiverd en in linnen gewikkeld is, wordt hetzelve door de geheele familie al huilende vergezeld naar de begraafplaats, alwaar eene plaats, twee of drie voeten diep, ter ontvanging van het lijk is gereed gemaakt. Daarin wordt het op den rug, met het hoofd naar den berg Brama, geplaatst; echter wordt het hoofd zoodanig gedraaid, dat het met het gezigt derwaarts gekeerd ligt.

Nadat het lijk met bamboezen bedekt, en het graf met aarde gevuld is, hetwelk door de familie gedaan wordt, nemende men echter in acht, dat een holle bamboes in eene overeind staande rig-

rigting, op de hoogte van den mond, in de aarde wordt gestoken, waarin gedurende zeven dagen een zeker toebereid water wordt gegoten, om den gestorvene nog te laven, wordt bij het graf eten geplaatst. Wanneer de familie het graf voor de eerste keer verlaat, vragen zij aan elkanderen, of er ook één van hen ontbreekt, hetwelk als dan met *ja* wordt beantwoord.

Na verloop van zeven dagen, wordt de bamboes digt gemaakt, en het brengen van eten houdt op; men maakt vervolgens van bladeren, dan wel van den *areen*-boom, den stam van den *pisang*-boom of anderen, een menschelijk hoofd en armen van bloemen, hetwelk den overledene moet voorstellen. Dit beeld wordt als dan geplaatst bij het vuur, alwaar aan hetzelve eten wordt aangeboden, onder het doen van de gewone formulier-gebeden, en het besprengen van gewijd water en het branden van wierook, hetwelk door den *doekon* verrigt wordt.

De oudste en naaste van de familie, nadat de zegen voor hetzelve is afgesmeekt, neemt het beeld, onder het zeggen: »waarom verlaat gij ons? wij zouden u goed hebben opgepast," en brengt hetzelve naar buiten, alwaar het verbrand wordt.

Gedurende eenen langen tijd hebben er geene ceremonien meer plaats; doch na verloop van een jaar (sommigen willen na 1,000 dagen) wordt er op nieuw eene beeldtenis, even als de vorige,

ge-

gemaakt, waarbij echter de gestorvene voorouders van den overledene gevoegd worden. Al deze beelden worden gezamenlijk in het huis van den overledene achter het fornuis geplaatst, alwaar men hen gezamenlijk uitnoodigt, om van het daar gestelde eten te gebruiken. Nadat de formulier-gebeden en andere bij die gelegenheid gebruikelijke voor het water en vuur zijn uitgesproken, de wierook verbrand, en alles met wijwater besprengd is, doet de *doekon* het laatste gebed, smeekende, dat de vijf *dewa's* Betoro Seworo, Betoro Bromo, Betoro Moho Dewo, Betoro Visnoe, Betoro Siwa hun hunne zonden willen vergeven, en dat de zielen der gestorvenen in hunne eigene bloedverwanten mogen terug keeren.

Deze plegtigheid afgeloopen zijnde, wordt alles gezamenlijk verbrand, en nadat men eene klappernoot aan stukken heeft gebroken, is alles afgedaan, geene plegtigheden hebben er meer plaats, en het is dan als het ware geoorloofd, om den overledene te vergeten.

BIJVOEGSEL.

Ik heb sedert 1827 het gebergte Tinger onderscheidene keeren, en altoos met genoegen weder bezocht, en heb het volk even vrolijk en gelukkig gevonden.

In het begin van November 1829 is de *stille* rust

rust van die bergbewoners voor eenige dagen gestoord geworden, daar op den vijfden van die maand de berg Brama groote hoeveelheden lava-brokken en vulkanisch zand is beginnen uit te werpen, en welke groote stukken in de *Dassar*, en tot bij de dorpen gevallen zijn, terwijl het vulkanische zand, als groote op een gepakte wolken, de hoofdplaats Pasaroean, en ook Malang en de geheele residentie bereikte, en aldaar bij groote hoeveelheden nederviel.

Op den elfden November was de zon geheel onzigtbaar; in het zuid-oosten van de hoofdplaats was de lucht vol asch en zand, en de wegen, huizen, boomen, alles was daarmede twee of drie duimen bedekt. Te half twaalf ure des middags nam de duisternis zoodanig toe, dat ik licht heb moeten aansteken. Daar was volstrekt geen wind, en eene akelige stilte heerschte om ons heên, en welke schrik verwekkende omstandigheden nog door de zich gedurig afwisselende, harde slagen in de vuurkolk van den Brama vermeerderd werden. De barometer teekende 30 d.; de thermometer van Fahrenheit 78". Om 1 uur des middags werd de duisternis minder; allengskens werd het helderder, en de donkere stofwolken trokken om de west. Den twaalfden ondervonden wij andermaal tegen den middag eene duisternis; doch minder dan de vorige. Den 13den verminderde de asch, en eindelijk zagen wij de zon,

ver-

verheugd over hare verschijning, onbewolkt terug, terwijl de wind de onaangename aschwolken verdreef, en een verfrisschende regen alles op nieuw deed herleven.

In het gebergte waren de inwoners in hunne huizen opgesloten; verscheidene boomen zijn door de gloeijende lava in den brand geraakt; het vee moest gedeeltelijk verwijderd worden, en de waterbronnen werden opgevuld met de uitwerpselen van den Brama. Gelukkig heeft geen mensch het leven verloren; doch de groenten in mijnen tuin, en andere aanplantingen hebben veel geleden.

Hoezeer de berg, wel is waar, thans niet uitwerpt, hooren wij van tijd tot tijd zware slagen, terwijl dezelve bijna onophoudelijk rookt.

28 September 1830.

